
KLASJE

UREDIL DR. ANTON KACIN

GORICA 1930

KLASJE

MLADINSKA ČITANKA

UREDIL

Dr. ANTON KACIN

GORICA 1930

IZDALA GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA V GORICI

48459

51582

N. (Nz)
12. 11. 30

TISKALA KATOLIŠKA TISKARNA V GORICI

1371/80

1. Preprostega otroka molitev.

Jezušek, tam gori
v svojem zlatem dvori
sveti krž držiš,
z angelci sediš.
Prve hlače nosim
in kleče te prosim
zdravja svoji mami,
ki me zjutraj dramí,
češe in umiva
ter mi srajčko šiva,
sladkih jabolk reže,
rada s kruhom streže,
mleka piti daje,
da ga še ostaje.
Spremljaj še in vodi,
koderkoli hodi,
tudi mi očeta,
ki je gnal teleta
past na našo stajo,
v travnik za ograjo.
Črevlje mi kupuje,
šibo urezuje;
piščal mi obeta;
bič konopen spleta:
potlej moja roka
sredi tnala poka;
malinček mi stavi

v curku na Močavi;
gobo nosi z breze;
ptičke mi zaleze:
grahaste, rumene,
pisane, zelene,
čmrlje mi pokaže,
a nikdar ne laže. —
On s seboj me vzame,
kjer so v gozdu jame,
zajci in lisice,
kosi, jerebice,
volki in medvedje,
črednikom sosedje.
Kadar medved Jaka
kosmat prikoraka,
oče ga namaha,
da zbeži od straha.
Če se volk prikaže,
s kolom ga namaže,
da nabit zadosti,
spet izgine v hosti.
Stori mi še to,
hrani prelepo
bratce in sestrice,
tete mi in strice!
A najprvo meni
v žgance žmitkov deni.

Fran Levstik.

2. Uboga Terezinka.

Uboga Terezinka je bivala s svojo staro in bolno materjo v leseni koči na koncu vasi tam daleč, daleč. Bila je zelo dobra, postrežljiva in ponižna deklica. Vročje je ljubila svojo mamico in se trudila zanjo od ranega jutra do trde noči, da bi ji le mogla postreči s čim boljším.

Zraven kočje je stala kapelica Matere božje, ki jo je deklica vselej okrasila in okitila s svežim poljskim cvetjem, kadarkoli se je vračala s polja domov. Ko gre nekega dne zopet po svoji navadi z jerbasom trave na glavi mimo bele kapelice, ji pride naproti stara in slaba ženica ter jo prosi vbogajme. Deklica hitro poseže v žep in ji da kos kruha, ki ji je bil ostal še od kosila. Potem pa pravi: »Kam greste, stara žena, tako pozno?« — »Ah, kaj vem,« vzdihne ženica, »ves svet je moj.« — »Pa pojdite z menoj,« pravi nato Terezinka, »bodete vsaj nocoj pri nas.« Stara žena se veselo nasmehne in gre za deklico. Ko prideta v kočjo, strese deklica travo v kot; starka pa jo poprosi: »Pusti, deklica, da izberem iz nje nekoliko marjetic.« — »Zakaj ne?« se za-meje deva; »kolikor hočete.« Tedaj nabere žena šopek belih marjetic in jih poda Terezinki, rekoč: »Na, Terezinka, vzemi jih in vtakni jih v vodo, da ne zvenejo. Dala sem ti jih za plačilo, ker si tako dobra in postrežljiva. Nikar ne misli, da je to majhen dar!« Deklica se smehlja stari ženici, a je noče razžaliti, zato vzame marjetice in jih vtakne v kozarec z vodo. Potem napravi ženici mehko ležišče in gre tudi sama spat.

Ko se pa drugo jutro prebudi, precej zapazi, da starke ni več po krovom. Vstala je bila gotovo še pred svitom in odšla. Toda drugo čudo je čakalo našo Terezinko. Ko pride namreč h kozarcu z belimi marjeticami, kaj zagleda? Krog in krog kozarca je bilo polno svetlih cekinčkov, a na stebelcih so se prikazovali še drugi cveti, ki so vidno rastli in se razcvetali. To je bila deklica vesela! Sedaj je lahko nakupila vsega potrebnega zase in za bolno mamico; nič več se ji ni bilo treba tako hudo ubijati za vsakdanji kruhek

kakor doslej. Marjetice so vsako jutro pognale nove cvetove; čez dan so se razcvetle, zvečer pa so osule svetle cekinčke.

Tako je bila dobra Terezinka obilno poplačana.

Dragotin Kette.

3. Ciciban posluša očetovo uro.

Očka, pa kaj je v tej zlati igrački?

Kaj to nabija nalahno ves čas?

— Ciciban, veš, to so drobni kovački, božji kovački, da kujejo čas.

Kujejo dneve in tedne in leta,
s kladevci naglimi kujejo čas,
vsemu, karkoli pod solncem se kreta,
k rojstvu in k smrti zvonkljajo ves čas.

Tik-tak! na delo, v skrbi nas budio,
pota nam merijo, spremljajo nas,
vsakemu svojo pojo melodijo,
srcem človeškim skrivnosten ukaz. —

Očka, povej mi: ti božji kovački . . .
ali bi slišal njih pesem i jaz?

— Sinko, le skloni uho k tej igrački,
čul boš, kako se ti kuje tvoj čas. —

Čudo prečudno! Res pojejo meni!

»Ciciban, Ciciban!« slišim ves čas,
drobno kot ptičke na veji zeleni:

»Ciciban, tebi zlat kujemo čas!«

Oton Župančič.

4. Botra.

V revni koči kraj vasi sta živela mož in žena. Kar sta si zaslužila s pridnim in poštenim trudom svojih žuljavih rok, jima ni do sitega zalegalo za potrebe, kajti imela sta pet otrok, pet ustec, vedno lačnih kruha, a za delo še prešibkih rok.

Pa jima je božja volja naklonila še šesto dete, deklico, nežno in ljubko kakor rožni popek spomladi. Gledala sta jo z ljubeznijo in bolestjo. Detece prezlatilo, kako te bova živila šesto, ko še petih ne moreval! Toda drug drugemu sta prikrivala skrbi, ker sta se imela rada.

Žena reče: »Botre bo treba za krst; kje jo dobiva?«

Mož pravi: »Soseda nama ne odreče, ker ji hodiva v dnino, in še deset je drugih, ki nama radi ustrežejo, bodi brez skrbi!« Vedel pa je, poniževanja bo treba in obetanja v dnino za pol zastonj in še pojde trda.

Njegova bojazen ni bila odveč, — vse so mu odrekle. Vsaka mu je naštevala vzrokov in razkladala, kako ji je žal, da ne more in ne utegne, ali pravega vzroka ni povedala nobena: da nima srca.

Potrt se je obrnil proti domu. Krenil je za hišami. Sram ga je bilo skoz vas. Pot ga pripelja mimo kapelice ob robu gozda. Truden je sedel, da se odpočije in si zbere misli, kaj naj pove doma, da ne bo bolni ženi preveč hudo.

Pa uzre pred sabo gospo — ni vedel, kdaj je prišla in od katere strani — iz lica in oči te gospe je sijala sama milina in dobrot. Mož je ugibal, kje je že videl gospo in ali ni ž njo že govoril. Tako se je siromaku zazdelo v zbegani glavi, da je gospe že pravil o svojih skrbih za boterco. In ko je zdaj zrl gospo pred sabo tako dobro in milo, ji ni razkladal, je ni prosil, le vprašal je: »Gospa, da bi hoteli vi?«

Odgovorila je gospa: »Botra bom deklici, jutri osorej vaju pričakam pred cerkvijo.«

Kakor v sanjah je šel mož domov. Zamišljen je molčal in kakor v sanjah se je drugega dne napotil z desetom h krstu.

Pa ko se je bližal cerkvi, ga je zasklelo siromaštvo. Roka mu je začela gladiti in ravnati revne pleničke in povojce — glej; niso več revni: iz svetle svile so, pretkani z zlatom!

Pred cerkvijo stoji gospa; nič ne reče; tiho vstopita v božji hram.

Ob stranskem oltarju je stal visok križ; na njem je visela pribita podoba Izveličarja.

Gospa se pokloni pred podobo, vzame dete možu iz naročja in ga dvigne k Izveličarju na križu. Pa se nagne Križani s svetega lesa, žrebelj odneha desnici, desnica krene k detetu, kakor krilat roj blestečih bisserov se dvigne iz kropilnega kamena blažena voda v Izveličarjevo dlan in iz dlani kane na dete.

Zamaknjen je klečal mož. Kar je začutil dete spet v naročju — gospe nikoder. Izveličar na križu nepremičen kakor prej.

Mož obrne oči v glavni oltar, da se zahvali za čudež in milost, glej, po sliki v oltarju zdajci spozna nebeško botro!

Ženi se je mož, odhajajoč h krstu, videl čuden. Skrb ji je premagala bolezen. Vstala je in šla skrivaj z možem. Stoječ v cerkvenih durih je videla vse.

Nema sta se vračala z detetom, zavitim v revne pleničke in povojce, v svojo kočo. Nikomur nista povedala, kaj sta doživela.

Pa jima je bil njun doživljaj skriven zaklad. V najtežjih časih jima je nudil zavest, kako močna roka ščiti nje in njun rod. Nista omagala in deca je z delom, duhom in srcem gradila srečo sebi in domovini.

Fran Milčinski.

5. Dar uboge vdove.

In sédel je Jezus nasproti zakladnici in gledal, kako ljudje v zakladnico denar mečejo. Mnogo bogatih je veliko vrglo. Ko je pa prišla neka uboga vdova, je vrgla dva novčiča, kar je ena četrтинka. In poklical je svoje učence ter jim rekel: »Resnično, povem vam: Ta uboga vdova je vrgla več ko vsi, kateri so metali v zakladnico. Zakaj vsi so vrgli od tega, česar imajo v izobilju, ta pa je vrgla od svojega uboštva vse, kar je imela, ves svoj živež.«

Evang. sv. Marka, 12, 41—44.

6. Pomlad.

1. Mladó je nebo se razpelo
in jasno ko ribje oko;
ščink, ščinkovec ščinka veselo,
ko grm zeleni in drevo.
2. Trobentice, zvončke, zlatice
čebela obira brenče;
igrajo se v solncu mušice,
metulj spreletava se že.
3. Pastirček pri čredi prepeva
in uka, pomladi vesel;
pred hišo se starček ogreva;
kožušček je solncu odpel.
4. Kako je lepo zdaj na sveti,
čast pojmo in hvalo Bogú,
ki dal nam je spet doživeti
to rajsko lepoto — juhú!

Josip Stritar.

7. Kovač skopuh.

V nekem mestu je poleg morja stanoval bogat kovač. Bil je zelo skop in hudoben. Zbranih je imel pre mnogo novcev, s katerimi je napolnil star panj. Ta panj je pred vsemi ljudmi postavil k ognjišču, da ne bi kdo sumil, kaj je v njem skrito. Ko so nekoč trdno spali, je morje zraslo in tako zelo zalilo hišo, da je panj splaval. Ko se je morje uleknilo, je odneslo tudi panj, ki je plaval mnogo milj daleč, dokler ni priplaval do nekega mesta. Tu je živel mož, ki je bil zelo gostoljuben in darežljiv ubožcem in tujcem. Ko zjutraj zarana vstane, vidi plavajoči panj ter ga potegne k sebi na suho, misleč, da je klada, katero je kdo zavrgel ali ostavil.

Pripetilo se je potem, da je prišlo k njemu mnogo tujcev. Zunaj je bil velik mraz. Gostoljubni domačin vzame sekiro, da bi razklal panj. Ko udari trikrat ali

štirikrat, začuti zvenčanje. Razcepi panj, najde novce in jih veselo spravi, da bi jih povrnil, ako se jim oglasi gospodar.

Kovač je hodil od mesta do mesta, iskaje novcev. Prišel je tudi v to mesto k človeku, ki je našel njegov panj. Ko je začel govoriti o izgubljenem panju, je domačin takoj razumel, da so novci njegovi. Pomisli pa je sam pri sebi: »Pogledati hočem, ali je božja volja, da mu novce vrnem, ali ne?«

Ukaže speči tri hlebe kruha in napolniti prvega s prstjo, drugega z mrtvaškimi kostmi, a tretjega z novci, najdenimi v panju.

To storivši, veli kovaču: »Pojesti hočeva tri hlebe kruha iz najboljše moke. Katerega izmed njih si izbereš, dovolj ti ga bode.«

Kovač vzdigne hleb za hlebom in čuti, da je najtežji tisti, v katerem je bila prst. Izbere si tega in reče gospodarju: »Ta bodi moj. Ako bom še česa potreboval, vzamem tudi tega,« in položi roko na hleb z mrtvaškimi kostmi.

Domačin to videč, misli sam pri sebi. »Zdaj vem; božja volja ni, da bi imel ta zlosrečnik novce.«

Takoj skliče ubožne in nadložne, slepe in hrome ljudi ter razlomi pred kovačem hleb, govoreč: »Evo tvojih novcev, katere sem ti bil dal v roko. Ti si pa rajši izbral prst in mrtvaške kosti. Tako je tudi prav, ker Bog ni hotel, da bi bili novci tvoji.«

Domačin razdeli hitro vse novce med ubožce, kovač pa odide zelo osramočen.

Narodna pravljica. — *Fran Levstik.*

8. Vrabci in strašilo.

Čiv = čiv, čiv = čiv,
še dolgo bom živ,
živ = žav, živ = žav,
še dolgo bom zdrav:
na sredi polja
tri vreče prosá!

Čiv = čiv, živ = žav,
 vse prav? Vse prav!
 Čiv = čiv, čiv = čiv,
 saj nisem jaz kriv,
 živ = žav, živ = žav,
 če mož je brljav,
 če metlo ima,
 pa mesti ne zna.
 Čiv = čiv, živ = žav,
 Vse prav? Vse prav!

Oton Župančič.

9. Kazen prvim ljudem.

Od konca so živeli ljudje brez velikega truda. Bog jim je podaril tako mogočno voljo, da so imeli vsega, karkoli so pozeleli. Takrat ni bilo na svetu ne mrzle zime ne pekočega poletja. Vsako žito in drevje je zelenelo, cvetelo in rodilo sad vse leto, kadar je kdo sam hotel. Pšenica je bila še enkrat višja od sedanje in klasje ji je šlo od vrha do tal. Jed je trebalo za živež le pripraviti; drugega dela z njo ni bilo: vzrastla in prišla je k ljudem sama od sebe. Človek je rekel jablani: »Daj mi zrelih jabolk!« — in tisti hip se je drevo napolnilo z najslajšimi jabolki in se nagnilo k njemu, da jih je natrgal. Če ga je mikala riba ali kaka druga žival, jo je priklical k sebi in si jo skuhal ali spekel, kakor se mu je zljubilo.

V tej obilnosti in sreči pa so ljudje pozabili na Boga in se razvadili. Jeli so se med sabo črtiti, preganjati in moriti. Delali pa so lahko drug drugemu strašno škodo, ker je bila njihova volja tako močna, da se je zgodila vsaka nesreča, ki jo je želel človek svojemu bližnjemu. Mati je bila nejevoljna, da ji je Bog dal devet hčera in samo enega sina, pa je velela: »O, da bi se ve, moje hčere, moja nadlega, izpremenile v jato belih gosi!« Komaj je to izustila, je zletela na ograjo jata devetih belih gosi in z ograje je šla jata daleč naprej v deveto deželo. Bratu so se sestre smilile in šel jih je iskat. »To pa je dolga povest,« je rekla

starka, ki mi je to pravila, »in sem jo že pozabila; samo to vem da je brat nazadnje našel svoje sestre in jih rešil materinega prokletstva.«

Ali drugi ljudje niso bili vselej tako srečni. Hubobni sinovi so želeli staremu očetu, naj se živ pogrezne v zemljo. To se je res zgodilo. Prijatelj je hlinil prijatelju ljubezen. Imel je na jeziku med, na srcu pa led. Želel je prijatelju, naj se utopi v kaplji vode, in takoj se je zgodilo.

Ko je Bog videl te in še mnoge druge take grdobe, se je pokesal, da je dal človeku tako močno voljo; vzela mu jo je. Odslej je moral človek trdo delati, če je hotel živeti; brez truda se mu ni nobena želja več izpolnila.

Janez Trdina.

10. Krokar in lisjak.

1. Kos sira prinese krokar na hrast,
ki ga je kje bil z okna ukradel;
lisjak se priplazi: »O sirček, o slast!
Ko bi mu iz kljuna v moj gobček padel!
2. Oj ptica najlepša, kar svet jih ima,
kako se svéti to perje tvoje!
Le škoda, da krokar peti ne zna,
ti tudi, menim, le krokaš po svoje.
3. Da lep je kakor perje tvoj glas,
vse hvale bi bil in časti nam vreden;
vse bi te slavilo, mesto in vas,
kralj ptičev bi bil in drug nobeden.«
4. Črnè si misli, te hvale vesel:
Poskusimo malo, kako bi se pelo;
Kra, kra! je lepo na vse grlo zapel!
Sir pade iz kljuna prilizujencu v žrelo.

Josip Stritar.

11. Zasluženi novec.

Bil je siromašen človek. Ta se poda k nekemu bogatemu kmetu služiti brez pogodbe. Tako je služil leto dni. Ob koncu leta gre h gospodarju in ga prosi, naj mu plača, kar misli, da je zaslužil.

Gospodar vzame novec in reče: »Na, to je tvoj zaslužek.«

Sluga vzame novec, se zahvali gospodarju ter odide na potok, kjer je bila voda zelo brza. Ko pride na potok, reče sam sebi: »Mili Bog! Kaj je to, da sem zaslužil samo en novčič za vse leto dni? A Bog zna, ali sem še to v resnici zaslužil. Zdaj hočem videti. Ta novčič vržem v vodo; ako ne potone, sem ga zaslužil; ako pa potone, ga nisem zaslužil.«

Tedaj se prekriža, govoreč: »Mili Bog, ako sem zaslužil ta novec, naj plava vrhu vode; ako ga nisem, naj potone na dno!«

To rekši, vrže novec v potok, a novčič pade takoj na dno. Tedaj se hlapec zgane, vzame novec iz vode in ga odnese gospodarju nazaj, rekoč: »Gospodar, na novec; nisem ga še zaslužil in služil ti bom še leto dni.«

In tako začne nanovo služiti. Ko zopet mine leto dni, gre h gospodarju in ga prosi, naj mu plača, kar misli, da je zaslužil.

Gospodar zopet vzame novec in mu reče: »Na, to je tvoj zaslužek.«

Sluga vzame novec, se zahvali gospodarju ter gre zopet k onemu potoku, se prekriža in vrže novec v potok, govoreč: »Mili Bog, ako sem ga zaslužil, naj plava vrhu vode; ako ga nisem, naj potone na dno!«

Ko ga vrže v vodo, pade novčič mahoma na dno. Sluga se zgane, ga pobere in zopet odnese gospodarju, rekoč: »Na, gospodar, novec nazaj; še ga nisem zaslužil in služil ti bom še leto dni.«

Tako začne zopet služiti. Ko mine tudi tretje leto, odide h gospodarju in ga prosi, naj mu plača, kar misli, da je zaslužil.

Gospodar mu zopet da novec. Sluga ga vzame, se zahvali in odide k potoku, da bi videl, ali ga je zdaj zaslužil. Ko pride k potoku, se prekriža in vrže novec

v vodo, govoreč: »Mili Bog, ako sem zaslužil ta novc, naj plava vrhu vode; ako ga nisem, naj potone na dno!«

Ko pade novčič v vodo, začne plavati vrhu vode. Sluga vzame tedaj vesel novc iz vode, ga dene v žep, odide v gozd in naredi kočico ter začne tamkaj živeti.

Čez nekaj časa čuje, da se stari njegov gospodar odpravlja z ladjo daleč preko morja v drugo cesarstvo. Gre s svojim novčičem k njemu in ga prosi, naj mu v drugem cesarstvu kupi kaj za njegov novčič. Gospodar mu obljubi, vzame njegov novc in odpotuje. Tako potujoč, najde kraj morja otroke, ki so bili pri nesli mačka, da ga ubijejo in vržejo v morje. Ko gospodar to vidi, prihiti k njim ter jih vpraša: »Kaj je to, otroci?«

Otroci mu odgovore: »Škodo dela in zato ga hočemo ubiti.«

Tedaj vzame gospodar novc svojega nekdanjega sluga ter jim ga ponudi za mačka. Otroci tega komaj čakajo. Vzamejo torej novc, a trgovcu dajo mačka. Trgovec odnese mačka na ladjo in potuje dalje; a med potjo začne pihati krepek veter in odnese ladjo. Bog zna kam, da tri mesece ni mogla priti na svojo pravo pot. Ko se veter poleže, gospodar ladje ni vedel, kje je.

Ko se razglasi po mestu, da je prišla ladja iz neznanе zemlje, jih pride mnogo, da bi videli ladjo. Eden od njih, ki je bil posebno bogat, povabi gospodarja ladje na večerjo. Ta vidi tam prava čuda: miši in podgane tekajo na vse strani in sluge stoje s palicami in branijo, da ne pridejo na mizo. Tedaj reče domačinu: »O za Boga, brate, kaj je to?«

Domačin mu odgovori: »Pri nas je, brate, vedno tako, da ne moremo pred to zverjadjo mirno ne kositi ne večerjati. Še kadar spimo, ima vsak svojo krsto ter se zapre vanjo, da nam ne bi podgane pogrizle ušes.«

Tedaj se gospodar ladje domisli svojega za novc kupljenega mačka in reče domačinu: »Na ladji imam žival, ki bi vse to zatrla v dveh, treh dneh.«

Domačin odgovori: »Brate, ako imaš tako žival, jo daj sem. Ladjo ti napolnim s samim srebrom in zlatom, samo če je res, kar govoriš.«

Po večerji odide gospodar ladje in prinese svojega mačka. Domačinu pa reče, naj ležejo brez krst. A ta se ne upa. Tedaj spusti gospodar mačka. Ko ta zapazi toliko miši in podgan, jih začne loviti in daviti ter znašati vse na kup; miši in podgane pa, spoznavši, kdo je tukaj, začno bežati, kamor katera more. Ko zasede sije zjutraj dan in ljudje vstanejo, vidijo na sredi sobe velik kup podavljjenih miši in podgan in malokatera je še tekala po sobi. Vse so gledale iz lukenj. Po treh dneh ni bilo videte nobene več. Tedaj napolni domačin za mačka potniku ladjo s srebrom in zlatom. Potem odide naš potnik z ladjo domov.

Ko prispe na svoj dom, ga pride njegov stari sluga vprašat, kaj mu je prinesel za oni novčič. Gospodar mu pokaže mršornat kamen, lepo oklesan na štiri ogle ter mu ga da: »Na, to sem kupil za tvoj novčič.«

Sluga se tega zelo razveseli, vzame kamen, ga nese v svojo kočico in napravi iz njega mizo.

Drugi dan odide sluga v gozd. Ko se vrne domov, vidi, da se je kamen izpremenil v zlato in sijal kakor solnce; vsa kočica se je svetila od njega.

Ko to vidi, se ustraši, teče k svojemu staremu gospodarju ter mu pove: »Gospodar, kaj si to meni dal? To ni moje, pojdi gledat!«

Gospodar pride in ko vidi, kakšno čudo je Bog storil, reče slugi: »Nič ne koristi, sinko moj! Komur Bog pomaga, temu tudi vsi svetniki; pojdi sem, glej to je tvoje blago!«

In vrne mu vse, karkoli je prinesel na ladji, in da mu svojo hčer, da se z njo oženi.

Fran Levstik.

12. Sirota kraljica.

1. Živela je deklica, sama živela,
umrl že očka je njen,
v nebeškem se raju je majka blestela
na hčerko ko jasen sen.

2. In v zlatem je jutru ubožica vstala,
odpravila se je v svet;
da očko in majčico bi poiskala,
odpravila se je v svet.
3. A znala ni steze, a znala ni pota
in v gozd je zašla teman;
in gorko jokala je mala sirota,
ko zbežal je beli dan.
4. In ko je drhtela tam v zdihljajih glasnih,
so prišli k njej škratelji
in dali zlata so in biserov jasnih
ji dragi prijatelji.
5. Za svojo kraljičico so jo izbrali
— pozabljen je ves njen jad —
in demantno krono na glavo ji dali,
odvedli jo v čarni grad.

Cvetko Golar.

13. Pedenjčlovek-laketbrada.

Nekdaj je živela siromašna mati; imela je tri sirove. Hodili so na delo. Ko nekega dne niso imeli drugega posla, je mati dala najstarejšemu sinu purana ter mu rekla: »Idi v šumo po drv; ko boš lačen, si speci purana.« Sin gre, zakuri pa si peče purana. Pride Pedenjčlovek-laketbrada (bil je možiček komaj eno ped visok, imel je pa brado, laket dolgo) in ga vpraša: »Deček, kaj delaš?« — »Purana si pečem za obed.« Pedenjčlovek-laketbrada pa zgrabi purana in ga odnese. Najstarejši sin pride žalosten in lačen domov in pove, kaj se mu je zgodilo.

Drugi dan gre drugi brat v šumo in pravi sam pri sebi: »Videl bom, ali vzame purana tudi meni.« Pride v šumo, si naseka drv in speče purana. Komaj pa je bila pečenka gotova, je prišel Pedenjčlovek-laketbrada, mu jo vzal in zbežal. Revež pride lačen domov in pove, kaj se mu je zgodilo.

Tretji dan gre tretji brat v šumo. Vzame sekiro in seka drva. Ko postane gladen, si speče purana. Ko je bil spečen, je prišel Pedenjčlovek-laketbrada in hotel vzeti pečenko. Deček pa zgrabi možička za brado in ga vpraša, kaj hoče s pečenko. »Jedel bom,« odgovori Pedenjčlovek-laketbrada. »Ne boš,« reče deček. Začneta se rvati; deček zgrabi sekiro, razkolje bukev, dne brado Pedenjčlovekovo v razpoko in potegne sekiro ven, tako da je brada obtičala v precepu.

Vesel priteče deček domov in pove bratoma, kaj je storil onemu človeku. Vsi trije gredo v gozd, pa ne najdejo ne bukve ne človeka. Ali bukev je razrila zemljo, koder jo je vlačil Pedenjčlovek-laketbrada. Gredo po sledu pa pridejo do globoke jame; sled je peljal vanjo. Bratje premišljajo, kako bi prišli v jamo. Najmlajši nekoliko pomisli in reče: »Pojdimo vsak na svojo stran, prosimo sosede za vrvi in pridimo nazaj!« Tako store in prineso kmalu vsak eno vrv. Zvežejo jih vkup in starejša spustita mlajšega po vrvi v jamo.

Ko pride do dna v podzemeljski svet, pomigne z vrvjo in da bratoma znamenje, naj počakata, da si bo ogledal. Gre dalje in dalje pa pride do dela, kjer so plesale devojke kolo. Pride do njih ter jih pozdravi: »Dober dan, deklice. Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?« — »Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.« Najmlajše dekle stopi k njemu, mu da oreh in reče: »Le pojdi dalje, boš že zvedel, kaj imaš početi z njim.«

Gre in pride v drugo selo, kjer so deklice tudi plesale kolo. Vpraša jih: »Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?« Odgovore mu: »Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.« In zopet stopi k njemu najmlajša, mu da lešnik in reče: »Le pojdi dalje, boš že zvedel, kaj moraš početi z njim.«

Gre dalje in pride v tretjo vas. Tudi tu so deklice plesale kolo. Pozdravi jih in reče: »Ali ste videle Pedenjčloveka-laketbrado?« Odgovore mu: »Videle smo ga; vlekel je bukev za seboj.« Najmlajša stopi k njemu, mu da jabolko in reče: »Pojdi k temu človeku! Ko prideš v njegovo hišo, najdeš na mizi skledo polno strupa; vrzi jo na tla, da se razbije. Človek se bo boril

s teboj. Če vidiš, da bi te nadvladal, vzemi tri četrtnine oreha in jih pojej, četrtnino pa vrzi proč! Če bo še vedno močnejši kakor ti, vzemi lešnik! Pol jedra pojej, pol pa ga vrzi proč! Če pa boš čutil, da si še slabejši od njega, razreži jabolko na štiri dele; enega pojej, tri pa vrzi proč! Potem ga premagaš. Prosil te bo, da bi ga ne tepel; ali ne vzemi mu drugega kot prstan, ki ga ima na desni roki. Če ga ne bo hotel dati, ga tepi tako dolgo, da ti ga da.«

Mladenič se odpravi na pot, pride do hiše Pedenjčloveka-laketbrade in najde njegovo mater na pragu. Vpraša jo, kje je Pedenjčlovek-laketbrada. Mati mu odgovori, da spi. Nato stopi mladenič v sobo, zgrabi skledo s strupom in jo vrže na tla, da se razdrobi. Potem pa pokliče človeka: »Oj, Pedenjčlovek-laketbrada, vstani!« Šele v drugo se mu oglasi in zagodrnja: »No, no!« Vnovič ga pokliče in reče: »Pedenjčlovek-laketbrada, vstani!« Pedenjčlovek-laketbrada pa mu odgovori iz postelje: »Ako vstanem, ne bo dobro zate.« Mladenič pa zavpije zopet: »Oj, Pedenjčlovek-laketbrada, vstani, da se bova metala.«

Pedenjčlovek-laketbrada vstane in začneta se boriti. Skoro bi bil premagal mladeniča; ta pa vzame oreh, poje tri četrtnine, četrtnino pa vrže proč; sne še pol lešnika in četrtnino jabolka, pa se zopet sprimeta. Kmalu zmaga mladenič in začne tepsti nasprotnika. Ta ga pa prosi, naj ga ne bije, češ, da mu da, kar hoče: oba purana, ki ju je bil vzel njegovima bratoma, ter zlata in srebra, kolikor ga more nesti. Mladenič pa reče, da noče drugega kakor prstan z njegove desne roke. A Pedenjčlovek-laketbrada mu odgovori, da prstana ne more dati. Zato ga tepe mladenič tako dolgo, da pritlikavec potegne prstan s prsta in ga vrže na tla.

Mladenič pobere prstan, si ga natakne na prst in odide. Pride v vas, kjer so plesale deklice kolo, se zahvali najmlajši za dobri svet in si jo vzame za ženo. Po poroki se odpravita proti njegovemu domu. Na potu pa prosi žena vedno za prstan in tarna tako dolgo, da ji ga da. Ko prideta na mesto, kjer je visela še vrv, da bratoma znamenje in onadva potegneta najprej nje-

govo ženo na svet. Žena jima pokaže prstan in pove, kako moč ima.

Čudno se je zdelo mladeniču, da brata nista spustila vrvi tako dolgo zopet doli. Ko spustita vrv, prvi veže zanj kamen in brata potegneta kvišku. Ko ga pa privlečeta do pol višine, prerežeta vrv in kamen pade v globočino, da se razdrobi na kosce. Nečloveška brata sta namreč mislila, da je na vrvi brat.

»Bog ti moj mili, tako bi bil padel doli, tako bi se bil razdrobil, ko bi mi Bog ne bil dal pameti,« si misli mladenič.

Revež ni mogel na svet; žalosten se vrne in pride pod visoko drevo. Mimo drevesa je tekla velika voda, pod drevesom je ležalo devet mladih ptičkov. Zdajci priplava po vodi velik som in hoče požreti ptičke. Mladenič pa pobere hitro kamenčke, jih vrže somu v žrelo in tako reši ptice.

Ko prileti starka domov, vidi, da so njeni ptički še vsi živi; vpraša torej mladeniča, kaj hoče zato, da ji je rešil mladiče. Mladenič jo prosi, naj ga spravi iz jame na svet. Vesela mu pomaga ptica in ga prinese na svet. Tu je vzel bratoma ženo in prstan in živel še dolgo in srečno.

Po Matiji Valjavcu — France Hubad.

14. V šoli.

1. »Ti tam, šesti v drugi klopi!
Koliko je šestkrat pet?«
Majhen mož na prste stopi:
»Šestkrat pet je trideset!« —

2. » Vrane družijo se rade,
pet na smreki jih čepi;
puška počí, ena pade,
koliko jih še sedi?

3. Kaj se tebi zdi?« — »Nobena!«
»Kaj? To v glavo mi ne gre!« —
»Ena pade ustreljena,
druge štiri odlete.« —
4. »Glej ga, glej, glavica bistra!
Majhen deček, velik mož;
s časom boš še za ministra,
ako vedno priden boš!«

Josip Stritar.

15. Orel in srna.

Na visoki skali je stala skočna srna. Ko jo ugleda požrešni orel, prileti k njej in ji pravi tako-le: »Pač je res, da si skočna, oj srna; vendar ne bi hotel zamenjati svojih peroti za tvoje noge.«

»Jaz pa svojih nog ne za tvoji peroti,« se mu odreže srna ponosno.

»Hm,« de nato orel zaničljivo; »pa skoči čez ta-le prepad, ko se tako hvališ s svojimi nogami! Bodemo videli, kdo bo prej čezenj, ti ali jaz.«

Srno ujeze te besede. Hitro se požene in se zaleti čez prepad. Toda ta je bil preširok in srna je treščila vanj tako nesrečno, da je pri tej priči obležala mrtva. Orel se pa veselo spusti nizdolu in odnese svoj plen brez truda v gnezdo.

»Da, da,« pravi ogledujoč mrtvo žival, »kaj bi vas sam ugonabljal, ko vas pogubljata častihlepnost in jeza!«

Dragotin Kette.

16. Delavec.

1. Težka je moja pest,
črna je moja dlan,
v brazde razjedena,
moj je obraz ožgan.

2. Temen je moj pogled,
kakor bi z ogljem zrl,
raskav in trd moj glas,
kakor bi jeklo trl.
3. Kadar od dela grem,
sinko se moj smeji
rožnih mi lic v pozdrav:
»Zlati moj očka ti!«

Cvetko Golar.

17. Hudo brezno.

Daleč v gozdu v najbolj divjem kraju, kjer so rasle najdebelejše bukve in najstarejše smreke, je bil okrogel kotel in sredi njega globok prepad, Hudo brezno imenovan. Tega kotla so se ljudje vedno ogibali. Veliko so govorili o njem in pravili, da je strašno brezno, kamor se more priti le po dolgi vrvi.

Ubog ogljar, ki je pod krivo tiso kuhal oglje, je slišal baje večkrat ponoči iz Hudega brezna prijetno ptičje petje, mnogo lepše od vsake godbe. Ker je bil pogumen mož, ki ni poznal strahu, je vzel dolgo vrv, jo privezal za staro smreko in se spustil po njej v brezno. Prišel je v ozko, temno luknjo. Po njej se je plazil dalje in prišel na drugi svet, kjer so gore od samega čistega zlata in dragih kamenov; po rekah in potokih se pretaka najslajše vino in po poljih rasto taki sadeži, da pri nas še imena nimamo zanje. Tam stanujejo neizrečeno majhni ljudje. Največji so samo po dve pedi visoki; govoriti ne znajo, ampak neznansko prijetno pojo, da ne zna pri nas nobena ptica tako.

Ogljar je hodil tod okoli in užival rajsko veselje. A to ni trajalo dolgo. Izpod neba prileti velikanska črna ptica z jeklenim kljunom in železnimi kremplji. Ogljar zbeži pred njo, a ptica leti za njim. K sreči najde mož luknjo, po kateri je prišel v ta svet. Hitro pobere kos zlata in pleza zopet po luknji nazaj. Vrv je še visela tu, ali ko prime za njo, se raztrga kot pajčevina; vsa je bila strohnela. Kaj bo revež zdaj počel?

Po strmih pečinah mu je nemogoče priplezati na vrh. Kar privihra za njim tista črna ptica, ga vzdigne na svojih perutih, ga nese iz brezna in ga postavi k smreki, kamor je bil privezal vrv. Nato se zapraši v brezno nazaj. V tem trenutku se zemlja strese; stare smreke vije veter kakor travne bilke, skalovje se podira za ptico in drevesa lete za njo v prepad.

Ogljar se prekriža in pri tej priči je vse prenehalo. Šel je iskat svojega kopišča, ga ni našel. Vse je bilo zaraslo z grmovjem in vse okoli se je izpremenilo; le stara tisa je še stala tu kakor prej. Pod njo zakoplje kos zlata, ki ga je bil prinesel s spodnjega sveta; potem gre domov. Ali tu ni nikogar poznal in ljudje ne njega. Žena mu je bila že umrla; sin, ki je takrat, ko je šel pogledat v Hudo brezno, ležal v zibelki, je bil zdaj osemdesetleten starček in je kašljal za pečjo. V tem, ko je ogljar en trenutek preživel na onem svetu, se je tu gori toliko izpremenilo.

Ogljar je še toliko časa živel, da je vse povedal, kje je bil in kaj je videl; potem pa je umrl.

Fran Erjavec.

18. Divji mož.

1. Divji mož, kosmati mož
tri doline je ogradil:
»To bo vrt moj, vanj si rož
in sočivja bom posadil.«
2. Pluga nima ne brane,
kar z rokami prst rahlja si;
kar storile so roke,
to z nogami potepta si.
3. Divji mož, kosmati mož
hišico si je sezidal:
»Tukaj mirno živel boš,
kdo ti ne bi zdaj zavidal?«

4. V izbico vesel je šel;
ali ko se v njej zravnal je,
v strop z glavo se je zadel
in ves dvorec mu razpal je.
5. Šel na jezero je pit,
a na brado je pozabil;
mož povodni, v kotlu skrīt,
za kodeljo ga je zgrabil.
6. »Joj,« zajavka divji mož,
»za nezgodo gre nezgoda!«
A vodnar: »E, kaj se boš?
Ne nezgoda, le neroda!«

Oton Župančič.

19. Volk in lisica.

Lisica je srečala v gozdu volka, ki je ležal ves po-
bit in žalosten pod grmom in bržkone premišljal o
minljivosti vsega posvetnega.

»Dober dan! Kaj pa vam je, stric, da ste tako ža-
lostni in se držite, kakor bi bila danes pepelnična
sreda? Saj je še predpust.«

»O, pri meni se je že davno pričel štiridesetdanski
post; stradam, da bi se kmalu lupil; saj sem že tako
slab, da se mi ne ljubi iti na lov.«

»O, če ni drugega kakor lakota, temu se lahko po-
maga. Pri gozdarju je danes ženitovanje in vse je že
skoraj napol pijano. Le hitro na noge in pojdiva tja!
Plena nama ne bo nedostajalo.«

Volku so se jele sline cediti. Up ga je pokrepčal in
oba sta se napotila proti gozdarjevi hiši, odkoder se je
že od daleč slišal vrisk in ples.

Ko prideta blizu hiše, ga lisica ustavi, rekoč:

»Stojte malo! Prej se morava pomeniti, kako bi se
dal najin naklep izvesti. Menim, da bi bilo tako-le naj-

bolje. Jaz sem majhna in bom poskusila na kak način priti v hišo. Vam bi pa tega ne svetovala; splazite se rajši v hlev; tam bi utegnili najbolje opraviti.«

»Je že prav,« reče volk in jo zavije proti hlevu. Lisica pa se zmuza v kuhinjo. Dekla je ravno nesla pečenko v hišo; lisica stopi torej za njo, skoči naglo na klop in odtod na peč. Ker imajo na kmetih navado, jedi postavljati na peč, je mislila, da najbolje opravi za pečjo, pa se je zmotila. Na peči ni bilo drugega kakor skleda godlje.

Lisica ni veliko marala za godljo; jedi na mizi so ji mnogo bolj dišale. Zatorej se godlje ne dotakne, ampak preišlja, kako bi spravila goste izza mize. Na zadnje si jo izmisli.

Prav ko stopi dekla zopet v kuhinjo, zavpije lisica za pečjo: »V hlevu je tat!«

Svatje so vsi mislili, da jim je povedala to dekla; planili so izza mize in lisica je ostala sama v hiši. Hitro skoči na mizo in poje naglo, kar ji je najbolj dišalo. Ko se naje, skoči zopet za peč, potakne glavo v godljo in šine skoz okno.

Medtem pa zasačijo svatje v hlevu tatu in ga neusmiljeno nabijejo. Naposled jim vendar uide in ves polomljen jedva privleče svoj zadnji konec do gozda.

Tukaj ga že čaka lisica in ga povpraša z milim glasom: »Kako ste opravili, stric?«

»Opravil sem, da se Bogu smili. Saj vidiš, da so mi ves zadnji konec stolkli. Stavim, da ni več cele koščice v njem. Baš sem jel dobro trgati ovce, kar so me zasačili.«

»O, kaj vi! Vi ste še dobro opravili proti meni, ali jaz, jaz! Le pogledjte mojo glavo, kakšna je. Tako so mi jo zbili, da mi že povsod gledajo možgani iz nje.«

Volk pogleda lisico in ko vidi, da je res hudo zdelana, pozabi nekoliko na svoje bolečine. Nekaj časa gresta tiho dalje, potem povzame lisica besedo in reče volku: »Ne morem več dalje, nesite me!«

»Kaj, da bi te nosil! Saj sam komaj grem. Iz tega ne bo nič.« Ali lisica mu ne da miru. Ker ga tolikanj lepo prosi, se je volk naposled usmili in reče: »No, pa naj bo! Pa le na vrat sedi, ker imam križ ves zbit.«

Lisica sede in volk jo nese po gozdu. Črez nekoliko časa začne lisica govoriti: »Bolnik zdravega nese, bolnik zdravega nese.« — »Kaj mi govoriš?« zagrmi volk; »če si zdrava, pa brž doli!«

»O dobrotljivi striček, saj sem le mislila reči: Zdravi bolnega nese. Zdaj vsaj vidite, kako sem izdelana, da že ne vem, kaj govorim.« Volk ji verjame in jo nese potrpežljivo dalje. Ko prideta do mlake, začne lisico žejati.

»Stojte malo! Tako me žeja, da se moram tu malo ohladiti.« Ko se napije, reče volku: »Glejte, hleb sira leži v vodi. Lahko ga dobiva, toda vodo morava poprej izpiti.« Bila je namreč polna luna, ki se je videla v mlaki.

Volku je dišal sir; zatorej začne piti in pije toliko časa, da počí.

Lisica pa si izmije godljo z glave in se veseli, da je speljala strica volka na led.

Fran Erjavec.

20. O Indiji Koromandiji.

1. In vsaka stezica povede te v Rim,
pa če še tako je zgubljena;
tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa roka ne kaže nobena.
2. Tam v Indiji, tam v Koromandiji
bonbončki visijo raz veje
in izpod grmiča se vsakega
maslena potičica smeje.
3. Morda pa orehovo rajši imaš?
Medeno? Ocvrte peroti? ...
In vile zvečer te uspavajo
in ptičice zjutraj pojo ti.
4. Tja v Indijo, tja v Koromandijo
pa dedek naš lani odšel je:
»Otroci, le pridno ubogajte!
Ko vrnem se — to bo veselje!«

5. In čakali smo ga in čakali,
a zdaj ga več nihče ne čaka;
gotovo tam cvička dolenskega je,
gotovo je mnogo tobaka.

Oton Župančič.

21. Mrtva kopriva.

Kristus in sv. Peter sta potovala po svetu. Trudna prideta v gozd in ležeta v travo, da se odpočijeta.

»As!« zaječi Jezus in začne pihati v roko, ki ga je zaskolela.

»Kaj je, Gospod? Kaj se ti je pripetilo?« vpraša Peter.

»Spekel sem se na tej rastlini,« odgovori Gospod in pokaže Petru cvetlico, ki je rastle tik njega s široko odprtimi bledordečimi cvetovi.

»Kaznuj ošabnico, ki zbada svojega Stvarnika!« nasvetuje Peter. Jezen vstane in hoče stopiti na cvetico, da bi jo pohodil in uničil.

»Stoj!« ukaže Zveličar. Peter obstane in cvetka za trepeče pol v strahu, da jo Gospod kaznuje, pol v upanju, da se je usmili. Skesana zaprosi Kristusa: »Usmili se me, dobrotnik! Glej, dal si mi tako moč, da spečem vsakega, ki se me dotakne. Ne morem drugače. Vzemite mi to moč in nihče več ne bo tožil zaradi mene. Usmili se me! Prosim te skesano.«

»Pa bodi mrtva kopriva!«

In usmiljeni Bog dvigne roko in v tistem trenutku umre v cvetici žgoča moč. V njene široko odprte cvetove pa se vsipljejo sladki praški, polni medu.

»Vekomaj ti bodi hvala!« zašepeče cvetica, ko začuti v sebi smrt žgoče moči in sladkost vabljive strdi.

Prišume čebele in nabere čistega medenega prahu. Pretvorijo ga v strd in vosek. Ljudje povijajo med v potice, ko slave vstajenje Gospodovo, a vosek pretvarjajo v sveče, ki gore na oltarjih v slavo božjo.

Engelbert Gangl.

22. Žabja svatba.

1. Svatbo žabe so imele,
zbrane iz sosednjih mlak;
jedle, pile so in pele:
rega rega reg, kvak kvak!
2. Skokica nevesta mlada,
ženin bil je Dolgokrak;
rajala oba sta rada:
rega rega reg, kvak kvak!
3. »Živi ženin naš z nevesto!
glas povzdigne Krakuš svak;
zagrmí jih sto in dve sto:
rega rega reg, kvak kvak!
4. Po večerji zavrte se,
ko je bil že pozen mrak;
vriskajo, da vse se trese:
rega rega reg, kvak kvak!
5. Raki pa so poslušali:
Kaj ropot pomeni tak?
Tisto noč vsi niso spali:
rega rega reg, kvak kvak!

Josip Stritar.

23. Zakopani zaklad.

Kmet je začutil, da se mu bliža smrt. Ker pa svojima sinoma ni mogel zapustiti bogastva, ju je hotel pobuditi k pridnosti, rekoč: »Ljuba sina! Vse, kar sem vama mogel prigospodariti v svojem življenju, najdeta v našem vinogradu.« Kmalu po teh besedah oče umre. Ker sta sina menila, da je v vinogradu zakopan zaklad, sta ga pridno prekopavala. Zaklada sicer nista našla, ali v dobrem okopanem vinogradu in v zrahljani zemlji so jima trte bogato rodile.

Pridnost je najboljši zaklad.

Fran Metelko.

24. O izgubljenem sinu.

Neki človek je imel dva sina. In mlajši izmed njih je rekel očetu: »Oče, daj mi delež imetja, ki mi gre!« In razdelil jima je imetje. Malo dni zatem je mlajši sin spravil vse stvari skupaj in odpotoval v daljno deželo in tam je napravil svoje imetje z razuzdanim življenjem. Ko je pa vse potrošil, je nastala v tistem kraju huda lakota in je začel stradati. Šel je torej in se pridružil nekemu meščanu tiste dežele in ta ga je poslal na svojo pristavo svinje past. In želel se je nasititi z rožiči, ki so jih jedle svinje, ali nihče mu jih ni dal. Šel je v sé in rekel: »Koliko najemnikov mojega očeta ima kruha v izobilju, jaz pa tukaj od lakote ginem! Vstal bom in pojdem k svojemu očetu in mu porečem: Oče, grešil sem zoper nebesa in pred teboj; več nisem vreden, da bi se imenoval tvoj sin; sprejmi me ko katerega svojih najemnikov!« In vstal je ter šel k svojemu očetu. Ko je pa bil še daleč, ga je zagledal njegov oče in milo se mu je storilo; in pritekel je, ga objel in poljubil. Sin mu je pa rekel: »Oče, grešil sem zoper nebesa in pred teboj; več nisem vreden, da bi se imenoval tvoj sin.« Oče pa je velel svojim služabnikom: »Brž prinesite najboljše oblečilo in ga oblecite in dajte mu prstan na roko in črevlje na noge; in pripeljite pitano tele in ga zakoljite, in jejmo ter se veselimo; zakaj ta moj sin je bil mrtev in je oživel, je bil izgubljen in je najden.« In začeli so se gostiti.

Njegov starejši sin pa je bil na polju. In ko se je domov grede približal hiši, je zaslišal godbo in ples. Poklical je enega izmed služabnikov in vprašal, kaj bi to bilo. Ta mu je rekel: »Tvoj brat je prišel in tvoj oče je zaklal pitano tele, ker ga je spet zdravega dobil.« Ujezil se je in ni hotel vstopiti. Njegov oče je torej prišel ven in ga pogovarjal. Ta pa je očetu odgovoril: »Glej, toliko let ti služim in nikoli nisem prestopil tvojega povelja; pa meni nikoli nisi dal kozliča, da bi se poveseil s svojimi prijatelji. Ko pa je prišel ta tvoj sin, ki je tvoje imetje napravil, si mu zaklal pitano tele.« On pa mu je rekel: »Sin, ti si vedno pri meni in vse moje je tvoje. Gostiti se in razveseliti se pa je bilo treba, ker je bil ta tvoj brat mrtev in je oživel, je bil izgubljen in je najden.«

Evang. sv. Luka, 15, 11—32.

25. Zlata ptička.

1. Zlato ptičko so ujeli
trije fantje mladi.
Kdo imel bo zlato ptičko?
Vsi bi ptičko radi.
2. Zlata ptička govorila:
»Če me izpustite,
prvo željo vam izpolnim
vsakemu. Želite!«
3. Prvi fantič je govoril:
»Daj mi tako čašo —
vedno pil bom, ne popijem!«
»Želel si, imaš jo!«
4. Drugi fantič je govoril:
»Daj mi tako mošnjo —
vedno štel bom, ne preštejem!«
Uslišala je prošnjo.
5. Tretji fantič je govoril:
»Daj mi srce tako —
hudi časi, vedro čelo,
jasno uro vsako!«
6. Kar želeli, so imeli,
pa so šli po svetu;
vsak po svoje so živeli
na tem božjem svetu.
7. Prvi fant samo popival,
po jarkeh polegal;
drugi fant je kvartopiril,
se s sleparji kregal.
8. Tretji fant o zori vstajal,
hodil je na delo;
v mraku je domov se vračal,
pa zapel veselo.

Oton Župančič.

26. Peter Klepec.

Peter Klepec je bil doma v Čabru. Ker je bil šibkega in slabotnega telesa, so mu poredni tovariši pogostoma nagajali. To mu je delo zelo težko in želel je, da bi bil močnejši od njih, in sicer tako močan, da bi bil kos vsakemu.

Ko je nekega dne pasel ovce na zeleni grivi, je povzdignil oči k nebu ter molil in prošil Boga, naj mu da moči zoper hudobne tovariše. Še preden odmoli, sliši glas: »Peter, moč ti je dana; primi za grm in izderi ga!« Peter prime za grm in ga izdere s korenino vred. In zopet se čuje glas: »Peter, primi za brezo in izderi jo!« Peter zgrabi vesel za brezo in breza gre iz tal kakor izpodgrizeno žito. In tretjič se čuje glas: »Peter, izderi hojo!« Peter stori to in stara debela hoja leži pred njim kakor slamnata bilka.

Za pridobljeno moč je bil Peter Bogu zelo hvaležen. Njegovi tovariši, ki so ga prej zaničevali, so se ga odslej bali in mu niso več nagajali. Zdaj bi se bil lahko maščeval nad njimi, a ker je bil usmiljenega srca, jim je odpustil vse razžalitve in ni storil nikomur nič žalega.

Peter je doraščal in z njim je rasla tudi njegova moč.

Prihajali so hudi časi, Ošabni Turek je gnal svoje čete nad kristjane. Cesar mu je šel naproti in bi ga bil rad pregovoril ter odvrnil hudo vojsko. Ali zaman. Ošabni Turek se ni vdal lepim besedam; odnehal je le nekoliko. Stavil je sledeči pogoj: ako cesar noče velike vojske, naj se posamezno udarita dva, en Turek in en cesarski podložnik. Imel pa je turški sultan grozovitega orjaka v vojski; na tega se je zanašal.

Cesar je po vseh svojih deželah pošiljal pisma in iskal človeka, ki bi se šel merit s Turkom. Pride že večer pred dnevem, za boj napovedanim. Cesar je bil v veliki zadregi. Zamišljen je sedel v svoji sobi in ni vedel, kako bi si pomagal. Kar stopi v sobo mladenič, ki je bil borno oblečen. Nekako boječ se približa cesarju in mu reče: »Dovolite, svetli cesar, da govorim z vami! Peter Klepec sem, doma iz Čabra; prišel sem semkaj, da se poskusim s turškim orjakom; ako Bog da in sreča ju-

naška, oprostim vas in svojo lepo domovino.« Toda cesar se bridko nasmeje in zmaje z glavo, češ, kako bo tako mlad in tako šibek mladenič, kakor je bil Klepec na videz, premagal orjaškega Turčina! Povprašuje ga dalje in vrli junak mu dobro odgovarja. Peter mu tudi pove, da je močan in kako je prejel svojo čudno moč. Cesar ga je bil vesel; povabil ga je k večerji.

Pri večerji so se cesarski služabniki posmehovali bornemu mladeniču; niso mogli verjeti, da je pogumen, a še manj, da pojde nad turškega orjaka. Prineso mu konjsko podkev in mu rečejo, naj jo zlomi, ako je res tako močan, da si upa nad Turka. Klepec pa jim veli, naj prineso sedem novih podkev; ko jih prime, zdrobi vse v eni roki kakor kos kruha.

Ko so zjutraj zarana v turškem taboru zvedeli, da je cesar dobil bojevalca, je turški borilec brž šel svojemu nasprotniku naproti. Snideta se na planjavi blizu turškega tabora. Ko Turek ugleda mladega Klepca, se mu zaničljivo zasmee. »Dobro jutro, oče!« mu pravi. Klepec ter mu ponudi desnico. Turek seže Klepcu rahlo v roko. Klepec prime za Turkovo desnico in mu jo odtrga. Turek zatuli in udari po Klepcu z drugo roko. Toda urni Klepec se mu umakne in ga počí. Turek se zvrne pa ne vstane več. Sultan, videč, da je zmagan, ukaže vojakom, naj potolčejo Klepca. A Klepec izdere prvo bližnje drevo pa opleta in treska z njim po Turkih ter jih pometa kakor smeti po planjavi. Pobil je vse, kar mu jih ni zbežalo.

Tako je mogočni Klepec naklepal Turke na tešče zjutraj zarana. In Turki od tistega časa niso več prišli na slovensko zemljo.

Narodna pripovedka. — Matevž Ravnikar-Poženčan.

27. Kralj Matjaž.

Sredi noči, opolnoči
iz sanj se kralj Matjaž zbudi.

Zbudi Alenka kraljica se,
kot zarja bleščijo ji lica se.

In dvigne se glav bradatih sto,
molče vprašujejo: »Kaj je to?«

Pred kraljem pa mlad junak stoji,
kakor hrast stoji in govori.

»Hej, kralj zaspanec, pokaži svoj meč!
Prišel sem ga iz nožnic vleč.« —

»Na steno poglej!« — In vzame ga,
z levico krepko objame ga.

Z desnico pa prime za ročaj —
že sinil je, glej, ostrine sijaj.

Čuj prhanje konj, čuj orožja žvenket,
med trumami gre pridušen šepet.

Glej ostrine pol! — Kak narašča hrup!
Matjažu v očeh vzplamteva up.

Že šum je in hrum med trumami vstal —
kdo zrl je vihar že z gorskih skal?

Vse v stremenih stoji, vse v sedlu sedi —
a junak se prestraši in zbeži.

Mrmraje razjahajo čete vse,
spet padejo v sen, zaklete vse.

Matjaž ob mizo udari srdit:
»Čemu si me prišel še ti budit?«

Alenčica vzdihne in skloni glavo
in spet je pod Krimom kot prej mrtvo.

Oton Župančič.

28. O kralju Matjažu.

I.

Kralj Matjaž je bil dober kralj, ki je dal kovati same zlate. Drugega denarja niso poznali. Zato so bili takrat v resnici zlati časi. Pod košatimi lipami so se naši očaki vsak dan veselili in v svetle kozarce natakali

rujno vince. Kralja Matjaža si je izbralo ljudstvo na Gosposvetskem polju blizu Celovca in v starem Krnskem gradu je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska vrata, vsak siromak si je od njega lahko izprosil milosti in pravice.

Ker je bil kralj Matjaž zelo imovit vladar, so mu bili drugi kralji zavidni. Številen kakor gosenice na repišču je prišel nekdanji sovražnik nad Matjaža in v krvavem boju pokončil njegovo vojsko do sto zvestih junakov. Vendar kralj ni bil ubit, ker je bil pravičen. Ko ga je na begu sovražnik že mislil zajeti, se je odprla skala na gori Čavnu in ga skrila pred bridkim sovražnikovim mečem. Ondi počiva s svojimi junaki. Kadar mu brada zraste devetkrat okoli mize, ga bo dala gora nazaj, da bo srečno vladal človeški rod.

Izvoljenim se večkrat posreči, da pridejo do njega. Bival je na gori Čavnu kovač. Ko je nekoč iskal glogovega ročnika za kladivo, je našel duplo, skoz katero je prišel v prečuden svet. Tam je videl kralja Matjaža, ki je sedel pri okrogli kameniti mizi in dremal, njegovi junaki pa so ležali podolgoma na tleh. Na mizi je bila debela mošnja samih zlatov. Kovač jo je vzel in je bil odslej bogat mož.

Narodna. — Davorin Trstenjak.

II.

Neki kmet je vozil z Ogrskega vino na Koroško. Na svojem potu pride skozi veliko dobravo do vznožja visoke gore. Na gori zagleda kočico, ki je bila napol vzdana v zemljo, tako da se je komaj videla streha iz nje. Pred vrati opazi junaka, opasanega s sabljo.

Ko se mu voznik približa, izpregovori junak takole: »Ali si, prijatelj, iz naše gornje strani? Povej mi, ali še lazijo mravlje na te-le tri vrhe: Sv. Krištofa, Šent Magdaleno in Šent Urha?« — »Lazijo še sedaj, toda redkeje kot nekdanj,« odvrne voznik. Junak nadaljuje: »Reci doma: kadar vera toliko oslabi, da ne bo nihče več prihajal na one tri gore, tedaj hočem vstati in priti s svojo črno

vojsko.« — »Kdo pa si?« ga povpraša voznik iznenaden. »Kralj Matjaž sem! Stopi bliže in pojdi z menoj v to kočo, da se na svoje oči prepričaš o tem!«

Voznik vstopi, a kralj Matjaž mu veli: »Postavi se za moje ledje in poglej prek desnega ramena skoz tole okno!« Kmet to stori in zagleda ravno polje, široko in dolgo. Po vsem polju pa stoje prek in prek sami obo-roženi vojaki in njih konji. A vse je tiho in mirno. Nihče se ne zgane, kakor da konji in ljudje spavajo. »Evo ti črne vojske!« reče kralj začudenemu kmetu. »Poglej zopet skoz okno!« Korošec pogleda, kralj pa prime nalahno za sabljo in jo potegne malo iz nožnic. V tem trenutku oživi vsa vojska. Vojaki privzdignejo glave, konjiči zahrzajo in zatopotajo. »Vidiš,« reče kralj Matjaž, »temu ne bo dolgo, ko vstanem ter potegnem sabljo iz nožnic. Tedaj bo zavel topel veter in vdihnil vsem ljudem eno misel. Moji vojaki poskačejo na konje in črna vojska bo stala v bran za domovino in sveto vero. Tedaj bo prijelo vse za orožje, kar nosi moško glavo. Nastane pa takrat taka sila, da se človek še pre-obleči ne bo utegnil, temveč vsak pojde na vojsko v opravi, ki jo bo baš na sebi imel. Zbralo se bo toliko pravovernega ljudstva, da boj ne bo trajal niti toliko časa, da bi mogel pojesti človek tri hlebe kruha. Ako pa pade komu tretji hleb iz rok, mu bo dejal sosed: »Pu-sti ga, brate, naj leži! Po boju bo dovolj hleba in vsega.« Tako naglo bodo premagali sovražnika svete cerkve.

Narodna. — Matko Potočnik.

29. Zima.

1. Prikašljala je starka zima,
naguban, suh ima obraz;
ko z brado kljukasto pokima,
sneg z neba prileti in mraz.
2. Po vrtu se sinica klati,
premalo hrane da ji gozd;
zdaj imaš, zajec ti uhati,
svoj štiridesetdanski post.

- 3 Mož starček se pri peči greje
in kima truden, da zaspi;
da bo dovolj za platno preje,
kolovrat urno suče hči.
4. Po gladkem ledu se otroci
drvé, ne vejo, kaj je mraz;
nagajajo si s kepo v roci —
kako vesel je zimski čas!

Josip Stritar.

30. Kristus in kača.

Ko je šel Kristus v puščavo, se je nameril na zmrzlo kačo. Kača se mu je zasmilila, pa jo je vzdignil, ogrel in oživil. Hudobna kača pa se je zavila Kristusu okoli roke in ga pičila. Ker je znal vsak strup zagovoriti, mu ni mogla škoditi. Nehvaležnost ga je pa tako unejevoljila, da je kačo preklel in obsodil, da ne bo nikdar več nobene gorkote občutila v svojem truplu.

Ta sodba se izvršuje še dandanašnji. Kače se ne prime noben žarek poletnega solnca. Kdor jo potipa, se lahko uveri, da ostane mrzla tudi v najhujši vročini.

Janez Trdina.

31. Zvezdoznanstvo.

Cicibanček, vedi:
solnce je na sredi
v lepi zlati skledi.

In v njegovi zarji
zemlja kolobari.

Okrog zemlje tava
luna vrtozlava.

Zemlja, vsi planeti,
v vajeti zajeti,
k solncu so pripeti.

Solnce vsepovsodi
njihna pota vodi.

Bog jim solnce ukrade,
v nič ves svet razpade. —

Cicibanček gleda:
prazna solnčna skleda,
njemu v glavi — zmeda.

Oton Župančič.

32. Prilika o kraljevi svatbi.

Nebeško kraljestvo je podobno kralju, ki je napravil svatbo svojemu sinu. In poslal je svoje služabnike klicat povabljene na svatbo, pa niso hoteli priti. Poslal je spet druge služabnike z naročilom: »Povejte povabljenim: Glejte, svoj obed sem pripravil; moji voli in pitana žival je zaklana in vse je pripravljeno; pridite na svatbo!« Ti pa se niso zmenili in so odšli: eden na svojo pristavo, drugi po svoji kupčiji, ostali pa so zgrabili njegove služabnike, jih zasramovali ter pobili. Ko je kralj to zvedel, se je razsrdil, poslal svoje vojake, pokončal vse ubijavce in njih mesto požgal. Potem reče svojim služabnikom: »Svatba je pripravljena, a povabljeni je niso bili vredni. Pojdite torej na razpotja in povabite na svatbo, katerekoli najdete.« In njegovi služabniki so šli na pota in zbrali vse, katere so našli, hudobne in dobre, in svatovska dvorana se je napolnila z gosti. Ko je pa prišel kralj goste pogledat, je videl tam človeka, ki ni imel svatovskega oblačila. Rekel mu je: »Prijatelj, kako si prišel semkaj, ko nimaš svatovskega oblačila?« Ta pa je molčal. Tedaj je kralj velel strežnikom: »Zvežite mu noge in roke in vrzite ga ven v temo: tam bo jok in škripanje z zobmi. Zakaj mnogo je poklicanih, ali malo izvoljenih.«

Evang. sv. Mateja, 22, 2—14.

33. Človeški udje se upro.

Rimski konzul Menenij Agripa je povedal nekoč tole priliko:

Svoje dni so se vsi udje človeškega telesa naveličali služiti želodcu. Upro se mu, rekoč: »Čemu bi mi težko delali, on pa brez dela sladko užival?« In nogi nista več hoteli nositi, roki ne delati, zobje ne gristi, tudi nos se je vihal in se branil vohati. »Saj smo vsi udje enaki,« so dejali, »vsi bomo uživali in enako veselo živeli.«

Prvi dan svoje nepokorščine so še prav dobro izhajali; bili so čvrsti in dobre volje. Drugi dan že začno slabeti, tretji dan omagovati, četrti dan pa so bili tako oslabei, da se niso mogli več ganiti, in peti dan je bilo upornikom umreti.

Tedaj se oglasi glava, rekoč: »Prevzetni uporniki, sedaj vidite, kam ste prišli! Želodcu niste hoteli dajati, kar mu gre, pa vam tudi on nima dati moči, katere potrebujete. Vi mu nočete pomagati, zato vam tudi on ne more pomagati.« — »Res je tako,« potrdijo vsi udje, »prav ima želodec, da nas k delu priganja.« In voljno prime vsak za svoj posel, vsi dajejo radi, kar želodec terja. V kratkem so vsi udje okrevali in postali zopet močni.

Anton Martin Slomšek.

34. Uganke.

1.

Ko sem v peči, vsak me rad ima,
v strehi — vse pred mano trepeta.
(Ogenj.)

2.

Polne so me gore in poljane,
ko me zgrabiš, prazna pest ostane.
(Megla.)

3.

Kopita nosi, ni čevljar,
sedlo ima, ni sedlar.

(Konj.)

4.

Vrtec rdeč, ograja bela,
deček priden notri dela;
v njem ni dežja ne snega,
vendar dovolj mokrote ima.

(Usta.)

5.

S k sem žival, ki redi človeka,
s t me tista žival prežveka.

(Krava — trava.)

6.

S k pojem kaj prijetno,
z g malo neokretno.

(Kos — gos.)

7.

Z r žival, ki ne ve, kaj je prah,
s š porednim otrokom strah.

(Riba — šiba.)

Josip Stritar.

35. Skrb in Smrt.

Sveti Peter in Pavel sta se napotila po svetu, da bi videla, kje je darežljivost in gostoljubnost, kje lakomnost in neusmiljeno srce.

Vsa trudna od dolgega pota in slabega vremena, vrhu tega pa še lačna in žejna, prideta na večer v mesto in iščeta prenočišča, da bi se odpočila in dobila kak grižljaj za želodec. Siromašna popotnika trkata od hiše do hiše pri bogatinih kakor pri revežih, da bi dobila kaj vbogajme, ali sreča jima je bila nemila in vsa skrb je bila

zaman. Zelo spehana stojita že pred zadnjo hišo, ki je bila po zunanji podobi videti najbolj revna in siromašna v vsem mestu. Streha je bila vsa razdrta in jedva bi si človek mislil, da biva tu živa duša.

Peter stopi na dvorišče in potrka na vrata. Hitro se prikaže iz hiše stara, slabo oblečena žena in vpraša, kaj bi rad.

»Če Boga poznaš in moliš,« pravi Peter, »nama privošči, žena, kak kotichek v svoji hiši, da se odpočijeva od dolgega pota in bova vsaj pod streho, ker je tako slabo, neprijetno vreme; doslej naju ni hotel nihče vzeti pod streho.« — »Tako je, tako,« odvrne starka; »siromaka dandanes vsakdo tira izpod strehe, četudi ga vidi v največji potrebi in sili. Stopita noter! Kar imam, to vama rada dam; česar pa nimam, tega vama ne morem dati.«

»Popolnoma sva zadovoljna,« reče Pavel, »ker vidiš diva tvoje pošteno in usmiljeno srce. Kaj nama je tudi več treba?«

Odložita tedaj svoji torbici v kot hiše. Zdaj reče Peter ženi: »No, povej nama, dobra žena, kako ti je ime, da te lahko pokličeva po imenu.«

»Skrb me imenujejo,« odgovori starka in pristavi resno: »Kako bi vama rada postregla! Da bi suhega kruha ne grizla, bi vama kaj rada dala kako hruško za prigrizek. Ali moja hruška nima na sebi niti ene zrele hruške, dasi je zelo rodovitna in polna; zakaj to, kar dozori, ljudje hitro pokradejo.«

Nebeška popotnika pojesta nekaj suhega kruha, se napijeta mrzle vode ter ležeta spat. Zjutraj na vse zgodaj vstaneta in se pripravita na daljno pot. Preden pa odideta, vpraša Peter starko, s čim bi naj obdarovala njeno dobroto in gostoljubnost; naj jima razodene katero svojih najsrčnejših želj, izpolnila ji jo bosta. Kakor vsakdo, ki malo ima, pa veliko želi, tako je bila tudi ta dobra mamica zdaj vsa zmedena, da ni vedela, kaj bi rekla. Naposled vendar pravi: »Želim, da moja hruška zgrabi vsakega, kdor nanjo spleza, da bi kradel sadje, in ga drži tako dolgo, dokler ne pridem jaz in mu ne dovolim, da zleze z nje.«

Popotnika pokimata na to čudno željo nehote z glavo in odideta svojo pot.

Drugo jutro gre starka ven, da bi pogledala svoje polje in setev. To opazivši, se spravi neki tat hitro na hruško, da bi pobral, kar je bilo zrelega. Ali oh žalosti in nesreče! Veje ga zgrabijo in drže, da ne more nikaš mor, ne gori ne doli. Na strašno vpitje prilete sosedje, da bi mu pomagali s hruške; splezajo tedaj nanjo, pa o čuda, tudi oni ne morejo s hruške. Zato si ne upa nihče več na drevo, ampak vsi se čudijo in strme čakajo, kaj bode.

Zdaj pride starka s polja domov. Lahko si mislimo, kako je bila vesela, ko je videla, da se ji je izpolnila želja, da je tat ugrabljen obvisel na vejah. Na njeno besedo veje izpuste tatu. Ko ga žena dobro ošteje in posvari, ga izpusti tudi ona. Odslej ni bilo nikogar več na hruško.

Ne dolgo potem pride k njej stara žena — Smrt. Starka jo počaka in sprejme brez strahu. Smrt se začudi in reče starki: »Ti si me tako mirno sprejela, a drugi ljudje se me zelo bojijo.« — »Zakaj bi se te bala?« odgovori Skrb. »Dosti imam tega nehvaležnega sveta; dobrodošla si mi!« — »Prav, starka,« reče nato Smrt, »hajdi tedaj z menoj!« — »Rada pojdem s teboj,« pravi zopet Skrb, »toda izpolni mi poprej eno željo! Rada bi namreč okusila še enkrat svoje hruške, ki so mi bile edino blago.« — »Ako ne želiš nič drugega, starka, pojdi drage volje po nje!« — »Oh, kako sem stara in slaba! Kako bi zlezla na drevo? Sosedje pa so neprijazni ljudje. Ali ne bi hotela biti ti tako dobra, da zlezeš na drevo in mi prineseš hruško?«

Smrt se da pregovoriti in spleza hitro na drevo; ali ne more več doli. Starka je bila kaj vesela, da je Smrt tako prekanila. Pustila jo je nekoliko dni na hruški. Te dni ni nihče na svetu umrl. Naposled izpusti starka Smrt, ker ji je obljubila, da ne pride nikoli več po njo.

In tako vam potuje Smrt križem sveta. Tudi danes še ruši in kolje staro in mlado, Skrbi ubiti ali s sveta spraviti pa le ne more.

Nar. prip. — Janez Božič.

36. Zakaj na Krasu ni vode?

1. V naravi pihljaj je večerni veter
in legala noč je na zemljo in vas.
Tedaj sta prispela Kristus in Peter
vsa trudna od dolgega pota na Kras.
2. Brž Peter potrka na duri prve
in v veži ponižno vpraša moža:
»Imate li, oče, kaj strehe in mrve,
da bi prenočila pri vas midva?«
3. Pogleda ju kmet in malo premisli,
potem pa reče: »Kar morem, to dam.
Lahko odideta spat na svisli,
a ozek celo za družino je hram.«
4. Na klin zadovoljen torbo obesi
in s Kristusom Peter odide spat.
Zatisneta kmalu na mrvi očesi
in v sen se oba zamakneta zlat.
5. Tedaj gospodar njuno torbo sname
in gnjat čudeč se izvleče iz nje.
Neznana slast vso družino objame
in kmetu želja utriplje srce.
6. Poišče majhno poleno na cesti,
potisne ga v Petrovo torbo, menceč:
»Saj potnika gnjati ne smeta jesti,
sicer bosta žejna na potu preveč.«
7. Ne vzide na nebu še jutranja zarja,
na mrvi zbudita neznanca se že.
Presrčno zahvalita gospodarja
in Peter spet vrže torbo na se.
8. Med potjo ob drevju pa Kristus reče:
»Poglej tu v studencu vodico hladno!
Jaz dolgo že v torbi prenašam pleče;
počakajva tu in pojejva meso!«
9. In Peter sede na sočnato travo
pod senco vrbovih rosnih peres.
Čudeč se in jezen zamaje z glavo,
iz torbe popotne privleče — les.

10. »Nesrečni tat,« nejevoljen zakliče,
»kaznuj ga, Gospod, in vse sosede z njim!«
Odvrne Kristus: »Kar kazni se tiče,
naloži jo ti in jaz jo zvršim.«
11. Premišlja Peter nekoliko časa,
Gospoda mogočnega prosi tako:
»Vsa voda naj hkratu izgine s Krasa;
naj žejo trpe, ki so jedli meso!«
12. Usahne studenec ob njem pri tej priči,
potegne črez brda veter sušeč;
ne dajejo vrelcev ne doli ne griči, —
od takrat na Krasu ni vode več.

Anton Medved.

37. Palček in orel.

Ptiči so hoteli imeti kralja. Sklénili so, da bo tisti njih kralj, ki vzleti v največjo višavo. Vsi ptiči se vzdigajo. Tudi palček je mislil, da ne sme zaostati. Ali revče je dobro vedelo, da se v letanju ne more meriti z drugimi ptiči; zato je poskusil z zvijačo priti do najvišje časti.

Moj palček, ne bodi len, smukne pod letečega štrka in se skrije med perje, česar pa štrk še zapazil ni. Ptiči lete in lete vse više in više, ali sčasoma opešajo drug za drugim; nazadnje se samo še orel in štrk zibljeta v zraku. Naposled jame tudi štrk pešati. Zdajci pa mu stržek izleti izpod perja in se drzne meriti z orlom. In glej, orel res omaguje, palček ga premaga in hoče biti kralj. Toda ptiči, zvedevši njegovo prevaro, so ga hoteli ubiti in bi ga bili tudi ubili, da se jim ni o pravem času izmuznil in skrnil v mišjo luknjo.

V njegovo sramoto so mu nadeli ime kraljiček, kakor ga tudi imenujejo pri nas semtertja.

Fran Erjavec.

38. Sekira in drevje.

Peljali so svoje dni iz kovačnice poln voz sekir skoz dobravo na semenj. Solnce je sijalo in lepo nabrušene sekire so se v solncu lesketale, da je bilo drevja strah smrtnega orožja. »Kdo nas bo rešil? Te sekire nas bodo vse posekale,« je dejalo drevje in milo vzdihovalo, majaje se po vetru. Nato se oglasi star hrast in pravi: »Ne bojte se! Dokler nihče izmed nas tem sekiram ne da toporišča, nam ne morejo škodovati, najsi so še tako nabrušene.«

Sovražnik nam ne more škodovati, pa bodi še tako močen, ako mu sami ne damo priložnosti.

Anton Martin Slomšek.

39. Oba junaka.

1. »Kako si spehan, bled in plah!
Kaj ti je, Tonče?« — »Oče, strah!« —
»Kje pa si bil, otrok, govori!« —
»Tam, veste, v Hudem bregu, gori.
2. Rdeče jagode sem bral,
kar se prikaže mi žival;
rjava zgoraj, spodaj bela,
pa kakor človek je sedela!«
3. »Ušesa dolga?« — »Da, tako!« —
»Oči debele?« — »Pa kako!«
Jaz gledam, kar pokima z glavo,
pa skoči.« — »Nad te?« — »Ne, v goščavo.« —
4. »Oba junaka! Hajd, nazaj!« —
»Jaz pravim, medved bil je, kaj?« —
»Da, dolgouhi in rjavi,
ki se mu tudi zajec pravi!«

Josip Stritar.

40. Berač in Smrt.

Ko je Bog pregnal prve starše iz raja, je ustvaril svojo deklico Smrt. Smrt je prav majhna, manjša od vsakega otroka, pa ustrahuje vsakega junaka. Truplo ji je spretno in urno, da prepleza vsak zid, obenem pa voljno in prožno, da prileze skozi vsako ključavnico. Ne potrebuje ne kose ne drugega orožja. Kadar je človeku namenjeno umreti, pride k njemu in mu zavije vrat. Ali črnega petelina in črne mačke se boji in se ogiblje hiše, v kateri sta ti dve živali.

Berač je hotel iti k bogatinu in ga prositi za dar. Smrt ga ustavi in poprosi, da naj jo dene v svojo malho in nese v hišo. Berač jo vpraša, kdo je in kaj bi rada. Smrt veli: »Božja deklica sem; poslana sem semkaj, da zavijem bogatinu vrat. Bogatin pa ima črnega petelina in črno mačko, ki mi branita prestopiti prag.« Berač dene Smrt v malho in gre v hišo. Bogatin je bil zdrav in dobre volje. Obiral je ravno kopuna in ga zamakal s sladko starino. Smrt šine naprej za peč, da se ogreje, potem pa za mizo k bogatinu in mu zavije vrat. Bogatin zajavka. Smrt mu zavije vrat še v drugo in tretje. Bogatin leže in žena pošlje po gospoda, da ga previdi. Kmalu potem umrje.

Zdaj prosi Smrt berača, naj jo dene spet v malho in odnese iz hiše. Berač jo vpraša, kaj mu bo dala za plačilo. Smrt veli: »Veliko — to, da me boš pri vsakem bolniku videl. Če mu bom stala pri nogah, vedi, da še ne umre. Daj mu kako zdravilo in ko ozdravi, bo mislil, da si ga ozdravil ti, in ti bo rad izkazal svojo hvaležnost. Kadar me boš pa videl pri glavi, se ne ponujaj za zdravnika, zakaj takemu bolniku je namenjeno umreti.« Berač se obveseli, dene Smrt spet v malho in jo odnese iz hiše.

Kmalu se razširi po vsem obližju glas, da ga ni bilo in ne bo boljšega zdravnika od tega berača. Komurkoli je dal zdravilo, vsakemu je odleglo in ozdravel je. Denarjev je dobil toliko, da ni vedel, kam bi jih spravil.

Ali v svojo nesrečo je bil preveč usmiljenega srca. Rad bi pomagal tudi tistim, katerim je bilo namenjeno umreti. Ugledavši Smrt pri glavi, je prestavil posteljo,

da je stala Smrt pri vznožju. Enkrat se mu je res posrečilo, da jo je prekanil in bolnika otel. S to prevaro pa je berač božjo deklico Smrt tako razžalil, da se mu ni nikoli več prikazala ne pri glavi ne pri nogah. Sam pa je postal spet to, kar je bil prej, največji revež; biti je moral vesel, da je dobil za svojo lakoto košček kruha.

Janez Trdina.

41. Zdravilno jabolko.

Svoje dni je živel kralj, ki je imel tri sinove. Doživel je šestdeset let in moči so ga jele zapuščati. Nekega dne naglo zboli. Poklicali so najboljše zdravnike vsega kraljestva, da bi vrnili kralju zdravje, vendar zaman. Odkritosrčno so mu rekli, da se mu bliža konec življenja.

Kralj se je vdal v božjo voljo in se pripravljal na daljno zadnjo pot.

Ko ni bilo nikogar v sobi, so se odprle duri in v sobo je stopil prosjak. Nejevolja se je pokazala kralju na licu. Prosjak to opazi in reče: »Kralj, nikar ne bodi nejevoljen! Nisem prišel k tebi prosjačit, nego povedal bi ti rad nekaj važnega, če me hočeš poslušati.«

»Hitro mi povej! Saj vidiš, da se mi bliža zadnja ura,« odgovori kralj s slabotnim glasom.

»Ni še prišla smrtna ura, o kralj! Še je zdravilo na svetu, ki ti more vrniti ljubo zdravje.«

»Tega skoraj ne morem verjeti«, pravi bridko kralj. »Vendar povej!«

»Predobro vem, da boš neverno zmajal z glavo; toda kar ti povem, je gola resnica. Ozdravi te samo zdravilno jabolko. Ko ga použiješ, boš zdrav kakor riba v vodi. Pošlji tedaj svoje tri sinove po svetu, da ti prineso zdravilno jabolko. Enemu se bo gotovo posrečilo. Ako ne storiš po mojih besedah, ti je odbila zadnja ura. Zbogom, kralj!«

Po teh besedah zapusti prosjak sobo. Kralj ga pokliče nazaj, ker bi rad vedel, kje je tisti vrt, na katerem raste zdravilno jabolko. Na njegov klic pride služabnik in temu reče, naj takoj pokliče prosjaka, ki je pravkar

odšel. Začuden pravi služabnik, da ni videl nikogar iti iz sobe, čeprav je stal blizu kraljevih duri.

Kralj se zamisli. Črez nekoliko časa pokliče svoje sinove in jim reče: »Sinovi, moje življenje še ni končano. Ozdraviti pa me more samo zdravilno jabolko. Odpravite se torej na pot po svetul Kateri izmed vas mi ga prinese, bo moj naslednik v kraljestvu.«

Starejšima sinoma to ni bilo po volji, kajti potovanja nista bila vajena; rajši sta se zabavala brez dela na veselicah. Najmlajši sin pa se je razveselil, začuvši, da mu preljubi oče še ne umre.

Vsi se odpravijo istega dne na pot, vsak na drugo stran.

Minilo je več tednov, ko je starejši sin prišel v deželo, kjer ni videl nobene žive duše. Gledal je s hriba okrog, pa ni zazrl nobene hiše, nobene vasi. Ko hodi tako po beli cesti, vidi, da mu prihaja nasproti kruljav človek. Bil je prosjak. Kraljev sin hoče prevzetno mimo njega, a ta ga lepo poprosi: »Ponižno prosim, milostivi gospod, majhnega daru.« Nato mu vrže kraljevič desetico. Hromec pa še prosi: »Košček kruha, milostivi gospod; lačen sem, da ginem.« Napuh kraljeviču ni dopuščal, da bi še dalje stal pri revnem možu. Ničesar mu ne odgovori, ampak odide ponosno dalje. Zdajci se ozre, rekoč: »No, prosjak, desetico si dobil. Ali mi znaš povedati, na katerem vrtu raste zdravilno jabolko?«

»Le odidi po tej cesti, kmalu prideš do tistega čudnega mesta. Urno utrgaj jabolko in odidi z vrta!«

»Že prav, že prav!« reče kraljevič in se smeje na svetu, ki mu ga je dal prosjak. Cesta je bila zelo dolga. Naposled pride do velikih vrat, jih odpre in stopi na vrt. Dreves ni bilo videti nobenih, samo sredi vrta je zelenela samcata jablana. Gredica se je vrstila za gredico in na njih je raslo na tisoče najmilejših cvetlic. Čarobna vonjava se je razširjala po vrtu. Počasi je stopal kraljev sin po poti, ki je držala k drevesu. Jablana je stala na zeleni tratici. Sadja ni bilo na njej, samo na eni nizko k tlom pripognjeni veji je viselo lepo rdeče jabolko. S hitrim korakom gre kraljevič tja in utrga prečudno jabolko. Radoveden ga ogleduje od vseh strani, a bilo je kakor navadno jabolko. Jedva stoji

nekoliko trenutkov pod drevesom, že ga obide težka utrujenost. Leže pod drevo na zeleno trato in zaspi.

Ni dolgo ležal, kar se mu je približal človek. Kraljeviču se je zdelo, da gleda skozi gosto mrežo. Sedaj spozna neznanca; bil je tisti prosjak. Ta se pripogne k ležečemu mladeniču in mu vzame iz roke jabolko. Dotakne se je z njim veje, na kateri je poprej viselo, in jabolko je zopet na drevesu. Nato utrže majhno vejico in se z njo dotakne kraljeviča, šepetaje: »Ti nisi vreden, da bi prinesel očetu zdravilno jabolko. Zakaj me niso ubogal? Tako dolgo bodi vran, črni vran, dokler ne pride rešilni dan!«

In res, pretvorjen je bil v črnega vrana ter je zletel kvišku.

Tri dni pozneje je šel po isti cesti drugi sin in temu se je isto pripetilo kar prvemu.

Zopet tri dni pozneje vidimo na isti cesti najmlajšega sina. Nasproti mu pride prosjak, ki ga pa ni utegnil poprositi miloščine; zakaj kraljevič mu je bil že prej vrgel rumen zlat v klobuk, rekoč: »Gotovo si lačen, revni mož. Na ta kos kruha!« Nato hoče iti dalje, a prosjak se mu lepo zahvali in mu de: »Kraljevič, vem, kam greš. Ta pot je prava. Urno utrgaj jabolko in odidi z vrta! Danes je zadnji dan. Preden bo mesec vzhajal, mora imeti tvoj oče zdravilno jabolko, sicer je prepozno. Gorje tebi in bratoma, ako ne ubogaš!«

Te besede so dale kraljeviču novo moč. Kmalu dospe do vrta in stopi vanj. Cvetlice so mu mamljivo dehtele nasproti. Pogumno je hitel k jablani. Ko utrga rdeče jabolko, hoče takoj oditi, kakor mu je zapovedal prosjak. A glava mu je bila težka in noge utrujene. Že hoče leči pod drevo, kar nad njim nekaj zašumi. Ozre se kvišku in vidi dva vrana. Grozna slutnja se ga polasti. »Kaj, ko bi bila to moja brata?« mu šine v glavo. Telo se mu strese in utrujenost ga mine.

»Moj oče!« vzklikne glasno ter hiti z jabolkom z vrta; zunaj pa mu pride nasproti prosjak, rekoč:

»Blagor ti, kraljevič! Trepetal sem že zate. Sedi semkaj na zeleno trato ter se odpočij!« Nekoliko trenutkov je prosjak molčal, potem pa je izpregovoril: »Na to vejico; vzemi jo s seboj! V tistem hipu, ko

vstane oče zdrav s postelje, idi iz grada na plano! Priletela bosta dva vrana in sedla pred teboj na zemljo. Hitro se ju dotakni s to vejico!»

In zopet se je kraljeviča polotila utrujenost. Ni se je mogel ubraniti. Zaprl je trudne oči. Zdelo se mu je pa, da ga je prosjak prijel okrog pasu in zletel z njim kvišku.

Siv mrak je ležal po zemlji, ko se je kraljevič prebudil. Pred seboj zagleda grad svojega očeta. Sprva je mislil, da je samo sanjal o zdravilnem jabolku, a ko je je zazrl v roki, je spoznal, da je bila resnica.

Ko je kralj jabolko zaužil, je bil zdrav. Čvrst in krepek je skočil iz postelje. Kraljevič pa je odhitel iz sobe. Ko pride na plano, mu res priletita nasproti dva vrana in sedeta predenj na zemljo. Glej čudo! Jedva se ju je dotaknil z vejico, ki mu jo je bil dal prosjak, že sta stala pred njim njegova brata.

Mislite si veselje, ki je bilo v gradu! Le starejša kraljeviča sta bila pobita, ker je mlajši brat postal očetov naslednik.

Nar. pravlj. — Josip Freuensfeld.

42. Orač.

Sključen za plugom stopa orač,
hoj za brazdo! voliča priganja;
vrana za njim gre kakor berač,
črve pobira in se priklanja.

Pridno mož obdeluje zemljo,
s črtalom reže ji dolgo rano;
seme rumeno poseje v njo,
setev povlači z zobato brano.

Bilka priklje iz plodnih tal,
lat iz bilke, ki klas bo rodila;
če bo dežja in solnce Bog dal,
žetev iz setve bode obila.

Ljuba pšeničica, tebe Gospod
sam blagoslovil je s svojo desnico;
po vsej zemlji človeški rod
čisla in ljubi zlato pšenico.

Josip Stritar.

43. Zaklad.

»Le hitro na delo roké!
Pod sivo to skalo leže
veliki, neznani zakladi,
rumenega kupi zlata
in belega čudo srebra
v globoko zakópani kadi.

Marija, ki srenja te ta
dobrotnico milo pozna,
nam bodi nocoj pomočnica!
Če dvignemo srečno zaklad,
pa kakor je koli bogat,
od vsega ti bo polovica.«

Tak prosi in kliče drhal,
poprime kopaje se tal,
z lopatami, s krampi pritiska.
»Že nekaj zvenči pod zemljó,
le zdaj še udarim krepko.«
In suho zlato se zabliska.

»Okoli železne kadi
vrzimo debele vrvi,
da v zemlji posoda se gane;
na desno, na levo še stran
kopljimo, da zdajci na dan
bogati dobiček nam vstane.

Kopali na vsako smo plat,
otvezena silna je kad;
zdaj uprimo, tiščimo, vlecimo!
Če sleherni počil bi ud,
obilo poplačan bo trud;
saj vemo, čemu se potimo.«

Močnejše vsakteri se upre,
da kad se zaziblje, zmajé
ter dviga se, dvigne, ustavi;
pa sila pomnožena vsa
potegne na varna jo tla,
na trato jo ravno postavi.

»A kaj, ko pa naše vse ni!
 Bedaki, neumneži mi,
 storiti enako obljubo!
 Čemu bo Mariji zlato,
 Devici prečisti srebro?
 Molitev le jemlje za ljubo.

Zatorej bolj pametno bo,
 med nami bogato blago
 pravično naj bi se delilo!
 Pa groza, odpre se prepad
 in kad jim požre in zaklad. —
 Delitve več treba ni bilo.

Simon Jenko.

44. O sejavcu in semenu.

Tisti dan je šel Jezus iz hiše in sedel ob morju. In zbralo se je pri njem mnogo ljudstva, tako da je moral sestiti v čoln, vsa množica pa je stala na bregu. In povedal jim je sledečo priliko:

»Glejte, sejavec je šel sejat. In ko je sejal, je padlo nekaj semena poleg pota in priletele so ptice ter ga pozobale. Drugo je padlo na kamnito zemljo, kjer ni imelo veliko prsti; hitro je pognalo, ker ni imelo globoke zemlje; ko pa je vzšlo solnce, je uvenelo, in ker ni imelo korenin, je usahnilo. Drugo je padlo med trnje; in trnje je zrastle in ga zadušilo. Drugo pa je padlo na dobro zemljo in je dajalo sad: nekatero stoternega, nekatero šestdeseternega in nekatero trideseternega. Kdor ima ušesa za poslušanje, naj poslušal!»

Evang. sv. Mateja, 13, 1—9.

45. Turki na Slevici.

1. »Grmade po gorah gore,
 v nebo njih plamen šviga.
 Privrel je Turek; koder gre,
 rohani, mori, požiga.
 Pred njim je jok, za njim je stok,
 pomagaj zdaj nam večni Bog!
 Če on se nas ne usmili,
 ni nam pomoči v sili.

2. Kakor črez polje vodni val
divja ob hudi uri,
rohneča se drevi drhal,
ne branijo ji duri.
Krvi pijani vriskajo.
Bridke se sablje bliskajo;
zdaj, zdaj bo truma cela
v vasico prihrumela.«
3. Križ starček je raz steno snel,
podobo smrti božje:
»Kaj boš s sekiro, sin, začel?
Križ nam je zdaj orožje.
Le urno, urno za meno
k Mariji gori na goro;
tam bo Devica mila
v nadlogi nas branila.«
4. Otroka, ki v zibeli spi,
v naročje jemlje mati;
kako se, glej, na smeh drži,
a zdaj ni časa spati.
In hčerko prime za roko,
sin krila se drži plaho,
mož pa očeta vzame
na mlade, krepke rame.
5. Iz smrečja temnega blešči
zvonik s cerkvico belo;
Marija milost tam deli
med romarjev krdelo.
V oltarju venčana stoji,
v naročju Jezusa drži;
pozdravljena, kraljica,
kristjanom pomočnica!
6. Že begajočih je ljudi
vsa polna Šlevska gora;
a cerkvica velika ni;
ne bode vsem prostora
Otroci, starčki in žene
v hram božji plahi se dreve,
pred vrata se cerkvena
mož trdna ustavi stena.

7. Tako se stiskajo ovce,
ko gladni volk jih straši;
tako golobje koprne,
kadar jih jastreb plaši.
»V oltarju, mati, tu stojiš,
v naročju Jezusa držiš;
o, sliši nas uboge
ter reši nas nadloge!«
8. »Čuj, bliže se drevi drhal,
po krvi naši vriska;
kdo nam bo zdaj pomoči dal?
Na vrata že pritiska.«
Sekire s sabljami zvenče,
že omagujejo možje,
razbiti so zapahi,
gorje zdaj trumi plahi!
9. Črez prag na konju prirohni,
gorje, sam turški paša,
krvavi v roki meč vihti,
zdaj bije ura vaša.
A — čudo čudovito glej!
Konj ne premakne se naprej,
ne gane ga ostroga,
pribita mu je noga.
10. Marija — kdo se stavi v bran! —
grozečo roko dviga;
glej, iz oči — pogled strašan —
ognjen plamen ji šviga.
Plašan spusti se paša v beg,
za njim neverniki vsi vprek.
Otetni so kristjani —
Marija svoje brani.
11. Še dandanašnji priča vam
to zgodbo čudovito
za pragom v kamen konjsko tam
vpodobljeno kopito.
V oltarju mati tam stoji,
v naročju Jezusa drži;
češčena, ti kraljica,
kristjanom pomočnica!

Josip Stritar.

46. O ajdi.

Če gremo po nevihti mimo njive, kjer raste ajda, pogosto vidimo, da je začrnela in osmojena, kakor da je švignil plamen čez njo, in kmet pravi potem: »To je dobila od bliskanja.«

Zakaj od bliska? Povem vam, kar mi je pravil vrabec. Vrabec je slišal to od stare vrbe, ki je stala ob ajdovi njivi in stoji še danes. To je prav častitljiva, velika vrba, a vsa pokvečena in stara. Po sredi se je razpočila in iz razpokline ji raste trava. Drevo je nagnjeno in veje mu vise do tal, kakor bi bili to dolgi, zeleni lasje.

Okoli in okoli po polju je raslo žito, ne samo rž in ječmen, ampak tudi oves in najlepši oves. Ko je bil zrel, je bilo videti, kakor bi se zibali sami majhni, rumeni karnarčki na latju. Žito je bilo bogato in kolikor polnejši je bil klas, toliko globokeje se je priklanjal v svoji posebnosti.

Stara ajdova njiva je bila nasproti stari vrbi. Ajda se ne priklanja kakor druga žita, ampak se drži moško in neokretno pokonci.

»Saj sem vendar bogata kakor ržen klas,« veli ajda, »poleg tega sem pa še mnogo lepša in moje cvetje je lepo kakor jabolčno; veselje nas je gledati. Ti, stara vrba, ali poznaš kaj lepšega od nas?«

In vrba je prikimala z glavo, kot bi hotela reči: »Seveda.« A ajda se šopiri iz samega napuha in reče: »Neumno drevo! Tako je staro, da raste trava iz njega.«

Zdaj se privleče strašna nevihta. Vse poljske cvetice so zgenile svoje liste ali pa pripognile svoje glavice, ko je divjal vihar čez nje, le moška ajda se je še vedno košatila.

»Pripogni svojo glavo kakor me!« so rekle cvetice.

»Tega mi ni potreba!« odgovori ajda.

»Pripogni svojo glavo kakor mi!« govori žito. »Sedaj prileti angel viharja. Peruti ima, ki segajo od oblakov noter do zemlje. Prelomi te čez sredo, še preden ga boš mogla prositi, naj ti bo milosten.«

»Nočem se uklanjati!« odvrne ajda.

»Zapri cvetje in pripogni listje!« ji reče stara vrba. »Ne glej v blisk, kadar se razkolje oblak! Še ljudje ne

smejo tega, ker bi utegnil v blisku kdo pogledati v božja nebesa, a ta pogled oslepi lahko še človeka. Kaj bi se zgodilo šele nam rastlinam, ko bi si to upale.«

»Nalašč bom pogledala naravnost v božja nebesa,« reče ajda. In res je pogledala, prevzetnica. Tako se je zabliskalo, kot da je ves svet v ognju.

Ko je nevihta pozneje minila, so bile cvetice v mirnem, čistem zraku okrepčane od dežja, a ajdo je blisk osmodil, da je bila črna kakor oglje. Zdaj je bila le suh plevel na njivi.

In stara vrba otresa svoje veje, velike kaplje padajo z zelenega listja, kakor bi drevo jokalo. In vrabci so vprašali: »Zakaj jočeš? Saj je tukaj tako lepo! Glej, kako sije solnce! Glej, kako plavajo oblaki! Ali ne čutiš prijetnega duha cvetic in grmovja? Zakaj jočeš, vrba?«

In vrba jim je pravila o ošabnosti ajde, o njeni prevzetnosti in o kazni, ki pride vselej za napuhom.

Andersen — Fr. Erjavec.

47. Trepetlika.

Po trati hodila je sveta Devica,
 nebeška edina in večna kraljica.
 Cveteli so gozdi, livada in log,
 cvetela priroda je krog in okrog.
 Cvetela je pomlad ko nikdar popred,
 veselje poživiljal in mir je pogled.
 Vijole dihljajo Mariji nasprot',
 ponižno jo spremljajo rože povsod.
 Metulji in hrošči, čebelice vse
 priklanjajo nežno ji svoje glave.
 Škrjančki in slavčki ji hvalo pojo
 in ribam se bliska od sreče oko.
 Rastlinje in klasje in trava in les
 se klanja globoko le hčeri nebes.
 In trs se upogne in jelka in bor
 in javor in smreka in hrastov tam štor.
 Dreves eno samo prevzetno stoji,
 dreves eno samo se nagnilo ni;

ošabno drevo — trepetlika je bila
in le trepetlika se ni upognila.
Po njej se ozira Marija devica,
po njej se ozira nebeška kraljica;
in mirno jo gledajo rajske oči,
pred katerimi solnce na nebu bleđi.
Strepeče drevo — in trepeče še slej
in bo trepetalo brez konca naprej.

Lujiza Pesjakova.

48. O dobrem semenu in ljuljki.

Nebeško kraljestvo je podobno človeku, ki je vsejal dobro seme na svoji njivi. A ko so ljudje spali, je prišel njegov sovražnik, prisejal ljuljke med pšenico in odšel. Ko je pa bilje zrastle in šlo v klasje, se je pokazala tudi ljuljka. In pristopili so h gospodarju hlapci in mu rekli: »Gospod, ali nisi na svoji njivi vsejal dobrega semena? Odkod ima torej ljuljko?« Rekel jim je: »Sovražnik je to storil.« Hlapci so mu rekli: »Ali hočeš, da naj jo gremo pobrat?« Rekel je: »Nikar, da pobiraje ljuljko ne porujete z njo morda tudi pšenice. Pustite, naj oboje raste do žetve; in ob času žetve porečem ženjcem: Poberite najprej ljuljko in jo povežite v snope, da se sežge, pšenico pa spravite v mojo žitnico.«

Evang. sv. Mateja, 13, 24—30.

49. Rabeljsko jezero.

1. Glej, jezero temno sred gorskih vrhov,
glej burne jezerske valove
in čuj med hrumenjem, šumenjem valov
te votlo zveneče glasove!
Odkod se to votlo zvonjenje glasi,
ko sapa viharna valove vali?
Odkod, glej, ta hiša na prodi
z valovi obdana povesodi?

2. Kjer jezero danes zeleno leži
in temne valove preliva,
vasica tam stala nekdanje je dni,
vasica in trata in njiva.
In bister potoček šumlja je na glas
ovijal to vas je kot srebrni pas;
zalival cvetoče je polje,
da gnalo, rodilo je boljše.
3. Lepo, oj lepo je to selo bilo
in čedno zares in premožno,
a ljudstvo, oh, ljudstvo je bilo trdo,
brezčutno, hudobno, brezbožno.
Zastonj mu na vrata je ubogi trpin,
zastonj je potrkal otrok bolečin,
hladila, zdravila za boli,
na žalost ni našel nikoli! —
4. Za gore vtonilo je solnce zlato
in noč se že dela iz mraka;
po ozki stezici še stopa nekdo,
počasi k vasici koraka.
Neznano ženico, sam Bog ve odkod,
prinesle stopinje so trudne dotod
in ženi otrok po otročje
privija se v mehko naročje.
5. Ta mati je videti bornih ljudi,
a lepa in v cvetu života;
nedolžnost iz jasnih ji seva oči,
z obličja dobrota, milota.
In detece nežno, oj dete mlado,
kako je to bilo ljubo in lepo,
oj ljubo tako in pa zalo,
kot da bi nebo ga poslalo!
6. »Priatelji božji, daj Oče dobrot
še dolgo vam srečno živeti;
usmilite naju se ubogih sirot,
ki sama vsa, sama na sveti!
Tema je že zunaj in veter in mraz,
počijeva naj se nocoj tu pri vas:
kdor sprejme pod streho berača,
nebo ga obilno poplača.«

7. Od praga do praga s solzami v očeh
za nočno se vklanja ležišče;
a tukaj pri teh neobčutnih ljudeh
zastonj si usmiljenja išče.
»Nič niste na boljšem, pojdite drugam,
obojnim ni dosti prostoren ta hram!«
S tem vsak jo od hiše odpravlja
in mnogi še psovke pristavlja.
8. Že zunaj vasi, že na polju stoji,
na mrazu, v temini brez hiše —
pretrese ji sapa ledena kosti
in revica k nebu gor vzdiše:
»Oh, Oče na nebu, ti oče-sirot,
skrij naju pod svojo mogočno perot;
ljubezen s sveta je zbežala,
ljudje so brezčutni ko skala.
9. Jaz morda zaslužim, tožiti ne smem,
da ven me podijo iz stanja;
a dete, kaj ti si storilo, ne vem,
da ljudstvo tako te preganja!
Saj ti si nedolžna, si angelska stvar,
žalilo ti nisi nikogar nikdar;
in vendar, sirotica, tebe
so tudi pahnili od sebe.
10. Kje najdem ti gnezdece, ptiček ti moj,
kje hočem ti mehko postlati?
Pa, srček preljubi, nikar se ne boj,
saj čuva ljubeča te mati!
Zibala v naročju te bodem lepo
in grela te bodem z dihanjem skrbno,
da mraza obranim le tebe,
a mene naj potlej le zebel!«
11. Besede vzdihljaj zaduši ji globok,
srce se ji v žalosti vtaplja,
čez lice se solzni ji vije potok,
a ne le za kapljico kaplja.
Solze siromakov pač težke solze —
gorje ti, neusmiljeno ljudstvo, gorje!
Solza, ki sirota jo lije,
do neba za kazen upije.

12. Že hoče se vleči na zemljo, pa — glej!
 Kaj sveti se ondi v bližavi?
 Tam hiša samotna je, mati se k njej
 i v upu i v strahu napravi.
 Kdo ondi prebiva? Li upati sme,
 da ondi človeški živijo ljudje?
 Če hiša še ta jo odžene,
 potem ni več nade nobene.
13. Potrka. Siv starček odklene ji hram,
 ki luč ga brleča obseva;
 otroci na slami počivajo tam,
 uboštvo tu vlada in reva.
 »Zavetja ne najdem sirota nikjer,
 podijo povsodi ko divjo me zver,
 o dajte, vsaj vi ne pehajte
 od svoje pohlevne me bajte!«
14. »Le noter, le noter i mati i sin
 vstopita, počijta se z nami;
 pri hiši ni pernic ne mehkih blazin,
 počivajta z nami na slami!«
 K družinici dobri se vležeta zdaj,
 nad njimi pa plava nebeški čuvaj
 in hišo, kjer tujka počiva,
 pod svoje peroti zakriva. —
15. Čuj, zunaj pa divje razsaja vihar,
 od neba lijo se povodnji,
 žar šviga na žar in udar na udar,
 približal mar dan se je sodni?
 In zdajci, o groza, drobeči potres!
 Hrumenje, rohnenje do strmih nebes
 grozno in strašno se razlega —
 kaj bode, kaj bode iz tega?
16. Potihnil vihar je in dela se dan
 in kočico starček odklepa;
 izginila tujka pred zoro je v stran,
 a kje je vašica prelepa?
 Ne hiše ne stolpa ne cerkvice ni,
 kjer vas je ležala, jezero leži;
 edino le hišica mala
 na suhem je produ ostala.

17. Še danes ta hiša na produ stoji,
od strašnega priča večera;
vse drugo ko v grobu globokem leži
mrtvo pod valovjem jezera.
Le včasi, ko veter valove vali,
ječe utopljeni se zvon oglasi...
Solza, ki sirota jo lila,
od neba je kazen sprosila.

Simon Gregorčič.

50. Najljubeznivejša roža na svetu.

Kraljevala je nekoč kraljica, ki je imela na svojem vrtu vse leto najlepše cvetice iz vseh krajev sveta. Posebno je rada imela rože. Imela je najrazličnejše vrste, od navadne divje rože, ki raste ob plotu in ima zeleno, kot jabolka dišeče listje, do najlepše rože iz vročih južnih krajev. Rasle so ob grajskih zidovih. Ovijale so se okoli stebrov in okoli oken ter se razpenjale celo po hodnikih in rasle po stropu v vse sobe. Bile so najrazličnejšega duha, najrazličnejše oblike in najrazličnejše barve.

A v gradu je bila skrb in žalost. Kraljica je bila bolna in zdravniki so rekli, da ji bo umreti. »Le nekaj jo reši smrti,« pravi najmodrejši med njimi. »Prinesite ji najljubeznivejšo rožo na svetu, tisto, ki je znamenje največje in najčistejše ljubezni. Ako zagledajo njene oči, preden otrpnejo, to rožo, tedaj ne umrje.«

In mlado in staro je hitelo od vseh strani z rožami, z najlepšimi, ki so cvetele po vrtovih, pa niso bile prave... Z vrta ljubezni mora priti ta cvetica, ali katera je tam znamenje največje in najčistejše ljubezni?

Pesniki so prepevali o najljubeznivejši roži na svetu. Vsak je imenoval svojo. Daleč po deželi je šlo sporočilo do vsakega ljubečega srca, šlo je sporočilo do ljudi vsakršnega stanu in vsakršne starosti.

»Nihče še ni doslej imenoval cvetice,« pravi modrijan. »Nihče ni pokazal mesta, na katerem je zrasla v svoji krasoti.«

»Jaz vem, kje cvete,« reče srečna mati, ki je z nežnim detetom pristopila h kraljičini postelji. »Jaz

vem, kje se dobi najljubeznivejša roža na svetu! Roža, ki je znamenje največje, najčistejše ljubezni, poganja na cvetočih licih mojega sladkega deteta, kadar odpre v spanju okrepcano oči in se mi nasmehlja z vso ljubeznijo.«

»Lepa je ta roža, a ena je še lepša,« pravi modrijan.

»O da, mnogo lepša!« veli žena. »Videla sem jo; bolj veličastne in svetejše ni nikjer, toda bila je bleda kot lokvanjev cvet, videla sem jo na kraljičinem licu. Odložila je kraljevo krono in v dolgih, bridkih nočeh sama nosila svoje bolno dete; jokala je, ga poljubljala in molila zanje k Bogu, kakor moli le mati ob uri srčne bridkosti.«

»Sveta in v svoji moči prečudna je bela roža žalosti, ali to ni tista, ki jo iščemo.«

»Ne, najljubeznivejšo rožo sem videl jaz pred oltarjem Gospodovim,« veli pobožen star škof. »Videl sem, kako se je svetila kot angelsko lice. Mlade deklice so šle prvič k svetemu obhajilu; ponavljale so krstno obljubo in na cvetočih licih so zažarele in zopet izginjale rože. Tu je stala mlada deklica; s čisto in ljubečo dušo je vzdignila oko k svojemu Bogu. To je bilo znamenje največje in najčistejše ljubezni.«

»Blagoslovljena bodi,« reče modrijan, »a doslej ni še nihče imenoval najljubeznivejše rože na svetu.«

Sedaj stopi v sobo otrok, majhen kraljičin sinček. V očeh so mu igrale solze ter rosile njegovo lice. V rokah nese veliko, odprto knjigo. Bila je vezana v svilo in imela je velike, srebrne zaponke.

»O mati!« reče mali, »poslušaj, kaj sem bral.« In dete sede k postelji in bere iz knjige o Njem, ki se je sam daroval smrti na križu, da bi odrešil ljudi in celo še nerojene rodove.

»Večje ljubezni ni!«

Kraljičina lica izpreleti lahna rdečica, oči se ji zasvetijo, kajti videla je, kako je rastla iz knjige najljubeznivejša roža. Podoba je bila one rože, ki je pognala kraj križa iz Kristusove krvi.

»Vidim jo,« je rekla. »Nikdar ne umrje, kdor vidi to rožo, najljubeznivejšo na svetu.«

Andersen — Fr. Erjavec.

51. Živopisec in Marija.

V Rovih cerkev so zidali,
da Mariji bi jo dali,
ki rodila nam Boga
v odkup vsega je sveta.

Mnogo let je teklo delo,
predno streho je imelo;
kadar bilo je pokrito,
dvigalo se ponosito.
V Rove šel je kamenar,
skladat spredaj nov oltar,
dolben s kosa celega
marmorja prebelega.

Še je drugi mož prišel,
velik je klobuk imel,
mlad je bil, kodravih las,
širopleč, tenak čez pas.
Tudi ta je rabil tam,
pisat hodil novi hram
ter na odru prelepo
v strop obrazil to in to;
zjutraj se je zgodaj trudil,
se do mraka tih pomudil.

Stal na odru je nekdanj,
dokončaval sveti raj:
Otca, Sina in Duha
v glorji svetlega neba.
Kadar to je dokončal,
počivaje ni prestal;
vzel iz hrambe nov je kist,
gibek ves, tenak in čist,
ter nebeški je Kraljici
ž njim obsolnčil devski lici,
bogozarnost jima dal,
ki sijala bi do tal,
z vrha tam, kjer jo klečečo,

roki sklenjeni držečo,
sredi blaženih družin
venčal Oče je in Sin.

Kadar to je cvet imelo,
kakor da bi vse živelo,
še svetnice in svetničke,
sivobrade, mladolike,
dodelaval je okrog,
gledal na cerkveni lok.

Zdelal je i to povsod;
kista ni položil v kot,
da bi praznovat odšel,
ker je posla še imel:
zbore angelcev perutnih,
goloplečih, dolgoskutnih
tod je čelil, tam vršil,
dokler ni dovoljen bil.

Pot si vroč je zdaj otrl
in po stropu se ozrl.

Dokončal je! — Ves obraz
svetil se mu je ta čas,
ker gotovo malo ne,
v cerkvi se bleščalo je,
kar je mislil narediti
in po stropu razdeliti;
le Marijin še rokav
nekaj hotel je poprav.
Kadar tudi to stori,
tih na lestvi posloni.

Zahrešči pod njim deska
in prelomi se prhka,
z odra pade ropotaje,
oder se za njo zamaje.

Les grmel je, hram bobnel, živopisec obledel!
 Lestva se je z njim zibala, v cerkev izpod nog zdrčala!
 Jedva se je sam ujel, z desno kljuke oprijel,
 ki železna in podvita v strop cerkveni je zabita,
 da svetilnik pozlačen v kljun prijemlje zakrivljen.

Kaj zavpil je, kaj dejal, razumela ni drhal,
 ki strahóma blizu vrat gledala je v cerkvi zad;
 razumela Deva mila, roko mu je pomolila
 ter med nebom in zemljo ga držala kvišku ž njo,
 da pritekli so ljudje, ga spustili na deske.

Tam je visel doli v grob, milo se ozrl na strop,
 kjer Devica je klečala, venčana se priklanjala.

Pregloboko je vzdihnil, glasovito k njej zavpil:
 »Mati, vselej sem na sveti želel tebi v čast živeti;
 oh, iztegni zdaj roko, drži me pokonci ž njo!«

Ne premine osem dni, v cerkvi oder nov stoji;
 živopisec na deskah zopet ima kist v rokah,
 piše Devi z njim na čast, kako visel je v propast,
 z nje pomočjo bil otet, iznad brezdna smrti vzet.
 To v zahvalo in spomin, k znanju poznih rodovin
 del na zid je v levo stran, kjer je še današnji dan.

Fran Levstik.

52. Skopulja.

Zveličar in Peter sta nekega dne do hiše bogate vsa trudna prispela
 in tam gospodinjo za božjo ime ponižno prosila nekoliko jela.
 A žena skopulja zavrne ju brž:
 »Ne morem, nič nimam za vaju jedila.
 Na gumnu imam pač pšenico in rž,
 a nisem do danes mlatičev dobila.
 Težko je za delavce, svet bi le jedel —
 Prestreže jo Kristus, ki dobro je vedel,
 da žena mlatičev zato ne dobi,
 ker hrano dajati se škoda ji zdi:
 »Če hočeš, pa midva se lotiva žita,

omlativa ti, za plačilo le daj,
 da enkrat na dan se najeva do sita.«
 Takoj gospodinja odpre na stežaj
 skedenj in pokaže bogato zalogo.
 »Le hitro začnita! Opravka bo mnogo.
 Čim preje končata, tem več vama dam
 jedila, ker prazen ni ravno še hram.«
 Ko žena odide, zatvorita duri
 in Kristus tovarišu reče: »Zakuri!«
 Čez nekaj trenutkov na sredi skednja
 živ ogenj zapolje od tal do vrha.
 Obide apostola tiha bojazen —
 A čudo! Ta ogenj razmeče narazen
 posebej vse zrnje, vso slamo, vsa pleva
 po kotih na kupe, lepo urejene;
 mlatiča pred koncem že prvega dneva
 končata pol mlatve in gresta do žene.
 »Ho!« žena zakliče, »za takošna dela
 nihče ne zahteva ne pila ne jela.
 Tako bi si lahko omlatil vsak sam.
 Za to vama plače nobene ne dam.
 Jaz sama bom ogenj enak zakurila
 in kar je ostalo še, brž omlatila.«
 In sveta popotnika gresta naprej.
 In Kristus de Petru: »Naj nič te ne draži!
 Po kratkih minutah nazaj mi poglej
 in jeza se tvoja na mah potolaži.«
 In Peter ozre se čez nekaj minut
 in vidi — o groza, — vso hišo v plameni.
 To je prasketalo kot v peči ognjeni
 in v kratkem bil dom je skopuljin razsut.

Anton Medved.

53. Velikani.

Podgorec je šel loviti polhe. Prenočišča si je poiskal
 vrh Gorjancev. Iz torbe je vzel večerjo. Ko je odve-
 čerjal, se je ulegel in zaspal. Spal ni dolgo. Prebude ga
 debeli glasovi neznanih mož. Čudni glasovi so bobneli,
 kakor če trkaš na prazen sod. Možje so bili štirje, ve-

liki kakor najvišje smreke. Svetil je mesec in tako se je moglo vse videti, kakšni so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in vele: »Kamenčkajmo se, da se zabavamo!« Pobrali so mlinske kamene in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se igre, vele: »Napolnimo si pipe in kadimo!« Iz žepov privlečejo pipe, velike za zeljno kad, in jih napolnijo s tobakom.

Zdaj se pa domislijo, da nimajo ognja. Eden pravi: »Sklatimo si ga z neba.« Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu mlinske kamene. Vsak si sklati zvezdo. Z zvezdami si prižgo tobak in zdajci zapuhajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih pokril črn oblak. Ko pokade, pravi eden: »Čas je, da si pripravimo večerjo.« Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepad. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod je jemal deset veder, še rajši kak liter več. Iz prepada si priženo tudi svojo večerjo — čredo srditih volkov. Volkov je bilo osem in dvajset, na vsakega sedem. Velikani naredo velik ogenj, nataknejo volkove na velike ražnje in jih peko. Obenem so pa tulili nekako pesem, kakor da se razlega grom, in poskakovali okrog ognja, da se je kar zemlja tresla.

Podgorec, ki je te strahote gledal in poslušal, je priporočil svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in da ne bi dejale na raženj morda tudi njega. Stisnil se je v klobčič kakor jež; komaj si je drznil dihati. Poleg njega je stala čutara vina, ki jo je bil prinesel s seboj. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost, in začne vleči. Brž se je preveril, da je v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Liter ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne ojuhači, zato se je velikanov še vedno bal in se tresel pred njimi. Drugi obilni požirek pa mu je srce pridvignil in razvnel, da bi se bil šel metat s samim peklenskim rosgatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani. Zdeli se mu niso več tako grozoviti kakor od konca; jel se je skoraj sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrzo jim je grozil za grmom s pestjo in jim kazal osle.

Ko so volkove spekli in sedli k večerji, je za-

godrnjal skoraj na glas: »Vidi se pač, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite.« Velikani so volkove raztrgali in pohrustali; težke založke pa so zamakali z velikimi požirki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se strašno kislo in čmerno. Eden izmed njih veli: »Bratci, treba bo udariti zopet v kak hram in si napolniti posodo s sladko človeško kapljico. Te naše čobodne sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel par dobrih požirkov starega šentjernežčana.« Podgorec, to začuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli: »Liter ga je se notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi!« Komaj je pa izustil božje ime, se je zaslišal udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip je ugasnil tudi ogenj, pri katerem so velikani sedeli, in vse obližje je pokrila najgostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič razločiti. Ko se je pa dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamenov ne žerjavice ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in gora jih je vzela.

Janez Trdina.

54. Skopuh.

Vse, kar ima, nekdanj skopuh proda
in kupi težko kepo si zlata.
Zakoplje v skrivnem kraju svoj zaklad,
z njim dušo svojo, vse, kar ima rad;
tu vse so njega misli in želje.
Vsak dan zaklad svoj ogledavat gre.
To videl tat je skrit. Ponoči pride,
čez nekaj časa tiho spet odide.
Ta strah! Ko stavec pride, ni zlata;
lase si ruje, kolne in divja.
Sosedu svojemu nesrečo toži.
»E kaj!« ga ta tolaži, »ne žaluj!
Kjer je zaklad bil, kamen tja položi
in jamo kakor prej lepo zasuj!
Korist, ki si imel jo od zlata,
navaden kamen vsak ti tudi da.«

Josip Stritar.

55. Zlatorog.

Planina Jezerca in skalovita Komna sta bili njega dni planinski raj. Tam so prebivale bele žene, bitja milega, usmiljenega srca, ki se jih ljudstvo hvaležno spominja še dandanes. Pogostoma so zahajale v dolino, da so pomagale siromakom v sili. Pastirje so učile spoznavati zdravilne moči posameznih zelišč. Na golih gorskih pečinah je po njih volji klila čvrsta trava, da so koze siromašnih ljudi lahko dobivale hrano. Ljudske zahvale niso marale; če se je kdo drznil v bližino njih planine, so mu grozile in pretile z rokami, naj ne hodi dalje. Če je kdo zašel ali se drznil v bližino njih bivališča, so ga z gosto kamenito točo, z močnimi nalivi in viharji, ki so se usuli z gora, nagnale nazaj.

Na gorskem grebenu, čigar stene vise strmo v Soško dolino, so se pasle njih lepe koze in stražile dohod. Če se je kdo približal nepozvan, so te koze neutešoma lomile skale z gorskega robu. Vodil jih je postaven kozel z zlatimi rogmi, Zlatorog po imenu. Bele žene so ga bile začarale zoper vsako poškodbo. Najsi ga je bila zadela strelčeva krogla — kamor je kanila samo ena kaplja njegove krvi, bodisi na golo skalo ali na ledeni sneg, tam je zdajci priklila iz nje zel čudovite zdravilne moči, triglavska roža.

Ko je Zlatorog použil list te zeli, je takoj ozdravel, najsi bi ga bila krogla zadela v srce. Še večji je bil čar njegovih zlatih rogov. Komur bi se posrečilo ubiti Zlatoroga in zaseči enega njegovih zlatih rogov, bi imel ključ do vseh zakladov zlata in srebra, ki jih mnogo glava kača straži v gori Bogatinu. . . .

Nar. pravljica.

56. Mejniki.

Sejm bil je živ. Prodal i on je Lahom
tam par volov.
Zakasnil se je. V pozni, temni noči
sam gre domov.

»Hm, pravijo, da ni baš varno iti
 tod obsorej;
 popotnike da včasih rado straši
 ob cesti tej.«

Pa bil je Martin svoje dni vojak vam,
 na straži stal,
 ponoči čul tam uro biti vsako —
 pa bi se bal?!

»Še pri Kustoci bal se nisem smrti,
 zrl ji v oči —
 pa tukaj mar ko dete bi trepetal,
 če list šušti?!« ...

Dospe do svoje hoste ... Čuj, iz teme:

»Joj, kam bi del?« —
 »Kaj? — Kdo si božji? — Kam naj deneš, vprašaš? —
 I, kjer si vzel!« —

»Vzel sem med svojo bil in tvojo lastjo
 mejnik le-ta,
 presadil ga skrivaj na last sem tvojo
 za sežnja dva.

Oh, in sedaj, odkar moj duh odplaval
 na oni svet,
 nazaj ga nosim, kamen ta prekleti,
 pač sto že let.

Oh, to teži!« ... Zabliska se: po cesti,
 pred njim sopeč,
 pripognjen stopa sosod Vid, na rami
 mejnik noseč! ...

Pa bil je Martin svoje dni vojak vam
 in ni se bal ...
 Kako nocoj domov je prišel s sejma,
 pa le ni znal.

A čudno prineso mu vsi novico,
 ko sine svit:
 »Sinoč umrl je nagle smrti sosod,
 mejaš naš — Vid.«

Anton Aškerc.

57. Gospod in hruška.

Vroče je bilo. Gospod je sedel pri kosilu in se v potu svojega obraza trudil z vilicami in nožem. Ko ni mogel več, je globoko vzdihnil, se naslonil nazaj in pričel prestiti čas. Kdor ne ve, kako se prede čas, temu bodi povedano, da se čas prede takole: kazalec ene roke se upre v palec druge, kazalec druge pa v palec prve, potem drugi palec in kazalec nastopita enako pot in tako lepo naprej.

Tako je gospod marljivo predel čas in gledal predse. Ko je bilo napredenega že precej vatlov časa, je gospodu pogled obstal na lepih rumenih hruškah, ki so vabljivo visele zunaj na vrtu prav pod oknom.

»Lačen nisem,« je rekel gospod, »ali te vrste hruške poznam, niso ne presladke ne prekisle in močno sočnate so. Dobre bi bile za žejo!«

In gospod je poklical medveda, da naj natrese hrušk z drevesa in mu jih prinese. Medveda je imel v službi, da mu je ravnal čebele.

Medved se je vdano priklonil in odhacal na vrt. Ko pa pride do hruške, mu šine v glavo pomislek, ali je dolžan otresati hruško ali ne, ker je nastavljen samo za čebele. Sedel je v senco in premišljeval to vprašanje.

Gospod je sedel za mizo, puhal sapo skozi debele ustnice in gledal in čakal, da se drevo potrese in hruške doli padejo. In ker je bil tak, da niti za hip ni mogel biti brez dela, je predel čas. Napredel ga je zopet en vatel, dva vatla, napredel je tri vatle, hruške pa so še zmeraj mirno visele na drevesu in se mu vabljivo smejale skozi okno.

»Ali bo kaj, ali ne bo nič?« je rekel in poklical lovca. »Lovec, stopi, stopi s puško za medvedom! Tebe se boji. Da mi že skoraj potrese to hruško, da bodo hruške doli padale!«

Lovec se je vzravnal, po vojaško pozdravil in odkorakal iz sobane: ena-dve, ena-dve. Zunaj je zamrmral, sedel na prag, potegnil pipico iz žepa, si jo zapalil in rekel: »Zdajle je opoldanski premor in je ni pravice, ki bi me silila k delu!« Tako je mrmral, sedeč na pragu, in žulil svojo pipico. Gospod pa je čakal za mizo, gledal

na hruško in cedil sline. Čakal je in čakal, toda hruške so mirno visele pred oknom, medved ni tresel drevesa, lovec ni streljal medveda.

Gospoda je obšla žalost. »Tako se godi na svetu,« je rekel, »dobrota je res sirota! Kako lepo ravnam s svojo družino, kako krščansko in v zahvalo imam, da niti hruške ne dobim na svoj ukaz. Zoper mojo voljo me silijo v strogost.« Poklical je palico. »Palica« ji ukaže, »srce mi krvavi, a ne morem drugače. Idi in udari lovca, da bo lovec streljal na medveda, da bo medved potresel to hruško, da bodo hruške doli padale!«

Palica se je do tal priklonila in zaplesala skozi vrata. Zunaj pa se je spotaknila ob sedečem lovcu in padla na vse štiri. Lovec jo pobere, ji strka prah in vpraša, kam se ji tako mudi.

»E,« je rekla palica in malo sram je je bilo, »tebe naj udarim, ker ne streljaš medveda, da bi medved potresel hruško, da bi hruške doli padale.«

»Saj nismo neumni,« se je zasmel lovec, »da bi se pretepali med seboj; danes ti mene, jutri jaz tebe, kakor se bo sanjalo gospodu. Vsi smo enaki reveži sužnji in najbolje je za nas, da zvesto skup držimo; eden za vse, vsi za enega!«

Palica je odgovorila: »Neumna ženska sem in ne razumem postav, ali zdi se mi, da prav govoriš. Sploh imaš ti dokaj lepšo brado, kakor jo ima gospod!«

Gospod pa je čakal in čakal, predel čas, cedil sline, toda hruške so mirno visele pred oknom, medved ni tresel drevesa, lovec ni streljal medveda, palica ni tepla lovca.

Gospod se je končno razsrdil. »Glej, glej,« je rekel, »družina se mi torej očitno upira! — Nič več ni poštenja na svetu ne vere! Le počakaj me, drhal, ti že pokažem! — Ogenj!« je zaklical, »ogenj, ukažem ti, pojdi tja in mi brez usmiljenja ožgi palico, da bo palica udarila lovca, da bo lovec streljal medveda, da bo medved potresel hruško, da bodo hruške doli padale!«

Ogenj se je tako vdano priklonil, da je poliznil tla, in švignil ven. Zunaj pa so se pravkar objemali drevo, medved, lovec in palica ter si prisegali večno pobratim-

stvo. Ta prizor je ogenj tako ogrel, da je skočil na klop in v plamenečih besedah iskreno nazdravil vročemu bratoljubju.

Gospod pa je čakal in čakal; naposled je obupal. Vstane, gre skozi sobo, odpre duri in stopi na prag. Hotel je nekaj reči, pa mu ni bilo treba; ogenj ga je zagledal in skočil s klopi; zbegan je švigal sem ter tja in ožgal palico; palica je prestrašena udarjala na desno in levo, zadela tudi lovca in ogenj in medveda; lovec je streljal, kamor je neslo; zadel je medveda v šapo, gospoda pa v nogo; medved je zatulil ter se zaletel v hruško in hruške so padale; okoli drevesa pa so se drevili medved, lovec, palica, ogenj in gospod. Drevili so se in pomendrali vse lepe rumene hruške. Ogenj je zadel ob streho in jo zapalil; vsa družina je zbežala in ostala sta samo drevo in gospod.

Gospod je sedel v travi, si brisal rano in žalostno gledal gorečo hišo.

Drevesu pa ni dalo miru, moralo je razodeti svojo modrost in je izpregovorilo: »Kaj ti pravim, gospod! Sam bi bil šel po hruške, pa bi vsega tega ne bilo!«

Fran Milčinski.

58. Uganke.

1.

Pod iglato goró
vem za črno vojskó.

(Mravljinci.)

2.

Živa roža, živo seme —
Bog ne daj na naše sleme!

(Požar.)

3.

Železna ladja,
ognjena peč,
po suhem morju
valove gladi.

(Likalnik.)

4.

Zlato solnce,
v solncu luna,
v luni hlebček,
v hlebčku Bog.

(Monštranca.)

5.

Vije, vije,
Kraševce brije,
Trst pometa,
morje premeta.

(Burja.)

Oton Župančič.

59. Oslova senca.

Za ježo mož si osla je najel,
imel je v mestu nekaj posla;
s seboj je tudi gospodarja vzel,
da naj mu vodi in poganja osla.
Poleti je bilo, vročina huda;
osliček začne pešati od truda.
Ustavijo se, iščejo studenca.
Nič! Sence tudi nič! — Pač, lepa senca
na strani oslovi. Mož vanjo leže;
vesel je osel, ko ne čuti teže.
»Kaj pa je to?« zavpije poganjač;
»najel si osla, senca pa je moja.«
»Kjer osel, tam je senca,« de jahač.
Prepir se vname; da ne bode boja,
kaj hočeta? Zadrega je velika.
Najbolje bo, da gresta pred sodnika.
Sodnikova razsodba ni nam znana,
do tega dne še pravda ni končana.

Josip Stritar.

60. Kozlovska sodba v Višnji gori.

I.

Povedati vam hočem, kako je v starem času tekla sloveča pravda zavaljo kozla Lukeža Drenulje in nepopasenega vrta mestnega svetovalca Andraža Slamorezca.

Lukež Drenulja, višnjanski meščan, ni sicer pil svojega mleka, zakaj v tistem starodavnem času je bilo v Višnji gori še manj kravjih repov nego današnji dan. A imel je ta Lukež Drenulja svojo hišo sredi mesta. Res ni bila velika, pa je bila gostoljubna, kajti vežna vrata so stala noč in dan na stežaj odprta. In naš Lukež, postaren, suh in kljukonos mož, ki je od pomnenja že služil za ponočnega čuvaja, je bil jako bogaboječ in potrpežljiv. V veži pa je bil privezan kozel Lisec. Kadarkoli se je oglasil kak pes, je Lisec neusmiljeno trgal svoj motvoz, nastavljal roge in se pripravljaj na trk. Iz tega je dostikrat prišlo, da se je več psov zbralo okrog njega in lajalo, da so vsi višnjanski otroci vrelj vkup in ubogega Lisca kamenjali.

Kdo pameten se bo torej čudil, če se je nesrečni kozel Lisec nekega dne popoldne, ko je Drenulja baš kraddoma v hosti zanj smukal zelenje, iztrgal in bežal meketaje na ves dir po višnjanskem mestu pred psi in otroci? Ko se stori hlad, se Liščevi sovragi naveličajo dreviti ubogega bradača. Lisec se oddahne prav tam za kamenjem, kjer se je nekđaj porodil tisti glasoviti polž, katerega so Višnjani po božje častili, če se prav sliši in bere. Tam torej kozel Lisec sede, pomoli roge kvišku in premišlja, kam bi šel. Pozabi vse reve in nadloge in obide ga neko sladko čuvstvo prostosti, ko zagleda pred seboj zeleni vrt mestnega svetovalca Andraža Slamorezca.

Kdo in kakšen je bil ta Andraž Slamorezec? Da je bil mestni svetovalec, to sem povedal poprej. Stari zapiski pa še pristavljajo, da je bil človek na kratkih nogah, širok čez trebuh, da je rad jedel slanino in čebulo in, kar je morda še imenitnejše, da je bil strupen sovražnik nočnega čuvaja, Liščevega gospodarja Lukeža Drenulje. Slamorezec je trdil, da je Drenulja obiralec, širokoustnež, potepuh in slepar. Pri neki seji mestnih

očetov je nasvetoval, naj se mu vzame ponočno stražarstvo. Vendar je tudi Drenulja imel prijatelje in Slamorežčev nasvet je padel z vsemi glasovi zoper tri. Od tiste dobe je bil Drenulja Andražu trn v peti; gledal in pazil je dan na dan, kako bi ga pogubil.

Toda vrnimo se h kozlu Liscu!

Ta je, kakor smo povedali, s kamenja poželjivo ogledoval zeleni vrt mestnega svetovalca. »Kaj, ko bi prišel do glavnatega zelja, vabljive solate, lepe detelje in druge zelenjave,« si je mislil naš Lisec. In ni dolgo preudarjal, temveč je s svojo kozjo brado pokimal, se vzdignil in peketal proti vrtu Andraža Slamorezca.

Toda vrt je bil ograjen okrog in okrog z lesenim plotom, pet pedi in tri palce visokim. Lisec je na vse načine poskušal, kako bi prišel noter, pa ni se dalo.

Vzpne se s prednjima nogama vrh plotu ter gleda s pregrešnim veseljem in veliko poželjivostjo na vrt, pre-mišljujoč, kako bi se dal plot podreti ali preskočiti.

A kaj se zgodi?

Prav v tem grehotnem stanu ga zagleda gospod Andraž Slamorezec. Pravkar je nekoliko kislega mleka posrebral za popoldnevno kosilo in nekaj pre-mišljal; kar zapazi Drenuljevega kozla ob plotu in uvidi njegovo hudobno namembo. Razkačen popade burkle in zdirja na plano s trdnim namenom, da bi hudobnega Drenuljevega kozla potolkel do gotove smrti. Lisec, nedolžni kozel, nič hudega vaju od starejših ljudi, prijazno mekeče in meni: »Ta bode odprl plot in jaz pojdem na vrt.« Ko dojde Slamorezec bliže, zamahne in ob tisti uri bi bil ubogega Lisca potolkel, da ni zdajci sam samcat Lukež Drenulja, ki je Lisca s strahom in skrbjo iskal, priskočil, Slamorezca za roko zgrabil in tako govoril: »Stojte, mirujte, prizanesite, zlega ne delajte, oj, Slamorezec! Kozel moj nedolžni nič hudega ne misli, nikar ga ne pobijajte!«

Pač bi bil očanec Slamorezec v tisti minuti pretepel Drenuljo, da ni bil ta močnejši. Tako pak se mu je bridko zagrozil in dejal: »Molči, Drenulja in kozel tvoj hudobni! Tožil te bodem na veliko pravdo pri mestnem sodišču.«

»Ni vam krivice; kar hočete, storite!« pravi Drenulja, prime kozla Lisca za brado in ga trikrat pripali z gorjačo.

»Hudobna volja je v svetem pismu prepovedana kakor hudobno dejanje. Pomnita to, ti in tvoj kozel!« reče Slamorezec.

II.

Tako se je reč iztekla. Šest dni in šest noči potem pa so sedeli mestni očetje, župan iz Višnje gore, svetovalci, vsi starešine in vsi veljaki zbrani. Imeli so sodbo pred seboj, veliko pravdo kozlovsko.

Tožnik je bil Andraž Slamorezec; kot toženec je bil navzočen: prvič, Lukežev kozel Lisec s svojo brado; drugič, gospodar njegov in odvetnik Lukež Drenulja sam. In mnogo, premnogo Višnjani je bilo zbranih; prišli so poslušat, kako bo tekla imenitna kozlovska pravda.

In vstal je v tem sodnem zboru višnjanskih modrijarhov, starešin in sodnikov Pavle Zaropotaj, prvi sodnik in župan tega starega mesta. Svetlo je pogledal po zbrani množici, trikrat zacmakal z usti in povzdignil glas nekako tako-le:

»Čemu smo se zbrali danes? To vas vprašam, Višnjani, zaslomba in podpora slavnemu našemu mestu. Morebiti se nismo zbrali zavljo Drenuljevega kozla Lisca in zaradi Slamorežčevega vrta? Ta hudobna zver je namreč, zapeljana po svoji meseni poželjivosti, po pregrešni lakoti in požrešnosti, po lenobi in nemarnosti svojega gospodarja Lukeža Drenulje, bila namenjena, da bi vse zelje, vso peso, korenje, česen in čebulo na vrtu Andraža Slamorezca posmukala, pojedla, potrla in požrla. Kaj ne, Višnjani, da smo od nekdanj bogaboječi in pravični?«

»Smo, smo,« odgovarja višnjansko ljudstvo.

»Če smo bogaboječi, poslušajmo, kar vелеva Bog. Deveta in deseta zapoved vелеva, da ne smemo ničesar poželeti, kar ni naše, ampak je našega bližnjega. Bog prepoveduje vse hudobne misli. Če mislim komu snesti zelje ali buče, velja pri Bogu toliko, kakor bi jih res sne-

del. Drenuljev kozel je pa pozelel svojega bližnjega blago; pregrešno je gledal čez plot; obsodimo ga torej na smrt!«

In vse ljudstvo zagrmi: »Obesimo ga!«

»Lukež Drenulja pak,« govori višji sodnik dalje, »ni nič kriv tega. Njega ni bilo doma in, kar je še več, Lukež je dober ponočni čuvaj. Dajmo mu samo pet gorkih palic po podplatih, pa nič več!«

»Pet palic!« kriče Višnjani.

Ko se vihar poleže, višji sodnik Zaropotaj sede; vstane pa sivobrادي starešina Žužnjaj in govori tako:

»Ko sem jaz še v sami srajci in brez hlač tekal okoli, tačas je bilo v Višnji gori drugače. Kaj sem hotel reči? — Tačas še nismo imeli studenca z deskami kritega in solnce je gorkeje sijalo kakor zdaj. Tačas smo imeli hitrejše noge in boljše oči. Pa kaj sem hotel reči? — Res, Lukež Drenulja ni nič boljši od svojega kozla. Le ubijmo ga; bode vsaj drugo pot vedel kozla dobro priveszati doma, da ne bo mogel poskušati, kako bi se delala kvara.«

Andraž Slamorezec je od veselja poskočil, ko je zaslišal te besede sivega starešine Žužnjajala. Ali gospodar Gobeželj, drugi starešina, Žužnjajalov sovražnik, trikrat zmaje z glavo, večtrtič pa srdito vstane in reče: »Kakšne so te besede, ki sem jih slišal? To niso prave besede. Bodimo pošteni z ljudmi, da bo Bog z nami pošten; milost izkažimo in pravico, da nam Bog milost izkaže in pravico; ne srdimo se, da se Bog ne bo srdil. Saj veste, da imamo svojega polža v veliki časti, kar je lepo in prav. Od njega, od polža svojega se učimo kreposti! Ta je pohleven; toliko hišo ima, da jo lahko nosi s seboj; roge ima, pa ne bode; noge ima, pa ne kolovrati naglo, ampak lepo in počasi leze, kar je prav; skratka, nikomur ne stori nič žalega. Bodimo še mi takšni! Glejte, Višnjani moji, ko bi kdo izmed nas — česar nas Bog obvaruj! — hotel našega polža dražiti, drezati in bezati, kaj bi pač storil? V svojo hišo bi se tiho pomaknil in sam v sebi miroljubivo dejal: »Bog jim odpusti grehe; saj ne vedo, kaj delajo.« Posnemajmo svojega starega polža, da se nam bo dobro godilo. Odpustimo Lukežu Drenulji ne le smrt, temveč tudi tistih pet palic po podplatih.

Kozlu Lisca tudi odpustimo; neumen je, ne ve, kaj je prav in kaj grešno. In če to storimo, Višnjani, bode Bog vesel, da je ustvaril Višnjo goro.«

Vse Višnjanke se s svojimi otroki vred skoro spušte v jok, ko zaslišijo ta govor o polževih krepostih. Kakor bi mignil, je bilo veliko število veljavnih mož za Gobežlja in pomiloščenje Drenuljevega Lisca.

S strahom je tožnik Slamorezec videl to izpremembo misli pri mestnih sodnikih in tekal okrog, da bi jih pridobil zopet vsaj polovico nazaj na svojo stran. In res vstane vdrugič starešina Žužnjal ter v dolgem govoru glasuje za kozlovo in Drenuljevo smrt baje tako izvrstno, da so se zdajci Višnjani razpolovili na dve stranki: ena za milost, druga, manjša za smrt kozlovo.

Govorili so še sodniki in meščanje: Jurček Griža, Bošte Krevs, Peter Štrama, Marko Črmaž, Miha Kiso var, Jožman Kravopasec in še več slovečih možakov, eni z Gobežljem, drugi z Žužnjalom.

Ne morejo se združiti, zmešnjava je velika, srde se in nekateri stiskajo pesti.

Višji sodnik in župan Zaropotaj, ki je bil prestopil h Gobežljevi večini, boječ se, da bi bodoče leto ne bil zopet izvoljen, je imel mnogo preglavice in križev, da je ohranil primeren red. In ker je videl, da se pričakajo in pulijo zlasti zavoljo tega, ali ima kozec Lisec um in pamet, se zmisli v svoji modri glavi in reče:

»Možje, stojte, poslušajte! Kaj bi bilo, ko bi po kozla Lisca poslali ter ga preiskali in pretipali in uvideli, ali ima pamet ali je nima?«

III.

S tem predlogom sta bili zadovoljni obe stranki. Lukež Drenulja je z meščani Kašopiharjem, Lasačem in Črmažem dirjal domov, da bi kozla privedel pred visoko in častito sodišče.

V tem so se višnjanski možje malo oddahnili in obrisali pot z vročega čela; vendar so željno pričakovali, ali se bo kozel izkazal pametnega ali ne.

Drenulja doma s solznim očesom Lisca omotvozi in ga vleče za seboj ter opominja Črmaža, naj ga poganja,

toda le prav zlepa. Liscu pa žalosten reče: »Oj, ko bi se dalo, da bi midva, jaz in ti, mogla zdajle menjati koži in glavi tako, da bi bil jaz kozel, ti pa gospodar moj Drenulja! Kajti obesili te bodo, če se ne boš dobro nosil, in še meni ne bo dobro. Oj, da bi vendar bil danes toliko pameten, da bi se delal vsaj tako neumnega, kakor si bil neumen takrat, ko si šel čez plot Slamorežčevo zelje gledat in si sebi in meni storil hučo.« Pravijo, da ni kozel ničesar odgovoril žalosti polnemu svojemu gospodarju Lukežu Drenulji.

Prišedši med sodni zbor, se kozel malo zmeni za vse sodnike in starešine, temveč meni nič tebi nič leže in se z zadnjo nogo popraska za vratom.

»Kozel je neumen, ne ve, kaj bi storil, ničesar se ne boji,« ukrepa iz tega Gobeželj.

»Ni neumen,« vpijejo nasprotniki. Glejte čudesa: kozel Lisec sam odmaje z brado.

»Ali ste videli?« kriče nasprotniki.

»Muho si je odganjal,« vpije Drenulja in srdit, da se Lisec tako slabo vede, zamahne z gorjačo nanj. Kozel se ustraši, se iztrga iz njegovih rok in kakor bi imel devet naglavnih grehov na sebi, zdirja po trgu naravnost domov. »To je slaba kozlova vest,« izpregovore Žužnjaj in privrženci njegovi. In oj, gorje! Drenulja vidi, da se število prijateljev zopet manjša. Pristopi k starešini Gobežlju in mu de skrivaj: »Oj oče Gobeželj, tri jare kokoši vam prinesem do prve nedelje, samo rešite me iz teh rev in težav!«

Toda ni bilo treba jarih kokoši, zakaj v tistem hipu pride sloveči berač in vedež višnjegorski Flerè Krivostegno. Ta je obhodil mnogo sveta; imel je po višnjanski veri od Boga poseben dar modrosti ter je znal čarati, da so zdravi ljudje obolevali, bolni umirali.

»Flerè Krivostegno naj sodi za vso Višnjo goro!« opomni neka modrostna ženska in zdajci je Flerè sedel na Zaropotajevem stolu, vzdignil svojo berglo ob sebi in jel poizvedovati, kaj je in kako je. Obe stranki sta ga bili veseli, ker je tako hitro prišla združnost v ljubo mesto višnjansko; celo Lukež Drenulja se je obveselil, ker je z drugimi meščani vred mnogo stavil na pravičnost in posebne božje darove Krivostegnove.

Vedež Flerè je dolgo naslanjal kosmato brado na berglo in mislil. »Višnjani, tukaj je težko soditi,« izpregovori naposled Flerè Krivostegno; »kajti greh je storjen in ni storjen. Ko bi bil kozel zelje-požrl, bi ga bili topli s palicami, da bi bil čutil. In Andraž Slamorezec bi zelja ne imel. Zdaj pa kozel zelja ni pojedel, Slamarezcu ni nič kvare. Greh poželjivosti pa ima vendar kozel na sebi, zato je vreden kazni. Hm, hm, to je težko soditi.«

In zopet nasloni kosmato brado in misli.

In glejte! Bilo je proti poldne. Kar vstane vedež Krivostegno, dene počasi tri prste na čelo in pogleda svetlo in veselo po višnjanski množici.

»Duh božji ga je razsvetlil, poslušajmo!« šepetajo starci in mladi.

Krivostegno pak govori in razsodi tako:le:

»Ker se kozel z zeljem ni gostil, pa bi se bil rad gostil, ker je čez plot gledal, pa ni mogel čez plot, zato bodi po svoji senci tepen z devetimi udarci! Gospodar njegov Drenulja pak ta tepež gledaj z zavezanimi očmi, ker je kozla slabo privezal. In zato, ker mu je ušel, bo mo pol ure s palicami nanj zamahovali.«

»To je višnjanski Salomon!« vpije krdelo.

Trikrat je še solnce stalo nad Višnjo goro; in ko je prišlo včetrtič, so gnali kozla Lisca in Lukeža Drenuljo iz mesta venkaj na hrib Peščenjak. In tam, kjer so svoje dni na hribcu stala slavna višnjanska vešala, tam je bil kozel Lisec vpricho višnjanske množice po senci tepen. Drenulja je ta tepež gledal z zavezanimi očmi in pol ure so s palicami nanj zamahovali.

Josip Jurčič.

61. Vineta.

Zakajena koča ribiška ob morju —
daleč se ozira z brega po obzorju.

Ko jeklena plošča sinji Balt leži
in večerno solnce še nad njim žari.

Ribiči sedijo v krogu in kadijo
pipe in o morju svojem govorijo

»Kaj pa tebi, Knut, je? Nič ne govoriš?
Kam si se zamislil? Ves večer molčiš?«

Zgane se za mizo Knut bradati stari;
»Kam sem se zamislil — ali vam je mari?

Čudovite videl danes sem reči!
Kaj pod morjem našim pač se vse godi!« —

»Hej, povej nam, Knut, kar si doživel!
Ti pač veš veliko, saj si že osivel!

Rad te bo poslušal vsakdo izmed nas.
Solnce pada v morje . . . Zdaj je pisan čas!« —

Novo Knut prižge si pipico in pravi:
»Peljal bil na morje v čolnu sem se davi.

Le streljaj za mano bila je obal;
morje tiho, mirno, čisto ko kristal.

Obstojim, da vržem mrežo v globočino —
kaj zagledam zdajci pod gladino!

Mesto, celo mesto videl sem na dnu!
Bil sem presenečen, vzhičen od čaru.

Gledam . . . Čisto blizu ko na moji dlani
vam stojijo hiše, pravi velikani,

pol razsute, cele, krasne hiše tam . . .
in med njimi mnog se dviga božji hram.

Marmorni stebrovi, beli kakor novi,
zidani, visoki, pisani stolpovi!

Ulice pa ravne, tlakovane vmes
in vse to pod morjem! Kakšen čuden bes!

Gledam . . . Kaj zagledam? Pisano vrvenje
vidim zdaj po mestu! Kakšno to življenje!

Voz za vozom teka, guga se, drdra
po širokih cestah, trgih, poln blaga.

Tod sprevod slovesen se po mestu vije
in onod ponosno švigajo kočije.

In gospoda mestna kakšna v njih sedi!
V žametu in svili, v zlatu se blišči.

Gledam . . . In na konjih iskrih, čilih, belih
dirjajo jahači mladi v skokih smelih.

In sedaj — kaj slišim? Da, to so zvonovi!
Kak srebrnočisti angelski zvokovi!

V templje speje ljudstvo s svečeniki vred
žrtvovat bogovom, svete pesmi pet.

In Peruna molit vsi gredo v svetišče,
Svetovitu klanjat se gredo v molišče.

Gledam in poslušam Sam ne vem, kako
čas mi je pretekel Vražja reč je to!«

»»Pa kako se zove mesto to?«« — »Vineta!
Prišla je usoda nad njo vam prekleta.

Morje je požrlo jo v pradavnih dneh.
Bil jo je okužil skoz in skozi greh.

Lakomnost, nesloga in zavist, bahaštvo,
razuzdanost gola, črt in samopaštvo

vrgli so Vineto v morja temno dno.
Bog jo je udaril s strašno bil roko.

Učenjak mi danes to je slaven pravil,
ki sem ga na cesti bil gredoč ustavil.

Pa le enkrat v letu, na veliko noč,
vidi se Vineta Čarovita moč

jo za hip pokaže . . . Jaz sem bil tak srečen . . .
Druge dni pokriva mrak jo v morju večten.«

Ribič je utihnil V koči vse molči —
in pred pragom morje Baltijsko šumi.

In šumi in peni morje se zeleno
nad Vineto krasno, davno potopljeno.

Anton Aškerc.

62. Martin Krpan.

V Notranjem stoji vas, Vrh po imenu. V tej vasici je živel v starih časih Krpan, močan in silen človek. Bil je neki tolik, da ga ni kmalu takega. Dela mu ni bilo mar; nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa že tistikrat ostro prepovedano. Pazili so ga mejači, da bi ga kje nehotoma zalezli; poštenega boja ž njim so se bali. Krpan pa se je vedno umikal in gledal, da mu niso mogli do živega.

Bilo je po zimi in sneg je ležal krog in krog. Držala je samo ozka gaz od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo takih cest kakor dandanes. Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov soli. Kar mu naproti prižvenketa lep voz. Na vozu je pa sedel cesar Janez, ki se je peljal v Trst. Krpan je bil kmetiški človek, zato ga tudi ni poznal; pa saj ni bilo časa se dolgo ozirati; še odkriti se ni utegnil. Brž prime kobilico in tovor ž njo pa jo prenese v stran, da bi je voz ne podrl. Menite, da je Krpana to kaj mudilo? Bilo mu je, kakor komu drugemu stol prestaviti.

Cesar, to videvši, veli kočijažu, naj ustavi. Ko se to zgodi, vpraša silnega moža: »Kdo pa si ti?«

Ta mu da odgovor: »Krpan mi pravijo; doma sem pa z Vrha od svete Trojice, dve uri hoda od tukaj.«

»I kaj pa nosiš v tovoru?« vpraša cesar dalje.

Krpan si naglo izmislil in reče: »I kaj? Kresivno gobo pa nekaj brusov sem naložil, gospod!«

Na to se cesar začudi in pravi: »Ako so brusi, po kaj so pa v vrečah?«

Krpan se ne umišlja dolgo, ampak urno odgovori kakor vsak človek, ki ve, kaj pravi: »Bojim se, da bi od mraza ne'razpokali; zato sem jih zavil v slamo in potisnil v vrečo.«

Cesar, ki mu je bil silni možak menda všeč, pravi dalje: »Anti veš, kako se taki reči streže. Kaj pa, da si konjiča tako lahko prestavil? Res nima dosti mesa, pa ima vsaj kosti.«

Krpan se malo zareži in pravi: »Vem, da imajo vaši konji več mesa; pa vendar ne dam svoje kobilice za vse

štiri, ki so tukaj napreženi. Kar se pa tiče prestavljanja, gospod, si upam nesti dve taki kobili dve uri hoda in tudi še dalj, če je treba.«

Cesar si misli: To velja, da bi se zapomnilo — in veli pognati.

Minulo je potem leto in nekateri dan. Krpan je pa zmerom tovoril po hribih in dolinah. Kar se pripeti, da pride na Dunaj strašen velikan, Brdavs po imenu. Ta je vabil junake vsega cesarstva v boj. Ali cesar pa tudi ni imel tako boječih ljudi, da bi dejal: nihče si ni upal nadenj; toda kdor se je skušil ž njim, je bil gotovo zmagan. Velikan pa ni bil mož usmiljenega srca, ampak je vsakega umoril, kogar je obvladal. — To je cesarju začelo iti po glavi: »Lejte si no! Kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti? Usmrtil mi je že vso največjo gospodo! Presneta reč vendar, da mu nihče ne more biti kos!« Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. Pristopi tedaj z veliko ponižnostjo, kakor gre pred tolikim gospodom, in pravi: »Cesarost, ali več ne morete pametovati, kaj se je godilo predlansko zimo blizu Trsta?«

Cesar vpraša nekoliko nevoljen: »Kaj neki?« Kočijaž odgovori: »Tisti Krpan, ki je tovoril s kresivno gobo in brusi, ne veste, kako je kobilico v sneg predstavil, kakor bi nesel skledo na mizo? Če ne bo Krpan Brdavs premogel, ga drugi tudi ne bo, tako vam povem.«

»Saj res,« pravi cesar, »precej se mora ponj poslati.«

Poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana. Ta je bil prav ta čas natovoril nekoliko soli pred svojo kočo. Mejači so bili pa vse čisto ovedeli, da se zopet napravlja po kupčiji. Pridejo tedaj nadenj ter se ga lotijo; bilo jih je petnajst. Ali Krpan se jih ni ustrašil. Pisano je pogledal in prijel prvega in druge ž njim omlatil, da so vsi podplate pokazali. Ravno se je to vršilo, ko se je v četver pripeljala nova, lepa kočija. Iz nje stopi cesarski sel, ki je vse videl, kar se je godilo, in naglo reče: »Zdaj pa že vem, da sem prav pogodil. Ti si Krpan z Vrha od svete Trojice, kaj ne?«

»Krpan sem,« pravi ta; »z Vrha tudi, od svete Trojice tudi. Ali kaj pa bi radi? Če mislite zavoljo soli

kaj, svetujem, da mirujte; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal, hvala Bogu, samo enega se tudi ne bom.«

Sel pa, ki pa gotovo ni vedel, zakaj se meni od soli, reče nato: »Le urno zapri kobilo v konjak, pa se hitro pražnje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja.«

Krpan ga nevarno pogleda in odgovori: »Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj, to sem slišal od starih ljudi; jaz ga pa menim sabo nositi, koder bom tovoril in dokler bom tovoril.«

Služabnik mu pravi: »Nikar ne misli, da uganjam šale.«

»Saj bi tudi ne bilo zdravo,« reče Krpan.

Nato sel zopet govori: »Kar sem ti povedal, je vse res. Ali več ne veš, kako si bil predlansko zimo umaknil kobilico kočiji s pota? Oni gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drugi, veš.«

Krpan se začudi in pravi: »Cesar? — Menda vendar ne?«

»Cesar, cesar! Le poslušaj. Prišel je zdaj na Dunaj hud velikan, ki mu pravimo Brdavs. Tak je, da ga nihče ne ustrahuje. Dosti vojščakov in gospode je že pobil; pa smo rekli: Če ga živ krst ne zmore, Krpan ga bo. Lej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.«

Krpanu se je jako dobro zdelo vse, kar je slišal. Rekel je tedaj: »Če ni drugega kakor tisti presneti Brdavs, poslušajte, kaj vam pravim! Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor vam kamen poriniti čez lužo, ki jo preskoči dete sedem let staro; samo varite, da me ne boste vodili za nos!« To reč in brž dene sol s kobile, kobilo pa v konjak, gre v kočjo ter se pražnje obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram. Ko se preobuje, priteče ven in sede v kočijo. Nato zdrčita naglo proti Dunaju.

* * *

Prišel je čas boja z velikanom. Bilo je ravno svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico pa jezdi iz mesta na travnik, kjer se je Brdavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati. Njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoraj po tleh za njim vlekle; na glavi pa je nosil star

klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne. Vendar se ni nobenega bal. Celo sam cesar ga je rad poslušal, kadar je kakšno prav žaltavo razdr.

Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika, se začne s krohotom smejati in reče: »Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nad me tako daleč, tam z Vrha od svete Trojice? Mar bi rajši ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere, ako jo še imaš, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči, da te videl ne bom, pa le naglo, dokler mi je srce še usmiljeno. Če me zgrabí jeza, boš ležal na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih!«

Krpan mu odgovori: »Če nisi z Bogom še spravljen, urno skleni, kar imaš. Moja misel ni, dolgo čakati, mudi se mi domu za peč. Tvoje besede so mi obudile v srcu živo željo do moje koče in do moje peči; ali poprej vendar ne pojdem, dokler ti ne vzamem glave. Pa ne zameri! To mi je naročil moj gospod, cesar. Jaz nisem vedel za te ne za tvojo velikanstvo in za vse krvave boje. Prijezdi bliže, da si podava roke. Nikoli si jih nisva poprej, nikoli si jih ne bova pozneje; ali pravijo, da Bog nima rad, če pride kdo z jezo v srcu pred sodni stol.«

Velikan se nekoliko začudi, ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu poda svojo debelo roko. Krpan pa mu jo tako stisne, da precej kri izza nohtov udari.

Brdavs malo zarezí, pa vendar nič ne pravi, ampak si misli: ta je hud in močan; pa kaj bo — kmet je kmet; saj se ne zna bojevati, kakor gre junakom.

Urno zasukata vsak svojega konja in si zdirjata od daleč naproti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi že s prvim mahom odsekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadere v mehko lipovino. Preden ga velikan more izdreti, odjaha Krpan z majhne kobilice, potegne Brdavs na tla in ga položi, kakor bi otroka v zibel deval, ter mu stopi za vrat in reče: »No, zdaj pa le hitro izmoli en očenaš ali dva in pa svojih grehov se malo pokesaj. Izpovedal se ne boš več, nimam časa dolgo odlašati. Mudi se mi domu za peč. Znaj, da komaj čakam, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrhu pri sveti Trojici.«

To izreče pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo in se vrne proti mestu.

Dunajčanje, ki so do zdaj lé od daleč gledali, pridejo k njemu. Tudi sam cesar mu pride naproti pa ga objame vpričo ljudstva, ki je vpilo na vse grlo: »Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bo Dunaj stall!«

Fran Levstik.

63. Pedenjčlovek in laketbrada, kako sta se metala.

Pedenjčlovek, laketbrada
izkusila bi se rada,
kdo močnejši je v rokah,
kdo trdnejši je v nogah.
Sprimeta se pretesno,
gledata se pregrdo.
Človek brado skube, vije,
razkodrana milo vpije,
cvili, joka, malo živa,
v kot pobegne in počiva.
Kadar tamkaj se oddahne,
na človeka zopet mahne
in pred njim se razkorači,
v usta njemu sebe tlači,
v oči zbada prekošata,
v nos ga drega vsa kosmata:
izpodnese mu nožico,
položi ga na zemljico,
potlej skoči, smuk, na peč,
kamor hodi mačka leč;
gospodarja se boji,
ki za mizo trdno spi.

Fran Levstik.

64. Ukleti graščak.

1. Sred Ulake, planine nad Zgornjo Vrhniko, je brdo silno strmo in vse zarasteno; na njem je razvalina gradu nekdanjega, ki ga je kletve sila do tal razrušila.

2. Prebival v njem graščak je brez žene in otrok,
po risje trdosrčen in drzen krvolok;
če z ropa se je vrnil, je v hramu mirno spal,
nikdar se ni človeške ne božje roke bal.
3. Nameni v grad samotni berač se neki dan,
prihrope na dvorišče ves spehan in potan;
beseda se mu trese, kolena se šibe,
ko stopi pred graščaka in prosi vbogajme.
4. »Poberi se spred mene!« graščak zadere se,
»lenuh, ki nisi vreden, da zemlja nosi te;
postopati v mladosti ti bilo je ljubo,
sedaj pa trpi lakot, ki davi te zato!
5. Sem rajši, da mi strela poslopje vpepeli,
da mi zaklad predragi pod zemljo ves speri,
kot da bi dotaknile se tvoje ga roke,
četudi mi živeti do sodnega je dne.«
6. »Gorje ti, trinog!« seže berač v besedo mu
in govori, da stresa zidovje se gradu;
»Odvzet ti bo zaklad tvoj, al' braniš ga al' ne,
ker, vedi, ura tvoja iztekla se ti je.
7. Nebo pravično čulo je kletve tvoje glas
in bliža se osvete njegove strašni čas;
prej ko zaide solnce, razvalil se bo grad
in nesel te z višine z zakladom vréd v prepad.
8. Spod sipčnega razmeta o zori slednji dan
spremenjen v kačo studno izlezel boš na plan
in plazil se na brdo po bregu sem ter tje,
da pomniš kletev svojo do 'zvoljenega dne.«
9. Ko to izusti, urno v dolino se spusti
in stopa tako ročno, da se graščak smeji.
A zdajci, ko bi trenil, se potemni nebo
in mine ga režanje ter gleda v zrak srepo.
10. Oblake črnosive vetrovi pripode,
jih v gromonosnih kopah nad Ulako vrte.
Čim dalje bliže sliši bobnenje votlo se,
čim dalje huje gora v podnožju se maje.

11. Se hipoma zabliska, da vzame skor' mu vid,
udari strela močna in razdeli se zid.
Porušen v šibre drobne se vdere z njim vred grad,
kot mu berač pretil je, po plazovo v prepad.
12. Na grobljo, ki prerašča jo mah že mnogo let,
še dandanašnji hodi se studna kača gret.
Kdor sreča jo, se vrne, pobegne mahoma,
da srce groze tesno mu jedva sopsti da.

Fran Svetličič.

65. Slepec in mleko.

Človek, ki je bil že od rojstva slep, je vprašal videčega: »Kakšne barve je mleko?«

Videči mu odgovori: »Mleko je tako belo kakor bel papir.«

Slepec vpraša: »Kako to? Ali tudi tako šumi pod rokami kakor papir?«

Videči mu odvrne: »Nikakor ne; saj mleko je belo kakor bela moka.«

Slepec: »Tako! Torej je tudi tako mehko in sipljivo kakor moka?«

Videči nadaljuje: »To ne, ampak belo je kakor snežni zajec belec.«

Slepec: »Ali je torej tudi tako voljno in dlakasto kakor zajec?«

Videči: »Taj pač ne. Ampak mleko je tako belo kakor sneg.«

Slepec: »Torej je tudi tako mrzlo kakor sneg?«

In kolikor primerov mu je videči povedal, slepec vendar ni mogel pojmiti, kakšna je bela barva mleka.

Po L. N. Tolstem Josip Wester.

66. Deseti brat.

Leži ravno polje, leži,
kraj njega kočja mi stoji;
v njej starši mi stanujejo,
devet sinov vzgojujejo;

devet jih je, še vsi živi,
deseti zdaj se jim rodi.
Ta ima komaj sedem let,
že mora iti v daljni svet;
solzan koraka čez polje,
ostali se za njim solze.

Ko šestkrat sedem let mini,
kraj polja hiš devet stoji. —
Po zemlji se prostira mrak,
berač namerja v vas korak;
strmeč obstane pred vasjo
in gleda in maje z glavo.
Pa pride mimo kmet s polja
in brž berač povpraša ga:
»Tako vas vprašam, to vam dem,
kaj toli hiš je v kraju tem?«
In mož mu pravi, govori:
»Glej, bratov tu devet živi;
dovolj imajo vsi blaga,
dovolj sinov, dovolj hčera;
devet jih je obdaril Bog,
deseti hodi pa okrog,
zato ker je deseti bil,
ko staršem se je narodil.«

Berač pred prvo hišo gre
in prosi, naj ga prenoče;
pa gospodar mu govori,
da ima sam dovolj ljudi.
Berač pred drugo vežo gre
in prosi, naj ga prenoče;
pa gospodar mu brž veli,
da ne, ker zetje so prišli.
Berač povpraša še drugod,
pa kaj velijo mu povsod?
Naj dalje do soseda gre,
morda ga ondi prenoče.

Neskrben sen objame vas,
v temo berač ječi na glas,
pod milim nebom sam leži,

nebeškim zvezdam govori:
 »Oj zvezde, ali kterikrat
 prenočil ni še brata brat?
 Nocoj pri svojcih sem doma,
 a nihče brata ne pozna;
 in kadar grem na daljno pot,
 nihče ne de: Ostani tod!
 Oj zvezde, ali kterikrat
 tako sprejel je brata brat?«
 Pa zvezdice na to molče,
 migljajo le in se bleste.
 Berač še toži in ječi,
 pa sen ga zmaga, da zaspi

Iz dalje plove črn oblak,
 razrašča se in širi v zrak
 in zdaj nad vas priplul je že —
 gorje ti, mirna vas, gorje!
 Glej, blisek švigne, zagrmi,
 v plamenu hipno vas stoji.
 Nastane vrišč in krik in hrup
 in jok in stok, povsod obup.
 Čuj, že zbobneva tram na tram
 in že zgrmeva hram na hram;
 pomoči ni, rešitve ni,
 le ena hiša še stoji.

Ob njej se vije dim plamteč
 in ogenj šviga v njem rdeč,
 pred njo pa mati se ihti:
 »Rešite dete! V hiši spi!«
 Ko blisek skoči v dim nekdo,
 prinese dete ven živo
 in materi ga da v roke
 pa govori besede te:
 »Le pomni, pomni, mali moj,
 desetnik je rešitelj tvoj;
 ni oče tvoj me v hišo vzel,
 izgnani stric sem te otel.«
 Izrekši to, izgine v noč,
 ljudje strme, za tujcem zroč.

In selo spet postavijo,
 »Družinska vas« mu pravijo;
 a nikdar več se od takrat
 povrnil ni deseti brat.

Anton Hribar.

67. Nočni napad.

Solnce je že davno zatonilo za morjem. Polagoma so utihnili bregovi, utihnile loke in krasna rožna ajdovišča; umolknilo je živahno brenčanje in gomljenje hroščekov, pisanih metuljčkov in raznih drugih krilatih živalic. Namesto zlatih solnčnih žarkov je priplulo na milijone svetlih lučic na brezoblačni nebesni svod. Skoz veje jablan in skoz visoko bezgovo grmovje pa radovedno ogleduje srebrna luna mali uljnjak, ki obsega kakih deset srečnih državic v podobi desetih velikih panjev. Radovedna, ali že počivajo vse male delavke po trudapolnem dnevu z bogato ajdovo pašo, pokuka z bledim očesom skoz žrelce najpridnejšega ulja s podobo Daniela v levnjaku. V ravnih ulicah rumenkaste stega satovja spavajo tisoči malega ljudstva ter mirno sanjajo kakor vojska kralja Matjaža v gorski votlini.

Vse tiho; noč in mirna tišina je legla nad vso čebelno naselbino. Le vročekrvnež — mlad trot nikakor ne more zatisniti oči. Seveda, ves dan je prestopal brezdelno po polnem satovju in poskušal med raznovrstnih cvetlic. Bilo je pa vmes tudi nekaj takih, po katerih rada glava boli. In res je bil to tudi vzrok, da je naš trotek rajši kolovratil okrog, kakor da bi stisnil svojo glavico v satno celico in zaspal.

Pri glavnih vratih, pri žrelcu, ugleda senco; bila je straža. Nepremično kakor okamenela stoji z ven obrnjeno glavico in gleda strmo v jesensko noč. Krilca se ji leskečejo v mesečnem svitu.

Vesel, da dobi družico v nočni samoti, pohiti gibčni trot proti vhodu.

Čebelica stražnica se urno ozre. A temina v panju ji brani razločiti, kdo se ji bliža. Očividno pa ji ni mnogo do tega. Nekaj drugega obrača nase njeno pozor-

nost. Zato se takoj zopet strmo zagleda v neko stvar. Le tiho še zakliče.

»Huum = dzis = iis!« Zdaj šele spozna tovariša in reče:

»A — ti si, nepokojnež?«

Mladi trot, ki vrlo stražnico dobro pozna, se previdno ozre skoz žrelce v smeri, ki mu jo je delavka naznačila s tipalnicami. In res, o groza! Pred uljem poltava velika črna senca tiho in lahko, kakor kadar jastreb plove v krogih nad dolino.

»Ali veš, kaj je to?« vpraša stražnica z glasom, kakor bi slutila nesrečo.

»Tega ne vem,« zastoče nebrižni pustolovec. A brzo mu postane stvar jasna. Čuječa čebelica zabrlizgne medtem s stražno piščalko »zi = i = i = i = i!« in že privrši črna senca na letalno deščico. Komaj je skočil preplašeni klatež v stran, že vdere v panj, grozno frfotajoč s krili, velika vešča. Ubogega trota izpreletava mraz in vročina, da se trese kakor trepetlika, ko vidi v mesečnih žarkih veliko, kosmato telo, dolgi, črnosivi prednji krili z rumenimi čirečarami, zadnji pa rumeni kakor ilovica, z dvema črnima pasovoma. Glava je črna, oči se v temi leskečejo kakor dva žareča ogla, s tilnika doli pa gleda na okoli — velika mrtvaška glava.

»Smrtoglavec!« se zasliši v tem hipu po panju in takoj nastane ropot in vikanje in zmešnjava kakor v napadenem taboru.

Nočni gost se zato nič ne spremeni. Naravnost k najbližjemu satu hiti, razkoplje z nožicami nekoliko medenih stanic in pogrezne vanje svoj dolgi sesalni jeziček. To se je posladkal!

A gostija ni trajala dolgo. Komaj spoznajo čebelice roparja, se vržejo kakor stekle nanj in vbadajo z vso močjo svoja želca v veščino telo. Ali bridko so se revice zmotile. Vešča ima telo pokrito z gladkimi dlavicami, ki se tesno prilegajo, in vsaka čebela, ki sede na široki hrbet smrtoglavčev, zdrzne hitro doli. Od trde kože pa, ki varuje telo, odletavajo nežna želca kakor bodalca ob jeklenem viteškem oklepu.

Smrtoglavec poletava po ulju; en mahljaj silnih

kril in majhne sovražnice se valjajo po tleh. Med tem pa neprenehoma lušči pokrovce od medenih celic in jih prazni drugo za drugo.

Zastonj je bojni krik čebelic, zastonj brizgajo strup svojih žel proti sovražniku, da je vzduh v panju prenapolnjen z ostro mravljinčjo kislino. Velika večša se ne da motiti. Za kavno žličico s trudom nabranega medu je že izginilo v nenasitnem trebuhu.

Stražnica se je bila besno. Hudovala se je pri tem samo nase, da je pustila roparja tako poceni skož žrelce in da ni prej zakričala. Jezila se je na ves panj, da ne more premoči sovraga; zraven je sikala od skrajne razburjenosti. Slednjič se ubožica tako utruji, da še komaj premika noge ter se končno umakne z bojišča.

A ko se stražnica spočita vrne znova v bojni hrušč, tedaj zakliče trot:

»Stražnica, mi se bojujemo brez pravega vojnega načrta!«

»Prav za prav: bojujejo,« popravi zbadljivo delavka, »saj ti samo gledaš.«

»To je res, pa zato toliko več vidim!« se odreže prebrisan trot. »Vidim, da je velikanska večša ranljiva med trebušnimi obročki; na drugem mestu ne prodreš z želom smrtoglavecvega telesa. Ali taka mladost! Vse polno krika in vika, pri tem pa nimate niti zrnca soli v glavi!«

Z glasnim krikom se vrže nato čebela na orjaško truplo škodljivca, ob katerem so si dotlej razbijale glave vedno nove in nove bojne trume.

Nenadoma plane kosmati orjak obupno pokonci in po vsem panju se razlega bolesten njegov pisk, podoben mišjemu glasu. Čebela mu je prebodla z želom kožo prav tam, kjer se stikata trebušna obročka.

Ranjeni smrtoglavец pomeče s krepkim mahljajem pritlikovske sovražnice na vse strani, a s tem povzroči grozen hrup. Ohrabrena radi takega uspeha napade vsa bojna četa s podvojeno srditostjo silovito večšo in ta si zaman prizadeva otresti se ljutih napadnic. Drobne bojavnice so se ji obesile na noge in krila, druge pa so si po zgledu stražnice prizadevale vbosti nasprotnika na najboljčutljivejših mestih.

Smrtoglavec obupno piska; že mu pojemajo moči. V telesu čuti žgočo bolečino, prizadeto od želc; krila ima vsa raztrgana, na njih pa vise kakor svinčene uteži grude bučečih čebel. Ropar umira, njegovo piskanje postaja slabše in slabše.

Kmalu potihne v panju bojni grom. Če črez pet minut nastaviš uho k žrelcu, ničesar več ne čuješ. Le nekotoliko ranjenih čebelic se še plazi po dnu panja. Njih želca so se bila zadrila globoko v trdo kožo smrtoglavčevu; zlomila so se in vrle čebelice umirajo tu na bojišču za domovje in njegovo obrambo.

Po panju je razširjen ostri vonj mravljinčje kisline.

Ko pa drugo jutro solnce vzide in pošlje prvi žarek skoz žrelce svojim ljubljankam v pozdrav, osupne vse in se čudi predmetu, ki ga je obsvetilo solnce z rdečkasto svojo zarjo. Bila je to čudna kopica v kotu pri zadnji steni. Kup dlačic, medu in smole — kup, podoben vsemu prej, samo smrtoglavcu ne. In vendar je bil to smrtoglavec!

Orjaški tat leži tu na tleh kakor premagan turški paša; majhne zmagovalke so ga oklenile tako, da bi se niti ganiti ne mogel, tudi ko bi bil živ.

Nožice, tipalnice in sladkosnedni jeziček so mu odtrgale in odnesle ven iz panja. Trebuh so mu razparale, ugrabljeni med očistile in znosile zopet nazaj v celice. Nato so strgale s satja nekoliko voska in mu razdrapano krila prilepile k tlom.

Takoj zarana izletavajo iz panja na sadna drevesa in dišeče rastline po lep in smolo; in s to zmesjo zazidajo telesne ostanke poraženega neprijatelja v kotu svoje palače kakor v grob.

France Pengov.

68. Brodnik.

1. Med skalami Sava šumi,
valove mogočne vali,
v naročaj jih Dunavu tira.
Čoln ziblje ob bregu se tam,
a ribič mi v njem sedi sam,
na veslo se truden opira.

2. »Hoj, stavec, kar veslo zdaj v dlan,
pa hitro na drugo tam stran
čez šumno pripelji nas Savo!
Čuj, turško rumeno zlato
plačilo bogato ti bo.
Če nočeš — ti vzamemo glavo.
3. Molčita že polje ni log,
tam onkraj krščanski ostrog
v neskrbnem že spanju počiva.
Zaviti v plašč temne noči
ogledat poslani smo mi,
kod zdaj naš sovražnik se skriva.« —
4. »Ne maram za vaše zlato.
Čemu mi pač ribiču bo?
Zastonj vas čez reko prepeljem.
Res, sivo že glavo imam,
a vam je nocój še ne dam.
Rad vašim ustrezam poveljem.«
5. Že čolnič od brega leti
in nese oglednike tri.
Veslaja pa ribič ozira
srepa se v vrtenje voda,
ki rado se s čolnom igra
in slastno na dno jih požira.
6. »Pač hrabro srce ti imaš,
izvrsten prevoznik si naš,
ni takega blizu okoli.
A nas tam pohvali glavvar,
prekrasen pač čaka nas dar,
krasnejši nas ni še nikoli.« —
7. »Na mestu!« de ribič krepko,
a veslo zažene v vodo:
»Tu vaše in moje plačilo!« —
»Bes, djaur!« še krik iz valov,
iz mokrih je Save grobov —
potem pa vse tiho je bilo.

Anton Aškerc.

69. Mater je zatajil.

Toplo je bilo in sneg se je tajal na strehah; kapalo je doli in kaplje so se lesketale v solncu. Po cestah so hodili lepo oblečeni mestni ljudje.

Mati je prišla prezgodaj pred šolo. Na velikem prostoru je bilo še vse mirno; okna visoke hiše so se bleščala in včasih se je čul glas učitelja, ki je govoril v šoli z rezkim in zvenečim glasom.

Mati je prišla od daleč; iz vasi je prišla, ki je bila dobre štiri ure od mesta. Njeni škornji — moški škornji, ki so segali do kolen, so bili vsi blatni; tudi krilo je bilo oškropljeno, široko kmetiško krilo z zelenimi rožami. V desnici je imela mati dežnik in veliko culo, ki je prinesla v njej srajce in nove škornje za Jožeta; v levici pa je držala velik robec in v vozlu je bila shranjena kronica, ki jo je prinesla za Jožeta.

Mati je bila trudna in lačna; kupila si ni zjutraj nič kruha, zato da je ostala tista kronica cela. Noge so jo bolele in kašljala je; njen obraz je bil suh, globoke jame so bile v licih. Hodila je po trgu počasi gori in doli in gledala na okna, ki so se bleščala, kakor da bi bila pozlačena.

V šoli je zazvonilo; zvonilo je dolgo in nato je nastal šum in ropot. Iz velikih vrat se je usulo vse polno dijakov; najprej tisti mali iz nižjih razredov — kričali so in se podili po trgu; za njimi večji dijaki — stopali so bolj resno in visoko.

In prišel je tudi Jože v gruči veselih tovarišev.

Ugledal je mater — zelenorožasto kmetiško krilo, visoke blatne škornje, rdečo jopo, na glavi pisano ruto, prevezano zadaj, in veliko culo in nerodni dežnik.

»Ali ni to tvoja mati?« ga je vprašal tovariš.

»To ni moja mati!« je odgovoril Jože.

Sram ga je bilo zelenorožastega krila, visokih škornjev, rdeče jope in rute in dežnika in velike cule. V tej veliki culi so bile njegove nove srajce, ki jih je šivala mati ponoči in so kapale njene solze nanje.

Skril se je v gručo in šel mimo.

Mati pa je stala in gledala s skrbnimi očmi. Kmalu je šum ponehal, samo še pomalem so prihajali dijaki iz šole; potem je zazvonilo in vse je bilo zopet tiho.

Že se je mati napravila, da bi šla na Jožetovo stanovanje in ga tam počakala. Ko je storila nekaj korakov, se je spomnila, da se je morda zamudil kje v šoli; vrnila se je in čakala.

Noge so jo bolele; naslonila se je ob zid in gledala gori na okna, ki so se bleščala v solncu; čakala je do poldne. Opoldne je zazvonilo v šoli in tudi zunaj je zazvonilo; od vseh strani so se oglasili opoldanski zvonovi. Zašumelo je zopet in iz šole so se usule goste gruče. Mati je prišla bliže, čisto blizu k velikim vratom in iskala Jožeta. Ni ga bilo. Vse je zopet utihnilo; prihajali so samo še učitelji, bradati, resni, in se ozirali nanjo.

Zaskrbelo jo je v srcu; prestrašila se je in prišlo ji je na misel, da leži morda zelo bolan doma in da jo čaka, da kliče svojo mater. Hitela je na stanovanje in noge so se ji tresle.

Jože je bil doma; sedel je za mizo in imel knjigo pred sabo. Ko je odprla duri, je takoj vstal in ji prišel naproti.

»Kdaj pa si prišel?«

»Ob enajstih.«

»Kaj me nisi videl, ko sem te čakala?«

»Nisem vas videl!« je odgovoril Jože...

Popoldne sta šla po mestu, po lepi cesti. Vse hiše na desni strani so se praznično svetile; svetle kaplje so padle od žlebov in tolkle veselo ob kameniti tlak. Jože je spremljal mater, ko se je vračala domov. Tiščal se je blizu k njej in jo držal za roko. Pri srcu mu je bilo, da bi se skrnil in zajokal na glas. Srečavali so ga tovariši; tudi tisti tovariš ga je srečal, ki ga je bil vprašal pred šolo: »Ali ni to tvoja mati?« Jožeta ni bilo več sram; zaklical bi na glas: »Glejte, to je moja mati!«

Hodil je zraven matere; na njegovi duši pa je ležal greh in ga tiščal k tlom, da so bile njegove noge trudne in težke. Hodil je zraven matere kakor Judež zraven Kristusa.

Zunaj mesta sta se poslovila. Jože se je bil namenil, da bo pokleknil in skrnil glavo v njeno krilo: »Mati, zatajil sem vas!« Toda ni pokleknil. Ko je bila mati že daleč, je zaklical zanjo: »Mati!«

Mati se je obrnila.

»Zbogom, mati!« je zaklical in tako sta se ločila. Oddaleč je še videl, kako je hodila mati počasi po blatni cesti; njeno telo je bilo sključeno, kakor da bi bila nosila na ramah veliko breme.

Jože je šel domov in sedel v kot na veliko culo, ki jo je bila prinesla mati; zakril si je obraz z rokami in zajokal. Greh je ležal na njegovi duši.

Ivan Cankar.

70. Sirota Jerica.

»Vstani, vstani, Jerica,
vstani, ženi vole past
tjakaj v reber zeleno!« —
»Čakajte, oj mati vi,
da danove odzvonil,
petelinčki odpojo!« —
»Vstani, vstani, Jerica,
vstani, ženi vole past
tjakaj v reber zeleno!«

Jerica res vstala je,
past voličke gnala je
tjakaj v reber zeleno.
»Pasite, volički, se,
da grem k svoji materi
tja na britof žegnani,
kjer so grobje velbani.
Črna zemlja, odpri se,
črna zemlja, materin grob,
da vam potožila bom,
vam srce odkrila bom!«

Zemlja se odprla je,
črna zemlja, materin grob,
Jerica tožila je,
tako govorila je:
»Mati, mati, mamica,
pač 'mam hudo mačeho;

preden še dani zvoni,
petelinčki odpojo,
me pokliče, me zbudi,
moram gnati vole past
tjakaj v reber zeleno.
Pri vas pa ležala sem,
da sijalo solnčece
je na mehko posteljco.
Mati, mati, mamica,
pač 'mam hudo mačeho;
peče mi iz pepela kruh,
z drobnim peskom ga soli;
in kadar mi reže ga,
ureže mi tak tankega,
da se vidi skoz njega;
zraven vselej krega me.

Vi ste pekli belega,
rezali debelo ga,
z maslom ste ga mazali,
zraven se mi smejali.
Mati, mati, mamica,
pač 'mam hudo mačeho;
kadar ona češe me,
tak z grebeni strže me,
da mi teče črna kri;
ko ste vi česali me,
gladko ste česali me,
milo božali ste me,

Mati, mati, mamica,
 pač mam hudo mačeho;
 postelj imam tak trdo,
 nikdar ne postelje je,
 devlje v zglavje trnje mi,
 devlje v znojže pesek mi.
 Vi ste mehko dali mi,
 vsak ste dan postlali mi,
 vsak ste dan zrahljali mi.
 Mati, mati, mamica,
 biti mi ni več doma.«

Mati govorila je:

»Pojdi, Jerica, domu,
 priporoči se Bogu!« —
 »Mati, mati, mamica,
 biti mi ni več doma;
 tu pri vas ostala bom,
 tu pri vas ležala bom.«
 Leže Jer'ca k materi
 in tako še govori:
 »Boljši mati so mrtva
 kakor živa mačeha.«
 Komaj to izgovori,
 svojo dušico spusti.

Nar. pesem. — Matija Valjavec.

71. Povest o možu in ženi.

Neka žena je imela preprostega in malovrednega moža. Vse je morala sama delati, kajti mož ni bil za nobeno delo; samo jedel in spal je. Žena ga je večkrat kregala in tepla. Nekega dne je morala iti od doma po opravkih. Preden odide, naroči možu, naj skrbno pazi na piščeta, da jih ne bo jastreb odnesel. Mož jih je nekoliko časa varoval. Potem pa je postal truden ter je v senci zaspal. Medtem pa je priletel jastreb in odnesel eno pišče. Ko pride žena domov, opazi hitro, da manjka eno pišče. Začne iskati moža ter ga najde v senci spečega. Vsa jezna prime palico ter moža dobro nabije in premlati.

Drugi dan je žena zopet šla od doma. Pred odhodom mu je vnovič dala v varstvo piščeta. Poleg tega mu je pa tudi prepovedala jesti iz lonca na polici, češ, da je v njem hud strup. V loncu pa ni bil strup, temveč med, katerega je žena zelo rada jedla. Mož se je bal, da bo jastreb zopet odnesel kako pišče. Da bi to preprečil, je vsa piščeta zvezal z vrstico. Kmalu je priletel jastreb, zgrabil eno pišče in odnesel vsa, ker so bila zvezana. Mož se hudo prestraši ter si misli: »Če me je žena radi enega samega piščeta tako pretepla, me bo zdaj gotovo ubila. Bolje bo zame, ako se zastrupim.« To rekši vzame lonec, o katerem je žena rekla, da je v njem strup, ter začne jesti. Ko je vse pojedel, je legel v posteljo ter čakal smrti.

Zvečer je prišla žena domov. Takoj je šla gledat, kje so piščeta. Bilo jih ni nikjer. Šla je v hišo, našla moža na postelji ter ga brž vprašala, kako je čuval piščeta. Mož ji pove, kaj se je zgodilo. Žena je bila huda. Zgras bila je palico in zakričala: »Tako dolgo te bom tolkla, dokler ne boš mrtev.« Mož pa je zavpil: »Nikar, žena, nikar; saj bom sam umrl, ker sem pojedel ves strup iz lonca na polici!« Žena je spoznala, da s takim možem ni nič ter da mora potrpeti z njim.

Janez Krstnik iz Sv. Križa.

72. Naša vas.

1. Stoje na holmu hiše tri,
pod holmom potok čist šumi
in ribice tam plavajo,
po vodi se vzigravajo.
2. Orehov, jablan, hrušek, sliv
ob kočah je do samih njiv;
precvetajo, diše spomlad',
v jesen rode okrogel sad.
3. A v senci drevja sadnega,
pod brambo krova hladnega
v vročini skače kup otrok,
ki golih glav so, bosih nog.
4. Nad njimi ptičice pojo
in gnezda si skrivaj pleto;
spomladi tam se vesele,
drugam jeseni odlete.
5. Za kočjo vsako tam uljnjak
šumi od zlate zore v mrak;
čebele pridno letajo,
medu ljudem obetajo.
6. Razgled je s holma lep tako,
da vabi srce in oko:
tam gore so, a tod polje
in travniki tam zelene.

7. Po gorah cerkve so okrog,
moleče k nebu v sinji lok;
a vsaka ima zvon glasan,
ki poje, ko se bliža dan.
8. Minilo je že nekaj let,
kar šel sem s holma v beli svet;
a vtisnil se mi je v spomin
do črne jame globočin.

Fran Levstik.

73. Trgatev.

Svetijo se vrhovi starih goric. Tam se je ptica zbudila na veji, zafrfotala s pisanimi perotmi in se zazibala pod sinje jutranje nebo. Svet lepote in svetlobe, obrazov in življenja se ti odpira, oznanja veselje, in glej, tudi človek, krasota in dopolnitev Stvarnikove roke, tudi ta je pozabil mnogovrstne grenkobe svojega srca, tudi ta je vesel.

Tropa ljudi gre vriskaje in peva je v goro. Resnoben in vendar zadovoljen koraka pred družčino stari gospodar; oprtav nese brento in vesel pogleduje za seboj mlade ljudi, brhke mladeniče in zdrave deklice. Prišel je čas trgatve, čas pridelka zlate kapljice.

Tu stoji vinograd. Kolje težko nosi trto, polno rumenega grozdja. Ljubo solnce, ki jo je spomladi varovalo ozeblina in jo poleti grelo in zorilo, jo obseva tudi zdaj. Smeje se polna jagoda vinograjski deklici kakor solza čistega veselja na milem materinem licu. »To si ti dal, večna dobrotal!« pravi stari vinogradnik in ganjen gleda v nebo k darovalcu vsega dobrega. S svetim križem začeni je obrezoval spomladi golo trto. Strahoma je molil tačas Boga, naj varuje rast, naj mu da srečno učakati trgatve; in hvaležno začne zopet s svetim križem poslednje delo, ko je Bog uslišal njegovo molitev.

Vinogradni Slovenec nima veselejšega dela in časa, nego je trgatev po želji. Tam vidiš deklice, domače in najete, kako prepevajo in glasno šaleč se posezajo z vinjeki od trte do trte, od grozda do grozda. Mladeniči: sipljejo napolnjene posode v naramne brente in jih

težko nosijo v zidanico ali leseni hram, postavljen na prijazni rebri sredi vinograda. Pač škoda bi se zdelo staremu gospodarju, lepe rumene jagode tlačiti v kadi, ko ne bi vedel, da pripravlja sladko vino še čudovitejši in boljši užitek. Tako pa z radostjo privija težko stiskalnico in polni velikanske sode. Tiho odmeri sam pri sebi, koliko bode izpil na lastno in svojih dragih zdravje in veselje, zraven pa preštrevili, koliko mu bode ostalo za gotovino, da dene na stran ljubi hčerki za doto, kadar pride ženin ponjo, ali domačemu sinu, gospodarju po njegovi smrti, v priboljšek in lažje življenje. Tudi pri letna mati, gospodinja, pride s prekrižanimi rokami in radostnim pogledom ter odpogiba široko perje po brazdah izmed trt, da bi v zidanici in pod stiskalnico zagledala in povprašala moža, kako in koliko se je že nateklo. Mali porednež, beloglavi bratec, skače danes prost in vesel zdaj okoli deklice, starejše sestre, ter ji donaša izbrane grozde, zdaj gleda, kako cedi oče sladki mošt in jemlje tropine iz stiskalnice, zdaj zopet kuri na oglu zidanice in drega s krepelcem v pepel.

Solnce se pomika niže in niže; poslednji njegovi žarki se upirajo v oživiljene vinograde po gorici. Podobna je, kakor da bi se nerado ločilo od radostnih, marljivih ljudi.

Ko pa vendar izgine solnce oprezujoč za robotimi hribi in zmaje hladen veter lahko perje teže oproščene trte, se snide družčina po končanem delu na tratini pri hramu. Dom jim je nizko v dolini, drugo jutro pa jim je zgodaj začeti; zato ostanejo vsi v gori čez noč. Velikanski ogenj se zapali. Mrak nastaja in plamen odseva zmeraj svetleje. Tudi v sosednjem vinogradu se kuri, tudi na nasprotni oddaljeni vinski gori se svetijo tu in tam ognji. Oče gospodar iztrka z modrim licem pipo, mati gospodinja pa pristavi velik lonec mesa za večerjo po delavnem dnevu. Čutara se vrsti v krogu in deklice uberó mile glasove, da odmevajo v tiho noč. Strme poslušá plavajoča samotna luna zdravice o sladkem vincu, pete iz gladkih grl, in kakor odmev čuje enake glasove z juga in vzhoda; v višinah pa pove svojemu Gospodu: »Ti, večna sreča, ustvaril si človeka za srečo!«

Josip Jurčič.

74. Kmet.

1. Ko pomlad se bliža, svoj vrtec gradim in orjem in sejem in trte sadim.	4. Pozimi počivam, kmet truden je vsak; orodje pripravljam in puham tobak.
2. Poleti koševam planine, doli, in srpe bruševam, ko žito zori.	5. Ves teden se trudim, si žulim roke; v nedeljo hladim si glavico, srce.
3. V jeseni gozdarim, otavo kosim, pšenico omlatim pa grozdje mastim.	6. Če nimam le preveč na rami nadlog, vrtim se in vriskam, čeprav sem ubog.
7. Če kdo zaničuje
težavni moj stan,
ta nima al' srca
al' nima možgan.

Miroslav Vilhar.

75. Kako sva z Levstikom krompir pekla.

Levstik je bil učen mož. Pisati je znal in pesmi zlagati, da je bil za zgled vsem svojim sovrstnikom. Pa še nekaj je znal, kar sicer ni tako imenitno, ali dobro je, namreč krompir peči. Tu pa gotovo poreče zaničljivo ta in oni: »To je pa že kaj pravega; krompir peči! To zna pri nas vsak pastir; jaz tudi.« Na to mu mirno odgovorjam: »Le počasi, prijatelj moj dragi, kakor bi rekel Levstik; verjamem, da znaš, kakor praviš. Ali krompir peči in krompir peči to ti je dvoje, prijatelj, ne zameri!« Tako, kakor ga je znal Levstik in kakor ga znam zdaj jaz, ki sem se naučil od njega, težko, da bi ga znal ti ali pa kak pastir. Seveda je zdaj moja dolžnost, natanko povedati in razložiti, kako se je to godilo, da se tudi kdo drug nauči te umetnosti.

To je bilo skoraj vselej nekako tako-le. Proti večeru sem se napotil iz Lašč v bližnje Retje na Levstikov dom.

Tu je prebival v leseni izbi nad hlevom. Ko sem vstopil, je sedel za mizo in pisal. Ko sedem, mi pokaže molče kakega pol hleba kruha pa nož na mizi, češ, naj si ga urežem. Ko se mu je zdelo, da je dela dovolj za ta dan, je odložil pisanje in vstal. Nato sva šla v vežo, kjer si je izbral in nabral v košek krompirja, pripravnega za peko. To je prva. Ni vsak krompir dober za peko. Biti mora neke posebne vrste: srednje velikosti, ne predebel ne predroben, lepo okrogel in kolikor močji gladek, brez bunk in jamic. Če ne najdeš takega, pa pusti rajši vso stvar pri miru!

Nato sva koračila v bližnji gozd na pripravno mesto. Tu je bilo treba najprej nabrati in nanesti suhih drv za ogenj. To je drugo, kar je imenitno. Vsaka drva niso za rabo. Suha morajo biti, drugače bodo dala več dima ko ognja, pa ne predrobna in ne predebela. Najboljšo žerjavico dado korenine in grče; in dobre, hude žerjavice je treba.

Ko je bilo suhljadi nanese in nakopičene za potrebo, mi je odkazal Levstik sedež na bližnjem parobku. Nato je začel delati ogenj. Ali kako? Ne morebiti z vžigalicami in papirjem. Stari Slovenci in Slovani niso poznali kaj takega, seveda tudi krompirja niso pekli. Imel je za to nalašč pripravljen kamen, kresilo in gobo, pa je začel kresati. Ko je goba ujela iskro in začela tleti, jo je zavil v kepo dobro suhega mahu in začel kepo v krogu vihteti; vihtel jo je, da se je vnela. Gorečo je potaknil pod droben les, zato pripravljen; ko je ta začel goreti, je naložil debelejšega. Če pa je začel ogenj pojemati, je zgrabil svoj širokokrajni klobuk, pa mu je začel mahaje dajati sape z njim, kakor je sploh pastirska navada.

Zdaj je vzel iz koška krompir in ga je lepo položil k ognju, da se je ogreval in izpuhteval vlažnost, ki mora popolnoma iz njega, če hoče biti dober; drugače je bolj kuhan kakor pečen in nima tistega prijetnega duha in okusa. Ko je bilo že dovolj žerjavice, je položil nanjo posamezni sadež, pa tako, da se niso dotikali drug drugega. Nato je vzel v roke palico, nalašč za to pripravljeno, in ga je vedno prevračal z njo, da se je okrog in okrog polagoma opeknel, pa ne preveč, in tako dobil lepo skorjo, kar je posebno imenitno.

Ko se mu je zdelo, da bi utegnil biti že dober, je s tisto palico dregnil enega, ki se mu je videl najbolj goden, iz žerjavice. Vzel ga je v roko, stisnil ga ter tako poskusil, ali je že dovolj pečen. Če počí, je dober; če ne, ga položi zopet nazaj na žerjavico pa poskusi drugega. Ko najde dobrega, ga ostrže lepo z nožičem, da se pokaže lepa rumena skorja okrog in okrog, in ga pomoli meni. Jaz ga starem pa mi zadiši prijetno kakor pečen kostanj. Tudi okus ima tak kakor pečen kostanj, če ne boljšega. Drugega si je privoščil sam.

Ko je bilo vse lepo pospravljeno, sva ostala še nekoliko časa sede pri ognju, da je vse pogorelo. Oj kako je bilo to lépo! Solnce je zahajalo za naše ljube domače gorice. In ko je bilo vse tako tiho in mirno, se je oglasil v bližnjem grmu kos s svojim sladkim večernim petjem. Midva sva pa poslušala in mirno pila vso to nebeško lepoto. Oj lepi spomin! Milo se mi stori, kadar se zdaj spomnim tistega blaženega, srečnega časa.

Josip Stritar.

76. Veseli pastir.

1. Zakrivljeno palico v roki,
za trakom pa šopek cvetic,
ko kralj po planini visoki
pohajam za tropom ovčic.
2. Saj tukaj na solnčni višavi
le sam sem, le sam gospodar,
živejem po pameti zdravi,
za muhe mi ljudske ni mar.
3. Nikomur tu nisem na poti,
na poti ni meni nikdo;
kdo čisto veselje mi moti,
kdo moti življenje mirno?
4. Nikdar ne zmrači se mi čelo,
nikdar ne stemne se oči
in pojem in ukam veselo,
da z gore v goro se glasi.

5. Naj drugi okoli po sveti
si iščejo slave, blaga;
jaz hočem na gori živeti,
tu sreča, tu mir je doma.
6. Za čredico krotko popeval
bom pesmice svoje sladke,
dolincem glasno razodeval,
kar polni mi srečno srce.
7. Ne, palice svoje ovčarske
za žezlo kraljevo ne dam
in rajši ko krone cesarske
cvetice na glavi imam!

Simon Gregorčič.

77. Dve smrti.

1. Kot po temnem nebu žvižgajoča strela, kruta smrt pri meni mimo je letela.	2. Dve cvetoči cvetki potom pokosila, dva mi bridka meča v srce zasadila.
3. Kot metuljček nežni z iglo zabodeni vztrepetava v prsih bolno srce meni.	

Ivan Trinko.

78. Mravlja.

Pomladansko solnce pregreva mravljišče na kraju smrekovega gozda. Mravljišče je še mrtvo, kakor bi bila kuga pomorila njegove prebivalce. Niti ene mravlje ni videti; vse še spe v gorkem stanu, kjer se skrčene tišče druga druge. Pa solnce pripeka bolj in bolj in en zaspanec se prebudi, vzdigne glavo iz črne trume in z zaspanim očesom pogleduje okrog sebe — vse še spi. Ali se je zmotil? Ali še ni čas, se vzdigniti z ležišča? Pa saj vendar čuti, kako puhti gorkota od zgoraj. Iztegne torej nožice, si pomane oči in gre še napol zaspan gledat, ali

je že čas, zapustiti gorko posteljo, v kateri je tičal štiri mesece. Gre po veliki cesti, pa ne more dalje; trdne pregraje, ki jih je jeseni sam pomagal napravljati, mu jezijo pot. Nekaj časa hodi okoli male trdnjave in išče špranje, da bi se splazil skoz njo, pa je ne dobi. Jezen zgrabi bruno in si ga prizadeva izdreti; vleče in vleče, pa nič ne opravi. Popade drugo, tretje, pa vse njegovo prizadevanje je zaman. Vse je umno in trdno sezidano.

Nejevoljen gre tedaj nazaj in zgrabi s čeljustmi prvega zaspaneta, na katerega naleti, za vrat in ga strese. Zaspanec se prebudi in debelo gleda, kakor bi hotel reči: »Da bi te! Kaj mi hočeš?«

Ta pa ga začne s tipalnicami božati in zaspane je predramljen in ve v trenutku, kaj mu je početi. Oba gresta buditi druge. Kmalu jih je deset na nogah in vsi gredo nad pregraje, ki se ne morejo več ustavljati združeni moči desetih korenjakov. Pridejo ven. Solnce jih iz konca blešči, pa se mu kmalu privadijo in želodec, ki je črez in črez preprežen z debelimi pajčevinami, se oglašča tudi močno. Da bi ga utolažile, poiščejo kake sladkarije; zraven se od veselja postavljajo na glavo, se cukajo in uganjajo druge burke. Potem gredo domov in tu je kmalu vse na nogah. Kakor hudournik vro ven pri vseh vratih in na mravljišču se vse giblje in mrgoli prav do trde noči.

* * *

Noč je minila. Tudi v mravljišču se je jelo gibati; straža odpahne duri in pokuka ven, a zemljo pokriva gosta megla. Vreme je neprijazno in kmalu začne deževati. Straža zapahne duri, zadela vse špranje in gre v stan. S tipalnicami ošvrka vsakega, kogar sreča; ta se precej obrne in oba gresta naznanjat vreme. Tipalnice švigajo od kraja do kraja in kmalu ve vsa družina, da dežuje in da bo treba ostati doma.

Pa pridna mravlja nikoli ne drži rok križem. Čeprav dež ovira zunanja dela, vendar je treba doma to ali drugo reč popraviti. Tu se je podrl steber, ki je doslej podpiral strop. Treba ga je na novo postaviti. Pot, ki pelje do malih vrat v drugem nadstropju, se je tu in tam

zasula pozimi; treba bi jo bilo otrebiti. V gornjem nadstropju bi bile potrebne še druge nove poprave. Vse to mora biti storjeno še ta dan.

Pridno se lotijo dela, postopača ni videti med njimi. V tem kotu koplje eden s čeljustmi in rahlja zemljo, drugi jo odnaša. Tam postavlja zopet tretji trden zid in včasih pride tudi polir pogledat, kako gre delo od rok. Če kaj ni dosti trdno, morajo stavbo podreti in jo znova začeti.

Pa po trdnem delu je tudi dobro počivati. To vsak dobro ve in nihče ne bo mravlji zameril, če se malo od-
dahne od dela in če privošči svojemu želodcu kaj boljšega.

Vsako mravljišče ima v svojem stanu tudi nekaj majhnih živalic. Imenujemo jih zeliščne uši, ker so res podobne ušem. Vsakdo jih je že videl na bezgu ali na kaki vrbi. Tem živalcam so mravlje posebno dobre. Nosijo jih na solnce, negujejo jih in jim strežejo, kakor le morejo. Tudi hrane jim donajajo in rajši same stradajo, da le njih živinca ne trpi gladu. Te uši so res domača živina vsega mravljišča, od katere dobivajo sladek užitek. Te živalce imajo namreč na hrbtu dvojce cevi in v teh se nabira neka sladčica, po kateri mravlje posebno hrepene. Ko pride mravlja do uši, se ji začne prilizovati, jo boža in gladi s tipalnicami toliko časa, da spusti uš po vsaki cevi kapljico sladčice, katero mravlja željno posrka. Tako gre mravlja od uši do uši, da ima dosti. Uši so pa tudi rade pri mravljah, saj se jim nič hudega ne zgodi. Mravlje zanje lepo skrbe.

* * *

Topli pomladanski dnevi so vzbudili življenje v jajčecih, ki so doslej ležala pri miru na mestu, kamor so jih bili spravili delavci. Začno se gibati in iz vsakega jajčeca zleze črvič ali gosenica. Pridnim in skrbnim mravljam daje to posebno veliko opraviti, ker se je družina hudo pomnožila, novorojenci pa imajo vedno lačne trebuhe in le gledajo, kje bo kaj ugrizniti. Ker si sami še ne morejo poiskati potrebnega vsakdanjega kruha, jim ga pridno donajajo mravlje od jutra do večera. Doma je vedno odprtih sto in sto ust, ki željno pričakujejo

svojih strežnic. Mravlja prinese hrano v čeljustih in črvič odpre usta na široko in zija kakor lačni srakoper v gnezdu. Mravlja ga pita po malem s prinesenim jedilom, ki kar bliskoma izgine po požrešnem žrelu. Ko bi trajalo to dolgo, bi moralo biti vseh mravelj konec: To je še njih sreča, da traja to pitanje le nekoliko dni; zakaj potem se leni trebušniki zapredejo v tanko kožico in iz gosonic postanejo bube, kakor se svilodi zapredejo v kokone.

Mravljam je kaj zelo povšeči, da so ti požeruhi upokojeni, kajti zdaj se lahko oddahnejo in tudi zase poskrbijo.

Pa to prijetno življenje traja le nekoliko dni, zakaj potem se začno bube zopet premikati in iz tanke kožice prikobacajo mlade mravlje. Mravlje se zdaj drže zopet bolj doma in pazijo na bube. Ko mislijo, da je prišel čas, pretrgajo s čeljustmi tanko kožico na onem koncu, kjer ima mlada mravlja glavo. S pomočjo strežnic se izmotajo mlade mravlje iz tesnih stanic. Sedaj so še slabe in neokretne. Dajo jim precej kaj dobrega jesti. Potem ko so se okrepčale, jih vodijo po mravljišču in jim razkazujejo vse kote in pota; zakaj zdaj bodo morale skrbeti same zase in tudi za druge. Novinci kmalu spoznajo svoje dolžnosti in se privadijo službi; vsa družina živi veselo in srečno.

Fran Erjavec.

79. Metuljček.

Nad travnikom cvetnim ob reki šumeči
metuljček mlad leta
od cveta do cveta
in srka med sladki, dišeči.
In krilca razgrinja
in zopet zedinja
kot mavrica tam na obzorju,
kot biserna školjka ob morju
metuljček se naš izpreminja ...
O lepi, o srečni metuljček ...
Ah, škoda, res škoda ga! Onkraj valov,

po kamnati strugi šumečih,
zagledal je drugih in lepših cvetov,
na pisani loki cvetečih.
Ne more se revež premagati več,
in krilca razpnè in odplove
od kraja prelepega, rodnega preč
čez hitre, dreveče valove.
V poljane le gleda, ki vabijo ga,
a mokri valovi drevijo,
drevijo, ujemo, ah, zgrabijo ga ...
Adijo, metuljček, adijo!
Čemu si pač sreče v tujini iskal,
zakaj nisi rajši v domovju ostal,
v poljani ostal sredi zelenih trat ...?
Tako pa si utonil tak lep in tak mlad! ...

Dragotin Kette.

80. Netopir.

Na tla je padel netopir podnevi.
Podlasica ga zgrabi; ta pa reče:
»Oh, prizanesi mi, ubogi revič!« —
»Ne more biti, stara pravda teče
med ptiči in menoj.« — »O, to ni nič;
pohlevna jaz sem miška, ne pa ptič.« —
»Pa bodi; zdrava mi ostani, miška!«
To reče, ga pusti in gre. — Kar zviška
postovka nadenj doli prileti.
Prestrašen milo netopir kriči:
»Usmiljenje imej, postovka, z mano!«
»Zakaj pa? Miši meni so za hrano.«
»Jaz nisem miška, ptič sem kakor ti,
ptič, ki so oslabele mu moči,
pa res nekoliko podoben miši.«
»Naj bo! Kaj novega vsak dan se sliši.«
Zdaj miš, zdaj ptič, kakor najbolje kaže,
tako, se ve, izhaja se najlaže.

Josip Stritar.

81. Helij in Faeton.

Helij je bil Grkom bog solnčne svetlobe. Pesniki ga opisujejo kot zalega mladeniča žarečih oči; na glavi, ki jo obdajajo svetli kodri, nosi zlat šlem, znak božjega solnca. Njegov posel je, da prinaša bogovom in ljudem sleherni dan solnčno luč. Zgodaj zjutraj se dvigne daleč tam na vzhodu v svojem solnčnem vozu, ki ga pe-ljejo štirje iskri belci po nebeškem svodu; na večer pa zatone na zahodu v oceanu, v velemorju, ki obkroža zemljo.

Helijev sin je bil Faeton. Stari pesniki pripovedujejo o njem pomembno bajko. Nekoč se je med vrstniki po-našal s svojim visokim rodом, a tovariši mu tega niso hoteli verjeti, temveč so ga zasmehovali, češ, da se neumno baha. Faeton užaljen sklene, da jim hoče svoje božansko pokolenje izpričati.

Napoti se na daljni vzhod v indijsko deželo, da bi tam našel svojega očeta. Že od daleč se mu zasveti solnčna palača v ognjenem svitu; streha ji je krita z bleščečo slonovo kostjo, vrata se svetlikajo v srebrnem lesku. Bog Hefajst sam je bil zgradil to krasno poslopje. Faeton vstopi in uzre svojega očeta sedečega na smaragdnem prestolu, odetega s škrlatnim plaščem; obličje mu žari ko solnčna luč, tako da mu sin ne more zreti v obličje; preveč se mu blešči od žarne svetlobe.

Ko vsevidni bog opazi mladeniča pred seboj, ga vpraša, čemu je prišel. Faeton mu potoži: »Ljudje na zemlji dvomijo, da si ti moj oče. Prosim te, daj mi znak, da jim dokažen svoj pravi rod!« — »Pomiri se,« mu odvrne oče, »ti si moj sin, vreden svojega očeta. Karkoli želiš, ti izpolnim.« Zdaj zaprosi Faeton očeta, naj mu dovoli en dan voditi solnčni voz prek nebesnega oboka. Helij se pri tej priči skesa svoje obljube in jame rotiti sina, naj odneha od nepremišljene prošnje, češ, da se spušča v usodepolno nevarnost. Zakaj nihče drug ne zna ravnati ognjenega voza, celo Zevs ne, vsemogočni vladar nebes in zemlje. Strma je pot na višino neba, da komaj spejo po njej težko sopečni konji. Še nevarnejša pa je vožnja navzdol; voz bi se razsul in voznik bi

strmoglavil v neizmerno globino pod seboj. A zaman so očetove grožnje in prošnje; sin ostane trdovratno pri svoji želji.

Zdaj stopi neizkušeni Faeton k solnčnemu vozu. Oje in os in platišča koles so iz čistega zlata, ostali deli so srebrni; v dragoceni voz in jarem pa so vdeleni vsakovrstni dragulji. Boginja jutranje zore odpre vrata na vzhodu in Lucifer, nebeški stražnik, prepodi z neba vse zvezde; naposled se tudi sam umakne. Brzonoge Hore privedejo ognjenosopeče belce, nasičene z nebeško ambrozijo, in jim nadenejo bleščečo opravo. Nato pošmaže Helij drznemu mladeniču obraz s svetim mazilom, da bi ga pripeka ne ožgala; na glavo pa mu dene žarkovito krono in mu skrbno naroči, naj se vedno drži prave poti. Samozavestno skoči drzni Faeton na voz, pogumno zahrzajo krilati konji in zdirjajo navzgor v jutranje megle.

A kmalu začutijo, da jih ne vgdi varna roka božjega voznika. Kakor lahek čoln se voz ziblje in opoteka po oblakih. Neukročeni konji kmalu zapuste pravo pot. Mladenič se prestraši; prepozno se skesa svoje neprémišljenosti. Kolena se mu začno šibeti in v glavi se mu zvrtili. Konji pa dirjajo kakor besni dalje mimo pošastnih nebesnih prikazov. Že iztega škorpijon svoje škarje po njem, da bi ga zgrabil. Faeton, ves preplašen, popusti vajeti in divji konji brze v nevzdržnem diru zdaj višje, zdaj nižje po nebu. Oblaki prično razhlapavati, višine na zemlji goreti. Drevje in zelišča se opalijo, setve na poljih vzplamte, mesta in sela se izpremene v prah in pepel; reke in studenci pa usahnejo. Zemlja razpoka, da uhajajo solnčni žarki celo v podzemlje, kamor še nikoli prej ni posijala solnčna luč. Tudi morje prične usihati. Trikrat pomoli Pozejdon svoj mrki obraz izpod morske gladine, a vsakikrat se hitro umakne, omamljen od neznosne pripeke.

Končno se usmili Zevs izmučene in ožgane zemlje. V Faetona zalučí ognjeno strelo in pahne nesrečnika z žarečega voza v globino. Daleč tam na zapadu trešči mrtev v brezmejno morje. Morske vile so zagreble razdrobljeno telo drznega mladeniča.

Bolestno je oplakoval Helij smrt nesrečnega sina. En dan se je od same žalosti skrival v svoji palači; in ta dan je ostala zemlja brez blagodejne solčne svetlobe.

Josip Wester.

82. Rimska cesta.

S postelje se detek smeje,
luno gleda, zvezde šteje.
Lepo zvezdo rad bi tipal,
v krepko lice luno ščipal.
Skriva luna tolsto lice,
bega zvezda za meglice.
Sen otroku da peruti,
dvignjen se pod nebo čuti.
Tam za zvezdo preletava;
zvezda krene strmoglava,
koder ide rimska cesta,
zlata kola, zlata pesta,
konji sivi,
ognjegrivi,
goni sveti jih Ilija,
a na vozu je Marija,
sveti Peter, sveta Ana,
stari Josip do Ivana,
do Ivana Krstiboga,
ž njim ovčica nedoroga,
sviloruno jagnje belo,
ki v naročaj mu je selo.
Zdaj Ilija z bičem trešči,
da po zemlji se zablešči!

Kola gromna ropotajo,
konji plamen rezgetajo.
Zazibljo se vsa nebesa,
črna zemlja se potresa,
a podobo lune polne
gosta megla v se pogoltne;
piš vihari,
dež udari,
v hrib, dolino s curkom lije
in debela toča bije.
Dete, blede kakor zid,
nima iti kam vedrit.
Pride angel od Boga,
perotnici dve ima.
Kadar vnovič se zablisne,
plaho dete k sebi stisne,
perotnico nanj razpne,
govoriti mu začne:
»Stopi k meni, sinek moj,
ropotanja se ne boj!« —
Zdajci luna zopet sine;
božji angel v raj izgine!
Otročiček se zbudi,
kjer odet na gorkem spi.

Fran Levstik.

83. Žive plamenice.

1. Na zlatem prestolu sedi
car Neron plamtečih lic;
po vrtu cesarskem gori
sto jasnih plamenic.

2. Tam doli razgrinja se mrak
po večnem mestu, pokoj
nad Rimom leži mehak;
tu bliska se carju soj.
3. Na ustnih leži mu smeh,
ko gleda tolik žar;
po plamenicah teh
ozira se radostno car.
4. Karkoli tam sveč gori,
to živi so ljudje:
kristjani sred temne noči
vladarju na čast gore.
5. Bil vsak je s smolo oblit,
da svetil bi tem bolj . . .
Jeli, car Neron, ta svit
i tebi je jasen dovolj?
6. In čuj! Ko dim težak
vali se iz plamenic,
pa k njemu pozdrav sladak
zveni kristjanov klic.
7. »Na slavo naših bogov,
na večni moj spomin
zveni ta klic njihov,
ta pesem bolečin!«
8. Zasmeje se car vesel
in sluša in sluša zvesto . . .
»Le pojte, dokler se v pepel
ne zgrudi ožgano telo!«
9. Vse tiho in temno vse;
ugasnil je žar plamenic.
Srdito se Neron vzpne,
ozira plamtečih se lic.
10. »Kaj to? Izdajstvo! — Kdo sem
priplazil se je na vrt?«
»Jaz!« — »Kdo?« — Iz nočnih tem
zamol klo mu jekne: »Smrt!«

11. Srce mu zastane in kri —
a ondi iz teme strašan
trinogu klic zazveni:
»Osvete se bliža dan!
12. Brezmejen je tvoj zločin
od njega trepeče svet...
Na veke je tvoj spomin
preklet, preklet, preklet!
13. Trpljenje sem žrtev teh
končala Smrt sama jaz.
Gorje ti, da legel smeh
ob njem je na tvoj obraz.
14. Teh žrtev gorečih klic
po zemlji je vsej zazvenel.
In živih je plamenic
po svetu svit zablestel.
15. In niti klic niti svit
ne mine nikoli več:
»Smrt robstvu!« to klic gromovit:
»Za Krista!« to svit blesteč.
16. Brezmejen je tvoj zločin,
od njega trepeče svet...
Na veke je tvoj spomin
preklet, preklet, preklet!«
17. Na zlatem prestolu sedi
car Neron upadlih lic.
Svobode, krščanstva gori
po zemlji tisoč plamenic.

Anton Funtek.

84. Postojnska jama.

Kras dičijo poleg drugih posebnosti mnoge votline in podzemeljske jame. Najimenoitnejša med njimi je svetovno znana Postojnska jama. Jama je bila že v srednjem veku vsaj deloma znana. V 16. stoletju je služila okoličanom večkrat za pribežališče ob hudih turških navalih.

Glavno hodišče v jami drži od jugozahoda proti severozahodu. Pri »grobu« se deli v dva dela, ki se na Kalvariji zopet združita. Blizu vhoda je »velika dvorana«, ki je dolga nad 100 m, široka 45 m in visoka 30 m. Po globoki strugi šumi Pivka, ki teče tod v obliki velike črke S in se potem izgublja v skalnih votlinah. Doli do mosta drže stopnice in na drugi strani zopet navzgor do Ferdinandovega spomenika.

Največji del glavnega hodnika v Postojnski jami zavzema svetovno znana Kalvarija, to je prosto se dvigajoč, skoro 60 metrov visok, s kapniki preobložen grič, na čigar vrh drži nad 200 metrov dolga, zložna pot. Od vrha Kalvarije do stropa je še vedno skoro 25 metrov višine.

Izmed drugih zanimivih prostorov v jami naj omenimo: plesišče, Belvédere in Tartar. Zlasti pa očara gledalca bleščeče belo »zagrinjalo«, blizu tri metre dolgo. Čarobno se zavija doli po lesketajoči se steni, kakor da bi mu bil umetnik naredil tanke gubice iz najlepšega marmorja. Rob mu je prosojen s pomarančastim, rjavim in rdečkastim sojem. Vse je tako izdelano, kakor da bi bilo prišlo iz rok najboljšega umetnika, pa vendar je to čudo ustvarila v nočni temoti narava brez oči.

Kapniki, večinoma stalagmiti, so v Postojnski jami v veliki množini in v mnogovrstnih oblikah. Radi tega jim je pridala domišljija imena oseb ali reči, na katere morebiti spominjajo. Postojnska jama ima razen velike cerkve tudi milansko stolno cerkev, a tudi ponižno vaško cerkvico. Jama ima popolno cerkveno opravo: malo in veliko leco, mali in veliki oltar, mali in veliki zvon, krstni kamen, izpovednico, tabernakelj, orgle, lesteneč in zastave. Tudi za svetnike in svetnice v oltarjih je že poskrbljeno: jama ima dve Marijini podobi, podobe sv. Antona Padovanskega, sv. Petra, sv. Nikolaja in sv. Štefana.

V Postojnski jami se kaže priroda s svojimi posebnimi prikaznimi. Jama ima veliki in mali, pa tudi rdeči slap, vodomet, severni sij. V jami sveti luna in gre dež. Jama ima velik ribnik; tudi biserov ne pogreša. Tu dobiš več vrst dreves, ves vrt in zraven tudi še šopek cvetlic. Jama ima zverinjak: navadnega in morskega

leva, delfina, želvo, sovo in lisico; tudi sinice se love v njej. V jami se lahko okrepčaš: tu najdeš namreč gostilno, dve kuhinji, mesnico z debelimi kosi mesa; za prikuho si vzameš lahko gob ali cvetačo. Če ti ni po govedu govedina, si lahko vzameš drugega mesa. Če se rad posladkaš, dobiš sladoleda na nalašč za to pripravljene majhnem krožniku. Jama te tudi spominja, da boš moral umreti: kaže ti grob, mrtvaško glavo in Tartar.

V jami ožive svetopisemski časi. Tu je Rdeče morje, Kalvarija, Noetova ladja in Lotova v sol izpremenjena žena. V jami so morali stanovati nekdanji Egipčani; tu je namreč več hieroglifskih napisov, mumij, obeliskov. Prebivalci jame so se bavili s kiparstvom. Jamo krasijo bogati črni, rdeči, s pregrinjali zastrti dvori in stebri, vse gotovo iz grških in rimskih časov. Tudi obrtnost je morala tu nekdanj cveteti. Tu dobiš namreč rokavice, rjuhe, perilo, pregrinjala, palice in turško sabljo. Prebivalci jame so se radi razveseljevali, ker so imeli dve plesišči in jahalnico. Kaznovali so zločince in jih zapirali v ječo. Žgali so oglje, pridelovali seno; ostal je še skedenj za seno. Bili so tudi zelo vljudni. Na Kalvariji vidimo moža, ki nese svojo utrujeno ženo na vrh.

In kadar vse to: cvetlice, narejene iz kapnika, drevje z dolgimi vejami in majhnimi listi, poslopja, veže, podobe, stebre objemlje svetloba mnogih in mnogih luči, da se pred teboj vse leskeče in igra kakor deamantna rosa v jutranjem solncu; kaj so pač tedaj najkrasnejše sanje najbogatejšega človeškega duha, če jih primerjaš temu veličastvu!

Vsako leto na binkoštni pondeljek je jama vsakemu odprta. Ob tej priliki je veliki pot po jami tja do vrha gore Kalvarije tako razsvetljen z električno lučjo, da je voditelj nepotreben. Posebno sijajna je razsvetljava po najlepših razdelkih, kakor n. pr. v cerkvi, na plesišču, okoli zagrinjala, po razgledu in po gori Kalvariji, kjer sveti po več tisoč lučic. Na plesišču pa godejo in se vrte v radostnem plesu. Kdorkoli je videl jamo tako čarobno razsvetljeno, temu ostane njena lepota do smrti nepozabljena.

S Postojnsko jamo so zvezane še druge jame, ki jo s svojo krasoto celo presegajo. Neki potopisec opisuje tako zvano Novo jamo, ki je najlepši del Postojnske jame, tako-le:

»Slišal sem že prej mnogo hvale o lepoti Nove jame, vendar se nisem nadejal take krasote, kakršno sem v njej uzrl. Ko sem prilezel vrh lestvice, se mi je pred očmi kar zablesketalo. Čim dalje sem šel po jami, tem lepša se mi je dozdevala. Mislil bi, da sem zašel v začaran grad, v katerem so stene posute s samimi dragimi kameni. Neštevilno je tu kapnikov: nekateri podpirajo oblok kakor slopi v kaki gotski cerkvi, drugi stoje v vrsti kakor mlaji, zopet drugi mole iz tal kakor velikanski beluši. Vsi pa so čisti in mlečno beli. S stropa visi na tisoče in tisoče kratkih, tankih kapnikov. Od daleč se ti zdi, kakor bi deževalo. Največja krasota v jami pa so tla. Stopaj, kakor hočeš, hoditi moraš po samih najlepših kristalih. Kar škoda se mi je zdelo hoditi po takem lepoticju. Posebnost Nove jame so tudi majhne kotline, v katerih se nabira ob hudem deževju voda, ki kaplja s stropa. Tudi tla so po teh kotlinah taka, kakor da bi bili vanje vdeleni brušeni dragi kameni. Voda je tako čista, da sem pogostoma mislil, da je kotlina prazna, in sem pogumno stopil vanjo. Mokri čevlji so me prepričali, da sem se zmotil. Nadalje ne morem popisovati krasote te jame. Treba jo je videti, popisati se ne da dostojno ...

Evgen Lah.

85. Godčeva balada.

Tu goslim se mojim vsi čudite vi —
zakaj na teh goslih strun danes ni?

Z gostije sinoč sem se vračal domov,
polnoč že brnela je z vaških zvonov.

Tam v gozdu, stoj, nekaj zastavi mi pot,
oči zaiskri se mi dvoje naprot.

Križ božji! — črez lice brž križe tri —
a črna pošast se ne gane, stoji.

Najlepšo grede si zagodem takoj,
pošast za petami lepo za menoj ...

Po štirih? — posili že skoro me smeh ...
Hudič ni! Ta hodi pre vedno po — dveh ...

Kako vam to vleče kosmač na uho,
kako mu po godu je goslanje to!

E, da bi te! ... Pridi mi rajši na dom!
Tam lepše zagodem ti! Da bi te grom! —

Pa stopam in godem, kar moči mi,
a struna tu prva že počí mi.

Obstanem, da struno bi novo napel,
od goslanja si addahnuti sem htel.

Oči se strašilu še bolj zaiskre
in ostre pokaže mi svoje zobe.

Lok goni po goslih skrivnostna mi moč,
a struna za struno — do zadnje je proč.

No zvesto na strani mi hodi pošast,
poslušati godbo ji slast je in strast.

Ne bode li konec že strašne noči?
In gaz ta snežena mar v večnost drži?

Obstanem, da strun bi si novih navil,
od goslanja si oddahnuti sem htel.

Živeje vzplamte spremljevalcu oči,
groznejše z zobmi nad menoj zareži.

Na struni poslednji sem godel in pel,
skoz drevje že dan se je svitati jel.

A zvesto kraj mene koraka pošast,
poslušati gosli ji strast je in slast.

Vse pèsmi sem goslal in pel na ves glas,
pred nama leži tu že znana mi vas.

Nemiren tovariš si moj, se mi zdi...
 Čuj, meni še bolj se mudi, mudi...

In goslam in pojem mrtvaško-vesel,
 strun zadnja mi počí — tam počí pa strel.

Kraj me se sestradan je črn in dolg
 ustreljen na stezo iztegnil se — volk.

Anton Aškerc.

86. Dobra gosta.

V Butalah je bila krčma. Če je prišel lačen človek in je zahteval prigrizka, je krčmarica vsakikrat rekla: »Jejmina, včeraj smo imeli in jutri bomo imeli, le danes nimamo.« Tako so gostje minili, zakaj samo vino ne diši, če ni prigrizka poleg. Pa vendar sta krčmar in krčmarica dosti iztočila. Le čudno je bilo: sod je po-
 tekel, denarja pa nič.

Mož se je kregal: »Odkod bodi kaj denarja, ko pol soda sama izpiješ, pijanka!«

Žena je rekla: »Jaz? Samega sebe primi za nos, niš maš zastonj rdečega!«

Potem sta se stepla in nazadnje sta se tako pobos-
 tala: Kar izpijeta, morata plačati kakor vsak drug gost. Zdaj sta bila potolažena zastran denarja.

Imela sta pa sladko rebulo na pipi in sta bila še vesela, da jima drugi gostje niso hodili v škodo. Pridno sta jo cukala, ali pomni: kar sta izpila, sta vse pošteno plačala. Kadar si ga je žena natočila polič, ni nikdar po-
 zabila in je zanj vrgla možu dve dvojači; če si ga je mož privoščil, je dvojači prejela žena.

Žejo sta imela oba enako, oba hudo. Sod je bil kmalu prazen. Takrat sta preštela skupiček, pa sta se močno začudila, da nista več iztržila za ves sod nego — dve dvojači.

Kako je to mogoče?

Fran Milčinski.

87. Zimski dan.

Solnce se od daleč skriva,	Tam na klancu je vse živo,
vrana leta okrog hiše;	vkup so iz vasi otroci;
tanek veter zunaj piše,	vsak sani v premrli roci
tla pa debel sneg pokriva.	vozi in drži se krivo.

Starec zre iz gorke hiše
in spomin se mu posili;
dni premišlja, ki so bili,
in na tihem solze briše.

Simon Jenko.

88. Daritev.

Daritev bodi ti življenje celo:
oltar najlepši je — srca oltar,
ljubezen sveta v njem — nebeški žar,
Gospodu žrtev — vsako dobro delo.
O, da srce gojilo bi vsekdar
ta sveti žar, naj živo bi gorelo,
enako kresu vedno ti plamtelo,
Bogu in domu žgalo vreden dar!
Odločno odpovej se svoji sreči,
goreče skušaj drugim jo doseči;
živeti vrli mož ne sme za se.
Iz bratov sreče njemu sreča klije,
veselje ljudsko njemu v oku sije
in tuja solza mu meči srce!

Simon Gregorčič.

89. Staroslovenska zadruga.

Družabno življenje starih Slovencev je bilo osnovano na zadrugi. Zadruga je bila družba sorodnikov, ki so skupaj bivali v isti hiši in skupno obdelovali nedeljivo posestvo. Ako je namreč zakonski par imel odrasle otroke, si ti niso ustvarili svojega lastnega gospodarstva, ampak so živeli in gospodarili s svojimi starši tudi po ženitvi ali možitvi. V zadrugi so bile torej

združene poleg dedov tudi družine bratov, sester, vnukov, pravnukov. Nihče izmed njih ni imel osebne lastnine, ampak vsa zemljišča in poslopja, živina in vse hišno in gospodarsko orodje je bila skupna last vseh zadružnikov. Kar je posameznik pridobil, je prišlo v korist vsej zadrugi, enako pa je morala zadruga trpeti tudi vso škodo. Kadar je bila hiša pretesna, so postavili poleg nje drugo, tretjo in mnogokrat se je zadruga tako pomnožila, da je nastala vas, kjer je sto do tri sto sorodovincev bivalo skupaj. Vsaka zadruga je imela svojega poglavarja, ki so ga nazivali starešina, gospodar ali (pri Hrvatih) domačin. V začetku je bil starešina najstarejši mož, pozneje so ga polnoletni člani zadruge volili izmed sebe, in sicer tistega, ki se jim je zdel najmodrejši in najbolj izkušen. Ponekod je starešina sam pred svojo smrtjo priporočil tistega, ki ga je smatral vrednega, da mu je naslednik. Starešina je vodil vse hišne in gospodarske zadeve zadruge. Razdeljeval je delo, sprejemal dohodke, skrbel za vse potrebe posameznih članov in razsojal prepire med njimi. Dokler so bili Slovenci še pogani, je bil starešina tudi duhovnik zadruge, ki je moral skrbeti za običajne daritve. Vsi zadrugarji so morali biti starešinam pokorni in jih spoštovati. Umrlim so vedno ohranili blag spomin, jih celo oboževali in častili kakor hišne varuhe. Po prvem poglavarju so se imenovali tudi vsi člani zadruge. Ako mu je bilo ime Marko, so se njegovi zadružniki zvali Markoviči, če je bil Rado, so se zvali Radovljani, če Pribina, Pribinci.

Josip Gruden.

90. Lucifer.

Ko so angeli vstali, da bi se uprli Bogu, in so se posvetovali, je vstal med njimi najlepši in najbolj nedolžni. Čist je bil kakor zlato. Čisti in nedolžni je rekel upornim: »Nikarte, duhovi! Svoje dobrote in lepote nam je dal Mogočni, od svoje moči in svetosti. Tudi modrost, da mu služimo zvesto in ga ljubimo do konca dni!«

Rekli so tedaj uporni duhovi med seboj: »Mar je najmanjši med nami, ki nas uči pokorščine? Mar ni največji? Mar ni najbližji obličju in obljubi njega, ki smo ga zvali za Najvišjega? Odrekli smo se Najvišjemu! Zato služimo najbližjemu, njemu, ki je naš in izmed nas. Pokornosti nas je učil, pokornosti naše je vreden!«

V tisti uri je dobri angel pozabil sladkost službe in okušal slast oblasti. Prevzel se je. Neštete je vodil v upor in se zavrigel — Lucifer — Satanus.

Ivan Pregelj.

91. Jutranja pesem ribičeva.

Plavaj, čolnič, plavaj
čez zeleno plan!
Jadro je razpeto,
svita se že dan.

Dobro jutro, morje!
Oj, kako ležiš
mirno, veličastno
pred menoj! Še spiš?
Morje, sinje morje!

Ribič srečen ni,
kadar te ne vidi
s svojimi očmi,
Ti si moja mati,
ti za me skrbiš,
dan na dan me hraniš,
z ribami rediš.

Ti si moja njiva,
vrt si plodovit;
čolnič moj te orje,
ko zasije svit;
čolnič moj te orje,
ko ugasne dan
in ko krila črna
noč razpne čez plan.

V gori kraševiti
hišico imam —

ženi in otrokom
kaj naj jesti dam?
V portič grem, pa sedem
v čolnič svoj in, hej,
vzamem veslo v roke
pa veslam naprej
na široko morje;
z vetrom vred letim,
na širokem morju
mrežo tam spustim
v globočino modro.
Kak vesela lov!

S polnim čolnom vračam
se zvečer domov.

In če mi na srce
leže črn oblak,
če potrt, obupan
tavam siromak;

ti mi, sinje morje,
srce razjasniš,
ti me potolažiš,
ti me razvedriš.
Kaj, če od veslanja
žuljava je dlan!
Plavaj, čolnič, plavaj
čez zeleno plan!

A. Aškerc.

92. Zgodba o grošu.

Ko sem bil dovršil drugo šolsko leto, so me napravili za ministranta. Še zdaj se mi zdi, kakor da mi je tisti omamni vonj po žlahtnem kadilu prepojil srce in dušo. Bil sem očiščen, vseh grehov za zmirom odvezan, oltarju samemu posvečen. Nikoli poprej in nikoli pozneje nisem bil tako miren in srečen kakor v tistem blagoslovljenem letu.

Ob novi maši, ki jo je bral mlad in lep gospod, sem služil za malega ministranta. Prenašal sem debelo in težko evangeljsko knjigo. Pot mi je lil curkoma po vročih licih. Truden nisem bil toliko, toda lačen. Takrat smo živeli ob koruznem močniku; jaz pa sem imel bistre, vsega lepega željne oči in bogate sanje.

Po maši se je mladi gospod okrenil in se sklonil k meni, ker sem bil majhen.

»Na še ti!«

In dal mi je svetel groš, čisto nov.

Do tiste ure še nikoli nisem imel groša v roki. O velikih noči ali o božiču sem imel krajcar, premoženje, o katerem sem natanko in skrbno ugibal, kaj bi z njim. Groš je bil bogastvo, daleč onkraj ciljev in sanj. Dá se sanjati o zlatih gradovih, dá o samih nebesih, o grošu ne.

Prva misel v presilnem zavzetju je bila:

»Teci k materi . . . mati se bo razjokala ob tolikem čudesu!«

Stopil sem iz zakristije na solnčno cesto. Okrog cerkve in še globoko pod klanec so se vrstile stojnice druga za drugo. Bahavo obložene so bile z vsemi sladkostmi tega sveta. Bele platnene strehe so veselo pofotavale v toplem vetru. Kaj vse je bilo tam! Človek, poželi si, vzemi! Pomaranče, rumene in sočne kakor o veliki noči; sladčice, sladkorčki vseh vrst, beli, rumeni, rdeči — kam bi posegla ta uboga roka? V veliki škatli so bili dateljni. Svetili so se rosni, vabili so, temno bakreni, zapeljivi, pregrešni. Kakšni so pač dateljni v ustih?

»Saj imaš groš! Saj je tvoj ta groš, ki ga tiščiš v pesti!«

Sklonil sem se kakor pod udarcem. Ko sem se ozrl plah, ni bilo nikogar, da bi bil izpregovoril tiste hudo-delske besede. Šel sem dalje po klancu nizdol: srce mi je bilo težko in žalostno kakor nikoli; in solnce samo ni več sijalo in ljudje so bili pusti in stojnice prazne.

Pod klancem sem se zaobrnil sunkoma. Tam je stalo drobno dekletce v kratkem pisanem krilu. Gledalo je modro predse, z obema tenkima rokama je držalo datelj, en sam datelj; meso je bilo rumeno in sočno kakor med, kazalo se je dolgo, belo, navzdolž precepljeno jedro.

»Dajte mi dateljnov!« sem ukazal pred stojnico in trepetal v omotici.

»Za koliko?« je vprašala debela ženska in posegla v škatlo z mesnato, potno roko.

»Za groš . . . za čisto nov groš!«

Ko sem tako odgovoril, se mi je zdelo, da je govoril za mojim hrbtom nekdo drugi, s čisto tujim, globokim in grdim glasom.

Dateljnjni so bili mastni; koj so se prijeli potne dlani. Pokusil sem prvega; sočno, cukreno meso se je prijelo tudi usten in zob. Izpljunil sem vse, gladko lupino, sladko meso in precepljeno jedro. Nato sem tekkel po klancu in tiščal v pesti vso tisto nagnusno, mastno kepo, dokler je nisem zalučil v potok. Nato sem si umil obedve roki. Potem sem legel v travo in molil, da bi umrl.

Mati je koruzni močnik, od dne do dne, od tedna do tedna; morda že več ne ve, da je bel kruh kje na svestu. In jaz jem dateljne! Za groš dateljnov, teh rumenih, sladkih! Na srcu mi je ležal kamen; težak je bil in strašen; in še solz je bilo sram, da bi mi segle v oči.

Prišel sem domu že daleč po kosilu. Mati mi je prinesla kosilo. Komaj sem pokusil, že sem položil na mizo leseno žlico, mrzel pot me je oblil curkoma po vsem životu.

»Kaj ti je?« je vzkliknila mati vsa plaha. Nisem si je upal pogledati, ker sem vedel, da bi takoj umrl, če bi videl tiste oči, ki so tako zvesto izpraševale, da se je človek izpovedal do kraja, ko sam ni vedel kako. Ali

nagnila se je k meni, vzdignila mi obraz z obema rokama in videl sem jo, vso belo, kakor od milosti božje obzarjeno.

»Mati, joj, mati!.

Udaril sem s čelom ob mizo in nisem vedel ničesar več. Ko sem se vzdramil, je bil materin obraz resen in bolan.

»Povej!« je ukazala.

In izpovedal sem se kakor pred izpovednikom in Bogom samim.

»Dali so mi groš, čisto nov, svetel groš. Pa vam ga nisem prinesel, še povedati vam nisem mislil, zapravil sem ga po hudobnem, dateljnov sem si kupil! Nič ne bodite jezni, saj bom umrl!«

Takrat se je zgodilo nekaj zelo čudnega. Mati me le prijela narahlo za obedve roki, šla je z menoj preko izbe v kot pod razpelo. Tam me je prikrižala trikrat po vrsti.

»Ti moj fant!« je rekla. Nato je na glas zajokala, sam ne vem zakaj.

Ivan Cankar.

93. Verstvo starih Slovanov.

Stari Slovani so oboževali prirodo. Razlikovali so dobra in hudobna bitja. Dobra so zvali bogove, hudobna pa bese.

Kakor so si ljudje med seboj v rodu, tako je tudi v nebesih velika družina bogov, ki imajo vsi enega skupnega očeta in najvišjega gospodarja. Ta je bil Svarog, stvarnik nebes in zemlje, svetlobe, toplote, bliska in groma. Ta bog, kateremu so nekateri Slovani rekali tudi Perun, je bil oženjen in je imel več otrok. Najstarejši sin je bil Daždbog ali Solnce, njegova mlajša brata pa sta bila Ogenj in Mesec. Od drugih imenitnih bogov je bil Veles bog čred, Vesna boginja pomladi, Živa in Lada boginji rodovitnosti, Svetovit bog vojske, Ra degost bog gostoljubnosti in zemeljske rodovitnosti, Triglav bog zemlje, morja in zraka. Od besov je bila Morana gospodarica zime in smrti, Tres gospodar strahu, Stribog gospodar nevihte, Kurent bog razuzdanosti.

Stari Slovani so verovali tudi še v druga bitja, ki so bila manjša od bogov, a so imela v naravi veliko moč. Najbolj znane so bile vile, ki so stanovale po gozdih in v vodah. Rojenice so vsakemu človeku pri porodu do- ločevale usodo. Hudobni duhovi so bili škrti, zlodeji, more, volkodlaki. Posamezne rodbine pa so tudi svoje pradede oboževale kot hišne varuhe.

Vsi Slovani so verovali, da je človeška duša ne- umrljiva. Ko se je duša ločila od telesa, je letala toliko časa po drevju, dokler ni bilo telo sežgano ali pokopano. Nato se je šele preselila na drugi svet, ki so ga Slovani zvali nav. Nav je bil kraj, poln prelepih gozdov in ze- lenih trat, kjer so ranjki nadaljevali tisto življenje, ki so ga bili vajeni na zemlji. V nav so dohajali samo pra- vični ljudje. Grešniki so morali iti v takozvano črno noč, kjer so bivali skupaj z besi.

Josip Stare.

94. Pravljica o gozdu.

To se je godilo v tistih davnih časih, ko doline niso bile tako globoke, kot so dandanes, in ko so živeli ve- likani, ki so se prestopili s slemena na slemo in so ob- lake podili z rokami. Takrat ni bilo niti ene hiše v tej dolini ne enega laza ne njive in ne sadnega drevesa. Sa- mo drevje: bukve, smreke in hrasti, gabri, macesni in orehi. Pa sliši oče vseh dreves, ki je stal ob vodi, kako voda joče in se ne more utolažiti. Stegne vejo nad njo in jo vpraša: »Čemu jočeš?« — »Čemu bi ne jokala,« pravi, »vsaka kaplja, moja hčerka, se ubije, ko pade iz oblaka na trdo zemljo!« Očetu vseh dreves se je voda zasmilila, da je dejal: »Tiho bodi, voda, prijateljica mo- ja. Ukazal bom vsem drevesom, sinovom in hčerkam, da bodo ujela tvojo deco na listje in jo poslala po ve- jicah, vejah in deblih v korenine, v mah in v prst, da pride živa k tebi ...« — Na te besede se je voda zasmes- jala; pela je hvalo očetu dreves in dejala: »Ali ti morem v čem pomagati, da ti dobroto povrnem?« — Drevo se je zasmejalo: »Ne potrebujem te ...« — Prešli so dnevi, noči — in zopet dnevi in noči, ko je voda zaslišala glas

drevesa: »O joj, prejoj!« — »Kaj ti je, drevo?« je vprašala voda. In drevo je odgovorilo: »Prišlo je majhno, majčkeno po dveh in je prineslo svetlo v rokah. Grizlo je, grizlo, sina mojega je pregrizlo nad koreninami, da je padel. Takisto drugi sin in vsi zapovrstjo. Joj, prejoj, če bomo vsi pomrli!« — »Joj, mojim hčeram,« je dejala voda. »Maščevala se bom!...« Planila je iz struge, nesla prst, pesek in kamenje, korenine in hiše in tiste, ki hodijo po áveh in nosijo svetlo v rokah... — Drevo je prenehalo jokati. — Od takrat sta gozd in voda zaveznika. Kdor poseka gozd in ogoli brdo, gorje mu! Ta pokliče srd vodâ, ki planejo iz zibeli, iz struge, iz korit in globeli na njive in jih zasujejo s peskom, sunejo v brdo, spodkopljejo korenine, kamenje, drevesa, hiše, nesejo debela, pohištvo, brvi, mrtvaške krste in žive ljudi in ne nehajo, ne nehajo, dokler ni plačano slednje posekano drevo: dokler ni pokora dovolj velika, se srd vodâ ne poleže...

France Bevk.

95. Fran Erjavec.

Fran Erjavec se je rodil dne 9. septembra l. 1834. v Ljubljani. Ko je nekoliko dorastel, je začel hoditi v šolo. V šoli se mu sprva ni dobro godilo. V prvem razredu mu je za silo še šlo, v drugem razredu je pa popolnoma omagal. Razen v branju in računstvu je prinašal domov same nepovoljne rede. Zato je moral ponavljati že drugi razred. Kot repetentu se mu je potem dobro godilo. Tretji razred je moral tudi ponavljati. Tedaj so se mu, kakor je sam pravil, odmašila ušesa in razvezal jezik, da jo je znal rezati po nemško. Iz tretjega razreda je stopil jeseni leta 1847. na gimnazijo. Dovoršil jo je leta 1855.

Tista leta je živel v Šiški pri Ljubljani znani prirodopisec Ferdinand Schmidt. Za svoje velike prirodopisne zbirke je potreboval pomočnika in dobra sreča je privedla Erjavca že v drugi šoli v Schmidtovo hišo. Vse proste dni je odslej pomagal Schmidtu urejati njegove zbirke ali pa je staremu možu prebiral prirodopisne

knjige. Ondukaj se je Erjavec seznanil tudi z mnogimi drugimi kranjskimi prirodopisci, tako z Dežmanom, Hauffenom in Hofmannom. V njih družbi je oblazil velik del kranjske dežele ter pretaknil, išoč redkih žuželk in polžev, marsikatero podzemeljsko jamo in votlino.

Po maturi leta 1855. se je Erjavec odločil za učiteljski stan. Šel je na Dunaj študirat kemijo in prirodopis. Junija l. 1859. se Erjavec oglasi k skušnji. Leto pozneje je bil imenovan za pravega učitelja na zagrebški realki. Tu je prebil Erjavec enajst jako srečnih let. Hrvatje so Erjavca visoko čislali zaradi njegovega korenitega strokovnjaškega znanja in tudi zategadelj, ker je bil izboren in vesten učitelj, ljubezniv prijatelj in tovaris ter redek, pošten značaj. Bil je na Hrvatskem kakor doma. Hrvatski je govoril izvrstno. Hrvatsko zemljo je kralu boljše poznal nego marsikateri Hrvat. Obhodil je vso od konca do kraja.

Prepotoval je največ peš tudi Slavonijo. Krenil je celo čez državno mejo v Banjaluko ter obiskal Srem in Beograd. Bil je tudi na Češkem, kjer je obiskal zlato Prago. Leta 1867. je bil v Parizu. Leta 1872. je obiskal Benetke. Sicer pa je počitnice prebil v prijateljski družbi ali v Ljubljani, v Železnikih, v Škofji Loki, na Bledu ali v Kamniku. L. 1871. je bil imenovan za profesorja na realki v Gorici.

Gorica je solnčno in prijazno mesto z lepo, vinorodno okolico. Erjavec se je tu pogosto zatekal v naročaj večno lepe prirode. Ni ga bilo prostega dne, da bi Erjavec ne obesil popotne torbe čez rame, pa hajdi na kršni Kras, v Trnovski gozd, v ravno Furlanijo, v solnčna Brda ali proti vinorodni Vipavi. Včasih je odšel tudi kar za več dni na snežene vrhove Julijskih Alp, na Krn, Prestreljenik, Matajur ali v Triglavsko pogorje.

Vsak sprehod, vsaka pot je imela znanstven namen. Hotel je spoznati vse Primorje v geološkem, zemljepisnem in prirodoznanskem oziru. Prebrskal je vsak grmič, zdaj pobral drobnega polža, zdaj ujel brzonožega hrošča, zdaj odkrušil kos kamna, zdaj utrgal neznatno bilko. Mož obširnega strokovnega znanja je bil nadarjen s prirojenim tankim okusom in je poznal tudi leposlovne proizvode raznih velikih slovstev. Slovenske

pesnike pa je znal do malega vse na pamet. Znana mu je bila vsaka povest, vsaka še tako nedolžna domača razpravica.

Dne 13. novembra leta 1875. je bil Erjavec imenovan za rednega vseučilišnega profesorja v Zagrebu. Erjavec je bil sprva voljen prevzeti podeljeno mu prirodopisno stolico ter je v Zagrebu kot vseučilišni profesor že prisegel; toda vrnivši se iz Zagreba, se je odpovedal iz raznih vzrokov podeljeni mu profesuri. Ostal je rajši v Gorici, kjer je 12. januarja 1887. nenadoma umrl.

Fran Levec.

96. Japonska pomlad.

V zalivu Nagasaki.

Skalnat otok sred gladine, bori temni vrh pečin —	V temnem zidu orhideje in metulj nad njimi zlat —
Srcu hoče se v daljine, v blesk smejočih se višin.	Srce širi se in smeje, — spet prišla si, spet, pomlad!

Jadro belo kraj obzorja, jastreb kroži nad meno —	Vsi bregovi le vrtovi, zemlja, morje le smehlaj —
Srcu hoče se čez morja, solnce, celi svet je moj!	Srce ziblje se z valovi, nosijo ga v večni maj.

Vojeslav Molè.

97. Jutro na gori.

Solnce sije na sive robove,
ki jih poljublja jutranji hlad,
te sive ostrine, te proste vrhove,
te imam rad.

Nad vsemi polji, nad vsemi dolinami
srebri se meglà;
tu sem kot orel med sinjinami
blizu Boga.

Srečko Kosovel.

98. Triglav.

Kadar bivam na počitnicah, grem proti Bistrici ali k jezeru. Ko zazrem Triglav, splavam k njemu po jasni modrini. Z njegovega temena posetim vse sosedne velikane. Kadar se poslavljam od počitnic, me nese poslednja stopinja na Triglav, da v njegovih skalnih gubah shranim domače sanje in počitniške spomine. In kadar se iz tujine vračam domov, se hkrati obračam na domači Triglav, da ondi pogledam, ali se mu je kaj izpremenilo častitljivo čelo v dolgih mesecih, odkar sem pogrešal njegovega pogleda. Nikdar se ni izpremenilo češčenje njegove veličave. Hodili so na Triglav znani rojaki, vabili so me s seboj in se postavljali s svojo bolj ali manj popolno hriboplezavsko opravdo ter s svojo nemara samo ustno srčnostjo. Niso se mi uveljavili tisti, ki so se ravnali na pot, in niso me zmotili tisti, ki so se vračali raz Triglav ter mi pripovedovali čuda o slikovitih prizorih na potu in o divotnem razgledu na velikanovem vrhu. Niti na misel mi ni prišlo, da naj poskusim takšno težakovsko potovanje.

Živo se spominjam svojega deda, ki je že davno legel k večnemu počitku. Domoval je na Žlanu. To je nad ravnino nekoliko vzvišeno selo v južnem kotu spodnje doline, odkoder se odpira diven razgled na Triglav in na dolgo vrsto velikanov okoli njega. Tam sem se nagledaval gora in ded mi je ponavljal imena vseh slemen in čeri. Često mi je pripovedoval čudne bajke o podlesnem možu, o zmajih in gorskih škrtih. A preden je začel pripovedovati, sem ga moral zelo prositi in mu trdno obljubiti, da nikoli ne pojdem na Triglav. Ko je videl, da sem se že dosti načudil njegovim povestim, je pa dvignil prst in me svaril, naj ne gledam tako poželjivo na Triglav, da me ne ureko gorski škrtje. Kadar bi hodil na Triglav, bi me te zelene pošasti izvabile med strme skale in na rob prepadov, da ne bi mogel stopiti ne naprej ne nazaj. In potlej gorje: ali bi me strmo glavile v globok prepad ali pa zaprle v svoje podzemeljske jame, da ne bi več zagledal belega dne. V nobeno stvar se ne smemo zamakniti. Kdor se zagleda v Triglav, tega ugonobijo njegovi duhovi, ker nočejo,

da bi nižavski človek hrepenel po takšnih višavah... Tako me je svaril moj ded. Globok pomen tiči v njegovem svarilu. Pripoznavam, da sem se preveč zagledal v Triglav, da ga občudujem. Ni mi zgolj gora, ki je slučajno višja mimo sosednih velikanov, ampak veličasten mejnik med zemljo in nebom.

Janez Mencinger.

99. Naše gore.

Mogočno se dvigajo naše gore,
 ozirajo se na cvetoče polje,
 pošiljajo toke mu bistrih voda;
 navzdol se podvizajo hčere gora,
 pozdravljajo rod, ki se dviga na dan
 in last imenuje goro ino plan,
 pozdravljajo ga, na uho mu bobne:
 »Naj volja bo krepka ko tvoje gore,
 naj moč ti bo taka, ko tvojih je rek,
 ki trgajo jez in potresajo breg;
 a mirno, ponosno srce naj ti bo,
 ko tvoje pomladi polje je cvetno!«

Simon Jenko.

100. Staroslovansko taborišče.

Sredi taborišča je sedel na hrastovem hlotu godec Radovan. Povsod je bil poznan, doma nikjer. Potoval je od roda do roda Slovenov, bil na plunko in pel junaške pesmi, zlagal prigodnice in pripovedoval vesele zgodbe. Do Baltiškega morja je prišel, prezimil že trikrat v Bizancu in sedaj ga je vedla pot zopet v Bizanc. Zvedel je namreč po trgovcih, ki so prišli k Hunom po krzno in konje, da se pripravlja Carigrad to zimo na velike veselice. In ob takih časih je vrelo barbarov v Bizanc od vseh krajev. Bili so to postopači, kruha in radosti lačni ljudje, ki so dobro vedeli, da so bogatim gospodom potrebni. Treba je bilo razkričati njih slavo po ulicah, vpiti v cirkusu, delati javno mnenje po beznicah in

predmestnih gnezdih. Zato so tudi živeli kakor ptice, katerim iz visokega okna potresa bogata roka obilnega zrnja.

Radovan je sedel torej sredi taborišča in udarjal vsele strune. Zavit je bil v dolgo haljo in čez ledja prevezan z belim konopcem. Še nikoli ni stisnil njegovih ledij jermen, da bi obesil nanj meč. Njegovo bogastvo je bila plunka, pa tudi njegovo orožje. Hvalil se je, da so ga že ujeli Bizantinci in ga zaprli, misleč, da je vohun. Celo cesar Upravda se je zanj zanimal in ga dal privedi predse.

»S plunko sem prišel,« je pripovedoval, »pred Upravdo. Povem vam, da Perun ni lepši od tega cesarja. Zablesčalo se mi je, ko sem stopil predenj, in zavrtelo, kakor bi napol pijan pogledal v solnce. Pa je rekel cesar:

»Za koga vohuniš? Odkod je tvoj rod?«

»Pošten sem in pravičen in na Krista verujem!«

Mladci so se mu zasmjeli.

»Na Krista verujem, sem rekel in se prekrstil.«

»Tvoj rod, tvoj rod?« je zahteval Upravda.

»Sloven sem, miroljuben in ponižen!«

»Sloven! Torej vohun onih barbarov, ki plenijo po naši zemlji.«

»Nisem, pri Kristu, da nisem tisti Sloven. Od severnega morja sem doma, godem na plunko, tolažim ljudi po svetu. Moja roka še nikoli ni prijela za meč.«

»Udari na plunko!«

In sem udaril. Upravdi se je srce raztajalo in razlezlo kakor koštrunova maščoba na ražnju. Pa mi je rekel: »Pošten si, kakor so poštene tvoje strune. Pojdi svojo pot!«

»Šel sem. Ali zvedel sem, da je slišala moja plunko sama Teodora, carica, ki je takrat skrivaj odgrnila zagrinjalo in pogledala name. Sama pri sebi je rekla: Kako lep človek ta Radovan!«

Ponosno je gledal po devojkah, ki so stale krog njega. Ali te so se mu glasno zasmjale. Radovan pa je udaril na strune in devojke so započele veseli raj.

Drugo jutro je starosta razposlal spretne mladeniče na ogledi. Naročil jim je, da se na večer vrnejo in povedo, kje je Hilbudijeva vojska. Prepričan je bil, da Bi-

zantinec Donavo prekorači pred zimo, da si nabere plešna za ostrog. Zato je sklenil, da pozve za njegov pohod in ga zagradi potem iz zasede. Naročil je vsem, da porubijo sekire, priostre kopja za meče. Strelci so se morali vaditi ves dan, da so prožili strelice na buče, ki so jih poteknili na kole.

Franc Finžgar.

101. Nazaj v planinski raj.

1. Pod trto bivam zdaj v deželi rajskomili, srce pa gor mi sili nazaj v planinski raj. — Zakaj nazaj? Nazaj v planinski raj!	3. Glej ta dolinski svet, te zlate vinske griče, te nič, te nič ne miče njih južni sad in cvet? Zakaj nazaj? Nazaj v planinski raj!
2. Tu zelen dol in breg, tu cvetje že budi se, tu ptičji spev glasi se, gore še krije sneg. — Zakaj nazaj? Nazaj v planinski raj!	4. In to ti nič ni mar, da dragi, srčnovdani ti kličejo: »Ostani, nikar od tod, nikar!« Zakaj nazaj? Nazaj v planinski raj!
5. O, zlatih dni spomin
me vleče na planine,
po njih srce mi gine,
saj jaz planin sem sin!
Tedaj nazaj,
nazaj v planinski raj!

Simon Gregorčič.

102. Legenda o Kristusovi suknji.

Ko je Kristus umrl, so vadjljali pod križem vojščaki za njegovo suknjo. Dobil pa je vadjljo Markus iz Pannonije.

Kristova suknja je bila šita iz grobega rdečega sukna, rezana vsa iz enega kosa. Šivala jo je Marija sama, ko je bilo Kristu sedem let. Na rdečo sukno so kapale rdeče solze, ko je mislila na sinovo trpljenje in

smrt. Tistih solz ni bilo moči izbrisati; poznajo se še dandanašnji. Kristus je oblekel suknjo in je ni slekel pet in dvajset let. Kakor je rasel, tako je rasla suknja čudežno z njim. Nosil jo je, ko je tolažil žalostne, odpuščal grešnikom, lečil bolnike, dramil mrtve. Nosil jo je tudi, ko je jokal krvave solze na Oljski gori in ko je nastopil pot na Golgato.

Markus iz Panonije si je ogrnil Kristovo suknjo, da bi se razkazal pred vojščaki. Ali komaj jo je ogrnil, ga je zbolelo srce in njegove oči so izpregledale. Odpasal si je meč; ni slišal zasmehovanja ne hudih besed; šel je, kamor ga je gnalo spoznanje.

Videl je krivico, ki je prej ni videl, videl je, da so deležni trpljenja in križa tisti, ki lajšajo trpljenje trudnim in nosijo križ omagajočim; in videl je, da bo njih plačilo večno in nezaslišano veselje; in nazadnje je videl tisočletno kraljestvo pravice in blagoslova božjega.

Tako je romal od kraja do kraja, od dežele do dežele in njegova beseda je bila evangelij. Ubogim je prinesel bogastvo, bolnim zdravje, potrtem radost. Razodel je malodušnim: vsa krivica je v vaših srcih; očistite srca — kje je krivica?

On sam, Markus iz Panonije, ni čutil romarskega trpljenja ne gladu ne žeje ne mraza. Njegove oči so bile uprte v tisočletno kraljestvo in njegova duša je bila nasičena in napojena z upanjem. Umrl je ubog in truden. Pokopali so ga za plotom.

Ko so ga pokopali, so se spogledali in rekli: »Komu njegovo premoženje?« Njegovo premoženje pa je bila Kristova suknja. Dolgo so govorili in barantali, naposled pa so uganili: »Razrežimo jo, to rdečo suknjo, pa si vzemimo vsak svoj kos, kolikor nas je. Ti si mu dal kruha, jaz korec vode, ti slamo za noč, ti si ga pokopal; vsem je dolžan, naj plača vsem!« In tako so storili. Na devet kosov so razrezali Kristovo suknjo; in suknja je poveščala devet spoznavalcev. Zakaj — ostale so na suknji Marijine solze in ostala je Kristova kri.

Komaj se je grešnik dotaknil rdeče suknje, je izpregledal in spoznal: greh je v krivici, krivica pa je v mojem srcu. In ob tisti uri je okusil sladkost trpljenja. Kakor rodovitna njiva je trpljenje, ves blagor raste iz

njega. Razodeto je bilo, visoko povišano na Golgati pred vsega sveta očmi; le trpljenje samo bo premagalo trpljenje. Trpi, da ne boš trpel, umri, da boš živel!

Šli so v svet, dediči Kristove suknje, in oznanjali tisočletno kraljestvo. Trpeli so in umirali v trpljenju in sladkosti. Njih bogastvo pa je ostalo in dedičev je bilo na stotine. Razšli so se, razbegli se na vse strani prostrane zemlje; vsi bogati dediči, lastniki Kristove suknje. Z njimi je šel evangelij o trpljenju in o zmagozslavnem poveličanju iz trpljenja. In kakor so trpeli in kakor so umirali v trpljenju: njih dedičev je bilo na tisoče, bilo jih je na milijone. Ni bilo gore tako visoke ne doline tako globoke, da bi ne čula njih glasu . . .

Brate, čemu jokaš? Raduj se in vriskaj od radosti: — tudi ti nosiš Kristovo suknjo, kakor jo nosim jaz. Kakor jaz in kakor silni milijoni trpečih. Pa pride čas in blizu je, ko se bo razodelo vse do konca: da naše trpljenje ni bilo izlito kakor voda v pesek, temveč da nam je pognojilo, zalilo in hranilo večno poveličanje; ko se bo razodelo, da je vsaka naša solza osušila tisoč čero drugih; in ko se bo navsezadnje preslavno razodelo, da smo mi vsi, ki smo trpeli zaradi pravice, nosili rdečo Kristovo suknjo . . .

Ivan Cankar.

103. Uvod h »Krstu pri Savici«.

Valjhun, sin Kajtimara, boj krvavi
že dolgo bije za krščansko vero,
z Avreljem Droh se več mu v bran ne stavi;

končano njuno je in marsiktero
življenje, kri po Kranji, Korotani
prelita, napolnila bi jezero.

Gnijo po polju, v bojih pokončani,
trum srčni vojvodi in njih vojščaki,
sam Črtomir se z majhnim tropom brani.

Bojuje se najmlajši med junaki
za vero staršev, lepo bog'njo Živo,
za Črte, za bogove nad oblaki.

On z njimi, ki še trd'jo vero krivo,
beži tja v Bohinj, v Bistriško dolino,
v trdnjavo, zidano na skalo sivo.

Še dandanašnji vidiš razvalino,
ki Ajdovski se gradec imenuje,
v njej gledaš Črtomirovo lastnino.

Devetkrat večja množ'ca jih obsuje
in zveste straže krog in krog postavi,
odvzame up jim vse pomoči tuje;

visoke odre tamkaj si napravi,
zidovje podkopuje, vrata seka;
ne polasti se njih, ki so v trdnjavi.

Šest mes'cev moči tla krvava reka,
Slovenec že mori Slovenca brata —
kako strašna slepota je človeka!

Ko niso meč, sekira in lopata
jih mogle, lakota nepremagljiva
preti odpreti grada trdna vrata.

Dalj Črtomir jim reve ne zakriva,
besede te tovar'šem reče zbranim:
»Ne meč, pregnala bo nas sreča kriva.

Le malo vam jedila, bratje, hranim,
branili smo se dolgo brez podpore,
kdor hoče se podati, mu ne branim;

kdor hoče vas dočakat' temne zore,
neproste dni živet', nočem enake,
ne branim mu, al' jutra čakati more.

S seboj povabim druge vas junake,
vas, katerih rama se vkloniti noče.
Temna je noč in stresa grom oblake;

sovražnik se podal bo v svoje kočje,
le majhen prostor je tja do goščave,
to noč nam jo doseči je mogoče.

Največ sveta otrokom sliši Slave,
tja bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave.

Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,
manj strašna noč je v črne zemlje krili,
ko so pod svetlim solncem sužni dnovi!«

Ne zapusti nobeden ga v tej sili,
molče orožje svoje vsak si vzame,
strahljivca v celem ni imel števili.

Al' komaj vrata so odprta, vname
se strašen boj, ne boj, mesarsko klanje:
Valjhun tam s celo jih močjo objame.

Tud' on se je zanesel na njih spanje,
prelesti mislil je ozidje grada
in ponevedoma planiti nanje.

Ko svojo moč vihar najbolj razklada,
okrog vrat straža na pomoč zavpije,
in vstane šum, da mož za možem pada.

Ko se neurnik o povodnji vlije
in s hriba strmega v doline plane,
z deročimi valovi vse ovije,

kar se mu zoper stavi, se ne vgane
in ne počije prej, da jez omaga:
tak vrže se Valjhun na nekristjane.

Ne jenja prej, dokler ni zadnja sraga
krvi prelita, dokler njih kdo sope,
ki jim bila je vera čez vse draga.

Ko zor zasije na mrličev trope,
leže, k' ob ajde žetvi al' pšenice
po njivah tam leže snopovja kope.

Leži kristjanov več od polovice;
med njimi, ki so padli za malike,
Valjhun zastonj tam išče mlado lice
njega, ki kriv moritve je velike. —

France Prešeren.

104. Molitev.

Mlado jutro moli Gospoda
 in večer se Stvarniku klanja,
 tiha noč pred njim poklekujе —
 pa bi jaz ne molil molitve,
 ko srce je milosti žejno
 bolj kot jutro zlatega solnca,
 bolj kot mrak je žejen pokoja,
 bolj kot noč je žejna tihote!

K Tebi, Večni, roke naj sklenem,
 ali niso takrat najlepše,
 kadar prst se prsta oklene,
 kakor bi se prah in pepel
 poljubila v tisti ljubezni,
 ki se v duši vnema do Tebe?

K Tebi, k Tebi rad bi se dvignil
 iz globoke solzne doline,
 a ne morem, dokler izjokal
 svetu nisem zadnje solze.
 Včasih, kadar Tvoje nebo
 v neštevilnih lučkah utriplje,
 ves zamaknjen vanje strmim,
 kakor da bi stal pred zaveso,
 ki zastira oder nebeški . . .
 Kakšni vendar morejo biti
 tam na odru večni prizori,
 ko je sama rajska zavesa
 toli krasna in čudovita?

K Tebi! K Tebi! — Ali brezmejne
 sanjajo med nama daljave!
 Drug nobeden jih ne premeri
 kakor tvoja milost neskončna;
 drug nobeden jih ne preplava
 kakor sama srčna molitev.

Da mi nisi vdahnil molitve,
kam bi nosil, kje bi potožil
tožbe svoje neizrekljive?
A v molitev gorko zakrite,
Ti jih vidiš, Ti jih tolažiš;
moj vsevedni Bog in Gospod!

Silvin Sardenko.

105. Zgodba o velikanu Krištofu.

Živel je divji velikan, Ofer po imenu. Sklenil je služiti najmogočnejšemu gospodu vse zemlje. V kanaanski puščavi je srečal trgovca, prvega bogataša. Velikan je mislil, da je to najbolj mogočen gospod. Postal je njegov hlapec. Pa kmalu zve, da je cesarski namestnik gospodar čez vso deželo. Ofer gre služiti njemu. Kako se pa začudi, ko mu pride na uho, da je rimski cesar še imenitnejši gospod. Ofer hoče iti k njemu. Na poti ga ustavi čuden in oduren mož in mu pove: »Rimski cesar nima niti pol sveta pod sabo. Mnogo je dežel in ljudstev, ki niso pod njegovo oblastjo. Najmočnejši gospod sem jaz, kralj teme. Satan mi je ime.«

Ofer je služil Satanu dve leti. Skupaj sta uganjala po svetu čudne šale in grde zločine. Lepega dne pa, ko gresta proti mestu Antijohiji, jima pride nasproti slaboten starček. Satan se prestraši in jo kar popiha. Ofer se čudi, kaj je Satana pregnalo. Začne govoriti s starcem. Ta mu pove, da se najmogočnejši gospod nebes in zemlje imenuje Jezus Kristus. Ofer mu seveda želi služiti. Mika ga tembolj, ker mu starec pripoveduje, kako milosten in dobroten je ta gospod, kakor oče, ki posebno ljubi slabotne, bolne in revne.

»Kaj pa mora delati, kdor mu služi?« vpraša Ofer.

»Vzeti moraš breme na svoje rame, zatajevati se in zboljšati svoje življenje.«

Ko velikan to sliši, zmaje z glavo in že začne obupavati. Težka reč! Starček pa mu svetuje, naj si ljubezen Jezusa Kristusa zasluži. Pred njima je šumela velikanska reka. »Črez to reko prenašaj popotnike in Go-

spod te bo obiskal.« Velikan uboga in prenaša na mo-
gočnih ramenih ljudi črez reko in pričakuje, da se mu
prikaže najmogočnejši Gospod neba in zemlje ter ga
bogato poplača za trud.

Nekega dne pride k Ofru dete in ga prosi: »Ljubi
mož, nesi me črez.« Velikan se nasmeje in ga dvigne na
rame. Pa kako se začudi, ko začuti, da je otrok silno te-
žak. Valovi hrumijo, strašansko breme pritiska veli-
kana, noge se mu šibijo in že omaguje. Pa se spomni
obljube, da ga bo obiskal Gospod, in zakliče: »Zdaj
pridi, Gospod Jezus Kristus!«

Hipoma zasliši skrivnosten glas:

»Pogum! Kristusa nosiš!«

Tako potolažen pride na drugi breg, kjer se vrže na
kolena, da počasti dete. Dete zgine. Velikan pa gre in
prosi za krst. Zakaj zdaj hoče živeti, kakor želi Kristus.
In ko mu duhovnik reče, naj si izbere ime, pravi, naj ga
imenujejo »človek, ki je nosil Kristusa.« Tako je prejel
ime Kristoforos, to pomeni »nosilec Kristusa.« In novi
kristjan je dolgo živel v popolni sreči do ure svojega
mučeništva. —

*Legenda. * * **

106. Sveta brata Ciril in Metod.

Rojstno mesto slovanskih apostolov je Solun. Usta-
novil ga je macedonski vladar Kasander okoli l. 315.
pr. Kr. Pod Rimljani je bil Solun glavno mesto rimske
pokrajine Macedonije; pod bizantinskim cesarstvom je
bil prvo mesto za Carigradom, tako tudi v Turčiji do
balkanske vojne 1912. Vedno je bil važno gospodarsko,
prosvetno in politično središče. Tako je bilo že v apo-
stolski dobi, ko je apostol Pavel v Solunu oznanjal kr-
ščansko vero in spreobrnil večje število Grkov. Tu je
bila cvetoča in goreča krščanska občina. Apostol Pavel
ji je pisal dva lista. Iz Pavlovih listov se vidi, da so se
solunski kristjani odlikovali pa živi veri, ljubezni in po-
žrtvovalnosti. Apostol Pavel jih je postavljaj za zgled
drugim krščanskim občinam, ker so bili vztrajni in po-
trpežljivi v težavah in preganjanju; hvalil jih je, da
napredujejo v veri in ljubezni.

V 6. stoletju so se v Macedoniji in v rodovitni so-

lunski okolici naselili slovanski rodovi. Slovani so Solun večkrat napadli, da bi zlomili bizantinsko oblast, a vedno brez uspeha. Pač pa so Slovani gospodarsko obvladovali solunsko okolico; tudi v Solunu samem je bilo veliko Slovanov. V okolici in v mestu se je slovanski toliko govorilo, da so morali tudi grški meščani znati slovanski jezik.

Bizantinski cesarji so vedeli, da je od posesti Soluna odvisna njihova oblast na balkanskem polotoku. Zato so Solun dobro utrdili in ga zasedli z močnimi vojaškimi četami. Vrhovno upravno in vojaško oblast nad Solunom in okolico je imel bizantinski vojvoda v Solunu; njegov namestnik se je imenoval drugarij.

Leon, oče slovanskih apostolov, je bil drugarij. Bil je globoko veren in pobožen mož. Bil je grškega rodu. Sv. Ciril in Metod sta pa kljub temu, da so bili starši Grki, dobro poznala slovanščino, saj sta imela v Solunu in okolici dovolj prilike poslušati in govoriti ta blaglasni jezik.

Nič čudnega ni, ako apostola Slovanov nista bila slovanskega rodu. Saj tudi apostoli drugih narodov niso bili domačega rodu. Apostoli Grkov so bili Judje, apostoli Rimljanov so bili Judje in Grki, k Angležem in Ircem so prišli prvi misijonarji iz Italije, apostol Nemcev (sv. Bonifacij) je bil irskega rodu. V tem se lepo razodeva mednarodna vesoljnost krščanske vere.

Iz mladosti starejšega Leonovega sina Metoda nam je le malo znanega. Rodil se je najbrž okoli leta 815. Bil je lepe postave in bistrega uma. Pod očetovim nadzorstvom in po njegovem zgledu se je pripravljaj za vojaško in upravno državno službo. Njegovi učitelji so ga že od mladega cenili radi njegovih velikih sposobnosti. Zgodaj je dobil visoko in odgovorno službo cesarskega namestnika v neki slovanski pokrajini.

Najmlajši izmed sedmih Leonovih otrok je bil Konstantin, s poznejšim samostanskim imenom Ciril. Ta se je pa rodil proti koncu leta 826, ali v začetku leta 827. Ciril je bil živahen dečko bistre glave. Učil se je tako dobro, da je bil prvi med učenci. Kmalu pa je postal resen in zamišljen. Ko mu je bilo kakih štirinajst let, se je zatopil v bogomiselnno duhovno življenje. Bral je cer-

kvene očete, posebno sv. Gregorja iz Nacianca, kateri se mu je izredno priljubil. Vrhu tega je štirinajstletnemu Cirilu umrl oče. Po očetovi smrti je mati poslala nadarjenega dečka v višjo šolo v Carigrad. To se je zgodilo leta 842.

Nadarjeni Ciril se je učil lahko in vztrajno. Izobrazil se je v vseh tedanjih svetnih in bogoslovnih znanostih, posebno v modroslovju in bogoslovju. Po zgledu svojega svetega zaščitnika Gregorja si je prizadeval, da bi napredoval v krepostnem in svetem življenju. Učitelji so ga imeli zelo radi. Cesarica Teodora mu je ponudila visoko državno službo, a Ciril je ni sprejel. Okoli l. 847. je dovršil svoje nauke na carigrajski visoki šoli. Istega leta so ga posvetili za duhovnika. Postal je patriarhov knjižničar. To visoko mesto mu pa ni ugajalo, ker ga je motilo v svetem življenju. Popustil je torej službo in skrivaj odšel v neki samostan ob morju. Iskali so ga pol leta. Ko so ga našli, so ga pregovorili, da je sprejel mesto profesorja modroslovja na carigrajski visoki šoli.

Medtem se je pa Metod, ki je bil cesarski namestnik v neki slovanski pokrajini, odpovedal svoji službi in šel v samostan na goro Olimp v Mali Aziji. Kmalu je prišel za njim tudi Ciril in tako sta se sveta brata, ki sta se bila ločila v zgodnji mladosti, našla v samostanski samoti. Tam je bilo njuno opravilo molitev, premišljevanje, služba božja in pogovor z Bogom.

Okoli l. 860. pa so h grškemu cesarju prišli kozarski poslanci s pismom kozarskega vladarja, ki je pisal: »Od nekdanj verujemo v enega Boga in ga častimo; držimo se pa poganskih navad. Judje nas nagovarjajo, naj sprejmemo njihovo vero, Saraceni z druge strani ponujajo mir in darove, ako sprejmemo njihovo. Zato vas prosim, da pošljete k nam moža, ki nas bo poučil v vaši veri.« Cesar je poklical Cirila in mu sporočil željo Kozarov, rekoč: »Pojdi in pouči jih o sveti Trojici z njeno pomočjo.« Ciril je odšel. Spremljal ga je Metod in častno cesarsko spremstvo. Sveta brata sta se ustavila v Hersonu. V tem mestu je Ciril našel truplo rimskega papeža sv. Klementa, ki je l. 101. pri Hersonu umrl inu-
čeniške smrti.

Nato sta odšla h Kozarom. To je bil narod tatarskega rodu. Kozari so prebivali na vzhodni strani severnega obrežja Črnega morja, v sedanji južni Rusiji tja do Kavkaza. Ciril in Metod sta tam dosegla velike uspehe. Potem sta se vrnila v Carigrad.

Tedaj pa je moravski knez Rastislav poslal k cesarju Mihaelu poslanca, ki so povedali: »Naše ljudstvo je že sprejelo krščanstvo. K nam so prišli misijonarji iz Nemčije, Italije in Grčije, a nobeden ni znal zadosti našega jezika, da bi preprostemu ljudstvu v domačem jeziku razlagal verske resnice in sveto pismo. Pošlji nam takega škofa in učitelja, ki nas bo učil resnice, da se bo moglo krščanstvo še bolj razširiti med nami in med soslednjimi narodi.« Cesar je za to določil Cirila in Metoda. Metoda.

* * *

Spomladi l. 863. sta sveta brata odpotovala na Moravsko. Tam je vladal mogočni knez Rastislav (846. do 870.), ki se je hotel popolnoma osvoboditi vsakega nemškega vpliva. Zato je hotel biti tudi v cerkvenih zadevah neodvisen od Nemcev, podložen samo Rimu.

Ko sta Ciril in Metod prišla na Moravsko, ju je Rastislav slovesno sprejel. S seboj sta prinesla svete ostanke sv. Klementa in slovanski prevod nedeljskih evangelijev. Ciril je bil namreč že prej sestavil slovansko abecedo, kajti Slovani prej črk niso poznali. Ta abeceda se imenuje glagolica. Cirilske črke (cirilica) so pa nastale v 10. stoletju. Ciril je prevedel na slovanski jezik tudi druge bogoslužne knjige. S tem je bilo ustanovljeno cerkveno slovansko slovstvo.

Sveta brata sta začela oznanjevati Kristusov nauk. Na Moravskem je bilo sicer že mnogo ljudi krščenih, a bili so kristjani samo po imenu, kajti njihovo življenje je ostalo pogansko. Nemški duhovniki niso imeli uspeha, ker niso dovolj razumeli ljudskega jezika. Ciril in Metod sta pa jela zelo odločno odpravljati poganske navade. Dosegla sta mnogo uspehov, ker sta znala govoriti živo in ljudstvu razumljivo ter sta tudi zgledno živela. Poleg tega sta prevedla na slovanski jezik tudi sveto mašo; Ciril je začel v slovanskem jeziku tudi ma-

ševati. S tem se je pričelo slovansko bogoslužje. Nemci so proti temu dvignili silen hrup, a svetih bratov ni nič premotilo. Vztrajala sta pri začetnem delu.

Na Moravskem sta sveta brata delovala 40 mesecev, kot pravi legenda. Nato sta se odpravila v Rim k papežu, da bi uredila moravske cerkvene razmere. Odpotovala sta najbrž l. 867. Med potjo sta se ustavila v Panoniji, kjer je vladal slovenski knez Kocelj. Pri njem sta se ustavila skoraj pol leta ter pripravila nad 50 mladeničev za duhovski stan. Poleti l. 867. sta nadaljevala svojo pot proti Rimu. Potovala sta skozi naše kraje.

Takrat je v Rimu vladal papež sv. Nikolaj I. (858. do 867.), ki je bil zelo svet mož. Preden sta pa sveta brata dospela v Rim, je umrl. Njegov naslednik je bil Hadrijan II. (867.—872.). Ko sta se sv. Ciril in Metod približala Rimu, so jima rimski meščani s papežem na čelu šli nasproti ter ju slovesno sprejeli. Vest, da brata neseta s seboj zemeljske ostanke svetega Klementa, se je bila namreč zelo hitro razširila. Sprejem je bil nad vse slövesen. Svetinje so nesli v sprevodu v cerkev sv. Klementa. Še danes je v starem delu cerkve sv. Klementa ohranjena slika tega spreveda. Slika je bila narrejena v 11. stoletju.

Papež je spoznal, da sta Ciril in Metod velika, pravoverni in sveta apostola. Potrdil je uvedbo slovanskega bogoslužja (samo berilo in evangelij naj se najprej bere po latinsko, nato pa po slovensko), potem slovanski prevod bogoslužnih knjig in knjige blagoslovil. Obenem je Metoda posvetil v duhovnika. Metod do takrat namreč še ni bil duhovnik. V duhovnike so bili posvečeni tudi vsi učenci svetih bratov.

Potovanje bi se bilo torej zaključilo zelo lepo, ako bi Metoda ne bila zadela huda nesreča. V Rimu je namreč umrl Ciril. Utrudljivo delo in dolgo potovanje ga je čisto uničilo. Vstopil je v samostan in čez dva meseca umrl. To se je zgodilo 14. februarja 869., ko mu je bilo 42 let. Mrtvo truplo je Metod hotel odnesti s seboj, a rimska duhovščina in ljudstvo tega ni dovolila. Pokopali so ga torej v cerkvi sv. Klementa. Pri pogrebu je bilo navzoče vse rimsko prebivalstvo.

Papež Leon XIII. opisuje Cirilovo smrt in njegov

svetniški pogreb v okrožnici l. 1880. takole: »Po božji previdnosti pa se je zgodilo, da je Ciril dne 14. februarja l. 869. v Rimu končal tek življenja, bolj zrel po krepostih kakor po letih. Javno in tako slovesno, kakor je pri rimskih papežih v navadi, so ga nesli k pogrebu ter ga prečastno položili v grob, ki ga je bil Hadrijan napravil sam sebi. Ker rimsko ljudstvo ni hotelo, da bi se sveto truplo rajnega preneslo v Carigrad, je bilo preneseno k sv. Klementu ter pokopano blizu njegovih ostankov, katere je Ciril toliko let spoštljivo hranil. In ko so ga med slovesnim prepevanjem psalmov nesli po mestu ne v mrtvaškem, marveč v slavnem obhodu, se je zdelo, da je rimsko ljudstvo svetemu možu prineslo prvi dar nebeškega češčenja.«

* * *

Po Cirilovi smrti je vse velikansko delo širjenja Kristusovega nauka slonelo na Metodovih ramah. Prej je vse vodil Ciril; Metod mu je samo pomagal. Zdaj pa je moral prevzeti vodstvo Metod. Papež ga je poslal kot apostolskega poslanca h Kocelju, naj se z njim domeni glede ustanovitve nove panonske škofije. Metod je l. 869. odšel in se še istega leta vrnil v Rim, kjer so ga posvetili v škofa. Potem se je Metod vrnil na Moravsko, kjer ga že nad tri leta ni bilo.

Medtem so Nemci napadli moravskega kneza Rastislava. Rastislav se je hrabro branil. Naposled ga je pa njegov nečak Svetopolk, ki bi bil rad zavladal na Moravskem, izdal Nemcem. Ti so ga sredi l. 870. oslepili in obsodili v dosmrtno ječo. Istočasno so Nemci zasedli Moravsko, zajeli Metoda in ga izročili sodbi bavarskih škofov. Svetopolk je pa postal moravski knez. Umril je l. 894. Po njegovi smrti pa je moravska država razpadla radi nesložnosti njegovih sinov.

Nemški škofje so sodili Metoda. Očitali so mu, da uči v njihovi pokrajini, ter zahtevali od njega, naj se odpove nadškofiji in naj se umakne. Ker tega ni hotel storiti, so ga poslali na Bavarsko in ga držali v ječi dve leti in pol.

Ko je papež — tedaj je vladal Janez VIII. (872. do 882.) — zvedel, kako delajo z Metodom, je poslal na

Nemško posebnega poslanca, da naj Metoda reši in nemške škofo kaznuje. Škofje so Metoda takoj izpustili. Vrnil se je na Moravsko. Svetopolk ga ni preganjal, kajti ljudstvo ga je preveč ljubilo. Z Metodovim prihodom je božji nauk začel močno rasti in število duhovnikov se je pomnožilo v vseh mestih. Pogani so zapustili svoje zmote in začeli verovati v pravega Boga.

Nemški škofje pa še niso mirovali. Zatožili so Metoda pri papežu, češ, da širi krivo vero. Papež Janez VIII. ga je torej poklical v Rim na odgovor. Metod se je v začetku l. 880. odpravil tretjič v Rim. Opravičil se je pred papežem in ta je slovansko bogoslužje potrdil, kajti Boga da je treba hvaliti v vseh jezikih. Obenem pa je papež posvetil nemškega duhovnika Vihinga v škofa in ga podredil Metodu, ki se je opravičen in potolažen vrnil na Moravsko, kjer je še nekaj let deloval.

Ko je pa čutil, da mu pešajo moči in da se bliža smrt, je hotel še končno urediti prevod svetih knjig. Evangelije in druge knjige novega zakona je z Metodovim sodelovanjem prevedel že Ciril; isto velja za psalme in izbrane bogoslužne knjige. Druge svetopisemske knjige sta imela brata tudi že prevedene, saj sta jih vedno rabila pri verskem pouku med ljudstvom in pri bogoslovnem pouku učencev. A vse to je bilo treba še urediti, dopolniti in po vrsti nanovo spisati. V ta namen je Metod izbral med učenci dva duhovnika, ki sta znala lepo in hitro pisati. V osmih mesecih, od začetka marca do konca oktobra l. 884. je Metod izvršil trudapolno delo in uredil prevod vseh svetopisemskih knjig razen knjige Makabejcev. Ko je končal prevod svetega pisma, se je s slovesno mašo zahvalil Bogu za toliko milost in tolik uspeh. Bilo je 26. oktobra, na praznik sv. Demetrija, solunskega patrona. Nazadnje je uredil še zbornik cerkvenih pravnih predpisov in zbornik izbranih spisov cerkvenih očetov.

Težko in bridkosti polno življenje ga je končno utrudilo. Star je bil nad 70 let. Približala se mu je smrtna ura. Staroslovenska legenda popisuje Metodovo smrt približno takole: »Tako je premagal vse težave, dokončal tek, ohranil vero in pričakoval krono pravice. In ker je bil Bogu všeč in ljubljen, se je približeval čas, da

prejme pokoj po trpljenju in plačilo za mnogoteri trud. — Vprašali pa so ga, rekoč: Koga poznaš, oče in častiljivi učitelj, da bi ti bil naslednik v službi? Pokazal jim je enega izmed zvestih svojih učencev z imenom Gosrazd in rekel: To je svoboden mož naše dežele, dobro izobražen v latinskih knjigah in pravoveren. To bodi volja božja in vaša ljubezen kakor tudi moja. — Na cvetno nedeljo pa so se po njegovem naročilu zbrali vsi ljudje in šel je v cerkev že obnemogel; blagoslovil je kneza in duhovnike in vse ljudi in je rekel: Čujte pri meni, otročiči, do tretjega dne! To se je tudi zgodilo. Ko se je svitalo k tretjemu dnevju, je rekel dalje: V tvoje roke, Gospod, izročam svojo dušo. In na rokah duhovnikov je v Gospodu zaspal 6. aprila leta 6393. od stvarjenja sveta (885. po Kr.). — Njegovi učenci so mu izkazali dostojno čast in opravili cerkvene molitve po latinsko, grško in slovensko; nato so ga položili v rakev v stolni cerkvi. In pridružil se je svojim očetom, patriarhom in prerokom in apostolom, učiteljem in mučenikom. Ljudje pa so se zbrali v brezštevilnih množicah in ga spremljali s svečami, objokujoč dobrega učitelja in pastirja, moški in ženske, mali in veliki, bogati in ubogi, svobodni in sužnji, vdove in sirote, tujci in domačini, bolni in zdravi, vsi, ker je bil vse vsem.«

Po Metodovi smrti so njegovi učenci morali zapustiti Moravsko. Izgnali so jih Nemci in Svetopolk; jih ni branil. Šli so v Bolgarijo in na Češko ter slovansko bogoslužje zanesli tudi tja. Na Češkem se ni obdržalo, pač pa se je ohranilo do današnjih dni pri južnih Slovanih.

Sveta brata spadata med največje može cerkvene zgodovine. Njunemu misijonskemu in književnemu načrtu je vtisnjen pečat vseobjemajoče vesoljne krščanske ljubezni in gorečnosti.

Po drju Fr. Grivcu.

107. Svetopolkova oporoka.

Rog odmeva bojni po Moravi,
po državi kralja Svetopolka.
Gospodar pak zvestih Moravanov

sam ne vodi hrabrih več vojnikov,
 sam ne suče meča nad sovragom,
 sam ne proži puščic več iz loka,
 sam ne gleda bojev več krvavih.
 Aj, ponosna stolica se dviga,
 Velegrad tam slavni na Moravi!
 V Velegradu sredi krasen dvorec,
 v dvorcu zlata kraljeva sobana.
 Začnje žarke že pošilja solnce
 skozi okna v zlato to sobano
 in obseva postelj dragoceno,
 kjer počiva bolni kralj moravski,
 kralj moravski, Svetopolk mogočni.
 Trije so pri njem sinovi zbrani,
 trije: Mojmir, Svetopolk in Zobor;
 zapustili boje so krvave,
 slušat prišli so iz ust očetnih
 za slovo si opomine zadnje.
 Glej, in vrpne se jim kraljevski oče,
 ozre v svoje se sinove mlade;
 zadnje zbere še moči telesne
 pa besede govori jim take:
 »Bog vas sprejmi, oj sinovi moji,
 deca moja, nade moje sladke!
 V Velegrad ste svetli sem prispeli
 pa krog mene ste se verno zbrali,
 da pozveste zdaj mi oporoko.
 O da bi vam zadnji glasi moji
 v dušo segli in srce globoko,
 da besede bi vam zlate svoje
 vdolbsti mogel, ko kiparja dleto
 črke vdolbe večne v trdi marmor!...
 Z bojnega ste polja vi prispeli.
 Arnulf tamkaj brati se z Arpadom,
 kralj krščanski brati se s poganom —
 in zakaj? Ker nima ure mirne,
 dokler žezlo moje na Moravi
 krepko družo Slavine sinove.
 Mesta naša rušijo zdaj Franki,
 po deželi pleni Arpad divji —
 hujši pa še pridejo sovragi!

Ali čujte me, sinovi moji,
 pomni, Mojmir, Svetopolk in Zobor:
 naj je vrag vaš zvitejši od Frankov,
 naj je ljučji od Arpadov ljutih,
 naj pridere od večernih krajev,
 naj, odkoder solnce zlato vstaja;
 vse orožje eno vam premaga —
 bratovska je sloga to orožje! ...
 Tri podajam palice vam šibke;
 lahko zlomi vsako roka vaša —
 a čigava jih prelomi roka,
 kadar močna vez vse tri med sabo
 v zvezi skupaj veže nerazvezni?
 Čujte, Mojmir, Svetopolk in Zobor!
 Vaše bodi veliko kraljestvo
 na Moravi veliko slovansko,
 kadar oče vaš odide v kraje
 kjer je Samo, drugi so očaki!
 Daste li mi zdaj besedo sveto,
 da ljubili boste se kot bratje,
 mirno ležem jaz k očetom svojim,
 mirno spal bom v svetih tleh domačih.«
 In sprejemši to prisego sveto,
 kralj moravski nagne trudno glavo;
 duh njegov se preseli k očakom. —
 Kaj se ori po Moravi širni,
 po državi kralja Svetopolka?
 Rog je bojni, ki tako odmeva,
 po ravninah kliče in po gorah.
 Je sovražnik od strani večerne
 ali prišel je preteč od juga?
 Je prihrul li s severa v Moravo
 ali z jutra je sovražnik kruti? —
 Čuj! Iz temnih razvalin stoličnih
 velegrajskih podrtin otožnih
 duh odgovor poje nam zamolkli:
 »Ni sovražnik tujec nas pokončal,
 nego vrag je ljuti iz očine.
 Brat je zoper brata pest zavzdignil,
 Mojmir pest je dvignil zoper brata
 Svetopolka in Zobora besno.

Rodna kri med sabo se preganja.
 Iz srca so vrgli oporoko,
 oporoko Svetopolka kralja.
 A pokora za ta greh veliki
 vnukom bo še poznim — tujčev jarem.«

Anton Aškerc.

108. Memento mori!

Dolgost življenja našega je kratka.
 Kaj znancev že zasula je lopata!
 Odprta noč in dan so groba vrata;
 al' dneva ne pove nobena prat' ka.

Pred smrtjo ne obvarje koža gladka,
 od nje nas ne odkup' jo kupi zlata;
 ne odpodi od nas življenja tata
 veselja hrup ne pevcev pesem sladka.

Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta
 in od veselja do veselja leta,
 da smrtna žrtev vsak dan bolj dozóri.

Znabiti, da kdor zdaj vesel prepeva,
 v mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva
 molčé trobental bo: Memento mori!

Franc Prešeren.

109. Bratska ljubezen v prvi Cerkvi.

Množica teh, ki so verovali, je bila enega srca in duha; tudi nihče ni govoril, da je kaj tega, kar je imel, njegovega, ampak jim je bilo vse skupno. In z veliko močjo so pričevali apostoli o vstajenju Gospoda Jezusa Kristusa in vsi so bili zelo priljubljeni. Zakaj ni ga bilo ubogega med njimi; kolikor je bilo namreč posestnikov zemljišč ali hiš, so jih prodajali in ceno za prodane stvari prinašali ter polagali k nogam apostolov. Delilo pa se je vsakemu, kakor je kdo česa potreboval.

- Tako je Jožef, ki so mu apostoli dali priimek Barnaba — po naše sin tolažbe — levit, doma s Cipra, imel njivo, jo prodal in denar prinesel ter položil k nogam apostolov.

Apostolska dela, 4, 32—37.

110. Upanje.

Čuj, upanje hodi pred nami Oh, kolikrat te je ranila
od rojstva, da gremo s svetá; nesreča globoko v srcé,
ko tare nas breme na rami, a vanje ti upa je vlila
nam palico v róko poda. in bile so rane celé.

Kadar se nam sreča obrne, Hvaležen na raznih darovih
da megla pred nami leži, res človek Bogu da bi bil;
nebeški nam raj se odgrne, a vendar iz rok on njegovih
ko upanja luč zagori. od upa ni boljšega vžil!

Fran Levstik.

111. Umeščanje vojvod na Gosposvetskem polju.

Dobro uro hoda severno od Celovca se širi ob reki Glini Gosposvetsko polje. Tu so naši davni predniki umeščali svoje vojvode. Slovesni obred vojvodskega ustoličenja je dokaz in priča, da so bili Slovenci od nekdanj v koroški deželi gospodarji, da so tam ustanovili svojo lastno narodno državo in si volili slovenske vojvode. A tudi tuji vladarji, ki so pozneje zavladali v Korošanu, so morali priseči na slovensko staro pravdo v slovenskem jeziku, ako so hoteli, da jih narod prizna kot svoje vladarje.

Umeščanje koroških vojvod se je začelo v Krnskem gradu. To slovesnost nam opat Janez Vetrinjski, prvi domači letopisec, ki je živel koncem 13. stoletja, opisuje blizu takole:

»Prvi dan kimavca leta 1286. je bil Majnhard Tirolski po starodavni šegi slovesno povzdignjen na vojvodski stol.

Na podnožju Krnske gore, zdaj gore sv. Urha blizu

cerkve sv. Petra, je kamen, na katerega se usede svobodni kmet iz roda Edlingerjev, ki je imel to pravico od starodavnih časov po dednem pravu v svoji lasti.

Z eno roko drži kmet marogastega bika, z drugo pa kobilo enake barve. Ne daleč od njega je v sivo rasevino oblečen, v kmetiške črevlje obut stal deželni knez z deželno zastavo v krogu plemičev in vitezov. Med njimi je moževal goriški pomejni grof kot grof deželnega dvorca z dvanajsterimi zastavami, poleg njega pa pokneženi grof tirolski in vsi drugi deželni velikaši v najsijajnejši praznični opravi.

Vojvoda se s palico v roki približa kmetu na kamenitem sedežu in ta vpraša v slovenskem jeziku: »Kdo je ta, ki tako prihaja?« Okoli stoječi odgovore: »Deželni knez je.« Kmet dalje vprašuje: »Ali je pravičen sodnik, ki išče blaginjo domovine? Ali je svobodnega rodu ter prijatelj in zaščitnik prave vere?« Vsi odgovore: »Je in bode.« — »S katero pravico,« nadaljuje kmet, »pa me more pregnati s tega sedeža?« — »S tem, da dobiš šestdeset beličev, marogastega bika, kobilo in obleko, ki jo ima zdaj knez na sebi; prost bodeš ti in vsa tvoja hiša vsakterega davka.«

Zdaj kmet rahlo udari kneza na lice in ga še enkrat opominja svete dolžnosti pravične sodbe. Odstopivši z vojvodskega sedeža, odvede oboje živinčet s seboj.

Knez pa se postavi oblečen, kakor je, na preprosti kamen, katerega je pravkar zapustil svobodni kmet, potegne svetli meč in se, zavihtivši ga na vse štiri vetrove, roti in prisega, da hoče vsem biti sodnik po dolžnosti in pravici. Pridružil se je še običaj, da se je knez iz preprostega kmetiškega klobuka napil čiste studenčnice, kakor je to navada na kmetih, narodu v pouk, naj se zadovoljuje s tem, kar prinaša in rodi domača dežela, ne hrepeneč po vinu in inozemskih nasladninah.

Sploh pa je bil vojvoda vsakemu, ki ga je pozval pred cesarja na odgovor, dolžan dajati odgovor le v slovenskem jeziku.

Zraven že omenjenih šeg je treba še opomniti službe požigalnika, ki je v trenutku, ko je vojvoda na

kamenu vihtel meč in prisegal, v bližini zapalil nekoliko gramad v dokaz goreče ljubezni in vdanosti vsega naroda do bodočega kneza.

Izpod Krnskega grada se je umeščeni vojvoda napolnil prek Gosposvetskega polja v starodavno in veličastno gosposvetsko cerkev, kjer je najvišji deželni duhovni dostojanstvenik pel slovesno sveto mašo, pri kateri so mu stregli drugi višji duhovniki.

Pri božji službi v gosposvetski cerkvi je mašujoči višji duhovnik blagoslovil deželnega kneza, ki je bil doslej še vedno v kmetiški obleki, in ga posvetil po cerkvenih obredih.«

Tako pripoveduje Janez Vetrinjski.

Z ustoličenjem so bile v zvezi, kakor trdijo nekateri kronisti, razne pravice nekaterih domačih rodovin. Dokler je sedel vojvoda na prestolu ter sprejemal poklone in oddajal fevde, so baje Gradničani ali Gradekarji smeli kositi travo, kjerkoli jim je bilo drago. Rodbina Partovčanov pa je imela pravico, vsako posestvo zažgati, če se ni dotični posestnik prej z njimi pobotal in se odkupil. Tako se je hotelo narodu pokazati, kako bi se mu godilo, ako bi ne imel glavarja, ki mu varuje svobodo, imetje in življenje.

Iz obreda pri ustoličenju se da naslednje posneti: Knez je bil Slovencem prvotno le prvi med starešinami in je prejel svojo last iz rok preprostega naroda, čigar zastopnik je bil kmet, sedeč na knežjem kamenu. Kmetiška obleka, obe živali, požirek vode iz klobuka — vse to naj spominja kneza, da je izšel iz ljudstva in da ga tudi knežje dostojanstvo ne loči od njega. Drugi običaji tega obreda predstavljajo knežjo oblast: knez je voditelj v vojni in branitelj domovine, najvišji sodnik in zaščitnik pravice, najvišji duhovnik in, pozneje v krščanski dobi, varuh prave vere. Raba slovenskega jezika pri obredu izpričuje, da izvira še iz tiste dobe, ko je Slovenec gospodoval v Korotanu.

Knežji kamen je stal na vzhodni strani cerkve sv. Petra v znožju Krnskega grada pod milim nebom. Na prvi pogled se mu vidi, da je zgornji del kaneliranega

rimskega stebra s kapitelom vred. Ni dvoma, da so vzeli Slovenci ta kamen iz bližnjih razvalin rimskega mesta Viruņa. Sedaj se hrani v veliki dvorani čeželnega dvorca v Celovcu.

M. Potočnik — J. Gruden.

112. Vsi narodi naj slave Gospoda!

Psalm XCIV.

Novó zapojte pesem Gospodu!
Zemlja vesoljna Njega veličaj,
slavo imena božjega pričaj.

Pričajte vedno brambo Njegovo!
Slavo Njegovo vsem oznanujte:
čuda velika, narodi, čujte!

Velik Gospod je, slavi dostojen,
strašen nad vse bogove zemljanov;
nič so pred njim maliki poganov.

Večni Gospod ustvaril nebo je,
ž njim veličanstvo, ž njim je lepota,
v Njega svetišču moč in krasota.

Dajte Gospodu slavo, češčenje;
zemskih naródov množna plemena,
dvigajte slavo Njega imena.

Dare nosite v dvore njegove,
klanjajte se v krasoti mu svetil!
Zemlja se vsa Mu klanjaj v trepeti!

Svet je vesoljni trdno postavljen;
Bog je vladar nam, čujte, narodi,
On je sodnik, pravično vas sodi.

Naj vesele se sveta nebesa,
ukajo naj mu zemlje prostrane;
morje do dna bučeč naj se zgane!

Polje in sadje naj se raduje,
šuma in log veselja naj raja
božjemu licu! — On nam prihaja!

On nam prihaja sodit vso zemljo;
zemeljski krog presodi resnično,
sleherni narod z roko pravično!

Prepesnil Ivan Vesel.

113. Valentin Stanič na Sveti gori.

Grem z romarji v goro in molim. Prvikrat hodim in me mika vse, kar vidim: suh brinov grm, kača, ki se je povlekla s poti med kamenje, šum škržatov v nizkem hrastju, rdeča barva kamenitih tal, globoka dolina, nad katero smo se vzpeli, in vedno širše in vedno svetlejše nebo, ki se odpira nad nami, čim više smo. O Sveta gora! Od tu je kakor iz srede v krogu odprt pogled na vse štiri vetrove našega sveta: na Tolmince, Čepovance in Trnovčane, na Brda in Vrhovlje, na Pevmo, Gorico in Sovodnje, na Kras do Železnih vrat, do Štjaka in Tabra, na Vipavsko mimo Čavna in Hrušice in še do morja in Benetk...

To le premišljam in molim. Potem pa zopet vidim svojo nebeško Mater. Tam gori v rebri hodi pred nami, sama. Toliko hudega je na svetu. Strašno težko bisago človeških prošenj je zadela, pa nese svojemu ljubemu Sinu, da bo pogledal, uslišal, če je božja volja, pomagal. O Mati! Tudi mojega je nekaj v Tvoji bisagi! Bog ve, ali te prav moj del ne teži najbolj!...

Hodim z romarji, molim, pa se mi misli trgajo od molitve v stran. Prav tako je, kakor poje pesem; da je šel romar iz Lokovca na božjo pot. Težko je hodil, dolgo je šel, sam Bog mu je stopinje štel. Pa je vstala hudoba, hudoba motljiva in ga plašila: »Ne hodi, romar, na goro, na gori se same spake tepo...« Kaj tudi meni hudoba noge podstavlja in mi brani pazljivo moliti? Poberi se v stran, hudoba ti! Meni se k Materi mudi! Ave Mater! Zdrava, Mati! Zdrava, nebeška Skromna, zdrava, nebeška Ponižna, zdrava, vekomaj, večni vzor in lik največjega, najvišjega!

Poklonili smo se nebeški Materi, molili pred Nje-
nim milim obličjem, peli in jo slavili. Potem je prišla
polnoč. Romarji so pospali, jaz pa sem tedaj vstal in šel
pred cerkev. Sijajna noč s tisoči nebeških zvezdic je le-
žala nad zemljo. Veter je rahlo šumel ob cerkvenih vo-
galih. Daleč in globoko za Trnovskim gozdom je vzhaj-
jal mesec. Strmel sem v tihe samote zemlje in nebes.
In zdajci se mi je tudi začelo dremati. Misli so se mi
zbledele in imel sem čudne sanje. Zdelo se mi je, da
stojim neskončno visoko prav pod obokom božjega
neba. Znad oboka, pa se mi je zdelo, da slišim čuden
pomenek, in sem bolj uganil, kako je neki in kdo go-
vori. Svetca božja, svetogorski Materi za stražo ob stran
naslikana, sem menil, da slišim v sanjah. Rekel je
Janez Krstitelj in prav po domače je povedal: »Samo
dobrot Jo prosijo, da bi jo pa ljubili in ji hoteli podobni
postati, o tem ne slišim preveč!« Ugovarjal je dobrotni
sveti Jožef: »Kaj boš, poznam jo. Tisti, ki jo prosijo in
so Njene pomoči potrebni, so ji najbolj pri srcu.« —
»Kdo more to biti?« je vprašal jadljivo sveti Janez.
»Ne razumeš?« se je dobrodušno hahljal sveti Jože. »Saj
je vendar Mati! Mati vseh mater! Materi pa je tudi
Dobrota ime...«

To sem čul v sanjah, ki se niso pretrgale.

Ivan Pregelj.

114. Zlate resnice.

1. Kakor se drugim posoji, tako se večno nam vračuje.
2. Kdor pridno dela in lakomen ni, lahko brez vsega bogastva živi.
3. Stori le, kakor te pamet uči, in ne porajtaj na druge ljudi!
4. Kar se večkrat s hudim ne zgodi, to se često z dobrim lahko stori.
5. Potrpežljivost težave polajša, nadloge preloži, grenkost poslajša.

6. Kdor košček kruha zametuje,
drobtinic večkrat poiskuje.
7. Naj v sreči prijatelju rad podeli,
kdor nekdanj v nesreči pomoči želi.

Anton Martin Slomšek.

115. Setev.

1. Vsa zelena je ledina
in zeleno vse je polje!
Kmet na njivi že od zore
orje, seje zlate volje.
2. Na poljane, na planine
pomlad rož je natrosila
in drevesa je v ponosne
bujne šopke premenila!
3. Pomlad sveta! Sij v srce mi,
vanj si sejem zrna zlata —
naj vzkale, se oplode mi,
bodi žetev mi bogata!

Cvetko Golar.

116. Kralj Matjaž in Alenčica.

Se kralj Matjaž oženil je,
z Alenčico zaročil se,
prelepo mlado deklico,
kraljico ljubo ogrsko.
Zadosti malo z njo živi,
zadosti malo, le tri dni.
Žgoli mu ptica prvi dan:
»Na vojsko brž, na mejo vstan',
na kraj oblasti dunajske,
dol na pokraj'ne ogrske!«
Matjaž odgovori tako:
»Ne morem zdaj še na vojsko;
so hlapci moji še hromi,

konjiči moji vsi bosí;
 tud' sablje niso brušene,
 nar'jene tudi puške ne.«
 Ko ptica drugi dan žgoli,
 Matjaž ko pred odgovori;
 ko prišla žgolet tretji dan,
 za vojsko vse je naravnán'.

Pokliče kralj Alenčico,
 preljubo k seb' kraljičico,
 tako ji pravi, govori:
 »It' moram brž, se mi mudi,
 na kraj oblasti dunajske,
 dol na pokraj'ne ogrske.
 Če kdaj boš dolgočas'vala,
 otožnost te napadala,
 preštevaj zlate rumene,
 gradove var'vaj zidane;
 na vrt naj te ne vodijo,
 da Turki te ne vhitajo.«
 Zajaše konj'ča brzega,
 zadirja z grada belega
 na kraj oblasti dunajske,
 dol na pokraj'ne ogrske.

Vojaki šator stavijo,
 Matjažu ga napravijo;
 ko pride, mu zaukajo,
 da Turki onkraj slišijo.
 Ob vojski zmeraj krog leti,
 golo pa sabljo v rok' drži;
 ko mahnil je al' pa kaj djal,
 devet je odletelo glav.

Po nebu spet je ptičica
 priplavala mu pevčica.
 Matjaž jo vidi, ostrmi:
 mu trikrat šator obleti,
 na zlatem jab'ku obsedi,
 zažvrgoli, zagostoli:
 »Na konj'ča, konj'ča, kralj Matjaž!
 Kak tuje opravke v číslu 'maš;

dežele meriš druge vse,
 ne v skrb' dežele sam svoje!
 Glej, tvoja ni še merjena,
 kraljica ti je vpljenjena!
 Turčini so prijahali,
 Alenčico ti vhitali!«
 Tako ji reče kralj Matjaž:
 »Zavirat meni kaj imaš?
 Ne skušaj, ptica, se z meno!
 Jaz imam puško risan'co!« —
 »Če skušam ptica se s tabo,
 život mi vzemi in glavo!«

Kralj plane na konjičeka,
 na vejico ko ptičica,
 domu predrobno zadriči,
 oblak po neb' tak ne brzi,
 do svoj'ga grada zidan'ga,
 do svoj'ga doma belega.

Hiti naprot' mu družina,
 najspredaj grede mojškrica.
 Vsi tarnajo, vzdihavajo,
 solzice toč'jo, vekajo,
 kraljič pa pravi, govori:
 »Ne bojte se, družina vi!
 Dan's tretji dan gotovo bom
 kraljico dal vam spet na dom.
 Hlapčiči, preden grem odtod,
 meniško me naprav'te spod;
 obrijte mi u krog lase,
 kot takemu menihu gre!«

Po turško obleči zgor' se da,
 ogrne haljo do peta,
 pripaše svetlo sabljico,
 na sablji vozo rudečo;
 pod haljo skrije šmarni križ,
 se nos' ko grom in blisk in piš.
 Si zbere konj'ča iskrega,
 zasede belca brzega;
 zaškrtne podkva, zaprašī,

da pes'k in ogenj se kadi,
skoz mejo doli ogrsko
v Turčijo doli globoko.

Na sred' Turčije globoke
stoje tri lipe zelene.
Pod prvo konj'če stavijo,
na raj se brhk' oblačijo:
pod drugo raj prodajajo,
pod tretjo kroglo rajajo.
Kraljič pri mizi rumeni
tako jim pravi, govori:
»Gospodje, ne zamerite,
po čem vi raje prodate?«
Se turški paša zveseli,
prijazno pravi, govori:
»Jih je po zlatu rumen'mu,
jih tud' po zlatu belemu.
Kater' junak pa nam je kos,
se tud' brez plače naj obnos'!«

Kralj seže v aržet svileni
po zlat rdeče = rumeni.
Po mizi mu ga zatoči,
da po njej trikrat obleti,
pred pašem turškim obleži.
Mu paša reče, govori:
»Ta zlat je kova znanega,
Matjaža kralja samega.«
Pa reče, pravi kralj Matjaž:
»Povem ti jo, ne bode laž:
Sem ob život Matjaža dal,
mu zlate čisto vse pobral.«

Pa grede si devojko zbrat
in reče godcem zaigrat'.
Si mlado 'zvol' Alenčico,
Alenčico, kraljičico.
Ročice si podajata,
jo prvič krog zarajata.
Popraša jo: »Al' me poznaš?
Al' nisem, kot je bil Matjaž?«

Pogledala ga je ostro:
 »Matjažu vzel si ti glavo?
 Obriti tat, meniški tat,
 kako te hočem jaz poznat!«

On Turkom dalje govori:
 »Kaj pravim vam, gospodje vi!
 Al' jaz devojki smem napit',
 v kup'co p'jače natočit'?« —
 »Napil pa ti zato ji boš,
 ker, kakor vid'mo, svet si mož.
 Matjaža si ob glavo dal,
 mu zlate čisto vse pobral.«
 V kupo de zlat prstan svoj,
 pak ona: »Druže dični moj!
 Sem nad'jala se nujno te;
 glej, trape sitne me peste,
 za mano vsi se slinijo,
 zdaj brade naj s' obrišejo!«

Kraljič pa jame govoreč:
 »Nič teže v srcu mi ni več!
 Ko se na konj'ča zavihtim,
 pri sebi, glej, da te dobim;
 pa urno bodem te pobral,
 od spred' na belca brz'ga d'jal;
 ko sekal bom na desno stran,
 še drži ti na levo stran!«

Matjaž vpraša še: »Možje,
 al' smem vzet' slovo od nje?« —
 »Dovolimo, da to storiš,
 zato, ker ti sveto živiš.«

Prijel za belo je roko,
 na konj'ča d'jal jo pred sabo.
 Po polju k Savi ž njo drči
 ko drobna ptica s perotmi
 in sabljo golo v rok' drži,
 od spodaj kača gor' sedi,
 pri vrhu ogenj gre iz nje,
 Matjaž jo ročno sukati ve.

Zdaj Turki se spogledajo,
za njima v curku vderejo;
že paša brado maže si,
zasmeje se, spregovori:

»Sem bil nekdam pri njem ujet',
zdaj, mojci, h'te mu glavo snet',
Alenčico pa meni dat',
k' jo 'mam tako prisrčno rad!«

V obojo kralj pa seka stran,
v obojo družu mika stran.
Po bliskovo mu sablja gre:
za ž'njico snopje stavka se,
za koscem trava v red leti,
za njim po vrst' pa Turk leži.

Pa belče v dir, da prideta
gor' do kovača umazanca.
Matjaž mu reče: »Kaj ti dam? —
da turški kujež si, poznam —
brž konja zbosi, preobuj,
narobe podkve mu prekuj!«
Turčin narobe prekoval
pa kralj z levico zlat dajal,
z desnico glavo proč mu d'jal,
do Save konj'ča zapek'tal.
Se vdere vanjo, rezgeta,
ve dobro, kaj na hrbtu 'ma,
da nosi draga sebi dva:
Matjaža, kralja slavnega,
in rešeno nevestico,
Alenčico kraljičico,
Črez reko splava široko
na blaž'no zemljo ogrsko.

Narodna pesem.

117. Turški napad.

Leta 1475. so Turki v najlepšem poletju udarili na južne štajerske pokrajine. Vodil jih je Ahmed paša. Jurij Šenk, glavar koroške dežele, je v naglici zbral

nekaj vojske. Zalotil je sprednje krdelo turške vojske. Misleč, da je to vsa turška vojska, se Slovenci hrabro vržejo na Turka. Preden je tistega dne solnce zašlo za goro, je ležalo okoli dve sto nevernih sovražnikov pobitih na bojišču. Drugi so se umaknili.

Veselo poročilo, da so Slovenci premagali Turka, pride tudi v stiški samostan. Opat Ulrik brž napove procesijo k cerkvi Matere božje na Muljavi, v vasi, dobro uro oddaljeni od samostana.

Medtem se je zgodila slovenski vojski velika nesreča. Komaj je Ahmed-paša zvedel, da so kristjani razmetali in pobili njegovo prvo krdelo, je razkačen zapovedal svoji petkrat večji vojski, da še tisto noč zajame krščanske junake. Ko je napočilo jutro, so zdajci Slovenci uvideli, da jih je zajel petkrat močnejši sovražnik. Krvavo so se bili. — Vsak vojak je bil junak; nobeden ni dal zaman svojega življenja. Ali naposled vendarle obnemore utrujena in oslabela vojska. Ostanke krščanske vojske se naglo umaknejo v gozdove.

Veselo je vstajalo solnce in obsevalo polja in travnike stiškega samostana. Par za parom je šel v procesiji za svetim križem iz samostana: naprej menihi, za njimi plemeniti gospodje, nato pa pobožni kmetiški ljudje, moški in ženske, brezkončno število. Počasi se je gibela pobožna množica dalje.

Kar se zasliši od vzhoda do severa znani grozoviti krik: »Allah, Allah!« Kot blisk naglo se začuje strašna beseda: »Turki!« Od vzhoda so pridirjali turški konjiki naravnost po travniku proti množici. Od severa pa so vrele druge čete. Strah obide ubogo ljudstvo. Kakor plane jastreb zviška med piščeta, da jih nekaj podavi, nekaj razkropi, tako so pridrli Turki nanje. Zdajci se dvigne krik do neba. Vse beži. Največ ljudi je pobegnilo v cerkev in na obzidano pokopališče, nekoliko v bližnjo hosto, nekoliko brez namena in brez glave tja, kamor jih je nesla noga. Mnogo pa so jih Turki posekali in pojezdili na travniku. Stari ljudje pravijo, da je tekla tačas kri po trati kakor v žlebu potok in da so jo turški konji do členkov gazili. V cerkvi in na pokopališču, okoli katerega je bil precej visok zid, je bilo mnogo beguncev, ki so iskali zavetja.

Menihi, ženske, otroci in starci so zbežali v cerkev, moške pa so se zbrali za zidom in sklenili, da se bodo branili do zadnjega diha. Tu je pograbil vsak, kar mu je bilo pri rokah za orožje, bodisi, da je bilo iz železa ali iz lesa delano orodje ali sirov kolec. Drugi so nabirali kupe kamenja, ga rušili od cerkvenega zidu in ga metali na sovražnika, ki se je bil približal.

Iz cerkve so donele molitve, da bi Mati božja izprosila od Boga srečno brambo in rešitev pred strahovitim sovražnikom. Pred oltarjem so kleče molili menihi, sivolasi moške, in glasno so jih spremljala grla vse verne množice v cerkvi.

Okoli in okoli po planjavi so dirjali divji Turki. Eni so vlačili zvezane ujetnike s seboj, drugi so se zbirali v čete, da bi navalili na kristjane. V majlnih četah so Turki pritiskali na tabor. A kmetje so branili ne le sebe in svojo domovino, marveč tudi svojo vero, žene in otroke. Vedeli so, da jim ni pričakovati milosti, ampak da bodo sužnji, brž ko se vdajo. Zato so se branili za slabim zidom in s slabim orožjem proti neštevilnemu, dobro oboroženemu sovražniku s tako hrabrostjo, kakršne bi morda današnji dan zaman iskal.

Zmeraj bliže in bliže so se pomikali Turki. Ko se je nagnilo solnce že blizu gor, so bili strahoviti sovragi že pred zidom. Zmeraj več in več jih je prihajalo. Že so plezali pogumnejši po zidu in prislanjali bruna. Zunaj so se bliskale krive sablje, izza zida pa so vihteli možaki različno orožje. Eni so z drogom merili Turkom črepinje, drugi so suvali z odtrganimi deskami vruga v zid, tam spet je sukal velik, močan mladenič težek kovan svečnik z oltarja, da je nekaterega nevernika za vselej minilo poželenje, hoditi plenit v naše dežele.

Na severni strani tik obzidja je stala stara lipa. Na deblu je visela že od nekdanj podoba Matere božje. Zadaj za podobo pa so se bili v votlem deblu zaredili sršeni. Predrznemu janičarju je prišlo na um, da bi se dalo z drevesa storiti stiskanom kristjanom mnogo škode. Spleza torej med veje in res je njegova strela za dela marsikaterega borilca za zidom. Kmetje se iamejo razmikati. Že visijo Turki na zidu — kar pošlje Beg drugega, sicer majhnega, vendar hudega pomočnika.

Turek je bil brcnil podobo Matere božje z drevesa in tako razdražil žival v drevesu. Naglo prihrume sršeni iz dupla. Vse rumeno jih je okrog in pikajo janičarje na drevesu in Turke pod lipo. Ko kmetje to opazijo, se spet ojunačijo. Turki pa, ki se jim je bilo braniti zoper kmetiško orožje in razdražene sršene, so se morali umakniti in otepati zabuhle obraze pred silno, jezno živaljo.

Črna noč se je raztegnila nad ubogo, potrto deželo. Ne ene zvezdice ni bilo na nebu. Vse so bili zakrili gosti oblaki, kakor ne bi hotele gledati obupa in žalostnega stanu slovenskih prebivalcev.

Josip Jurčič.

118. Mutec osojski.

»Pozdravljam te, oj temni stoletni samostan,
pozdravljam te, zelena jezerska tiha plan!
Prelepi skriti biser koroške ti zemlje,
bo li miru kraj tebe tu našlo mi srce?«

Popotnik kdo si tuji, ki sam s seboj golčiš,
ob jezeru osojskem po cesti mi hitiš?
Junaška ti je hoja in plemenit je stas,
oči žare ti živo, a bled je tvoj obraz.

Priromal je pod goro do samostanskih vrat,
pred samostanom sivi sprehaja se opat.
A romar ta je mutec, nagovora ne zna;
odgovor on menihu na listu pisan da.

»Kaj čitam v pismu tvojem? Iz Rima si prispel?
In tu pri nas ostati, počiti bi se htel?
Le z mano, mož pobožni! Če ti sree zvesto,
za hlapca nam očetom boš služil tu lahko!«

Molče gre za opatom črez samostanski prag.
Najnižje posle v hiši on dan opravlja vsak.
Najprvi je na nogah, ko jutro se rodi,
poslednjemu na večer sen stisne mu oči.

In nihče več ne vpraša, kdo on je ter odkod,
 kje zibelka mu tekla in kje njegov je rod.
 Neznani, kot bil je prišel, in tuj ostane vsem.
 Kdo pač bi z njim se menil? Saj mož je tih in nem! —

Bolnika dnes previdet osojski gre opat.
 Tam v celici tesnobni leži mu nemi brat.
 Na postelji ubožni je mutasti bolnik;
 s popotnico približa se mu izpovednik.

»Oh, oče moj častiti, poslušajte me zdaj!
 Čuj, govori li mutec? . . . Godi se čudo — kaj?
 Ni bil li v samostanu nad sedem dolgih let?
 In zdaj zna govoriti, kar mogel ni popred!

S počasno govorico si olajšuje vest . . .
 o dneh preteklih burnih — oj, dolga je povest!
 Povest o škofu svetem — Stanislav mu ime —
 ki z mečem on je nekdam prebodel mu srce . . .

In ko je na Osojah napočil tretji zor,
 mrtvaške pesmi v cerkvi menihov pel je zbor,
 na sredi cerkve v krsti je hlapec nemi spal,
 za njega v plašču črnem opat je mašo bral.

Pel mašo oče Tenho in molil je tako:
 »Naj pride njega duša, o Bog, tja gor v nebo!
 Glej, delal je pokoro naš nemi samotar,
 naš Boleslav, kralj poljski . . . zavreči ga nikar!«

Anton Aškerc.

119. O početku idrijskega rudnika.

Mesto Idrija leži v globoki, kotlasti dolini v podnožju visokih planin. Spričo bogatih rudnikov živega srebra je znano po vsem svetu. Ob obeh bregovih potoka Nikove, ki se izliva na vzhodnem koncu mesta v Idrijco, se slikovito vrste bele hišice, raztresene nekaj po dolini, nekaj pa po bližnjih bregovih med zelenimi vrtiči. Skoraj sredi mesta se vzdiguje, viden že od daleč

z vseh strani, mogočni zvonik mestne župne cerkve sv. Barbare. Na majhnem holmcu stoji častitljivi stari grad, sezidan v obliki četverokotnika v dve nadstropji. Na sredi je dvorišče. Stolpi so na treh straneh. Zgradili so ga l. 1831., da bi bil Idrijčanom v bran in zavetje proti Benečanom in Turkom, ki so v tistih časih često napadali naše dežele. Zdaj so v njem nameščeni rudarski in drugi uradi. Južno stran mesta opasujejo rudarska poslopja. Tukaj je tudi vhod v rudnik, radi kateřega je Idrija zaslovela.

Kako vse drugače je bilo v tej dolini pred štirimi stoletji! Temni prastari gozdovi so pokrivali to pokrařino. Divje zveri so se klatile po neprodirnih hostah in le kak ubožen oglar se je v njih ustanovil ter si postavil borno leseno kočico. Sicer pa ni bivala tod živa duša.

L. 1479. — tako pripoveduje Valvazor v svoji »Slavi vojvodine Kranjske« — je neki kmet po naključju našel živosrebrni rudnik. Bil je škafar ter je baje imel svojo kočo blizu kraja, kjer stoji sedaj cerkev sv. Trojice. Ko je bil nekega dne pripravil svojo leseno robo, da jo ponese drugi dan na prodaj v Škofjo loko, je opazil, da ena posoda pušča. Nese jo k studenčku, ki je izviral blizu njegove kočice, da bi se zamočila. Tam jo pusti čez noč. Drugi dan pride ponjo, a posoda je bila silno težka. Ko pogleda vanjo, zapazi, da se na dnu leskeče nekaj srebrnkastega. Odlije vodo in na dnu ostane neka tekoča srebrnkasta snov, ki je naš škafar ni poznal. Bilo je živo srebro, ki se je bilo ponoči nateklo z vodo vred v posodo ter ostalo spričo svoje teže na dnu.

Zdaj pa hajdi z njim v Škofjo Loko k zlatarju.

Škofjeloški zlatar je bil silno radoveden, kje je dobil mož to kovino. Zlatar je dobro vedel, da je ta dragocena kovina živo srebro. Toda kljub vsemu vpraševanju ni mogel od kmeta ničesar zvedeti. Ta je o vsem lepo molčal in se delal nevednega. Ko je prejel za srebro svoj denar, se je napotil proti domu.

Med potjo se mu je pridružil, kakor poroča Valvazor, vojak Kancian Anderlein. Temu človeku se je posrečilo, da je iz kmeta izvabil, kje je našel živo srebro. Škafar mu je povedal ves dogodek ter mu tudi pokazal

kraj, kjer je zamakal posodo. Anderlein je kmalu najel delavce ter začel kopati. S tem je bil storjen začetek idrijskemu rudniku, o katerem se je kmalu razširil glas daleč po svetu.

Toda iz početka ni šlo delo nič kaj od rok. Manjkalo je potrebnega denarja, manjkalo potrebne vednosti v rudarstvu. Že leta 1504. je prevzela podjetje neka družba, kateri je načeloval Valentin Kutler. Pa tudi Kutlerjevi družbi od začetka sreča ni bila posebno mila. Po nobenem rovu niso mogli priti do rude. Pričeli so torej kopati navpik v globino. Dolgo, dolgo niso mogli zaslediti živosrebne žile, tako da je Kutler že obupal ter mislil, da je rudnika konec. Tudi denarja mu je že zmanjkalo in bal se je, da mu delavci ustavijo delo ter ga siloma poterjajo za plačo, katere jim že davno ni več redno dajal. Skoraj štiri sto metrov so že bili prevrtali brezuspešno, kar so dne 22. junija l. 1508. prav na god sv. Ahacija prikopali do bogate rudne žile. Veslikansko veselje je navdalo vse delavce. Pustili so delo ter pohiteli h Kutlerju, da mu naznanijo svojo srečo. Ko je Kutlerjeva žena začula krik in vrišč, je mislila, da so rudarji ustavili delo ter prišli terjat zasluženo plačilo. Strgala je raz sebe zlato verižico ter jo vrgla delavcem — zadnjo dragotino, ki ji je bila še preostala — ter jih rotila in prosila, naj prizanesejo njej, možu in otrokom. Kdo bi mogel popisati veselje, ko je zvedela, kaj je pravi vzrok velikemu hrupu!

To je bil znamenit dogodek v zgodovini idrijskega rudnika. V spomin na ta dan so imenovali to jamo »jamo sv. Ahacija«. Papež v Rimu je na Kutlerjevo prošnjo dovolil, da se obhaja vsako leto na dan sv. Ahacija veličastna procesija kakor ob sv. Rešnjem Telesu. In s koliko slovesnostjo se ta procesija vrši še danes vsako leto dne 22. junija! Ob cestah so naslonjene veje, vsa okna so ozaljšana s cveticami in razsvetljena. Z rudarsko godbo na čelu stopajo v izprevodu v prazničnih oblekah vsi uradniki in dostojanstveniki, meščani in rudarji.

Idrijski rudnik je hitro zaslovel po svetu ter se kmalu močno razvil. Danes spada med največje rudnike živega srebra na svetu.

Josip C. Oblak.

120. Kronanje v Zagrebu.
(1573.)

Zvonovi zagrebški pojo,
pojo, da še nikdar tako.

»Le vkup, le vkup, gospod, tlačan!
Oznanjamo slovesen dan!

Široko ori se naš glas
v poslednjo tja slovensko vas!

V poslednjo tja hrvatsko vas
naj slišijo seljaki nas!

Razlegaj se do daljnih dalj:
Matija Gubec naš je kralj!«

Ropoče boben gor in dol
po ulicah ko še nikol:

»Le vkup, le vkup, oj Zagreb ves!
Seljakov kralj se krona dnes!

Kjer cerkev Markova stoji,
tja gledat kronanje zdaj vsil!«

Kjer Marka svetega je hram,
pred njim železen prestol tam!

Pred stolom Gubec, kmet stoji...
O srečen, slaven kralj si til!

Glej, kronanje iz oken vseh,
z balkonov gledajo in streh.

Ponosno Gubec jim stoji.
Molče jim govori z očmi!

Poglejte smeli mu klobuk!
Ni li posavski to hajduk?

Zimzelen si za trak je del,
pero kokotovo pripel...

In Gubcu, glej, možje trije
priklonijo se do zemlje;

priklonijo se do zemlje,
v škrlat odeti vsi trije.

Priklanja prvi se, veli:
»Naš kralj Matija naj živi!

Bog spolnil ti je željo, knez!
Ves narod v tebi združil dnes!

Tu v Zagrebu, preslavni voj,
htel prestol si imeti svoj.

Tu prestol! Glej ga pred sabo:
nad ognjem žolt je ko zlato!

Nanj sede Veličanstvo naj!
Vdano prosimo sedaj! ...

Bojiš se trona?! — Ti ječiš? ...
O vreden, da na njem sediš!«

Priklanja drugi se, veli:
»Naš kralj Matija naj živi!

Brez krone kralja nočemo —
mi kronati te hočemo!

Na tronu svetlem že sediš,
a zdaj še krono to dobiš!

O, rači jo, prejasni knez,
iz mojih rok sprejeti dnes!

Žari se ko zlato ti vsa —
saj v živem ognju je bila ...

Trepečeš?! Dosti si krepak,
za krono rojen si, junak!«

Priklanja tretji se, veli:
»Naš kralj Matija naj živi!

O kak te diči krone kras!
Kraljev pod njo je tvoj obraz!

O kralj slovenski, kmetov voj,
na stolu zlatem pred menoj,

od mene sprejmi pa v roko
ognjeno-svetlo žezlo to!

Krepko ga drži! ... Z njim vojuj,
podložnikom zapoveduj!«

In vsi zvonovi zapojo
in bobnarji zabobnajo:

»Matija Gubec — živel kralj!
razlegaj se do daljnih dalj!«

Na tronu Gubec kralj sedi,
z mrčvaškim glasom govori:

»Kot kralj dnes prvič gledam vas —
vi zadnjič slišite moj glas! ...

Ves narod kronan si z meno,
s kraljevo venčan zdaj častjo ...

O naš veliki petek sam! ...
Kdaj vzkresne stara pravda nam? ...

Za njo moj duh vas spremljaj v bran!
In — pomnite današnji dan!«

Anton Aškerc.

121. Savel se spreobrne.

Savel pa, ki je še dihtel po grožnji in moriji zoper učence Gospodove, je šel k velikemu duhovniku in si izprosil od njega pisem do shodnic v Damasku, da bi može in žene tega nauka, če bi jih kaj našel, zvezane privedel v Jeruzalem. Ko pa je bil na poti in se bližal Damasku, ga je nenadoma obsijala svetloba z neba; padel je na tla in zaslišal glas, ki mu je rekel: »Savel, Savel, kaj me preganjaš?« Odgovoril je: »Kdo si, Gospod?« In ta je rekel: »Jaz sem Jezus, ki ga ti preganjaš; toda vstani, pojdi v mesto in povedalo se ti bo, kaj ti je treba storiti.« Možje, ki so z njim potovali, so stali strme, ker so nekak glas slišali, pa nikogar niso videli. Savel se je

dvignil, imel odprte oči, pa ni nič videl. Peljali so ga torej za roko in privedli v Damask. In tri dni ni videl, in ni jedel ne pil.

Bil je pa v Damasku neki učenec, po imenu Ananija, kateremu je Gospod rekel v prikazni: »Ananija!« On je odgovoril: »Tukaj sem, Gospod.« In Gospod mu je rekel: »Vstani in pojdi v ulico, ki se imenuje Ravna, in vprašaj v hiši Judovi po nekem Taržanu, Savlu po imenu; kajti glej, on moli in je videl v prikazni, da je vstopil mož, po imenu Ananija, in položil nanj roke, da bi spregledal.« Ananija je odgovoril: »Gospod, slišal sem o tem možu od mnogih, koliko hudega je storil tvojim svetim v Jeruzalemu; in tukaj ima oblast od velikih duhovnikov, zvezati vse, kateri kličejo tvoje ime.« Gospod pa mu je rekel: »Pojdi, zakaj on mi je orodje, ki sem ga izvolil, da ponese moje ime pred pogane in kralje in sinove Izraelove. In jaz mu bom pokazal, koliko mora trpeti za moje ime.«

Ananija je šel in stopil v hišo; in položil je nanj roke ter rekel: »Savel, brat, Gospod Jezus, ki se ti je prikazal na poti, po kateri si šel, me je poslal, da spregledaš in boš napolnjen s Svetim Duhom.« In takoj so padle z njegovih oči kakor luskinе in je spregledal. Vstal je in bil krščen in vzel je jedi ter se pokrepčal.

Apostolska dela, 9, 1—19.

122. V predmestni krčmi.

Plesali so po para dva,
jim godla godca stara dva.

In pili vino »Orvieto«
in peli pesem »Rigoletto«.

Od zadaj resen mož je stal
in gledal, kakor bi se bal:

»Kako ste živi, krasni pari!
Nebo vam rožno zdravje vari!«

Pa rekli so mu pivci vsi:
»Še vi bi, očka, plesat šli!«

»No! Saj bi šel — a noga leva
nič prav se tal mi ne zadeva.

Lesena je — a pravo vzela
na vojski mi je bridki strel.

A včasih jaz sem plesal fino,
prosila mati: Nehaj, Nino!

Z nogô sem pahnil jo pred se
sedaj ni majke ne nogê...

A daj mi vina, dekle vitko,
da potopim si misel bridko!

In pil je in odhajal je
in pes za njim zalajal je.

Silvin Sardenko.

123. Zmaga pred Dunajem.

V tistih urah se je nesrečnemu cesarskemu mestu približalo odrešenje. Zvečer dne 11. septembra, ko se je stemnilo, so zagorele rakete na Golovcu. Cesarska vojska z Lotarinškim je predročila Donavo in se združila z bojnimi silami poljskega kralja Jana. Vso noč so se vžigali kresovi na gorovju, ki obdaja Dunaj s tiste strani. Kara Mustafa je hitel, da bi se vsaj za silo utrdil proti vojski, ki je prišla nadenj, ne da je pričakoval. »Kara Mustafa je skaza,« je sodil kralj Sobieski o njem. »Ni nam zaprl poti pred Dunaj. Tepli ga bomo.« Kralj je imel vendar težke nuje, preden je dospel čez gore. S sinom in vojsko je hodil na žive in mrtve... Bilo je 12. septembra na nedeljo. Že ob petih zjutraj so začeli grmeti topovi. Kara Mustafa je razprostrl svoje sile na široko in gosto med Dornbachom in Nussdorfom. Rdeč prapor z belim križem je plapolal vrh Golovca. Tedaj so se začele krščanske vojske dvigati na boj: cesarske in nemške čete, pešci in konji, Lotarinški in vrhovni vodja kralj Sobieski. Slovanski in nemški rodovi so v prvem sunku potisnili desno turško krilo nazaj. Nato so čakali, da udarijo Poljaki. Šele okoli dveh popoldne so ti zavezniki prispeli iz gozdov.

Turki so vse sile obrnili proti njim. Bitka je besno valovala sem in tja. Zdajci pa so začeli Poljaki prebijati, cesarski so segali turškemu desnemu krilu v ledja. Vsa neizmerna turška vojska se je spustila v beg. Neprecenljivo bogastvo turškega šatora se je smejalo zmagovalcem kot zaslužen plen. Iz obleganega Dunaja so izpadli. Kakor golazen na njivi ali vrtu so vreli in bežali janičarji iz jarkov pred mestom. Tako je prišla noč in je vstal novi dan. Kralj Jan je jezdil v mesto. Ljudje so mu poljubljali škornje, in ostroge. Kralj pa je stopil v cerkev in zapel Bogu zahvalo:

»Te Deum laudamus«

Ivan Pregelj.

124. Najlepši dan.

Na postelji smrtni kralj stari leži,
pri postelji hči mu edina kleči.
Sosedje so snubit jo prišli trije,
vse trem je kraljična užgala srce.

Pokliče snubače kralj k sebi vse tri,
poslavlja od njih se, tako govori:

»Ko v sanjah življenje jaz gledam sedaj,
življenje minulo, viharo nekda . . .
Kateri pove mi najlepši moj dan —
ta danes moj srečni naj zet bo izbran!«

In reče mu prvi: »To dan je bil zlat,
ko kronan s kraljico si vračal se v grad.«

In reče mu drugi: »Oh to je bil dan,
ko boj je na meji bil ljuti končan,
ko z lovorom venčan si prišel domov,
pozdravljen od zvestih očine sinov.«

In tretji: »V tlačanstvu tvoj ječal je rod;
usmilil si ljudstva se, sužnih sirot,
svobodo si zlato mu vrnil, gospod!
Zato domovina te tvoja časti —
ni dan li najlepši iz tvojih to dni?«

In starcu skali, porosi se oko,
 snubaču on tretjemu stisne roko;
 kraljično prelepo za ženo mu da —
 najlepši je dan mu pogodil pač ta.

Anton Aškerc.

125. V francoskem ujetništvu.

»Umri ali hodi!« tako so nam pretili in vsakdo lahko ve, kaj smo si izvolili.

Prvi dan na potu nam je bilo hudo, strašno hudo. Pomisli naj človek, kakšen prah naredi šestnajst sto mož, na gostem mož za možem, po suhi, prašni tržaški cesti! Tak prah je bil, da skoro nisem videl svojega sosedu, ki je taval tik pred menoj, in sem mu stopal vedno na pete, ker me je porival drugi za hrbtom naprej. Imel sem prahu polna usta, poln nos; ves sem ga bil poln. Skoro mi ni dalo dihati. »Sapnik se mi bo zadefal in za-mašil«, sem si mislil in jedva sem stopal dalje; »oči mi bodo zatemnele, vse so že od cestnega prahu zakidane.« In vročina, kaj mi je prizadela le-ta! — Žejni pa kakor suha kepa. Lakota se še pozabi, ali žejo trpeti, to je hujše, kakor ne vem kaj. Vzdihovali smo po svoji potr-pežljivi navadi: »Bog nam daj še kdaj priti do vode, si-cer vsi od žeje pocepamo.« Res je več Ogrov prvi dan obležalo, da kar dalje niso mogli, dasi so francoski stražniki vpili nad nje in se jezili. — Težko sem čakal večera. »Zvečer bomo dobili vsaj vode, če že kruha ne«, sem si mislil; »umreti nas vendar ne bodo pustili«. Prišel je zaželeni mrak. »Zdaj se bomo odpočili, dobili kaj za v usta in pa vode«, so si pravili veselo moji tovariši.

Dado nam reš majhno mero kalne vode in kosec kruha. To je bilo že dobro, ko bi zopet druge, še hujše nesreče ne bilo. Čez noč smo imeli namreč ležišča po hlevih, kamor so nas zaprli kakor kozle. Okoli in okoli pa so razpoštavili straže prav na gosto. Bog se usmili, kam bom ušel, ko sem bil tako zdelan in truden, da bi bil kar obležal. Stražnikov bi nam zares ne bilo treba.

Majhna pest vojakov bi nas bila lahko ugnala v kozji rog. Kakor snopje smo pocepali na zdrobljeno slamo. Nobeden si ni postiljal, ampak vse križem smo pospali kakor vojska kralja Matjaža. Truden sem bil, to je res. Toda ko bi bil vedel, da si v tem spanju nakopljem na glavo in život tako strašansko nadlogo, bi ne bil šel spat.

Ko začne drugo jutro bobnar na vse zgodaj razbijati in nas sklicavati na noge, smo prihajali vsi živejši in skočnejši iz hleva. Vsak mož je dobil četrť vojaškega kruha za ves dan: ali ga snej precej zjutraj, ali pa zdaj malo, zdaj malo! Po eno četrť na dan smo dobivali vseh petnajst dni noter do Mantove. Vodo smo smeli piti le zjutraj in zvečer, kadar smo bili zaprti. Na potu pa, če smo tudi ves dan hodili ob vodi, ni smel nihče srkniti kapljice.

Ko smo prišli do Mantove, nam je šlo na boljše. Iznebimo se silnega in neusmiljenega poveljnika in dobimo tudi več živeža: na dan pol hlebca, torej še enkrat toliko kot poprej. Imeli smo še nekaj bankovcev, ki nam jih Francozi niso hoteli vzeti, ko so nas oropali. V Mantovi smo jih ponujali, za kolikor bi jih bil kdo hotel. Ali nihče ni hotel poznati avstrijskih bankovcev. Niso bili vredni nič, še beliča ne, in stran smo jih posmetali.

Od Mantove so nas spremljali, ali da bolj prav rečem, gonili nevojaki. Bilo jih je majhno število. Ko bi mi ne bili tako sestradani in utrujeni, bi se jim bili lahko uprli, dasi smo bili brez orožja. Ali to nam še na misel ni prišlo.

Na vsaki postaji so se naši spremljevalci premenili in drugi brambovci so nas gonili do naslednje postaje in tako dalje. Tolažili so nas vedno z mestom Turinom. »Tam bodeite dobili več denarjev in živeža«, so rekli. Hitreje smo stopali, da bi bili poprej v Turinu.

In glej, ko smo storili štiri in dvajset hodov od domovine, smo prišli v Turin, ki nas je rešil revščine. Veselo smo kričali. Vsak je mislil le na to, kako se bo tukaj najedel; na drugo smo bili pozabili. Na dom že ni nihče mislil, ali pa le redkokrat, zakaj želodec mu ni pripuščal

na kaj drugega obračati misli kakor nanj. Dobili smo pol hleba prav lepega kruha, prostaki in korporali po štiri francoske solde (sous), mi naredniki pa po osem soldov na dan. Zdaj smo se okrepčali, ko smo si kupovali živeža sami. Ceno pa je bilo k sreči tedaj vse. Tretji dan pridemo do visoke gore, ki se imenuje Mont Cenis. Hodili smo sedem ur navzgor po široki, gladko v strmo skalo vsekani cesti. Tukaj dobimo lepo stanovanje pri redovnikih. Bog jim daj dobro, to so bili možje po volji božji. Belo oblečeni menihi so nam dali dovolj vina in mesa, da smo ga bili vsi siti, in vse to zastonj. Takega dneva nismo še imeli; to dobrotljivo postrežbo smo občutili toliko bolj, ker smo bili ujetniki, sestradani, utrujeni, v sovražnikovi deželi. Vsi smo se skoro od veselja jokali in hvalili Boga.

Josip Jurčič.

126. Begunci.

1. Dosti je na nebu zvezd,
dosti je na zemlji cest;
vsaka zvezda nas pozna,
na vsaki cesti smo doma:
 brez doma.
2. Tihe, svetle so zvezde,
tihe bele so ceste;
trudno tožen je naš vzdih,
ki gre do njih, ki gre po njih:
 brez doma!
3. Eno solnce ima nebo:
radi eno bi cestó,
da bi pripeljala nas
spet kdaj v drago vas:
 do doma!

Joža Lovrenčič.

127. Potujejo oblaki.

Potujejo oblaki težki, sivi
 bogve odkod in bogve kam,
 za njimi sence v dolgi mračni grivi
 k neznanim polzejo goram.

Brez diha les molči in čaka, čaka —
 bogve — viharja? Tihih sanj?
 In hrepenenje raste iz somraka,
 vse neobsežno raste vanj.

Tu — prva, težka kaplja iz oblaka.
 Utonil dan je — bogve kam.
 Zakril izgnanec je oči in plaka
 neskončno tih, neskončno sam.

Vojeslav Molč.

128. Mornar.

Oj, plava po morju mi barčica
 kot ptica po nebu vesela;
 in njeni boki so pisani
 in njena jadra so bela.

A mlad mornar otožno zre
 na zeleno obrežje;
 odmika se bolj in bolj barčica,
 srce mu je težje in težje.

Glej, tamkaj stoje in zro za njim
 z otožnimi srci in lici:
 njegova siva mamica
 in bratec pri sestrici.

Sestrica in bratec mu zadnjič roke
 v pozdrav otožni vihtita,
 a majka stoji, nepremično stoji,
 kot bila bi kamenita.

Krog barčice pa šume, šume
ti zeleno — modri vali:
»Oh, mari bi bil doma ostal
pri majki na rodni obali!

Jaz hranim premnogo biserov,
a jih ne hranim zate —
bogate so daljne tuje zemlje,
a niso zate bogate.

In tam te nikdo tolažil ne bo,
ko plakal boš v boli pekoči —
oh, mari bi bil doma ostal
tam v borni rodni koči...«

In mladi mornar otožno zre
na zeleno obrežje;
odmika se bolj in bolj barčica,
srce mu je težje in težje.

Oton Župančič.

129. Njen grob.

Jeseni smo pokopali mater. Ne vem več, ali je bil jasen dan ali meglen ali je deževalo. Šel sem za pogrebci kakor v sanjah in še zdaj se mi zdi, da so bile sanje vse, kar se je takrat godilo; in da je bilo morda v resnici čisto drugače, nego se spominjam. Prišli smo na pokopališče, da nisem vedel kako in kdaj. Nato smo stali kraj globoke črne jame, iz ilovnate prsti izkopane. Pevci so zapeli. Kakor iz daljave sem slišal zamolkle moške glasove. Besed nisem razumel. Na debelih vrveh so spuščali rakev v jamo. Oboje, rakev in jama, se mi je zdelo preveliko in prečrno za mojo mater, ki je bila drobna kakor otrok. Ko je župnik odmolil — ali pa morda že prej, ne vem več — so vsi krog mene pobirali rumeno prst ter jo metali na rakev. Tudi jaz sem se sklonil, da bi pobral pest prsti kakor vsi drugi; ali skoraj mi je izpodrsnilo, da bi bil kmalu padel na kolena;

nekdo me je zadaj prijel pod pazduho. Nato so si posebci slekli črne suknje, zgrabili za lopate in metali v jamo prst v težkih, velikih kopicah. Spočetka je zamolklo bobnelo. Kmalu je bobnenje potihnilo. Slišal sem le še pritajeno vzdihovanje in ihtenje. Jama je bila polna, grmadila se je gomila, zmerom širša in višja, velika, pretežka za mojo mater. Kako smo šli s pokopališča, tudi ne vem. Nenadoma smo sedeli v krčmi in pili. Nekateri so bili žalostni, nekateri veseli; jaz sem jih gledal in sem jih komaj poznal. Moje misli so bile kakor mrtve, v črno jamo zakopane.

Teden dni pozneje sem se odpeljal v tujino. Ves tisti teden nisem stopil na pokopališče; prišel sem do vrat, pa sem se vrnil. Kakor strah je bilo v meni — kakor tisti strah, ki obide vernega človeka, preden stopi v samotno svetišče, pred Boga, sodnika svojega. Malodušen sem bil in slab. Nisem si upal, da bi odprl vrata v blagoslovljeni hram, kjer je pod težko gomilo spala svetnica-mučenica.

Pet let sem ostal v tujini. Čez pet let sem se napotil, da bi molil ob njenem grobu. Odprl sem vrata in šel do srede pokopališča, do križa. Tam sem se ozrl prestrašen. Tuj kraj je bil krog mene, kakor da ga še nikoli nisem videl. Križi, križci, beli in črni kameni, ob zidu vrbe in ciprese, gole, zelene, cvetoče gomile, peščene steze, — vse mi je bilo tuje. Groza mi je segala v srce. Gledal sem na levo, na desno — od nikoder ni bilo glasu, da bi me poklical, pozdravil. Jaz pa sem mislil, kadar mi je bilo hudo v tujini:

»Pridem do vrat in takrat bom slišal njen glas: Kod si hodil, da te ni bilo tako dolgo? Čakala sem te in nisem mogla spati, celih pet samotnih let! . . . Pa bi šel naravnost do njenega groba in bi pritisnil lice na rosno travo, da bi slišal natanko njen mehki glas in da bi občutil topli dih iz njenih ust. Pripovedovala bi si lepe zgodbe, polne upanja in daljne sreče, kakor vselej, kadar sva bila čisto sama; in bila bi sestra in brat, obadva otroka, obadva z očmi, uprtimi proti vzhodu, da bi ugleдалa tisto nebeško zarjo, ki je bila njenemu in mojemu trpljenju od Boga obljubljena . . .«

Tako sem mislil.

Glasu od nikoder. Pokličí me, o mati, samo zašepči, zavzdihni pod gomilo, pa te bom slišal.

Hodil sem med križi, kameni in gomilami. Vsi grobovi so mi bili tuji, mrtvi, nobeden me ni pozdravil. Šel sem h grobarju, da bi ga vprašal. Tisti grobar, ki je kopal jamo za mojo mater, ter jo izkopal pregloboko, je bil že zdavnaj mrtev. Napol gluhi stavec, ki sem ga izpraševal, je z zaspanimi očmi ogledoval mojo suknjo, povedal pa ni ničesar. Nato sem šel k cerkveniku.

»Povejte mi, kje je materin grob? Saj ste bili s pogrebom, še krono sem vam dal!«

Cerkovnik je pomislil.

»Rekel bi, da je v levem kotu . . . če ni morda v desnem . . . star sem.«

Kam bi se napotil, koga bi vprašal?

V krčmi je sedelo mnogo znancev. Po obrazih se mi je zdelo, da sem jih videl pred petimi leti, da so bili morda celo pogrebci.

»Kje je grob, ki ga iščem?«

»Toliko je pogrebov zadnje čase. Ljudje umirajo kakor ob kugi . . . kdo bi štel grobove, kdo se jih spominja?«

Vrnil sem se na pokopališče, da bi iskal s treznim očesom, z mirnim razumom.

Treba je iskati med samotnimi grobovi, med tistimi, ki se jih dolga leta ni doteknila zvesta roka. Bog se usmili, koliko samotnih grobov! Polovica pokopališča same puste gomile, brez spomina, brez križa in kamena. Še križi so polomljeni, kameni stoje pošev, besede so zabledele. Kako je bilo napisano na tem križu, ki leži izrvan in zarjavel na gomili? »Svoji nepozabljeni, na vekomaj ljubljenej materi . . .« Gomilo je bil porasel visok plevel, križ leži v njem — kod hodiš, ti zvesti sin? Saj je šele pet kratkih let, ko si postavil ta bronasti križ, napisal nanj te goreče besede, prilival potočnicam s solzami! O ljubezen, postala si beseda! Ko si stopila na jezik, te v srcu ni bilo več! Solza kane iz očesa, razpuhti se v prahu, vzdih dahne iz ust, izgubi se v vetru!

Izrujte križe, prevrnite kamene, izgladite gomile! Križi, kameni in gomile so mrtve besede, govore jezik, ki ga nihče več ne razume . . .

Ko sem šel s pokopališča, me je zeblo in noge so mi bile težke. Še tisti večer sem se vrnil v tujino.

Ivan Cankar.

130. Spomin na otroška leta.

In sanje povedo me tja, kjer stala
očetova je, meni rodna hiša.
Tu živel sem nedolžne dni otročje,
tam gori naša sobica bila je,
za deco nas in pa za staro mater,
ki ž njo zvečer in zjutraj smo molili,
ponavljali molitve starodavne,
ki jih na pамет toliko je znala,
da vsaki dan smo v tednu drugo čuli;
a bile so pobožne, tako mične,
da kmalu sem in rad se jih naučil.
Tu gori nam je pripovedovala
prelepe, mične vsakovrstne bajke
ali svetnika ktereга legendo:
od svetega Matija, ki odsekal
očetu si in materi glavo je,
kakor so Rojenice prisodile;
od svetega Mihela, kak je prišel
pred sveto nebo duše vagovavat;
od svetega Tomaža, kako v sodu
zabil je smrt in sedem let jo ječal,
da sedem let ljudje nič niso mrli;
od svete Jedruti, kako so miši
napredena vretena ji zglodale,
in druge svetne bajeslovne puče:
kako gozdove Vedomec preleta
in Veles krave varuje in vole
in goni jih s planin nazaj ieseni;
in kako norce znal je briti Kurent,
kako se je v nebesa sveta zmuzal,
da zdaj je med izvoljenimi v raj.

In zjutraj, kadar vstajala je zarja,
 golčala je, da svit je to nebeški,
 da je odlesk presvete luči rajske,
 ker rajska so takrat odprta vrata,
 da hodijo skoz nje k ljudem na zemljo
 in spet od zemlje gor v nebesa sveta
 poslanci božji, angeli čuvaji,
 s poveljem, naj bedijo nad človeštvom,
 da zablodivši kam se ne zadene,
 in nosijo do Boga sporočila,
 kako bili so prej ta dan otroci,
 jeli poslušni ali nepokorni.
 In ko sedeli smo na vrtu v senci,
 okoli nas so rožice cvetele
 in te smo brali, v vence povijali,
 nad nami pa so tički podnebesni
 prepevali si vsak na svoje grlo
 in mati nam razkladala je pesmi:
 od svetega Duha jo kos prepeva,
 kalin pa žvižga svet' ga Avgušтина.
 Pod onim-le orehom v hladni senci
 učila je poznavati me črke:
 poglej jo to-le: ta je kot očali,
 ki devajo na nos jih stari oča,
 kadar popoldne ob nedeljah svetih
 bero povest od mlajšega Tobija
 in časih od Svetinove družine,
 tej črki, vidiš tukaj, g se pravi;
 takoj za njo, poglej jo, vidiš to-le,
 ki kakor stol je starega očeta,
 kadar na njem sedijo pri kosilu,
 poglej jo dobro, tej pa h se pravi.
 Tako prispodablja je naučila
 me več je v tednu kot učitelj v letu.
 In tamle kraj potoka sem postajal
 na večer, ko zahajalo je solnce.
 Srce za njim tako je hrepenelo,
 da plezal na vrhunec sem drevesom,
 da dalje bi ga videl ino gledal,
 želeč, da zatonilo ne bi nikdar:
 in ko zašlo je tostran že za gore,

še gledal za odsvitom sem na Storžcu;
 ko je odlesk izginil tudi tukaj,
 poslal sem naših njiv škrjančka kvišku,
 da gostoleč se dvignil je nad goro
 in solncu nesel »Lahko noč!« od mene,
 ki po odlesku tičku na perotih
 odzdravilo lepo mi »Lahko noč!« je.
 Tako spomin mi v sanjah je navajal
 dogodbe davne zlatih dni otroških,
 ko so cvetele rožice mi bele.

Matija Valjavec.

131. Belokranjska balada.

1. Tam na belem snegu je
 črni vran zakrakal,
 tam na gazi potnik je
 žalosten zaplakal.
2. »Oj ne krakaj, črni vran,
 grozno čez poljano.
 Črni vran, ti kličeš smrt,
 prišla bi prerano.
3. Kdo bi nosil čižmice,
 čemer novi k maši,
 kdo bo sviral v muzike
 zvonke si na paši?«
4. Ali kraka črni vran,
 mož korake speši —
 doktor v mestu je dejal:
 »To ti sinka reši!«
5. Krakā, kraka črni vran —
 to je prag domači.
 Hvala Bogu! — Ali kdo
 čezenj ven korači?
6. Krik obupen — potniku
 znoj oblije čelo —
 ko je mimo okna šla,
 smrt spoznal je belo . . .

Oton Župančič.

132. Primorska »hiša«.

Primorci stavimo svoja bivališča drugače kakor drugi Slovenci. Kar je pri njih »izba« s častitljivo velikansko pečjo, to je nam »hiša« z velikim, kake tri pedi od tal vzdignjenim ognjiščem, na katerem gori ogenj skoro neprenehoma. Na ognjišču stoje nizke klopi ob treh obzidanih straneh; samo prednja stran je prosta. Ondi se suče gospodinja. In da more laže do kozic in loncev in do kotla nad ognjem, je ognjišče spredaj v polkrogu izrezano. Na ognjišču stoji še železno zglavje, kamor naslanjajo polena, da lepše gore. Velikanske ročice na zglavju so zgoraj tako izdelane, da lahko vanje postaviš bučo vina. To ognjišče je središče, okoli katerega se vse zbira. Okoli njega se vrti Primorcu velik kos življenja. Tu se najrajši gnete mladina pa tudi živali, psi in mačke, zlasti pozimi, ko nikoder drugod ni blagodejne toplote. Tu se gospodar počije po utrudljivem delu, tu popestuje najmlajšega otroka, tu si pripovedujejo novice in pravljice v dolgih zimskih večerih. Skratka, Primorcu je domače ognjišče v resnici to, kar je nam drugim samo v prenesenem zmislu, v podobni. V »hiši« ni druge oprave kakor mize, stoli in kaka omara. Po stenah pa je razobešeno vse polno medenega in kositrnega posodja, ki se mora vedno svetiti kakor solnce. S to posodo se ponaša pridna gospodinja. Po drugi strani so pa dolge police. Po njih je razstavljena vsakovrstna porcelanasta posoda, sklede in skledice, pladnji in še drugo, kateremu niti imena ne vem, vse lepo po velikosti in obliki razvrščeno. Vse skupaj pa stori, da se ta primorska hiša človeku hitro priljubi in da se čutiš v njej domačega.

Fran Erjavec

133. V stepi.

Derevnja Borki v tomski gubečnji.

Sred tajge v brezah skrita stepna vas.
V njej vsaka koča — beda, vsako lice —
le zloba tajna, vsako srce — mraz.

In še pod nebom so edine ptice
samotne vrane, brat jim je vihar
in nosi v mrak njih smrt slaveče klice.

A zemlja — mrtev je njen beli car,
zagrnila mu z ledom je gomilo
in sama spi, se ne zbudi nikdar.

Nikdar, srce? Kaj res si preobilo
okusilo spoznanj in strtih nad,
da bi verjelo, upalo, ljubilo?

Še krvaviš? Šepečeš . . . Listopad
šumi tako skoz južne gozde naše —
in človek ve: spet vrne se pomlad,

spet zakipijo zlate polne čaše
in še čistejši bo življenja sok . . .
Srce, živiš? — Kot jezdec si, ki jaše

po težkih bojih s smrtjo bok ob bok
skoz noč in z njo brez krink se razgovarja;
razbit je meč in zlomljen, počen lok.

A kraj noči ga čaka nova zarja.

Vojeslav Molè.

134. Strojevodja.

Komaj je zavozil brzi vlak iz postaje, je obšla strojevodjo rahla omotica, ki ga je sicer v živem prepihu takoj minila, a mu je pustila vendar nekako neprijetno občutje v udih. Tudi je čutil, da mu čudno neznano brni v ušesih in da igrajo pred njim na belem kazalu paromerske naprave neobičajni odsevi barvnih luči. Kakor zid je ležala desno in levo ob njem noč. Zdaj pa mu je bilo, kakor da mu je nekaka roka stisnila tilnik, da ne bi mogel okreniti glave. Slišal je jasno. Nekdo je ukazal kratko in strogo:

»Stoj!«

Strojvodja je gnal z brzino šestdesetih kilometrov. Za njim so šinile mimo luči prve male postaje. Zopet je legla tema kakor zid ob pot, koder je vozil strojvodja. Zopet je zaklicalo:

»Stoj!«

Strojvodja je stisnil zobe in pognal vlak do brzine sedemdesetih kilometrov. Blazna upornost je rjovala v njem:

»Ne zadušiš! Prej bom na mestu. Nisi moj gospodar!«

Ostro je klicalo tik ob njegovem ušesu:

»Stoj, stoj, stoj!«

Kurjač je začel sumljivo pogledovati po vodji. V daljavi je sinila luč s svetilnika. Strojvodji se je spasil čilo lice v smehu. Zaklical je:

»Došel sem!«

A beseda se mu je utrgala, smeh se mu je prevrgel v motno grgranje, roka je lovila v praznino, zajela slučajno v strojevje. Vlak je dirjal mimo svarečega zapiralnega znamenja. Kurjač je kriknil. Tedaj je legel strojvodja z vsem svojim telesom na zaviralo. Neskončen pisk je sezal v noč kakor strašen klic na pomoč. Kurjač je priskočil v zadnjem hipu in potegnjal za ročaj.

Stroj je zatrepetal kakor konj, ki je hipoma v diru obstal ob prepadu. Dvajset korakov pred brzim vlakom v postaji je sinilo dvoje luči.

Načelnik postaje je pridrvel ob tiru.

»Gospod Bog v nebesih, kaj je?«

Kurjač je zmignil z rameni in dejal hladno:

»Vlak sem ustavil jaz.«

Načelnik je planil na stroj in stresel strojvodjo: »Zbudite se, pijanec!«

Strojvodja se je sesedel na tla. Bil je mrtev, za dela ga je bila srčna kap . . .

* * *

Tri sto odrastlih oseb se je vozilo v vlaku in med njimi uboga mati z majhnim bolnim otrokom. Zaradi majhnega bolnega otroka je bilo prizaneseno vsem. Kdo veruje? Jaz verujem!

Ivan Pregelj.

135. Briškemu kolonu.

Vse leto in ves dolgi dan
 razrivaš pusto, golo grivo.
 Ko da ji v grudih srce živo
 iščeš, zemlji si udan.

A kaj skrbi obraz potan?
 Povej, kaj strah tišči ti v sivo
 glavo? Ah, ne sodiš krivo:
 kar ljubiš, ljubiš vse zaman.

Morda za svetega Martina,
 ko bodo sodi polni vina,
 tvoj gospodar ti da slovo.

In brez pomoči in utehe
 ti s kravo, deco in ženo
 iskat si pojdeš druge strehe.

Alojzij Gradnik.

136. Sovraštvo in sprava.

Odpravil sem se iz Ljubljane domov na poletni
 oddih. Bil sem že blizu Jelovega brda. Na Lovskem
 brdu sem hotel sestiti v šumeče resje pri poti ter se zagle-
 dati v plešasti Blegaš, ali me morda še pozna.

A pri poti sta že sedela dva. Že pred mano sta bila
 prelezla klance do Lovskega brda. Sedaj sta čepela v
 resju, podobna kupu nesreče. Videla sta se mi kakor
 dva omlačena snopa.

Mož je pokazal z roko na Blegaš: »Lep je! Na vrhu
 je v senci, po bregovih pa ga obseva solnce!« In res je
 takrat nad goro plaval velik oblak, ki je prestrezal
 solnčne žarke, tako da je bil vrh teman. »Lep je,« je
 obrnil k meni svoj izmučeni obraz, »in če je bil človek
 šestnajst let notri, se ga komaj nagleda.«

Zagledal se je v goro. Pričelo se mi je svitati, kdo
 bi bil ta človek. Dolgi zapor mu je razoral lice in tudi
 lasje na glavi so mu izpadli. Ni ga bilo lahko spoznati.

Nekdaj je naše gorovje govorilo le o tem, kako sta se kočar Skalar in gruntar Kalar trgala zaradi majhne njivice, ki je bila last beračeva, po kateri pa je hotel bogatin vlačiti posekani les iz svojega gozda, ki je ležal prav nad omenjeno njivico. Kalar, ki je bil z vso vasjo v sorodu, je imel na svoji strani vso vas. Imel je pa na svoji strani tudi različne odvetnike, ki so mu puščali denarnico, da je pravda več stala, nego sta bila njivica in gozd skupaj vredna. Skalar je radi tega imel proti sebi vso vas in mnogo odvetnikov, a je kljub temu v pravdi končno zmagal.

Lahko si mislite, kakšno sovraštvo je nastalo med Kalarjem in Skalarjem. Bogatin je besnel in je bil — kakor pravimo — vedno pripravljen revnemu kočarju »s sekirico dobro jutro voščiti.« Temno sem se spominjal, kako se je govorilo, da sta se v nekem robovju na Blegašu srečala, se spopadla in da se je pri tem Kalar do smrti ponesrečil. Potem je bila dolga razprava in Skalar je bil, če se prav spominjam, za vse življenje obsojen v Gradiško.

Pri teh spominih sem spoznal šimna Skalarja, s katerim sva v otroških letih skupaj pasla ovce, kateri pa je bil videti zdaj za najmanj trideset let starejši od mene.

Zopet je ječal: »Šestnajst let! In noben dan nisem videl naših gor. Posušil sem se kot kopriva — ej, huda je bila!«

Ko je nekaj časa molčal, je iztegnil koščeno roko ter pokazal na kraj, kjer se je iz zelenega bukovja kazal bel rob na bregu, ki ga obrača Blegaš proti Jelovemu brdu. »Tam za robom je bilo! Na ozki stezi me je srečal, sekiro je dvignil in k meni rinil. Ker pa je prej deževalo, se mu je spodrsnilo. Truplo in sekira sta padla po skalovju navzdol in kakor je Bog v nebesih: jaz se ga nisem dotaknil. Tako je umrl Kalar.«

»Kako, da so te obsodili?« sem vprašal.

»Njegov brat je pričal. Skrit za grmovjem je hotel videti, kako sem Kalarja pograbil in ga potisnil čez rob. Krivico mi je storil in šestnajst let mi je ukradel.«

Dosedaj Šimnova žena Luca ni spregovorila. Vendar se predolgo časa ni mogla krotiti. Imela je jokajoč, stopen glas, kakor ga ima zajec, če si ga slabo zadela. »Toliko sem vekala,« je zastokala in njene oči so bile v resnici podobne studencu, kadar izgubi v poletju voč'o, »toliko sem vekala, ko so mi moža odpeljali. So sedje me niso pogledali in če bi Presečnika ne bilo, bi bila konec vzela od lakote. Drugi me tako ni vzel na delo. Dobro leto potem je umrla Špelica — od stradanja. Toliko sem vekala.«

Pri nas ljudje ne jokajo, pri nas »vse veka« tako otrok v zibelki kakor žalujoči pri pogrebu. Zato je tudi Luca vekala, ko so ji moža vzeli in ko je umrl otrok.

Pa tudi brez vekanja bi bil človek tej ženski verjel, da je veliko trpela pod božjim solncem. V teku tega trpljenja se je je prijala bolezen, da je s svojim suhim obrazom neprestano migala sem in tje kakor petelin na vrhu cerkvene strehe, kadar je v zraku dvojna sapa. Ta uboga glava se je brez odloga kakor nihalo premikala od leve na desno in od desne na levo, prav kakor bi hotela zanikavati, kar je govorila s svojim stepenim in jokajočim glasom. Vse to je napravljalo vtisek smešnosti, a prav ta smešnost je nehote poviševala — če si nosil kaj človeškega srca v sebi — vtisek žalosti, katera je bila materi Luci prisojena v toliki meri.

»Otroka sem pokopala,« je tožila Luca dalje, »moža so imeli v Gradiški, fantič pa je moral v službo, ker ga doma nisem mogla preživiti. Bila sem zapuščena ko zapuščena ptica pozimi. Leta so tekla, nato pa sem šla k cesarju.«

»Na Dunaj?«

»Tja, kjer je cesar. Odvetnik mi je vse lepo napisal in v posebnem listu je prosil vse kristjane, naj mi gredo na roko, ker ne govorim nemškega jezika. Nič mi ni računalo in še nekaj za pot mi je dal. Hvala Bogu, da so še dobri ljudje na svetu!« Na dolgo in široko mi je pripovedovala, kako se je vozila na Dunaj, kako je ondi iskala cesarja, kako so ji vzeli prošnjo, da cesarja ni videla, da pa ji je ta moža vendarle pomilostil.

»Zdaj, zdaj imam moža,« je končala. »Obleko sem mu kupila, da se je napravil.« Ponosno je migala z glavo:

»Ali ni čeden?« Čeden sicer ni bil, ker je nova obleka visela na njem kakor na plotu, a pritrdil sem, da je čeden.

Tiho je dodala: »Doma mu pa nimam kaj skuhati. Ni pšena, ni moke in drugega nič. Prvo noč bo moral v posteljo brez večerje.« Obmolnila je ter me kimaje gledala od nog do glave. Nato je vprašala: »Ali kaj prida zaslužite?«

Videl sem, da je mojega odgovora pričakovala s strahom.

»Nekaj že.«

»Toliko, da lahko živite?«

»Prav lahko.«

Sedaj je vsaka črta na upadlem obrazu trepetala, dokler ni polagoma iztisnila iz sebe, naj jima kaj posodim in, pri ljubem Bogu, ne podarim. Kmalu smo bili edini, da jima posodim, da si bosta imela s čim kupiti živeža in da si potem kupita tudi kravo, brez katere jima ni bilo izhajati.

Res smo nato pri Posevčniku nakupili moke in drugih potrebščin. Trgovec pa nam je pridal vrečico, katero smo napolnili in katero je potem ves srečen nosil Skalarjev Šimen. Pri odhodu je Posevčnik omenjal, da je vsa vas v ognju in da morda ne kaže, da bi se danes vračala domov. Pa smo vendar odrinili proti Jelovemu brdu, kjer je bilo splošno mnenje, da »morivec« ne sme v vas.

Približali smo se prvim hišam. Čuli smo vpitje in opazili, da so ljudje vihteli kole in vile. Razlegal se je krik: »Živ ne pride v vas! Če je oni pod zemljo, naj gre ta za njim!« V prvi vrsti je divjal Kalar, ki je nosil v rokah zakrivljene gnojne vile. Tudi nekaj žensk je kričalo vmes in še celo otročaji so tiščali količke v slabotnih rokah.

Šimen in Luca sta obstala in od groze skoraj okamenela. »Moli, Luca!« je zaječal Šimen. Krčevito je tiščal vrečico k sebi, snel svoj črni slamniček z glave, z desnico pa pričel delati velike križe čez potno čelo.

Zadonela je veličastna molitev o Kristovem trpljenju in stepeni in jokajoči glas kimajoče Luce je pre-

segal vpitje množice. Razoglav sem korakal za onima, ki sta v silnih stiskah iskala pomoči pri Njem, ki je nekdanj trpel za naš solzni svet. Že smo dospeli do sovrážne tolpe. Solnce je zatonilo za Blegašem in senca je legala po krajini. Kakor jok je bilo čuti Lucin skrhan glas:

»... ki je za nas krvavo bičan bil, ki je za nas s trnjem kronan bil, ki je za nas križan bil.« Presunilo me je tako, da sem skoraj videl, kakor bi s trnjem ovenčani in krvavo prebičani Odrešenik stopal s svojim križem pred nami.

In ta dva sta nosila križ z Njim.

Ljudstvo je obmolnilo. Že je nekaj količev odletelo v stran. Matere so zgrabile otroke in tudi možje so izginjali. Zadnji je odstopil še Kalar; vile je treščil na tlak pred hlevom.

V hipu ni bilo videti žive duše več. Ostal sem sam sredi vasi. Onadva pa sta odkorakala proti svoji podrti koči. Še iz dalje se je čul stepeni in jokajoči Lucin glas: »... ki je za nas križan bil.« —

Tako sem prišel tisti večer na Jelovo brdo.

* * *

Naslednjega dne sem šel na izprehod. Pri vaški poti na tratini je ležal Kalar. V roki je tiščal odprt nož in suval z njim v zemljo. Ob mojem prihodu je dvignil glavo.

»Jezični dohtar, kaj?«

Pritrdil sem mu. Dolgo je zrl predse.

»Morda mi napišeš pismo za sodnijo, da bi potem človek tisto sam nesel v Loko, kjer bi ga zaprli brez listanij in orožnikov. Teh se bojim in nočem, da bi me pred otroki vklepali.«

Gledala sva si iz obraza v obraz. Precej časa! Nato je omahnil in zopet sekal z nožem po zemlji. Ko se je umiril, sem mu rekel: »Poslušaj dober svet! Krivico si mu delal, Luka, to je ena. Kazen je že šestnajst let lažila za teboj. Vest te je razjedala in to je hujše od ječe. Ali ni res?«

Samo zastokal je.

»Reci mu, da ti je žal in da naj v božjem imenu pozabi. Boš videl, da pozabi, in vse bo izravnano.«

Ker ni bilo odgovora, sem odšel.

* * *

V nedeljo pa je bil shod na Gori. Zjutraj je bila maša in ob desetih tudi. Zbrala se je bila velika množica. Dospel sem precej pozno. Skoraj med zadnjimi pa sta prišla Šimen in Luca. Kakor dvoje plahih ščenet sta se približala cerkvenim vratom. Tam je Kalar, bled kot stena, odstopil od moških, s katerimi se je razgovarjal. Stopil je pred Šimna. Množica je takoj postala radovedna in pritisnila k mestu, kjer sta stala Kalar in Skalar. Luca je v strahu zanihala: »Za božje rane, vsaj pred cerkvijo nama daj mir!«

Oni pa je izpregovoril razločno in glasno:

»Krivico sem ti delal in sedaj mi v imenu svete Trojice odpusti in pozabi!«

Šimnu se je povescila čeljust in lovil je Kalarjevo roko: »Vse je pozabljeno, Luka, vse je pozabljeno. Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

Množica je napravila prostor in z roko v roki sta prekoračila prag gorske cerkve. Ves čas je Šimen ponavljal: »Vse je pozabljeno, vse je pozabljeno.« Luca pa je odnekod iz obleke potegnila molek ter premikala med prsti njegove debele jagode.

Ivan Tavčar.

137. Vojni ujetnik.

Krasnojarsk v Sibiriji 1918.

Za senco senca šli smo v pusti dan
z upehanimi, trudnimi koraki.
Krog nas jesen, nad nami jata vran,
za nami grozni, žalostni oblaki.

Počitek kratek. Top pogled črez plan:
pri križu križ — par tisoč — vsi enaki.
Ko da ves svet je z njimi posejan,
molčijo v stepi križi nad junaki.

Na grob sem usedel se in bral besede:
 »Junak. Ujetnik — in pepel in prah.
 Zdaj spim. In spi moj up in spi moj strah.«

Pogled je križev štel neštete grede,
 roke so se zarile v grud prsti:
 »Da bi že spalo, srce, tudi ti!«

Vojeslav Molè.

138. Ivan Cankar in njegova mati.

Naša mučeniška mati nam je umrla dne 27. septembra leta 1897. Bil sem takrat v šesti šoli. Ivan pa, že dujnajski visokošolec, je bil doma na Vrhniki. Dan poprej mi je sporočil na dopisnici, da nam je umrla stara mati — mati naše pokojne matere — in me povabil na pogreb. Prišel sem domov in našel tudi mater na odru. Naše stanovanje je imelo samo dve sobi: v eni je ležala na odru stara mati, v drugi pa njena hči, naša mati.

Spominjam se, da je bil Ivan kakor blazen; ni mogel pojmiti, da mu je umrla mati, ki jo je tako neizmerno ljubil. Tudi ona ga je imela med nami vsemi najrajši. Ko so vsi drugi obupavali nad njim in ga zmerjali z izprijenim študentom, je ona verovala vanj, v njegovo srce in njegov talent. Z neko čudovito vero je prisluškovala njegovim visokoletečim sanjam, njegovim načrtom za bodočnost, ki je bila vsa lepa in sijajna. Kadar je utegnila, je brskala po njegovih papirjih, prebirala njegove mladeniške pesmi in bila trdno prepričana, da pride čas, ko bodo ljudje drugače sodili o njem in ne bodo več prezirali njega ter nje zaradi njega. Ta trdna vera matere, ki je edina z ljubeznijo in vdanostjo pokrivala njegove slabosti in ga branila pred hudobnimi jeziki, je začrtala globoko brazdo v Ivanovem srcu in v njegovih delih.

Pokopali smo staro mater, kakor smo znali. V hiši ni bilo krajcarja in jutri bo materin pogreb. Ivan je kot brezumen blodil okoli, potem se je pa napotil v Ljubljano. Že prej je bil izročil Bambergu svoje pesmi in prišla mu je rešilna misel, da dobi honorar in oskrbi z

njim materi dostojen pogreb. In res, s honorarjem 80 goldinarjev, ki jih je prejel za svojo prvo knjigo, za pesmi, ki jih je pokojna mati v rokopisu z naivno pobožnostjo prebiralala in zrla v njih Ivanovo prihodnost, je poplačal Ivan pogrebne stroške za ljubljeno mater.

Vpliv pokojne matere je ostal na Ivana trajen, neizbrisen. Ovekovječil jo je v svojem romanu »Na klancu«. Nekoč mi je pisal: »Kadar boš bral roman »Na klancu«, se boš spomnil na mater; tudi jaz sem veliko mislil nanjo, ko sem pisal.«

Naša mati je bila globoko pobožna žena. V večnem stradanju in brezmejnem siromaštvu jo je krepila vera v božjo pomoč. Tako dobro se je spominjam objokane, kako sedi ob praznem ognjišču in preišljuje, kaj bi nam dala za kosilo in za večerjo, lačnim in preplašenim, in kam bi šla iskat na posodo. Slabo je bila oblečena in ob nedeljah je hitela k zgodnji maši, zavita v široko preperelo ruto, da bi na praznik ob belem dnevu ne razodevala svojega siromaštva. Sključena v kotu je molila in bila vsa srečna, ko je videla Ivana in mene, da streževa pri oltarju. Popoldne pa je nas otroke vodila k sv. Trojici, kjer je opravljala križev pot okoli cerkve, mi pa smō s strahom in grozo strmeli v kričeče podobe neusmiljenih Judov, ki bičajo in križajo Kristusa. Spominjam se tudi tega, da je bila mati vselej, ko se je vrnila iz cerkve, vedrejša in da zvečer ni jokala.

Ta njena živa vera v Boga in njeno neomajno upanje v boljšo prihodnost se je vcepila v srce tudi Ivanu. Vem čisto dobro, da je Ivan zadržal materino sliko, kakršna je bila v resnici: sliko trpeče žene z živo vero, z večnim upanjem in z brezkraino ljubeznijo. In materina slika ga je spremljala skozi življenje do smrti. Nikoli se ni otresel materine podobe, ki se mu je vsadila v mehko in plemenito srce. Njegov evangelij, ki ga je oznanjeval trpečim, ponižanim in razžaljenim, »o trpljenju in o zmagoslavnem poveličanju iz trpljenja«, je bila dediščina, ki jo je prejel od svoje matere. In ko mi je rekel na smrtni postelji, da mu pokojna mati veliko prihaja na misel in da jo bo pozdravil, ko se z njo snide, sem vedel, da ga je mati vodila iz trpljenja v poveličanje.

Karel Cankar.

139. Zvesti Volkun.

Črednik je prisopel od spodnjega jezercja in povedal: »Nocoj ponoči je umrl stari pastir Jernej.«

»Bog mu daj dobro!« Smeh je zginil z mladih obrazov.

Drugi dan so ovčarji šli k pogrebu.

* * *

Ko so Jerneja zasuli, je njegov zvesti pes Volkun s šapami razbrskal prst ob nogah, se ulegel in položil glavo na grob. Pogrebci, posebno pastirji, kar niso mogli od groba. Volkunova vdanost jih je genila do solz.

»Z domačimi bo odšel.«

Nečak Marko je bil s sestrama že med vrati. Pes se ni genil. Marko ga je klical. Volkun še glave ni dvignil.

Marko je šel nazaj h grobu in prijel psa za gradio, da bi ga zgrda odpeljal. Ko bi ne bil hitro odskočil, bi ga bil Volkun ugriznil.

»Od žalosti je stekel!« so se zgrozili.

Tedaj je šla nazaj Manica, najmlajša.

»Ne hodi k njemu! Te bo!«

»Nič me ne bo.«

Manica je sedla k Volkunu in ga božala:

»Volkun! — Volkun! — Volkun!«

Pes je dvignil glavo in zavil, kakor bi zajokal. Pastirji so pogledali v tla in segli v žepe po rute.

»No, le razjokaj se. Saj vsi jokamo.«

»Uuu! Uuu! Uuu!«

»Volkun!« je prosila Manica.

»Uuu! Uuu! Uuu! Av, av, av!«

»Volkun! Pojdi za nami domov. Kaj me nimaš več rad?«

»Av-uuu! Av, av!«

»Če od žalosti pogineš, kdo me bo varoval? Kaj, če me volk? Volkun, pojdiva!«

Pa ga je preprosila. Pes je vstal in krotek je odšel z otrokom.

Janez Jalen.

140. Kraška jesen.

Sladka črnina: poln je grozd,
jagode v dežju bleščijo,
v dalji temneva borov gozd,
topoli pod hribom šumijo, šumijo.

Šumeča prihaja v vršenju lip
jesen; topole in hraste uklanja;
mi smo v vinogradu, drugi so v hramu —
vsak si po svoje otožnost preganja.

Srečko Kosovel.

141. Pismo z Oceana.

»Ta je torej tudi še živ!« pomisliš, ko odpreš to-le pismo, in se gotovo začудиš, saj se je šest let lahko živelo brez mene in me ni nihče pogrešal, kajne?

Da, še živim in sicer prav dobro. Vozim se po morju, sedim na palubi in Ti pišem to pismo; pravzaprav bi bilo najbolje, če ti ga lastnoročno izročim, ko se vrnem v domovino, saj je ta način pošte dandanes brezdvomno še najzanesljivejši.

Vožnja je sijajna. Kamorkoli pogleda oko, vse okrog samo morje, brezobrezno, sinje, mirno in gladko kakor zrcalo, tupatam nad obzorjem beli, svetli oblaki, jadrajoči bogvekam. Pred mesecem dni sem še preživljal zadnje dneve sibirske prelesti — v snegu in mrazu, v znamenju neprestanih prevratov, — danes pa jadram na severu Sumatre in se ladja bliža izhodu v odprti Indijski ocean. Za mano je Vladivostok s svojimi rdečimi zastavami, zavezniškimi vojaškimi oddelki, večnohladnim, neprijetnim vetrom, zamrznjenim pristaniščem in s kitajskim gledališčem. Samo še spomin so čarobni japonski otoki in nebeškolepi zaliv Nagasaki s svojimi napol papirnatimi hišami, neštetimi trgovinami, z budiističnimi svetišči, smejočimi se pomladnimi vrtovi in prvimi letošnjimi rožami. Samo še kakor v snu vidim pred sabo strme bregove gozdnate Formose, njen južni ko-

nec, pokrit z vilami in japonsko radiotelegrafično postajo. Samo še bajka se mi zdijo prelestni Filipinski otoki in brezprimerno lepi Manilski zaliv. In dnevi in noči na Južnem kitajskem morju! Samo še neizbrisni vtisi so ostali po njih, a vse je že za mano, vse, — tudi solnčni, beli Singapore, kjer sem se nagledal večne pomladi, solnca, morja in zvezd — za vse življenje. In zdaj plovem po južnem morju. Ogreva me južno solnce, seštevam vtise in seštevam življenje ter razmišljam o singaporskih palmah in o temnih rožah, ki cveto v parku okoli singaporske katedrale.

Da so mi palme, lilije in rože tako zelo ugajale, ni čuda, saj jih v Sibiriji nisem videl celih šest let. Sicer nikakor ne trdim, da nima Sibirija nič zanimivega in da ne nudi nič lepega. Snega je tam toliko, da ga ima človek že eno zimo dovolj za vse življenje. Nepopisno je hrepenenje, ki se budi sredi tega brezbrežnega snega v kratkih, enoličnih zimskih dneh in kadar zahaja hladno zimsko solnce nad belimi poljanami, — hrepenenje, ki je zaman gnalo stotisoče nesrečnežev iz neskončnih step in jih vendar še vedno ni vseh privedlo v zaželene kraje. Divna je stepa, kadar zazeleni na njej pomlad in prilete tisoči ptic s toplega juga in se igra veter od obzorja do obzorja z valovi šumeče zelene trave. Lepa je neprehodna, divja tajga, kadar jo zlati jesen in se smeje v nešteti barvah, med katerimi prevladuje pozlačen rumen ton. Čarobno je Bajkalsko jezero in otožnolepa in neskončna samotna Mandžurija. Posebno izvirna pa je Sibirija, kadar jo opazuje človek dolgo vrsto let dan na dan izza plota ujetniškega tabora: vihar je še groznejši, breze so še žalostnejše, življenje še globlje, srce še samotnejše. In še lepše bi bilo vse to, če bi človek vse to čital mojstrsko opisano v klasični knjigi. Kdor pa je vse to okusil in preživel sam, mu je veliko ljubše tropično morje, gorko, smejoče se nebo in palmov gaj na bregu, h kateremu plovejo v jutranjem bregu razpeta bela jadra. In tako seveda tudi jaz nisem prav nič žalosten, da ne morem več hoditi po lesenih hodnikih sibirskih mest, na katerih si človek zlasti zvečer — če ne sije ravno mesec — vsakih pet korakov lahko razbije nos.

In vendar, vendar se vozi precejšen del Rusije z nami. Marsikaj nam je tam prešlo v meso in kri, marsikaj je postalo naše, kar je bilo poprej samo rusko, — če nič drugega — teh šest let sibirsk^e življ^enske šole, spoznanja in razumevanja.

Predvsem se vozijo z nami sibirski spomini in teh je dovolj. Nočem te dolgočasiti z njimi. V Sibiriji pa so stvari, pred katerimi človek nehote umolkne in ne more razumeti brezbrežne človeške zlobe in neusmiljenosti. Mislim, da so besede odveč, ker itak ne morejo izraziti tega, kar je bilo, in ker človek, ki tega ni videl in preživel sam, itak ne more tega razumeti. Pogoj za razumevanje bi bilo poznanje duševnega položaja, ta pa je bil tako nenavaden, da nimate v Evropi prav nobenega primera. Če bi uzrl v bližini ujetniških taborov široka polja grobov, ki pokrivajo sibirsk^e stepe, bi morda uganil globino sibirsk^e žaloigre. Že pred samimi golimi dejstvi se ježijo človeku lasje na glavi. V taboru Tockoje pri Ufi je umrlo tekom dveh do treh mesecev od 17.000 ujetnikov — 9.000 mož; in ni čuda, da se onim, ki so preživelⁱ ta strašni čas, svetijo oči v blaznem blesku. V Omsku je pokopano okoli 30.000 ujetnikov, v Novo-Nikolajevsku okoli 20.000, v Krasnojarsku okoli 15.000. — Ali naj nadaljujem? Mislim, da je dovolj števil^k.

Ali se spominjaš medicinca Pavla Zamide? Seveda si ga poznal. Zlat fant je bil, jako nadarjen in nenavadno marljiv in dober. Niti v ujetništvu, kjer so se radi neznosnih razmer, v kakršnih smo živeli, svobodno in nemoteno razvijale vse strasti in zlasti sovraštvo, ni imel nobenih nasprotnikov. Drage volje je vedno vsakomur pomagal in bil ves sama radost in veselje. Bilo ga je samo delo. Da se je vrnil v domovino, bi bil gotovo eden najboljših njenih sinov. Toda — ni se vrnil in se ne vrne nikdar. — Prvič je zbolel že v 1914. letu. Dobil je tifus, a je ozdravel, četudi mu je v telesu gotovo ostala kal boleznⁱ, ki ga je mučila pozneje: jetika. — To je bilo po izbruhu ruske revolucije. Že poleti 1917. leta je začel bolehati in slabeti in ni mu pomagalo kopanje v Irlišu in ležanje na njegovih peščenih bregovih, kadar se mu je posrečilo plačati vojake, ki so nas stražili, da so

nas odvedli k reki. Prišel je boljševiški prevrat. Naš gmotni položaj se je jako poslabšal in občutili smo novo vlado tudi v daljni, od sveta pozabljeni Tari, ležeči 300 vrst severno od Omska na Irlišu, sredi step in gozdov. Bil je Silvestrov večer in praznovali smo ga v upanju, da je poslednji, ki ga obhajamo na sibirskih tleh. V največji sobi smo pripravili majhen oder. Igrala se je med drugim tudi Zamidova enodejanka in deklamiral se je njegov »Ahasver«. Vse je bilo sredi sirske bede in zime veselo in dobro — vsaj ta večer. Opazoval sem Zamido; bil je vesel in zadovoljen, toda nenavadno bled in utrujen. Ko sem ga spremil v sobo, kjer je spal, se mi je zdel tako izmučen kakor še nikdar poprej. »Ko bi se le že vse skupaj kmalu končalo!« je dejal. »Ko bi le že prišel domov! Tam se pozdravim in bom lahko nadaljeval študije . . .« Skušal sem ga tolažiti. »Še štiri mesece,« sem odgovoril. »Potem se raztaja Irliš in parniki nas odvedejo v Omsk, od tam pa se vrnemo po železnici v domovino. To ni več dolgo. V juniju, juliju bomo že pili cviček na Drenikovem vrhu . . .« — »Da, ko bi bil zdrav,« je tiho odgovoril, »toda bojim se, da ne učakam pomladi . . .«

Par dni pozneje so ga peljali v bolnišnico, kjer se je začelo počasno umiranje. Pred odhodom je še izročil zaprto pismo prijatelju ter prosil, naj se pismo odpre šele takrat, če se mu kaj »prigodi«. Kot medicinec je seveda vedel, kaj ga čaka. A čudno: čimbolj se je slabšala bolezen, tem bolj je rastlo v njem upanje in prepričanje, da ozdravi, tako močno in nepremagljivo je bilo hrepenenje po domovini, po življenju in svobodi. Spominjam se dni, ko sem ga obiskoval v bolnišnici. Ležal je v majhni sobi. Skozi okna je bil videti sam sneg in sredi snega par smrek in brez, večno otožna, enolična sirska pokrajina. Kadar je le kdo mogel in smel, ga je obiskoval. Obisk je sledil obisku. In nikdar ne pozabim razgovorov o domovini v oni samotni bolniški sobi. Tujina in zima je bila vsenaokrog in smrt je trkalá na vrata, fant z lepimi, velikimi, temnimi, bolešno svetlimi očmi pa je govoril vedno le o domovini, o pomladi, o življenju. Postajalo mu je vedno slabše, hrepenenje pa je samo še rastlo. Govorilo se je takrat, da nas takoj

spomladi, ko se raztaja led na Irlišu, odvedejo ladje do železniške proge in seveda v prvi vrsti invalide. »Da le ne bi pozabili name!« je govoril Zamida. — »Ne bojte se,« ga je tolažil zdravnik. »Vi pojdete s prvim parnikom in ste sploh prvi na vrsti.« In Zamida se mu je hvaležno nasmehnil. A ni čakal ne pomladi ne prvega parnika.

Pošta iz domovine, (ki je pozneje sploh prenehala prihajati), je dohajala že takrat jako redko in pozno, v kolikor se seveda ni izgubila med potjo. Bednemu Zamidi pa je vendarle še napravila veliko radost. Dan pred smrtjo je prišel na njegov naslov zabojček iz domovine — bilo je koncem aprila — z majhnim božičnim drevescem in svečkami, prevezanimi s svilenimi trakovi, dar matere in sester, namenjen za minuli božič. Pavel ga je bil nepopisno vesel, a še tisto noč je nastopilo mrzlično stanje, med katerimi je neprestano govoril s svojo materjo. Drugo jutro je pa umrl. — Odprli smo pismo, ki ga je bil izročil prijatelju. Bila je njegova opomba, poslednji izraz čiste, plemenite, nepokvarjene in možate duše, kakršnih sem le malo videl v življenju. Na koncu pisma je stala majhna opomba: »Če je mogoče, prosim, da se mi zapoje na grobu, Gozdič je že zelen . . .'; če pa ni mogoče, je tudi dobro.«

Ob njegovem mrtvaškem odru smo prižgali božično drevesce in nad odprtim grobom smo mu izpolnili zadnjo željo. Bil je dan, kakršne pozna samo Sibirija, kadar se hipoma zasmehlja toplo solnce in priveje topel veter z juga in prinese s sabo škorce in divje labode. In četudi par dni pozneje bržkone spet sneži, je ta dan vendarle pomladanski. In predpoldne takšnega dneva smo pokopali dolgo trpljenje, globoko spoznanje in kratko življenje Pavla Zamide. Tarčani so pravili, da Tara še ni videla takšnega pogreba, — četudi je stopala za krsto sama beda in nesreča in samo hrepenenje, — vojni ujetniki. Ljudje so razumeli žalost tega izgubljenega kratkega življenja — in še celo »rdeča milicija« je poslala časten oddelek svojih vojakov k pogrebu. Tarško pokopališče leži nedaleč od glavne ceste, vodeče v Omsk, skrito med samimi brezami. Tisti dan se je smejala solnce nad mrtvaškim brezovim gajem. Na vejah

so se bili pojavili prvi škorci in med glasnim krikom radovedno gledali na nenavadno množico, ki je napolnila ta tihi kraj, in na belo krsto, ki so jo spuščali v grob. Sledilo je par govorov, par pesmi, strelna salva, in pod sibirskimi brezami je zazvenela nad odprtim grobom ena naših najlepših pesmi:

»Gozdič je že zelen,
vrtič je razcveten,
ptički pod nebom veselo pojo.
Ptičke, jaz prašam vas,
al' bo že skor' pomlad,
al' bo že skoraj zelena pomlad?«

Veter je zašumel v brezah, solnce se je za hip skrilo za oblak in pesem je tiho zvenela:

»Pomlad že prišla bo,
ko te na svet' ne bo,
te bodo d'jali v to črno zemljo . . .« —

Čez mesec dni bosta že dve leti od tistega dneva. Sredi oceana sem se spomnil na oni samotni slovenski grob ob Irtišu, ki šumijo breze nad njim, in postalo mi je težko pri srcu.

Koliko je tam gori takšnih grobov! —

Danes šumi okrog mene samo nepregledno brezbrežno južno morje, sije tropično solnce in daleč za mano je vse, kar je spojeno s Sibirijo. Kakor da je to bilo že bogvekdaj, se spominjam krvavih, vročih božičnih dni v Irkutsku, ko so spet enkrat gmeli topovi in strojnice in so pokale puške po irkutskih ulicah ter smo čakali 17 dni na irkutskem kolodvoru, preden smo med samimi oboroženimi ovirami in le počasi lahko krenili naprej proti vzhodu — v tesni, mračni, nečisti tepluški (živinskem vagonu). In samo še spomin so postali novembrski dnevi v Tomsku.

Naš polk je bil takrat v Nižje Udinsku in bližnjih krajih, kjer je čuval železniško progo pred napadi tolpe; jaz sem bil kot privatni docent zgodovinskojezikoslov-

ne fakultete tomskega vseučilišča ostal v Tomsku. Bili so to izredni, nemirni meseci. Bojna črta sibirske vojske se je čedalje bolj pomikala proti svojemu ozadju, kar je bilo za vsakega nepristranskega gledavca samo naravno in samo ob sebi umevno.

Teh šest sibirskih let se mi zdi včasi kakor mračen, nepopisno težek sen, iz katerega sem se prebudil šele takrat, ko me je obdajalo krog in krog morje in solnce in sem uzrl smejočo se japonsko pomlad. In' sredi daljnega južnega morja čakam s hrepenenjem na dan, ko ugledam svojo domovino in njeno razcveteno pomlad . . .

Vojeslav Molè.

142. Gospod stotnik.

Bilo je hladno jesensko jutro. Megle so se vlačile po dolini in se plazile ob strmih rebrih gora. Na vrhovih se je v žarkih zgodnje zarje belil prvi sneg, ki je bil zapadel ponoči. Nebo je bilo jasno; še se je spominjalo na polnočni sneg in na mrzle jutranje zvezde, ali že je čakalo solnca.

Gledal sem skozi okno. To okno še nikoli ni bilo umito, zato sem gledal kakor skozi pajčolan. Razložil pa sem natanko vse, kar se je godilo pred menoj. Tudi glasovi so bili v čistem jutranjem zraku tako jasni, da sem slišal in razumel vsako besedo. Dvorišče je bilo za ped na visoko posuto s črnkastim prahom, ki se je bil čez noč spremenil v mastno blato. S prav takim prahom so bile pokrite tudi nizke strehe barak in uvelo listje oreha, ki je stal samotni sredi dvorišča. Pod tem orehom je držal vojak na uzdi osedlanega konja, ki je porhrskaval in vztrepetal od hlada in nemira.

V dolgi, ravni vrsti je stala stotnija, napravljena, da se še tisto uro napoti na bojišče. Stali so tam kakor od kamna. Nobeno oko ni trenilo. Sloka telesa so bila narahlo upognjena pod bremenom težkih nahrbtnikov. Nikoli poprej nisem videl na enem samem tesnem kraju toliko mlade lepote. Vsi obrazi so bili še zelo mla-

dostni, skoraj otroški, in vsi so bili sveži, kakor v rosi in zarji umiti. Tudi v očeh je bila svetla rosa. Gledale so kakor iz daljnih krajev, iz lepih sanj. Vse pa so bile nepremično uprte v gospoda stotnika, ki je s počasnim, malobrižnim korakom stopal pred nemo vrsto gori in doli.

Stotnik je bil sila visokega života; za glavo je bil višji od stotnije. Ogrnjen je bil v ohlapen črn plašč. Izpod tega je gledalo dvoje zelo dolgih in tenkih nog. V roki, ki je bila še v rokavici koščena in krempljasta, je držal palico, na katero se je gredoč opiral. V obraz mu nisem videl, ker je bil ves čas obrnjen proti vrsti. Korak za njim je stopal mlad praporščak, ki se je časih plaho ozrl, kakor se morda ozre človek, ki bi rad po-
begnil, pa občuti, da je priklenjen brez usmiljenja.

Še enkrat je gospod stotnik začel od kraja svoje ogledovanje. Postal je pred prvo številko v vrsti, pred visokim, vitkim fantom, ki je strmel vanj s črnimi, zamolklimi očmi. Stotnik je stopil tik predenj.

»Kako ti je ime?«

Fant je povedal svoje ime in tedaj mi je presunilo dušo: saj te poznám, ti lepi, mladi fant! Ti zamišljeni, s polnim srcem v veliko prihodnost strmeči! Mož med to-
variši, poslušen otrok med modrimi starci. Živa veja na drevesu; če bi jo odžagali, bi bilo ranjeno drevo samo!

Stotnik je vprašal nadalje:

»Ali imaš očeta doma?«

»Nimam ga več!«

»Pa koliko bratov in sestra?«

»Nimam jih!«

»Ali ti vsaj mati še živi?«

»Mater še imam!«

In luč se je vžgala v zamolklih očeh.

Tedaj je stotnik vzdignil palico, se dotaknil z okovanim koncem fantovih prsi ter pomignil praporščaku, ki je stal za njim. Ta je potegnil izza rokava zapisnik ter s tresočo roko zapisal fantovo ime. In fant je prebledel.

Stotnik je šel mimo drugega in se ni ozrl nanj. Stopil je do tretjega in si ga ogledal natanko. Ta je bil pač vesel, zgovoren in glasen mladenič ter slovit pevec. Imel je zdrav, okrogel obraz, ob drobnih ušesih se je vilo par svetloplšeničnih kodrov, sinje oči so naglas prepevale, temnordeče ustnice so se krožile v prijetnem smehljaju.

»Ali imaš nevesto doma?« je vprašal stotnik.

»Imam jo, gospod stotnik!«

Še glasneje so prepevale sinje oči, v svetlo daljavo je segla pesem. Stotnik je vzdignil palico, praporščak je pisal. In pesem je ugasnila v sinjih očeh.

Tako je stopal gospod stotnik počasi dalje ob dolgi vrsti. Pregledoval je, izpraševal in izbiral. Časih je izpustil po dva in tri, nekaterega niti pogledal ni, časih pa jih je zaznamoval kar po pet in šest zapovrstjo. In zdelo se mi je, da nalašč in preudarno izbira najmočnejše in najlepše.

Prišel je do kraja. Poslednjikrat je vzdignil palico, nato se je okrenil. Takrat sem videl njegov obraz in srce mi je utihnilo. Ta obraz je bil brez kože in mesa, namesto oči je bilo izkopanih v lobanjo dvoje globokih jam. Dolgi, ostri zobje so se režali nad golo, silno čeljustjo. Stotniku je bilo ime Smrt.

»Naprej . . . marš!«

Stotnija se je sunkoma zaokrenila ter se napotila s čvrstimi koraki v meglo nizdol. Pred njo je jezdil gospod stotnik. Visoko znad megle se je dvigal njegov črni plašč.

Ivan Cankar.

143. Kamenar.

Piščal tovarnega parnika, ki je vlačil s kamenjem obložene brodove po Kvarneru, je zahreščala hripavo, trudno. Napete mišice težakov so odnehale, upognjeni hrbti so se zravnali, dvignjena kladiva so padla in obležala na gramozu, lopate so zazvenele in obtičale, kamor so bile zasajene.

Poldne.

Kamenarji so segli za mahadrave, odpete srajce, potegnili izza njih velike rute in si brisali potna čela, potem se pa razprhnili brez besede po velikanskem nasipu skal, kamenja in gramoza. Vsak je poiskal v senčni razpoki pred solncem skrito kosilo, razvezal culico in se lotil borne jedi. Izmed sivih skal so se svetile v solncu mirne, rjavoožgane lise — koščena, trudna telesa kamenarjev.

Le eden ni šel med brate.

Po nasipu je zdrsnil do plivkajočega morja, odvezal čoln, se nagnil ob veslo in prebrodil par sto metrov širok zaliv, ki je še ločil nasip ob obali. Na njej je poiskal štrlečo skalo, pritisnil k bregu, ovil okrog skale verigo in s težko stopinjo stopil iz čolna.

Upognjena pleča je vzravnal, pogledal po gladki poti, zaslonil roko nad velike, posivele obrvi — in zopet gledal v daljavo.

»Ni je! Zakaj je ni? Pa sem še med vrati naročal zjutraj, naj ne mudi!«

Še enkrat se je ozrl. Ob tem je iztegnil vrat, da se je napela nagubana koža na njem.

»Ni je!«

Dvignjena roka je omahnila ob telesu kakor težko orodje. Kamenar je legel in ni nič pogledal, kam. Vznak je legel na vlažno sipo; ob desni in levi skala — on na sredi, živa skala.

Od potu prepojeni klobuk si je pomaknil na oči, prekrizal roki in nastavil rjave prsi popoldanskemu solncu.

Iz parka so zadoneli zvoki godbe.

Glasno so zaorili glasovi, zveneli čedalje tiše in tiše, vzpuhteli v cvetoče krone lavorjev, se prelili po čašah hijacintov, ovili mogočne aloe — in kakor omoteni od razkošja prešli nad plivkajoče valove pokojnega morja — ter se zibali po njem in na drobnih penah pljuskali na obali prav do kamenarjevih nog.

Njegova ušesa, vajena škripajočega dleta, škrtanja lopat, stokanja navorov in ropotanja granikovih verig, ki so kakor velikanska pošast grabile silne skale z bro-

dov, jih dvigale in spuščale v morje — ta ušesa so se vzradovala ob zvokih, ki so pljuskali na belih penah do njegovih nog.

Toda samo trenutek. Sladkost je bila kakor sladka skorjica, pod katero je grenčica.

Brazde na njegovem licu so se poglobile, koža kakor usnje se je zgubančila in spodnja ustnica je stisnila brke, ki so se obesili v skritem gnevu navzdol.

Droben, zveneč glas je poklical kamenarja.

»Spiš, ate?«

Črnooka deklica, zapečena v lice kakor rženi kruh, je postavila k njemu cajnico — in mu dvignila klobuk.

»Spiš?«

Kamenar je odprl oči, spodnja ustnica je izpustila brke, prsi so se dvignile — iz njih je hotela jezna beseda. Pa ni prišla.

Ko je zagledal oči svojega otroka, so splahnele brazde na njegovem obrazu; oprl se je na komolce. Vzel je lonec iz cajnice ter pričel zajemati. Ko je zajel zadnjič, je spustil žlico v lonec, ga del v cajnico in se obrnil k otroku. Z roko je dvignil deklico in si jo posadil na kolena.

»Tako! Sedaj pa mi povej, kje si se mudila s kosilom! Kako sem naročil davi?«

Oče je privzdignil obrvi. Barica je zardela.

»Si hud, ate?«

»Kako sem naročil davi?« je ponovil oče in dvignil obrvi še višje.

»Če ne boš hud?«

Barica se ga je oklenila okrog vratu.

»Povej po pravici!«

Težko je bilo očetu, ko je te majhne in tople otroške ročice rahlo odvijal od vratu.

»Nobene laži, otrok!«

In oče ni še povedal dvignjenih obrvi.

»Ne bom, ate.« Barici se je glas tresel.

»Vidiš, tamle pri morju, pred parkom, stoji ženska in ima koš do vrha napolnjen s hlebčki. Tako so lepi! Sladkorčki ne morejo biti boljši. Tam sem obstala in mislila, ko bi imela groš. Veš, potem so prišle iz parka gosposke punčke in gospe z njimi. In so kupile, vse

so kupile punčkam hlebčke. Ali jih niso jedle, sem mislila, da jih bodo, pa jih niso: veš, ate, k morju so tekle, jih drobile — in metale v vodo — ribam. To je greh, kaj ne? Mama pravi, da je greh, če se skorjica vrže na tla in pohodi. Te pa kar cele hlebčke mečejo v morje.«

Kamenarju so se zagibale ustnice in na robu mu je bila beseda, da jo izpregovori otroku:

»Vidiš, za take bi bila sodba...«

Pa mu ni zdrsnila beseda izpod brkov.

»Torej tam si se zamudila?«

»Tam! Res, samo tam pri hlebčkih«

»In bi ga resnično rada?«

Barica je pogledala očeta in tesno stisnila njegovo glavo z rokami.

»Kupiš si ga! Čaj!«

Kamenar je otipal vozal v ruti, ki jo je nosil za vratom, odvezal vozal in poiskal v njem groš.

»Na, Barica! Toda Ivici tudi poneseš nekaj hlebčka.«

»Tudi, tudi!«

Otrok je zdrsnil očetu s kolen, pospravil v cajnico prtič, s katerim je bila zakrita južina, stisnil groš v pest in se ravnal po hlebček.

Tudi oče je vstal.

Takrat je do morja prišetal bel voziček, v njem blede deklica, ob deklici dve služabnici, pokašljajoča gospa in gospod — zamišljen in žalosten.

»Viž, kakšen voziček ima ta punčka!«

Barica je pokazala na gosposko deklico.

Kamenar se je ozrl na bolno gospodo. Barica je že prestavila nogo na skali, da zbeži za hlebčkom.

»Počakaj!« je nenadoma zaklical oče Barici.

Njegova roka je segla po vozlu, ga odmotala in poiskala še dva groša.

»Na, Barica, še dva hlebčka kupi: mami, Ivici in sebi! Vsakemu svoj hlebček!«

Hčerki je zastala dvignjena noga na skali — vsa se je prestrašila in začudila kakor čudežu iz pravljice.

»Za vse tri, ate?«

»Za vse! Pogledj tja!« Pokazal je na blede bogastvo.

Barica se ni ozrla za prstom, segla je za denarjem in zardela od veselja.

»Otrok, tvoj oče je bogat in ti — njegova hči — si bogata!«

Očetove težke roke so segle po otroku in si ga pritisnile na razpaljene prsi.

Trikrat je poljubilo dete očeta ...

In oče je pil s teh zdravja kipečih otrokovih ustnic razkošje bogastva — — —

Barica je stisnila groške v pest; še ozrla se ni več na dragoceni voziček, popela se je bosonoga po skalah in tekla, da je vihralo sirotno krilce kakor zmagoslavje ...

Kamenar je gledal za njo, dokler se ni potopila v množici. Potem se je ozrl na bolni voziček — in njegovo srce se je razburilo od prešerne radosti.

Nato se je uprl v veslo — piščal je zahripala, v skalah so oživele rjave lise — v parku je godba obmolknila.

Izpod kamenarjevega dleta so pa zapršale iskre kakor vesele misli ...

Fran S. Finžgar.

144. Belzacar.

Vse bliže je doba polnoči,
v pokoju nemem Babel spi.

V kraljevem dvorcu še ne spe,
tam trume kraljeve šume.

V prestolno dvorano, da bi piroval,
je goste kralj Belzacar pozval.

Dvorjanov vrsta sveti se,
iskrijo čaše ko cveti se,

zvenčijo. In gostje veseli pojo,
čemernemu kralju je všeč tako.

Kako mu lica žarijo in rde
in vinska mu lega objest v srce.

Drzan tako, objesten tako,
izziva božanstvo, kleveče strašno.

Hvalisa se, kleveče pijan
in sužnjev zbor mu ploska glasan.

Ohol pomigne kralj z očmi,
in sluga gre in nazaj hiti.

Glej, zlatih na glavo posod je zadel,
ki kralj jih je Jehovi zajel.

In kralj pograbi s klevetno roko
posvečeno čašo, do vrha polno.

Vičoč jo burno izprazni do dna
in kliče penast na usta vsa:

»Jehova, Tebi posmehujem se,
kralj babilonski imenujem se!«

Dokléta ni še kletba strašna,
že kralju srce je plašnost obšla.

Objestni smeh je onemel, prestal,
dvorano vso je nemir preplal.

In glej, na steni beli tam
kot roka je vzišlo v sveti hram.

In piše in piše in več je ni—
na steni pisano gori.

Ubitotruden gleda kralj,
bledi in drhti vsebolj, vsedalj...

In goste tihe preveva mraz,
molče, ne ganejo v obraz.

Prišli so magi. Nihče ni umel,
ognjenih slov ni razodel.

Belzacarja pa so še iste noči
ubili njegovi hlapci sami...

H. Heine — Ivan Pregelj.

145. Kobilice.

Tistega večera je bil slišen šum, ki je prihajal od Tolmina. Zamolklo šumenje je prihajalo vse bliže. Podobno je bilo jesenskemu vetru, ki šumi visoko v gozdovih, le da je bilo enakomerno, brez pojemanja in vedno močnejše.

»Oblak!« je zakričal nekdo.

V resnici je od Tolmina prihajal oblak, gost, temen. Njegov rob je v višini zlatilo solnce. Mrak je legel nad dolino, podoben mraku, kadar hudourni oblak zraste na nebo. Od oblaka je prihajal šum. Šum nevihte in toče, žive nevihte in žive toče. Žvižg božjega biča in njegovih udarcev je bil slišen. Segel je v srca in v duše.

Sprva so gledali ljudje v to prikazen nemi, brez besede, s posebnim čuvstvom v srcu in z neznanim bleiskom v očeh. Groza je zavalovila v krvi in stopila v solzah v oči. Nato se je nabiralo v telesu in v duši nekaj smrtnemu strahu podobnega.

»Kobilice!« je vzkliknil nekdo s tako tenkim in pisakajočim glasom, da je v hipu pretrgal tišino.

Vsi ljudje so kriknili v enem samem kriku. Krik groze, krik obupa, strahu pred pustošenjem in pred smrtjo, v srdcu, v ugovoru proti usodi. Možje v nizkih glasovih, zamolklo, ženske visoko in hreščeče; otroci so zapiskali.

»Joj, joj, joj!«

Možje pa niso nehali kričati v nizkih glasovih; zdaj zdaj so dvignili glas, gledali v oblak, ki je prihajal vse bliže, postajal bolj in bolj črn in velik. Nekateri kriki so bili tako rjoveči, grozni, da jih ni mogoče popisati. Hoteli so preplašiti in odvrniti zlo, ki je prihajalo z zamolklim šumenjem čez nje.

Neka starka je pričela moliti. Ljudje so se ozrli za njenim vpijočim glasom, ki je hotel prevpiti vse, kot bi se vpraševali: kdo je, ki je našel v tej minuti toliko prisotnosti duha, da lahko moli?

»Ozri se na nas, o Bog...«

Prve čete so priletele. Urejene vrste so padle na vrtove, na robove njiv in se zgrnile skoraj neslišno v travo, med nasade.

Dečki so planili po njih, a bilo jih je le težko videti, zakaj mrak se je zgostil, zadnje solnce je ta hip ugasnilo in globoka senca je legla čez vso dolino. Le nebo se je risalo svetlo med gorami, na nebu pa je šumel oblak, ki se je s prvim koncem dotaknil vasi, zavil na polje in se pričel polagoma spuščati na tla.

Ljudi se je polaščala blaznost. Pričeli so begati in niso vedeli kaj naj storijo. Izmed hiš na vrtove, z vrtov na polja. Krdela kobilic so se spuščala na tla, gomazela, se prerivala in kopicila in se združevala v tabore.

Za hip je še starkina molitev onemela. Le za hip. Nato se je predramila znova, glasnejša, prodirnejša, kakor da hoče nadomestiti, kar je zamudila. Sila je bila prikipela do vrhunca in tudi molitev je šla do vrhunca. Starka je napenjala svoje zadnje sile, kakor da poje svojo labodjo pesem in umira. Nihče je ni poslušal. Nihče ji ni več odgovarjal. Pričel je vsak moliti zase, svoje besede, ne tistih, ki se jih je naučil v cerkvi ali od matere, ampak tako, kakor mu jih je narekovala sila tiste ure. Krik se je dvignil v svojem naporu in joku, da bi preplašil neizmerne množice, ki so se šume usipale druga za drugo na tla in širile neizrekljiv smrad.

Živali se niso strašile ne krika ne joka. Neme so padle na tla, stiskale krila, se dotikale tal in znova vzletale, se gromadile in pokopale pod seboj vse, kakor da zasipavajo zemljo.

Dečaki so prileteli s krikom z vrtov: »Požrle nas bodo!« Mladenič, ki jim je branil na domači vrt, se je spodtaknil in padel v njihovo gnečo, vzkriknil, kot da ga živega žrejo in prihitel med ljudi.

Nihče ni mogel ubraniti njihovega pristanka na zemlji. Nihče ni mogel omejiti njihove brezštevilnosti. Usipale so se ko dež in toča, ko sneg in prah in pokrile vse. Ta zavest je združila ljudi v živo kopico na sredi vasi... Zdajci so ponehali krik in jok. Grla vseh so pričela klicati Boga na pomoč. Bila je zadnja minuta. Kobilice so nalegle na vrtove in na polja. Molitev je bila podobna zarotenju in je rastla v žarkem plamenu preko roba vseh src.

»Rotimo te, Gospod, zavoljo naših žena in naših otrok, reši nas!« so vpili možje in dvigali žuljave roke proti nebu.

»Usmili se nas!« so jokale žene. »Romale bomo bose na Staro goro, če zahtevaš, na golih kolenih vso dolgo pot!«

»Sezidali ti bomo hram; rotimo te, reši nas!« so bruhalo možje zadnje upanje iz sebe.

»Ne bomo več grešili, usmili se nas!«

Medtem je nastala noč, tema se je zgostila. V daljavi je šumela Bela voda, po poljih in vrtovih je bilo vse tiho... Le v hišah so cveteli bridki vzdih...

* * *

Drugi dan.

Solnce se je dvigalo vedno više in sijalo na vso dolino, se razlivalo po zelenju in se smehljalo ko dete.

V solncu so se predramile kobilice, oživele in pričele lesti na vse strani. Čeljusti so grizle hlastno, kakor da niso jedle že vrsto dni. Bila jih je množica; druga druga so bile v napotje. Mahoma je bilo na mestu, kjer so taborile, vse izgrizeno, listje, cvetje, stebelca do korenin. Niso se teple za hrano, lezle so druga čez drugo, da so se tvorili valovi, gomazeče kače, živ valjar, ki se je pomikal dalje in izgrizel tla do prahu.

Solnce je peklo na gomazen. Zrak je postajal vedno težji. Nekatero kobilice so vzletele in poskočile par metrov dalje. Preletele so tudi njivo in sedle na zemljo, kjer je bila trava nedotaknjena, kjer je bilo žito še celo. Tam so se razprostrle v novo rojno črto, ki je grizla in širila pogubo kot ogenj:

Na vasi je odmeval krik. Razplodil se je na polje in na vrtove. Vsepovsod se je nudil isti prizor. Kobilice so vršile svoje uničevalno delo, ljudje so se borili proti njim. Pobjajali so jih s palicami in s kamenjem, teptali so jih z nogami in jih mastili kot sadje in repo, a lezle so iz tal in bilo jih je čimdalje več.

Nekdo je prišel na blazno misel: »Zažgimo vas! V ognju bodo zgorele!«

Z gorečim polenom je letel okrog hiše, morali so ga vreči na tla in mu iztrgati poleno iz rok.

Izkopali so jarke, dolge in globoke. Ko je prišel val golazni do njih, je popadal vanje. Ljudje so jih med krikom naglo zasipali, kobilice pa so lezle izpod prsti; prihajale so nove, lezle čez grob, letale čezenj, sedale dalje in grizle... Nanosili so grmado drvi, ki so jo naložili vzdolž njive in zažgali. Goreča stena je ločila žito od golazni, ki se je pomikala dalje. Ko je prišla do ognja, je lezla vanj četa za četo. Telesa so se smodila, širil se je smrad, plameni so ugašali. Čez ožgana trupla tovarišic so plezale nove vrste, se pekle in kadile, da se jim je slednjič posrečilo priti na drugo stran. Ene so poginile za druge...

Proti milijonskim množicam ni bilo pomoči. Nekateri ljudje so stali skrušeni in gledali, drugi so stisnili pesti in obračali obraz proti nebu: »Gorje!«

France Bevk.

146. Izlet med beneške Slovence.

V Kanalu ob Soči je bil sestanek vseh izletnikov, namenjenih med beneške Slovence. Bilo je na binkoštno nedeljo zjutraj.

Na nekdanji meji smo prebredli šumečo rečico Idrijo in že smo bili na zemlji beneških Slovencev. Dospeli smo v prvo njihovo vasico, do Šubicev. Ustavili smo se v vasi, da si ogledamo to prvo beneško postajanko. Hišice so slične onim naših vasi. Trdno so zidane in večinoma z opeko ali korci krite. Ker se ljudstvo peča razen z vinorejo tudi z živinorejo, najdeš skoro pri vsaki hišici razna gospodarska poslopja.

Šli smo dalje po lepi stezi in prišli skozi vasi Trbilj in Krutovo v največjo slovensko vas na Beneškem v Ažlo. Veselo potrkanje zvonov nas je opozarjalo na cerkveno slovesnost. In res, ko smo dospeli do vrha, smo opazili, da se vije dolga vrsta ljudi v procesiji. Tu smo lahko opazovali gibčne in čile postave beneških Slovencev.

Po glavni cesti smo dospeli v prvi beneški trg, v

Šempeter ob zeleni Nadiži. Tu smo se namenili ostati črez noč. Najprej smo si ogledali kraj sam. Šempeter je ličen majhen trg. V njem je več čednih stavb in uradov.

Iz Šempetra smo krenili po cesti ob Nadiži do vasi Pontjaka, od tu pa smo zavili po strmem pobočju do Landarja. To je majhna vas, odkoder je krasen pogled po Nadiški dolini. Naš obisk je bil predvsem namenjen znameniti Landarski jami. Zato smo stopili takoj k cerkveniku, ki hrani ključ od te jame in jo tudi razkazuje. Kaj prijazno in gostoljubno nas je sprejel ter nas odvedel proti jami.

V osmih minutah smo prišli do slikovitega kraja, kjer se sredi orjaške skalne stene blesti nekaj zidanega, kakor bi bilo tja na peči prilepljeno. To je vnanji del cerkve sv. Ivana Krstnika s podzemsko votlino. Visoko izpod jame pada curek vode, ki ob deževju silno naraste. Po sto in petih kamnitih stopnicah pridemo naprej skozi vrata v majhno lopo, katere del je vdolben v skalo; spredaj pa je odprt, da se nudi odtod zanimiv razgled. Naraven, okorno obsekan steber podpira strop v lopi, v kateri je stara peč za kruh in skalna vdolbina. V njej so phali in tolkli pšenico. Iz lope se dospe po še nekaterih stopnicah do glavnega vhoda v cerkev. Na zidu je kamnita posoda z blagoslovljeno vodo, a nad glavo ti visi izpod skalnega stropa zvon. Cerkvica je le sprednji del jame, jama sama pa sega še daleč v goro. Stene, strop, vse je iz žive skale, samo sprednja stran z oknom, zakristija in nekoliko prezbiterija je zidanega. V cerkvici je tudi lesena prižnica, spovednica in oltar Matere božje ter sv. Ivana.

V tej cerkvici se vrši vsako leto velik cerkveni shod, in sicer o veliki noči in na dan sv. Ivana Krstnika. Takrat privre ljudstvo iz vse doline in iz bližnjih gora k cerkveni slovesnosti.

Pod večer smo se vrnili v Šempeter. Tihotni mrak je že legal na zemljo in iz mnogobrojnih cerkvic, ki so posejane po gričih, je donelo večerno zvonenje. Večer nas je družil še dalj časa v prijetni zabavi pod krasnimi vtiski, ki smo jih doživeli na tem poletu v Beneško Slovenijo.

147. Na Kapitolu.

S srepim, mogočnim in kraljevskim pogledom sta me pozdravila egiptovska leva iz črnega granita. »Pomni, kam greš!« Tako je govoril ta pogled. »Na Kapitol staviš nogo. Na stoletja staro glavo davnega Rima greš, na glavo, pred katero so poklekali narodi vesoljnega sveta, na glavo, katere povelja so donela preko Alp do Britanije, preko morja do Libijske puščave in do egiptovskih piramid.« Človeka izpreleta nekaka groza, ko se pri vsakem koraku po zložnih stopnicah poraja nova, veličastna, grozna slika mrtve Rome. Živa volkulja me pogleda ob levi; nezadovoljno in vrtoglavo se šeta po kletki ter zdeha v vročini.

Na vrhu stopnic! Skoro zastane noga in ne bi si skoro upal prekoračiti vhoda na ravnico vrh Kapitola. Kolika velikanska moč odseva z leve in desne, s soh Kastorja in Poluksa in njunih mogočnih divjih žrebcev, ki sta pripravljena v besnem skoku pomendrati in streti vse, kar bi se protivilo rimski kohorti!

Sredi ravnice me pozdravi s konja Mark Avrelij. Pogled na krasno delo, ves izraz pravega Rimljanca, njegova zapovedujoče dvignjena desnica — vse to te prisili, da ne vidiš modernih stavb, ki obkrožajo najsvetejše in nedotakljivo mesto nekdanjega Rima. Kjer Mark Avrelij ponosno jaha bojnega konja, tam je bil nekdanj hrastov log, od pamtiveka najvarnejše zatočišče Rimljanov, obdano krog in krog z orjaškim zidovjem, obkroženo s templji, kjer se je dvigalo kadilo bogovom. In človeku se zdi, da se ob levi dviga grad prvaka bogov. Svetijo se stebri iz najboljšega marmorja, blešči se pozlačeno zidovje, tlak se izpreminja v mozaiku dragih kamenov. Sredi svetišča pa sedi on, brezčuten, z zlato krono venčan, ogrnjen v škrlatno togo, v levi sulico, v desni blisk. In njegovo kamenito oko gleda po obokih in marmornih stebrenikih, po katerih vise zmagoslavna znamenja mogočnih Rimljanov — uplenjeno orožje premaganih vojev raznih narodov.

Tu so galske čelade in sekire, razsekani ščiti, skrhanji meči, konci kartaginskih ladij, ligurski buzdovani, medvedje kože Germanov.

Ti spomini so me siloma tirali proč od modernega Kapitola in poiskal sem dokaj zvito in skrito pot na Tarpejsko pečino. Vrh nje je majhen vrtiček. Nikogar ni bilo na vrtu. Samota ugaja človeku, samote zahteva duh, kadar hoče misliti, če se mu zbudi želja, da se nasloni ob deblo in razveže peroti spominu in domišljiji.

Fran S. Finžgar.

148. Jurko je iskal strahu.

Tamle je bilo okoli pasjih dni, ko je najbolj vroče. Oče je bil truden in se mu je zehnilo. Zehnilo se mu je enkrat, dvakrat, trikrat zaporedoma, pa se je sinu Jurku zdelo čudno in je vprašal: »Oče, kaj je to?«

Oče se ga je kratko odkrižal: »E, kaj bo neki, strah je!« Jurka odgovor ni zadovoljil in je še vprašal: »Kakšen je strah?« Oče je vstal izza mize, zehnil četrtič in zamrmral: »Ti ga že drugi pokažejo,« in šel v vrt pod orehovo senco.

Jurku pa zdaj ni dalo več miru. Zapustil je očetov dom in jo ubral po svetu, da poišče strahu. Povpraševal je pri ljudeh. Ljudje so se mu smejali in mu kazali nastrej. Tako je prišel do grobarja. »Oče grobar, ali ste vi tisti, ki mi pokaže strahu?«

Grobar je premeril fanta od nog do glave in rekel: »Všeč si mi. Pri meni ostani za hlapca! Drugega ne boš imel dela, kakor ponoči boš čuval grobove. Ni pes, da ne bi spoznal strahu.«

Jurko je bil zadovoljen in je ostal. Ko je noč legala na zemljo, je storil po ukazu in šel na grobje. Sedel je pod križ, oberoč si objel koleno in čakal, kdaj in odkod mu pride strah. Čakal je in čakal. V zvoniku je bilo devet, bilo je deset, nič se ni ganilo. Bilo je enajst; tačas pa je zaječala zemlja. Zazibala so se tla, odgrinjali se grobovi, iz grobov so gomazeli mrličji. Rožljali so s kostmi, kakor bi stresali orehe. Ko jih je bilo zbranih trinajst, so pričeli kegljati. Keglji so jim bile kosti, krogle mrtvaške glave.

Jurko jih je gledal. Igra mu je bila všeč, pa si je zmisllil: »Če bi ž njimi kegljal, vem, da jih posekam.« In stopi mednje in reče: »Prijatelji koščeni, dajte še meni, da vržem kroglo!«

Mrtveci so završeli: »Huj, kri in meso, kaj vohaš tod?« in so planili vanj.

Jurko pa, ne bodi len, je pobral kost golenico in jim mlatil rebra, da je kar treskalo. Dreveli so okoli cerkve kakor zajci pred psom. Trikrat jih je nagnal naokoli. Tedaj je odbilo dvanajst in so kostnjaki planili nazaj v grobove in pod zemljo.

Jurko je bil spet sam. Sedel je pod križem in čakal. Čakal je do svetle danice, do rumene zore, do zlatega solnca, pa ni bilo strahu in ga ni bilo. Pa je šel h grobarju in se poslovil, češ, služba mu ne godi; strahu ni in kegljati mrliči mrlakarji tudi ne dajo.

Grobarju je bilo žal pogumnega hlapca, ali s silo ga ni bilo držati. Poslal ga je naprej k rablju.

Jurko gre in pride k rablju, ali ga hoče za hlapca. Rabelj pravi: »Zakaj ne, koliko bi rad plačila?«

Jurko odgovori: »Nič, le da mi pokažete strahu.«

Rabelj mu je udaril v roko in rekel: »Velja! Davi sem obesil tri razbojnike, nocoj boš čuval pod vešali. Tam bo strahu na debelo.«

Komaj se zmrači, gre Jurko pod vešala. Zleknil se je v mehki mah in čakal. Da bi čakanje bilo krajše, je sklenil, da konček zadremlje. Ali šel je veter in gugal obešenjake; bruna so škripala kakor suha kola v breg. Zastonj je pomežaval, spanec se mu je umikal. Pobral se je Jurko s tal, snel vse tri razbojnike z vešal in jih lepo zravnal po mahu. »Ne boste mi godli, nak!« Tedaj se mu pa oglasi zadnji in pravi: »Kdo si, duša, in kaj onegaviš tukaj?«

Jurko odgovori: »Strahu čakam.«

Obešenjak mu veli: »Neustrašen si, bodi še usmiljen! Daj in pojdi na levo roko, da prideš do stare smreke s tremi vrhovi. Pod smreko je zakopano ukrađeno blago, monštranca in kelih iz suhega zlata. Izkoplji ju in nesí ju v cerkev nazaj. Iz cerkve pa nam prinesi posvečene vode, da nas ž njo pokropiš uboge grešne pare!«

Jurko je slušal in storil, kakor ga je prosil obešeni razbojnik. Našel je smreko s tremi vrhovi, pod njo ukradene predmete in monštranca in kelih sta mu sama kazala pot v cerkev. Postavil ju je na oltar, pa so se vžgale lučke in zapele so orgle lepo, kakor bi peli angelci.

Jurko pa je hitel; zajel je v klobuk posvečene vode in tekel nazaj.

Zdaj mu pravi obešenjak: »Zahvaljen bodi za do-
bro delo! Plačila pa ti ubogi grešniki ne moremo dati drugega kakor ta-
le svet: V peti deželi odtod stojita dva grada. V prvem živi bogat graščak s prelepo hčerjo, v drugem gradu vsako noč straši. Dvanajst hudob prihaja sleherno noč in kogar dobe, vsakogar razmanejo kakor proso. Samo ti jih lahko užugaš, ker ne poznaš strahu. Ali to si zapomni. Ne ugasni svoje sveče in ne slušaj! Za slovo pa nas pokropi s posvečeno vodo!«

Jurko jih je pokropil in glej, trije beli golobi so zleteli proti nebu.

Zjutraj zarana se je vrnil k rablju in mu vse povedal in bridko potožil, da ni videl ne zrna strahu; zato rajši zapušča službo. Rablju ga je bilo žal, ali držal ga ni. Ker ni maral druge plače, mu je dal gorjačo s sabo na dolgo pot. Deček je šel, šel, da je prišel v peto deželo. Tam sta stala dva grada.

Stopil je v prvega in naletel na graščaka. Bil je v praznični obleki in je napajal živino, prelepa njegova hči pa, oblečena v samo svilo, je kuhala svinjam. Graščak ga je vprašal, kaj bi rad, in Jurko ga je prosil, naj ga vzame za hlapca.

Graščak je imel dosti polja in živine, pa je bil brez poslov, ker so mu vsi uhajali zaradi strahov. Zato je bil vesel Jurka in je odgovoril: »Rad te vzamem za hlapca in še dobro dobiš plačilo, ako ostaneš.«

Jurko nato: »Drugega ne iščem plačila, kakor da vidim strahu.«

Graščak pravi: »Tega blaga je pri nas dovolj in še preveč. Kar pojdi v oni-
le grad. Ta grad je izdan, tam gotovo najdeš strahu. Če ga ne bi, pa strah najde tebe.

— Toda vedi: Življenje tvegaš! Če pa živ prebiješ noč, odrešiš grad strahov in grad bo tvoj. Če hočeš, ti dam še svojo rodno hčer za ženo!»

S seboj so mu dali luč, vedro vina in pol teleta. Jurko je šel dobre volje in brez skrbi v izdani grad in še zaklenil za sabo duri, tako se je bal, da mu strah ne uide. Zakuril si je v kuhinji velik ogenj, pristavil raženj in sukal teleta. Ko je bilo tele pečeno, si ga je kos za kosom zalagal. Dišalo mu je. K pečenki je pil rumeno vince in čakal strahu.

Ura je odbila enajst. Tačas zašumi po vežah in v kuhinjo pridrevo pošasti. Dvanajst jih je bilo, kosmatih in rogatih, in oči so jim žarele kakor oglje.

Jurko je bil prijazen dečko. Razveselil se je družčine pa jim velel, naj sedejo. Še postregel jim je. Vsaki je prižgal svečo, vsaki prinesel polič vina, vsaki kos pečenke. Tako so se pošasti zamotile, da ga niso razmele kakor proso.

Pa ko so pohlastale pečenko in posrebale vino, so druga za drugo ugasnile svojo svečo, le Jurko je ni, kajti zdajci se je spomnil, kaj mu je ukazal obešeni razbojnik. In je pregovorila prva izmed pošasti in rekla: »Tu imaš ključ. Pojdi v klet! Tam najdeš zlata, da ga boš gazil do kolen!«

Jurko se je zasmel: »Ti nisi, da bi mi ukazovalo, jaz pa ne, da bi slušal. Hodi samo v klet, če te miče tjakaj!«

Pošast je rekla: »Dobro in grem, pa ti ostani tukaj!«

Ali Jurko si je bil svest razbojnikovega sveta in spet ni maral slušati in je nalašč šel za pošastjo. Prideta do kleti. Tam mu pošast pomoli ključ in mu veli, naj odklene vrata.

Jurko se je branil. »Odkleni si samo, kakor si samo zaklenilo!«

Pošast je zasukala ključ, vrata so se odprla, klet je sijala od samega zlata. In pošast je rekla: »Naloži si, kolikor ga moreš!«

Blesk zlata je mamil Jurka, skoraj bi slušal, skoraj zapadel pošastim, da bi ga zmele kakor proso. Tisti mah pa je ura bila polnoči in pošast je zatulila in rekla:

»Užugal si nas, potekla nam je oblast. Zdaj moramo iz gradu in grad je tvoj. Odkleni nam večna vrata, da moremo odtod!«

Jurko moško odgovori: »Jaz nisem vratar in ne bom odpiral, pomagajte si same!«

Pošasti so cvilile in tulile in se podile po vežah in stopnicah, Jurko pa za njimi in jim je z rabljevo gorjačo kazal pot in delil odpustke po grbah in glavah tako dolgo, da so se druga za drugo pri ključavnici zmuznile skoz vrata. Potem se je vrnil v kuhinjo, sedel k ognju in spet čakal strahu. Čakal ga je in čakal, da ga je premagal spanec in je trdno spal do jutra.

Zjutraj je prišel graščak in je mislil, od Jurka ne bo ne glasu več ne nohta. Kako se zavzame, ko ga dobi zdravega, grad pa rešen pošasti.

Hitro je poklical svojo hčer: »Glej svojega ženina, rešil je grad, zato sem mu obljubil tvojo roko!« In vrnilo so se pobegli hlapci in dekle in vsi so bili veseli.

Le Jurko je povešal glavo. Ko ga je graščak baral, zakaj, je potožil: »Vsak sleherni človek pozna strahu, le jaz reva sem tako nesrečen, da ga ne poznam. Zato mi dajte leto dni odloga, da grem še po svetu in izvem; kakšen da je strah! Potem bodi poroka!«

Graščak je branil, nevesta je milo jokala, ali nazadnje sta mu dovolila. Bogato sta ga obdarila in lepo so se poslovili.

Jurko je šel in najprej stopil domov, da ne bi bili ljubi starši v prehudih skrbih. Prinesel jim je graščakova darila in so se samega veselja jokali in smejali, oboje hkrati. In ko so sedeli po južini, se zgodi, da se je očetu zopet zehnilo.

Pa reče Jurko: »Oče, tako lepa sem vam prinesel darila, zdaj mi vendar povejte, kakšen je strah! Nevesta me čaka, ali se je ne upam prej poročiti, dokler ne spoznam strahu.«

»Eh,« odgovori oče, »kakšen bo strah! Bel je, rumen kljun ima — in nikar tako neumno ne vprašuj!«

Pa je Jurka vzdignilo izza mize, da gre in poišče strahu: bel je in rumen kljun ima, ne more ga zgrešiti! Ni hodil dolgo; pride do vode, po vodi je plaval žival, ta žival je bila bela in je imela rumen kljun.

Jurko vesel in ročno v vodo »Strah, zdaj te imam!« In je ujel strahu, strah je gagal in s perutmi peruhal. Jurko junak pa ga je hrabro stisnil pod pazduho in hitel ž njim domov: »Oče, mati, glejta strahu! Pa še živ je in poje!«

Oče se je nasmehnil: »Norček, to je gos, ne pa strah!«

Jurko pa je trdil svojo: »Strah je, saj ste rekli, da je bel in ima rumen kljun.«

Pa je oče pustil, da obvelja sinova, in so gos zaklali in jo spekli in pojedli. In ko je bila miza pripravljena, je oče dejal: »Na, zdaj ga ni več strahu, snedli smo ga!«

Jurko je bil utolažen. In se je spomnil svoje mlade neveste in spremili so ga k njej tudi ljubi starši. Praznovali so poroko in za poroko je bila svatba, da se je miza šibila.

Srečno in zadovoljno je živel mladi par in Bog jima je dal dete, preljubega sinčka.

Ko je bil star tri leta, se je lepega poletnega dne igral pri gredicah. Teptal je zeleno travico in trgal pisane rožice. Oče in mati pa sta sedela v senci in ga gledala in se mu smejala. Kar prebledi Jurko. Na čelo mu je stopil mrzel pot, zavpil bi rad, pa ni mogel, toliko, da je z roko pokazal. Mlada žena je zakričala in skočila pokonci in k otroku, da je s kamenom pobila pisanega gada, ki se je stegal proti sinčku.

Jurko se je tresel. Vprašal je ženo: »Kaj mi je, da se tresem kakor šiba na vodi. Še zavpiti nisem mogel niti vstati?«

Žena pa mu je odgovorila: »Zdaj vsaj veš, moj ljubi Jurko, kakšen je resnični strah!«

Tako je Jurko spoznal strahu.

Fran Milčinski.

149. Dete s kanglico.

Dete, dete majceno
zjutraj se rodilo je;
ko se zvečerilo je —
umrlo je in šlo v nebo.
Prišlo dete pred nebo;
rekel mu je Jezus sam:

»Dete, ti ne smeš še k nam,
dete majceno.
Vzemi, dete, kanglico,
pojdi, pojdi na zemljó,
v njo natoči mi vodé,
ki iz kostene vre goré.
Ko prineseš kanglico,
vrhano natočeno,
sprejmem, dete, te v nebo ...«

Dete, dete majceno
zajokalo je bridko,
zajokalo je bridko
in na zemljo šlo — —
Srečalo je sivi svit,
vprašalo je sivi svit:
»Čuj me, čuj me, sivi svit,
ali ti vodo si videl kje,
ki iz kostene gore vre? —«

Sivi svit mu je dejal:
»Jaz nič ne vem,
po temi grem —
mogoče beli dan bo znal!« —

Detè, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
beli dan vprašalo je:
»Čuj me, čuj me, beli dan,
solnce s tabo gre visoko,
s tabo sveti na široko —
tebi bo studenec znan,
ki iz kostene gore vre!«

Pa je rekel beli dan:
»Solnce z mano gre visoko,
z mano sveti na široko —
ta studenec mi ni znan.
Vprašaj moje sestre noči,
ona ima sto oči,
ona vidi v vse stranil!«

Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
bridko zajokalo je
in noči čakalo je.

Ko je prišla črna noč,
dete jo je vprašalo:
»Čuj me, čuj me, črna noč,
ti oči imaš sto in sto,
ali videla si kje,
da iz kostene gore
živ studenec vre?« —

»Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico —
takega studenca ni,
če prehodiš vse poti!« —

Dete, dete majceno
s svetlo, prazno kanglico
bridko je zajókalo.
In ko je jokalo, prišla
naprot mu je bela gospá,
belá gospá — sama Marija:
»Dete, dete majceno,
kaj se jočeš prebridko?«

»Kaj ne jokalo bi bridko,
zaprto meni je nebo,
ker svit in dan in noč ne ve,
kje živ vir iz kostene gore vre —
Jaz moralo bi natočiti kanglico,
da sprejme Jezus me v nebo — —«

In Marija dete majceno
potolažila je tako:
»Ne joči, dete majceno,
studenec, ki iz kostene gore vre,
to materine so solze:
grehe vse izpirajo,
nebeški raj odpirajo! — —«

Narodna pesem. — Joža Lovrenčič.

150. Izlet na Vezuv in v Pompeje.

Največja privlačna sila Neapolja morda ni v mestu samem, dasi ima prekrasno lego in nebroj zgodovinskih in umetniških spomenikov, ampak v njega bližnji in daljnji okolici. Na vzhodu zapira obzorje velikanska, skoro 1300 m visoka kopa: živa gora Vezuv, vidna z vseh odprtih in vzvišenih prostorov neapoljskih. Ob vsakem pogledu nanj nam srce nehotе zatriplje; mirno stoji orjaški sklad s svojimi gladkimi pobočji pred našimi očmi, zjutraj odet v črno senco, zvečer jasno se svetlikajoč v zahajajočem solncu. A okrogla meglena plast, ki mu vrha nikdar ne zapusti, in ognjeni odsev, ki mu v jasnih nočeh čarobno krije teme, ta izprčujeta, kakšna moč živi v njem! In tam, med njim in morjem — to vemo — je ohranjena priča uničujočih sil te lepe gore; zakaj tam je ležalo v tisočletnem spanju zasuto mesto Pompeji.

Kdor torej pride v Neapolj, ne najde prej miru, dokler ni obiskal Vezuva in Pompejev. Tako se je go-dilo tudi meni.

Peljal sem se iz Neapolja z obvezuvsko železnico. Krasot te četrtturne vožnje, pač najlepše v Evropi, ni moči popisati. Vlak se dviga počasi kvišku, na večjih strminah po zobčasti progī. Krasota okolice kar raste pred našimi očmi in se širi in širi proti Neapolju in morju in onstran njega ter daleč po Kampanji. Naš voz, čigar stene so skoro vse eno samo okno, nam odpira razgled na vse strani tem laže, ker je vzvišen nad bližnjo okolico. Sicer nas pogled na bližino mika še bolj nego v daljavo. Vozimo se po vinogradih, kjer raste slavna kapljica »lacrimae Christi«; neprodirni vrtovi samega plemenitega sadja nas spremljajo na obeh straneh: smokve, debele kakor buče, vise tik ob progī. Vendar nam oko sili kvišku. Kmalu nas zapuščajo vrtovi, okolica postaja mrtva, peljemo se po goli strjeni lavi, različno barvani, kakor je pač stara.

Kmalu dospemo do končišča železnice na precej obsežni ravnici, pokriti le z vulkanskim kamenjem. Do velikega izbruha v l. 1906. je odtod privedla tujca še železnica vzpenjača naravnost po strmini v nekaj mi-

nutah tik pod rob žrela. Omenjenega leta pa je lava vzpenjačo čisto razdrla. Zato je treba ta zadnji kos, dobre pol ure, premagati peš ali jež. Odtod je najbolje iti peš. Pobočje se dviguje sicer kaj strmo naravnost do vrha, a pot je izpeljana v lepih vijugah in brez vsake nevarnosti. Tu in tam puhti iz kake razpoke živ ogenj še neugasle lave; a mi bi morda šli kar mimo, ko bi nam vodnik ne pokazal s prstom tja.

Taka pot se pač ne pozabi nikoli. Pihal je prav hladen veter — bilo je zjutraj — in bredel sem nekaj časa po pepelu strte lave. Potem sem stopal rajši malo ob stezi po nerazbiti lavi, a sem moral paziti, da mi ostri robovi tega pod stopinjami škrtajočega kamenja niso strgali črevljev. Zrak je bil čist, včasih pa je prinesel veter žveplen dim. Razgled me ni več mikal — le hitro naprej! ... Tik pod žrelom stojim, pot pelje zelo strmo kar naravnost do roba. Naprej!

In stal sem ob žrelu. Gledal sem doli v globočino, odkoder sunkoma prhuta dim in para, kjer se premetava plamteče kamenje, bobni grgrajoče grmenje. Kadar je veter pobrisal dim, sem videl na ono stran žrela: človek je tam videti kakor majhna živalca. Strašna širina in globina! Ob robu drži steza, neopasna, da smo le količkaj previdni. Od zadnjega izbruha se je žrelo razširilo, vrh pa znižal za blizu sto metrov, tako da Vezuv zdaj ni več visok 1300 m.

Gori na vrhu se toči v kolibici pristno »domače« vino. Pokusil sem »lacrimae Christi«, stoječ ob žrelu in obrnjen proti morju. Zlatorumena, sladka, težka kapljica, premočna za te vroče kraje, a vendar v soglasju z njimi! ...

Zdaj pa doli! Odločil sem se, da se ne vrnem po istem potu, ampak da jo uberem po južnem pobočju naravnost v Pompeje. Pogled navzdol, na to stran je bil precej grozeč: vsa gora, kolikor je je, torej kakih 1200 m. se skoro v nepretrgani strmini spušča v obmorsko ravnino. Navpičnih sten sicer ni, a če mi spodleti, se bom kotalil, ne vem kam. Saj je vse to pobočje jedva leto prej ogladila lava, ki se je valila zlasti na to stran in uničila vse nasade. Mikalo me je drsati se po tej sveži lavi. Dal sem se pregovoriti vodniku in brez odloga smo smu-

knili navzdol. Prasketali smo po ostri strnjeni lavi, smučali po vročem pepelu strmih drč, kakor da gre za stavo. Planinska kri mi je zavrela v tej vročini in prehitro, prej ko v eni uri, smo bili spodaj v žalostni puščavi.

Postali smo v prvi gostilni, kjer smo dobili zopet tiste stega dragocenega vina in dobro prekajenega mesa in vode, da smo se umili. Zakaj sivi, vroči pepel, ki smo ga mestoma bredli do kolena, se je bil ujedel v obleko in kožo.

II.

Po preteku dobre četrt ure sem stal v mestu, kakor je bilo pred skoro 2000 leti, v izkopanih Pompejih. Hodil sem po ulicah, koder so se do 24. avgusta leta 79. po Kr. mirno srečavali meščani, stopajoč ob hišah po pločniku, zelo vzvišenem nad voziščem. Po tem so drdrali vozovi s tistimi visokimi kolesi in kratko osjo, kakor jih vidimo še dandanes po Kampanji. Ulice so bile vse tlakane s kamenitimi ploščami in tir je v nje globoko zarezan. Omenjenega dne je prišla nesreča. Večina prebivalstva — vseh je bilo kakih 25.000 — je pobegnila in odnesla imetje, kolikor ga je mogla; na stotine pa jih je bilo zasačenih. — In pepel je zakrival mesto, strehe so bile podrte, višje zidovje je molelo v zrak.

Tekom poznejših let in stoletij so sosedje izkopali, kar so dosegli in kar se jim je zdelo kaj vredno. Potem je spomin na mesto izginjal. Zdaj so odkrili važnejši del mesta s toliko popolnostjo, da se nam nudi slika o onem starem življenju, kakršne ne dobimo nikjer na svetu. Ulica se vrsti za ulico, ob obeh straneh še stoji hiša ob hiši. Zasebna poslopja so proti ulici precej enostavna, ker se je domače življenje Rimljanov razvijalo le v ozadju hiše. Ta sestoji zato iz več delov, ki slede drug za drugim tja do vrta. Hiše so bile večinoma pritlične. Pri dvo- in trinadstropnih so gornja nadstropja vsa podrta. Le pri eni hiši se je posrečilo vse ohraniti. Zelo dobro ohranjene pa so pritlične obokane sobe, posebno kopeli, z živobarvnimi slikami; mnogo so jih pač odnesli v muzej v Neapolj. Ohranjene so seveda najrazličnejše hišne priprave (kuhinje, vodovodi itd.) ter oprava. Sploh si ni težko slikati vsega življenja v tem mestu.

Pošteno truden in lačen sem bil, ko sem zvečer moral zapustiti to od mrtvih vstalo mesto. Zvečer se namreč zapro vsi vhodi in mesto zopet omrtvi...

Z vezuvsko železnico sem se vrnil v Neapolj. Morska sapa me je po dnevni vročini posvežila in vtiskov mi je toliko vršalo po glavi, da sem se v mestnem vrvenju čutil prav nemoteno samega. Kaj je to vrvenje nasproti grmenju v žrelu Vezuva! In zdaj sem lahko zapuščal nebeško lepi Neapolj.

Josip Tominšek.

151. Rezija in Rezijani.

Z videmske postaje se železnica kmalu zavije proti severu. Na obeh straneh ne vidiš drugega nego z vinskim trsom prepreženo in s turšico gosto posejano ravnino. Le redki so nizki hribci, s katerih se belijo graščine ali tudi cerkve.

Pri Gemoni se začenja dolina Tagliamenta stiskati. Ko se pripeljemo pod črno ozidje zgodovinsko tako važne Venzone, smo že popolnoma pod gorami. Kmalu zatem opazimo, kako se privije široki Tagliamento izmed Karnijskih gora in sprejema v svoj naročaj hudo mušno Belo. Pri mali postaji Piani se cepi na levo proti zapadu cesta v Karnijo, železnica pa nadaljuje svojo smer proti severu. Prišedši iz prvega predora, ugledamo pred seboj na nasprotnem bregu Bele, ki priteka tu iz kratke podolžne doline od vzhoda, na nizkem holmcu precej veliko cerkev z zvonikom, okoli nje in na desno spodaj v dolini pa kup belih hiš. To je staroslavni Mužac (ital. Moggio, nem. Mosach), nekdanj imenitna benediktinska opatija, ki jo je ustanovil koroški grof Kocelj (Chazelo).

Skozi drugi dolgi predor nas pripelje železni konj v ozko kotlinico, kjer ugledamo okoli počrnelega zvonika kakih 130 hiš. To je postaja Resiutta, po slovensko »Na Beli«. Sredi vasi teče rečica Rezija. Za vasjo se zavije vozni pot na strmo reber, ki se je kakor klin za gozdila daleč noter med Belo in Rezijo. Z rebri se spusti

potem kolovoz zopet nizdolu ob južnem obronku k vodi in zdaj smo že v Reziji. To vam je kakih 15 km dolga, zelo stisnjena dolina z neprestrnimi pobočji, sredi katere teče izpod Kanina prihajajoča in po širokem prodnatem koritu tekoča Rezija. V njo se izliva od severne strani samo en večji potok, takozvani Laški potok, od južne strani pa trije, od katerih najgornjega imenujejo Slovenji potok. Prava dolina je vsa s peskom posuta in neobrasla. Človeška bivališča so po majhnih ravninah in zložnih obronkih 100—150 m nad dolinsko ravnino. Nad vasmi je še nekoliko obraslega sveta s senošetmi in gozdi; potem se začenjajo medli in strmi pašniki, a nad njimi se vzdigajo gola slemena, polna melin in plazov. Zlasti divja in nepristopna je vzhodna podkaninska stran, kjer se vzdigajo gorski velikani kakor škrbasti zobje: Mala Baba (1905 m), Velika Baba ali Babana (2161 m) ter nad vsemi kraljujoča Mali in Veliki Kanin (2572 m, oziroma 2592 m).

Vsa rezijanska občina ima 120 km² zelo goratega, neplodovitega sveta, na katerem živi okoli 6000 duš. Cerkveno in upravno središče Rezije se imenuje po domače Ravnica («na Ravenci») in stoji nekako sredi doline 8 km vzhodno od Resiutte. Na Ravnici je obzidan prostor s cerkvijo, župniščem in še dvema ali tremi hišami. Pravih vasi ima Rezija četvero, to so: Bela ali sv. Jurij na zahodu od Ravnice, Njiva in Osojane na jugu, Štolbica pa na vzhodu od središča. Manjša selišča so še Lipovec (pri Ravnici), Korita (prav ob vzhodju Kanina) in Učeja (Volčeja) v Učejski dolini. Povrh je še nekaj posameznih raztresenih hiš.

Sicer pa imajo Rezijani še mnogo takozvanih staj, t. j. poletnih bivališč, kjer daleč od vasi in visoko gori po obronkih letni čas prebije vsa družina pri svoji živini in žanje travo ali kosi in nabira praprot za steljo. Na jesen pa se vračajo z živino in z nabrano pičo in steljo zopet v svoje vasi.

Hiše so po Reziji bile poprej nizke in s slamo krite. V njih so imeli obokane kuhinje brez dimnikov. Sedaj pa že zidajo visoke dvo- in trinadstropne hiše, z žlebasto opeko krite. Ulice med hišami so zelo ozke, poti prav slabe in strme, skoró same kozje steze, ker Re-

zijani vedno le peš hodijo. Njive so tako majhne, da jih ni treba orati; obdelujejo jih kar z roko in motiko.

Prebivalci Rezije so visoki, krepki in zelo vztrajni ljudje začrnele barve. Sami pripovedujejo o sebi, da so prišli iz Rusije; zato se tudi radi imenujejo Rusijane, zakaj Rezijan se jim glasi nekako zaničljivo.

Moški Rezijani se oblačijo po furlansko in so le redkokdaj doma, še čez zimo ne. Večinoma trgujejo in krošnjarijo po sosednjih deželah, kjer so se že mnogi stalno naselili in sprejeli tuje državljanstvo, da laže opravljajo svoj posel. Zlasti izurjeni so kot loncevezi, brusarji in steklarji.

Včasih spremljajo moža na trgovanje tudi ženske. V takem slučaju nosijo vselej trebušast obramni koš na hrbtu. Navadno pa se držijo ženske doma in obdelujejo kamenite njivice in vrte. Po njih raste podzemljica, zelje in repa. Poleg tega je Rezijanom glavna hrana polenta s sirom. Svinjina ali govedina je v Reziji prava redkost.

Pri vsem svojem siromaštvu so Rezijani radi veseli, zlasti o večjih praznikih. Prvi dan velikega travna praznujejo brez petja in plesa, toliko bolj pa plešejo o drugih praznikih. Rezijani imajo svoj posebni ples, »rezijanka« imenovan, ki so ga pred kakimi petdesetimi leti še sploh plesali po vsem Tolminskem.

Rezijani govore še vedno svoje posebno slovensko narečje. Njih govornica je polna italijanskih izrazov in se odlikuje po velikem številu temnih ali gluhih glasov, ki jih z navadnimi črkami skoro ni mogoče izraziti.

Znano je, da so za Napoleonovih vojn imeli na Furlanskem Rezijane za svoje tolmače. Ruski kozaki so se zelo začudili, ko so slišali malone svoj jezik iz ust ljudi, ki so naseljeni v gorki Italiji.

Simon Rutar.

152. Istrska vas.

Kup sivotemnih hiš na pustem bregu.

Ko jata črnih ptic so, ki na begu
so dolgem trudne, gladne odpočile.

Ko vse jim dala je, kar more dati
ta bedna, suha gruda, kakor vzame
za dete jed iz ust si dobra mati,
več niso mogle je pustiti same.

Alojzij Gradnik.

153. V spominsko knjigo.

Ne vse za vsakdanji kruh:
človek je telo in duh.
Saj še gora in drevo
raste v zemljo in nebo.

Alojzij Gradnik.

154. Pozdrav Istri.

Bilo je poznojesenskega jutra okoli devete ure. Solnce je stalo že visoko in zalivalo z jesensko medlo svetlobo morje, luko in mesto Trst, ki se je ogrinjalo v višnjevo kopreno dima in vzduha. Mesto je hrupelo v šumu ljudi in strojev. Kakor da se hoče čimprej izviti mestnemu vzdušju in hrupu, se je podvizal mlad in slok duhovnik iz mesta navzgor k cerkvi svetega Justa. S počasnim korakom se je začel tu šetati: izvlekel je brevir in začel moliti. Zdaj pa zdaj je dvignil oči, zaprl knjigo in se zagledal v svetlobo in solnce.

V bledem duhovnikovem obličju se je zrcalil nekak truden pokoj. Oči so bile vedre, a nekam žalostne. Drobne ustnice so se zdaj pa zdaj trpko stisnile. Šetalec je očividno iskal solnca in se mu nastavljal, da bi ga ogrelo, presolnčilo vsega. Zdaj pa zdaj je skušal z ruto na ustih zadržati suhoten kašelj, ki ga je dražil. Stopil je na zapadno stran in zastrmel nad mesto in morje. Izgubil se je v opazovanju. Daleč zunaj na morju so se svetila jadra na veliki ribiški ladji. Veter je gnal ladjo navzdol proti istrski obali. Duhovnik je šel dolgo z očmi za njo. Potem pa se je obrnil, kakor da mu plove ladja

prepočasi, rezko v južno smer in strmel dolgo, da so se mu oči ovlažile od solnca. Rahla rdečica mu je dahnila v lica. Bila je nezdrava barva bolnih, sušičnih ljudi. Dušhovnik je zopet odprl brevir in molil polglasno. Potem se je zopet šetal, stopil v cerkev in pokleknil. Ko se je dvignil in stopil iz cerkve zopet v dan in solnce, mu je bilo lice še bolj blede kot prej, a oči so sevale v čudni sreči in se ozirale željne v luč in lepo jutro, kakor da ga vidijo prvič. Iz čudnega ganotja je spregovoril dušhovnik s psalmistovo besedo:

»Gospod, naš Gospod! Kako čudovito je Tvoje ime po vsej zemlji in Tvoje veličastvo presega nebesa.«

Sredi slovesnega občutja je posluhnil in se ozrl. Za strmel je iznenaden. Jata selečih se lastovic se je bila spustila na cerkveni stolp in glasno cvrčala. »Lastovke,« se je oveselil duhovnik, »kaj ste še tu? Ljube ptičice! Srečno pot, če se ne bomo več videli. Pozdravite mi Istro, ko poletite čez njo.«

Trenutno je duhovnik pozabil lastovke in mislil trudno v drugo smer. Toda z očmi je iskal tja, kjer so mu bile misli.

Ivan Pregelj.

155. O domovina, ti si kakor zdravje!

Petnajst let in dalj ni videl Gjuro domovine.

Krepak in zdrav dečko, željan dela in sreče, se je napotil v svet. Dela je našel, sreče ne veliko. Pleča so mu bila široka, pa je nosil breme, kakor mu ga je Bog dodelil.

Komaj se je še dobro ogledal tod in ondod, je stopil v novo tvornico kraj velikega mesta ter ostal tam petnajst let in dalj. Ko se je danilo, je šel v tvornico, ko se je mračilo, je šel iz tvornice; belega dne ni videl. In vselej, kadar se je vračal iz tvornice, je bilo njegovo telo za troje kapelj krvi siromašnejše: eno kapljo so popili silni stroji, druga kaplja se je izgubila v črnem prahu, tretja se je raztopila v žganju.

Ko je nekdanj Gjuro vzdignil roko, da bi si obrisal z rokavom pot od čela, so nenadoma zaplesali stroji pred njim, kakor da so oživele; tudi on sam se je zavrteel v kolobarju in ko je pokleknil na tla, se je izlila iz njegovih ust črna kri.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašal tovariša.

»Konec« je, prijatelj, konec!« je odgovoril tovariš.

»Kmalu boš počival, se mi zdi.«

»Kako ... počival?«

»E, prijatelj, petnajst let in po tri kaplje na dan, po tri kaplje krvi ... ni šala! Tudi jaz pojdem za teboj, vsi pojdemo — kdo bi se cemeril? Delal si, dodelal, pa umri!«

»Če je treba umreti, bom ubogal!« je rekel Gjuro in šel ter se ni več vrnil v tvornico.

Dokler je delal, ni čutil in ni pomislil, kako je vrela iz telesa mlada moč v zmirom tanjšem curku. Zdaj je sedel brezdelen na postelji, pa je bil ves truden in je spoznal, da je izžet in nadložen starec. In hudo se mu je storilo pri srcu.

»Glej, Gjuro!« je pomislil. »Tako si delal petnajst let in dalj, nisi videl belega dne, ne užil veselja; zate ni bilo praznika; jama izkopana bo tvoj praznik in tvoj počitek!«

Tisti večer je slišal, kako so iz dalje, iz domovine zabučale šume.

»V pomladnem viharju me pozdravljajo!« ga je spreletelo vse do srca.

In takoj je povezal culo in se napravil na pot. Dolga je bila pot, tri dežele je premeril črni železniški voz. Ko se je belilo drugo jutro, je zadel Gjuro culo na rame in stopil iz voza.

Komaj se je dotaknila noga rodne zemlje, je vzkipeo v njem in zaigralo kakor mlado življenje.

»Petnajst let in dalj te niso gledale moje osirotele oči, majka! ... Pozdravljeno, ti polje neizmerno, blagodišeče ... pozdravljena, ponosna šuma, do neba pojoča ... in od srca pozdravljen, moj rodni kraj, ki se beliš na zelenem brdu!«

Kje bolezen? Kje utrujenost? Ogenj se je povrnil v oči, moč je vzkipeo v prsih.

Ž veselimi koraki je stopal v brdo. Na klancu mu je prišel naproti sosed, mlad fant nekdanj, zdaj brkat in mrk mož.

»He, Jovo!« je vzkliknil Gjuro.

Sosed je molčal.

»Kaj me ne poznaš več? Gjuro sem!«

»Gjuro! . . . Hudo si se spremenil, bolan si in suh; rodna mati te ne bi spoznala!«

Gjuro je segla žalost v srce.

Pod selom je srečal drugega soseda; tudi ta ga ni spoznal.

»Tisti Gjuro, praviš? Pa čemu se vračaš zdaj, Gjuro, iz nemških dežel?«

»Da bi umrl v domovini.«

»Ali si veliko prislužil tam?«

»Bolezen sem prislužil.«

»Baš dovolj za smrt . . . Kako boš živel, ko nimaš ne kože ne polja in tudi že kmalu ne rok?«

Gjuro je povесil glavo.

»E, pa kako! . . .«

»Nemški deželi si dal življenje, domu si pa prinesel smrt, Gjuro!«

Zalosten je šel Gjuro dalje.

»Kam bi?« je pomislil. »V šumo pojdem, med tujce in žganjarje . . .«

Srečal je tretjega soseda in povесil glavo pred njim, še preden ga je ogovoril.

»Pa kam zdaj, Gjuro?« je vprašal sosed. »Siromaki smo in težko je hraniti človeka, ki je v tuji deželi potrosil mladost!«

»V šumo pojdem!«

»Kako v šumo? Saj komaj stojiš pred menoj. Ne, v šumo ne pojdeš niti na polje, temveč na gorko slamo!«

Gjuri se je zdelo, da nosi kamen na hrbtu. Truden je bil in sedel kraj poti na culo, da bi počival.

Pobral je s poti grudo in jo pobožal z dlanjo kakor lice otroku.

»Zemljica, majka! . . . —

Solza je padla na grudo; takrat je bil Gjurov obraz vel in mrtvaški kakor obraz starca, sedečega pred jamo, izkopano zanj.

Dolgo je počival Gjuro; in ko je vzdignil glavo, so stali sosede pred njim.

»Tako je, Gjuro: ne bomo ti kratili gorke slame, tudi kruha ne; in tudi ti ne bomo očitali, Gjuro, da ne žanješ, kjer si sejal... Pozdravljen nam!«

Gjuro je vstal.

»Ljudje božji, bratje, domovino sem imel in zdravje; ko sem oboje izgubil, so spregledale moje oči in videle, da sem imel zdravje in domovino... Pokažite mi, bratje, kje je jama, zame izkopana!«

Truden je bil in je legel v hlev na gorko slamo ter zaspal in se ni več predramil...

Ivan Cankar.

156. Njiva.

Kadarkoli hodim po tisti stezi, se razveselim. Ozka je, komaj ped široka. Ob njej ne rasto aloe in palme, ne dišijo jazmin in hiacinti, se ne košatijo pinijske in oranže. Takih otrok vedro-jasnega juga ni ob tisti stezi. Trdoživi trpotec poganja ob njej semena bogate štibele, ob grmičku cvete šentjanževa roža, z leske se usipajo abranki kakor mrtvi črviči. Tudi ni ta steza po nepotrebnem skrivljena in vijugasta; zakaj ni je zamislil umetni vrtnar, da bi pomagal krajšati brezdclju prazni dolgčas. To stezo je izhodila noga, kateri se mudi v rano jutro k delu, ki hiti ob žaru večernice z dela zopet k delu, k ognjišču, v hleve... Zato pa teče stezica po polju, kakor bi rjav, od dela shujšan prst kazal in ukazoval: Naprej, na delo! Nič na desno, nič na levo! Še njive se ne ogibaj! Kar čez njo! Čez brazde, čez lehe! Zakaj ti, ljudstvo, združeno z grudo, nisi kakor gospoda iz mest, tudi nisi kakor obrtnik in tovarna! Tem je rodoviten slednji dan, tebi rodi gruda samo pol leta. Zato nič ovinkov — k cilju...

Razjokal bi se ob tej misli. Tedaj ti, ratar, ko ni nikogar, da bi ti pisal ure dela, — petelinji klic je tvoja tvorniška sirena, — ti, ki si vsak boljši prigrizek odtrgaš od ust, da nasičuješ druge — tebi je krivična celo gruda. Razjokal bi se na tisti stezi...

In vendar, kadarkoli hodim po njej, se razveselim. Zakaj, ko zagostoli škrjanec, ko zaduhti mlado seno, ko se zganejo sredi ograbkov beli rokavci, ko zapoje koščevo kladivo na lepšičih enolično pesem, ko se sredi žita ukrešejo plameni rdečega maka — takrat se razveselim na tisti stezi, ker vem in čutim, da hodim po domovini, ki je tako neizmerno lepa, da bi se pripognil in bi jo poljubil . . . Na koncu tiste steze stoji na bregu hrast, star, močan, kakor zamišljen gospodar, koščeni možakar, sredi svojega grunta. Pod njim je cilj mojih izprehodov. Zdi se mi, da je ob tistih urah to drevo moj najboljši prijatelj. Njegovo bitje ne šepeta kakor tam doli ob vodi topoli, blebetavi opravljevci. Hrast molči, razmišlja in sanja. Misel in sanja je pa edina poezija življenja. Ker resnica je trpka, boj je vroč in znojen, visoko visijo kolači belega kruha in ni igrača, če se dokoplješ do njih. Sami se ti ne odkrhnejo in ti ne padejo v naročje. — Sanja se pa pripogne sama do tebe, poboža te in te povabil s seboj — in ti naliže čašo. Ko jo okusiš, zdrсне s tvojih pleč križ, noga se izmakne iz blata, kameni izpodtike se odvalijo s ceste, ki je gladka in vodi brez truda visoko gori pod zvezde . . .

Pozdravljen, tovariš, pozdravljene tvoje in moje sanje! Pod hrastom mi je postlal mah mehko ležišče. Tik ležišča je velika prometna cesta mravelj, ki tovorijo težka bremena do svoje trdnjave, ki je ponosno sezišana dana nekaj korakov od hrasta na robu brežiča. Na hrastovem lubu se je utaboril brezdelni plemenitaš, moškočni rogač, ki je ogledoval trpljenje mravljinčjega naroda z visoke višave in oborožen s krasotnim rogovjem na neumni glavi topo zabavljal socialnemu vprašanju manj vrednega ljudstva. Toda nekega dne se je zgodilo, da je ležal rogač vznak na tleh in psovano ljudstvo pridnih mravelj si je delilo bogate koline . . .

Tedaj sem se obrnil od te pojedine, a žalosti ni bilo v moji duši. Veselo oko se je ozrlo na njivo pod brežičem. Čudna njivica. Ni prešernodolga in ne široka. Še vogalov nima. V kotanji jo je izkopala pridna roka, ko je v boju za obstanek zgrabila rovnico, udarila in potrkala na grudi zemlje in jo ogovorila: Daj mi kruha!...

Mož in žena sta globoko sklonjena dvigala motike. V vztrajnem taktu so poškripavali kamenčki, zameseni v prst, pod udarci železa. Mož je postajal češče in se oddihal. Z rokavom je potezal po čelu in si brisal pot. Takrat sem videl njegovo obličje. Izza prstene polti so se svetlikale blede, prosojne lise. Tudi pokašljeval je. Žena se je takrat vselej obrnila do njega. Na obrazu tiha skrb, sočutje, kakor prošnja: Počij, ljubi moj! Te zdeluje trud! Mož se je pa ozrl na ozare, kjer je čepela kopa otročičev in z bilko klicala murna iz luknjice, pa ni odlegel od dela. Še globlje se je sklonil in motika je hitreje zapela lačno pesem: Njiva, daj mi kruha! Poglej jih tamkaj na ozarah... Ne sejejo še — pa bi radi želi... In njiva je odgovorila s tenko soparico, ki se je kadila iz nje, z brstečimi kalmi, ki so bogato zelezele, z voljnimi vzdihmi, ki so se glasili izpod motik...

Pa je minulo nekaj tednov...

Na njivi ni bilo več moža. Črna ruta na vdovini glavi se je sklanjala globoko do zrelega klasja, na ozarah pa so še takisto sedeli otroci... Ko se je vdova ozrla po njih, se je sključila še globlje. Pokleknila je na njivo. Njeni prsti so se pogovarjali s sadeži na njivi...

Bodi pravična, ljuba zemlja! Obrodi mi! Poglej, kako te rahljam, kako te božam! Kaj se pripogiblješ, ti glava kapusova? Ne legaj na zemljo, segniješ. Obsujem te. Takole! Kvišku! Poglej jih koncem njive! Vsi čakajo na te. Ahà, zatrgal si se mi, plevel nepridiprav! Ne tako! Ne bo pila tvoja korenina iz moje njive. Izderem te!... Ljubezen materina je rodila ljubezen do grude... Vročina srca je žarela v sadikah, sadike so rodile sad...

Dan se je krčil... Voziček za vozičkom pridelka je spremljala vdova v svoj dom. Na njenem obrazu ni bilo obupa pred trdo zimo...

V mojem srcu se je pa rodila nova misel, nova želja: Da bi mi bilo dano, dobiti iz srca te vdove vročino njene ljubezni do grude, in vzeti pridnost z njenih prstov, pa bi vse to posejal križem po njivi, ki je premalo ljubljena in premalo spoštovana od lastnih otrok!

Fr. S. Finžgar.

157. Na Sv. Višarje.

Strmo se vije steza pod smrečjem zelenim v goro,
 po njej Bovčáni romarji gredo
 k devici Kraljici na Višarje,
 da jim izprosi milosti in vsega zlega jih obvarje.

O Devica Ti premila,
 naša dobra Mati,
 iz ljubezni si sklenila
 tu med nami prebivati;
 usliši naših prošenj glas:
 Zdaj in naš poslednji čas
 prosi Jezusa za nas! —

Romarji gredo, gredo, pojo, pojo.

Jutranja zarja se je za goró zbudila
 in čez grebene vzrasla kakor božja roka in razlila
 pramene zlate v sveže sinji zrak
 in z gore v pesem romarsko veseli
 zvonovi so ubrano in vabeče zadoneli:
 pospešili so romarji korak
 in srca sladke radosti so zadrhtela,
 ko jih pozdravila je cerkev bela.

Vstopili romarji so drug za drugim v božji hram
 in spet se pesem vernomila
 nebes Kraljici je glasila:

»Prišli smo, Marija,
 k Tebi romarji,
 vsi potrebni, o Marija,
 Tvoje pomoči!

O Marija, s Svetih Višarij,
 ti nas varji, nam pomáj
 in veseli bomo peli
 Tebi zdaj in vekomaj!«

Pesem je utihnila in v svetem miru se vsak sam
zamaknil je in iz srca molitve tihe
Mariji nosijo z obljubami prošnje in vzdihe.

Iznad zapadnih gor pramenoma skoz okna solnce sije
v oltar, ozarjajoč obraz nebeške Matere Marije;
so v cerkvi zbrani romarji, Bovčani, in v slovo
otožno Materi Devici pesem pojejo:

»Dolga je pot še
in temna bo noč,
sprosi nam, Marija,
nebeško luč!«

In že gredo po stezi.

Joža Lovrenčič.

Življenjepisni podatki.

Aškerc Anton (r. 1856. v Globokem pri Rimskih toplicah na Stajerskem, u. 1912. v Ljubljani) je bil zelo plodovit pesnik. Najlepše so njegove pesmi iz prve dobe. Te bodo ohranile trajno vrednost. Po stanu je bil Aškerc duhovnik, a brez pravega poklica. Zato je tudi razmeroma zelo zgodaj stopil v pokoj (1898).

Bevk France se je rodil l. 1890. v Zakojci pri Cerknem. Studirat je šel pozno. Postal je ljudskošolski učitelj. Po vojni se je posvetil pisateljevanju in časnikarstvu. Izdal je dolgo vrsto knjig, ki obravnavajo življenjska vprašanja sedanjosti in davne prošlosti. Lepe so njegove pesmi. Sedaj živi v Gorici.

Božič Janez je bil doma iz Nove vasi pri Lescah na Gorenjskem (1829.). Postal je duhovnik. Umril je l. 1884. v Kortah na Koroškem. Bil je prevajatelj iz tujih slovstev in sotrudnik vseh tedanjih slovenskih listov.

Cankar Ivan (r. 1876. na Vrhniki, u. 1918. v Ljubljani) je največji slovenski pisatelj. Študiral je v Ljubljani in na Dunaju, a višoke šole ni dovršil. Začel se je baviti izključno s pisateljevanjem. Živel je dolgo na Dunaju (do l. 1909.) potem v Ljubljani. V teku svojega življenja je napisal toliko lepega, da ga po pravici lahko štejemo med največje pisatelje svetovnega slovstva.

Cankar Karel je brat pisatelja Ivana. Rodil se je l. 1877. na Vrhniki. Postal je duhovnik. Sedaj živi kot kanonik v Sarajevu. Znan je kot časnikar in politik.

Erjavec Franc, gl. berilo št. 95.

Finžgar Franc Sal. (r. 1871. v Doslovičah pri Breznici na Gorenjskem) je sedaj župnik v Ljubljani. Prištevati ga moramo med najboljše slovenske ljudske pisatelje. Pisal je pa tudi igre iz domačega življenja.

Funtek Anton je doma iz Ljubljane (r. 1862.), kjer še sedaj živi. Obiskoval je učiteljske in postal učitelj ter pozneje profesor. Funtek je pesnik, dramatik in prevajalec.

Gangl Engelbert (r. 1873. v Metliki) je mladinski pesnik in pisatelj. Sedaj živi v Ljubljani kot šolski nadzornik.

Golar Cvetko (r. 1879. v Gostecih pri Sori) je pesnik, pisatelj in dramatik. Njegove pesmi preveva neka silna radost do življenja.

Gradnik Alojzij je Bric. Rodil se je l. 1882. v Medani. Sedaj je sodnik v Ljubljani. Predmet njegovim pesmim so Brda, Istra in Julijska Krajina sploh. To svojo solnčno domovino je ovil z veliko,

močno ljubeznijo. Gradnik tudi izvrstno prevaja (Kitajska lirika, Michelangelovi soneti itd.).

Gregorčič Simon (r. 1844, v Vrsnem pod Krnom, umrl 1906, v Gorici) je bil duhovnik in pesnik, ki je tako globoko segel v ljudsko dušo, da ga ljudstvo ne bo nikdar pozabilo. Nekatere njegove pesmi so ponarodele.

Grivec Franc (r. 1878, v Velikem Lipovcu pri Zužemberku) je sedaj profesor bogoslovja na vseučilišču v Ljubljani. Kot poznavalec ruskega vprašanja in kot vnet zagovornik združenja pravoslavnih Slovanov s katoliško cerkvijo si je pridobil mednarodno sloves.

Gruden Josip se je rodil l. 1869, v Ljubljani, kjer je umrl leta 1922. Bil je korenit poznavalec slovenske zgodovine ter je poleg številnih drugih knjig in razprav napisal »Zgodovino slovenskega naroda« (šest zvezkov).

Hribar Anton (r. 1864, v Malem Korinju nad Krko) je sedaj župnik v Zalem logu nad Škofjo Loko. Nekaj let je služboval tudi na Gorah pri Idriji. Hribar je ljudski pripovedni pesnik.

Hubad Franc (r. 1849, v Skaručini pod Šmarno goro, umrl 1916, v Ljubljani) je bil šolnik in mladinski pisatelj.

Jalen Janez (r. 1891, na Breznici na Gorenjskem) je sedaj katehet v Ljubljani. Piše povesti in drame. Postati utegne eden najboljših ljudskih pisateljev.

Jenko Simon (r. 1835, pri Mavčičah na Sorskem polju, u. 1869, v Kranju) je študiral pravo ter postal odvetniški pripravnik. Kljub svoji zgodnji smrti spada med najboljše slovenske pesnike duševnih občutij.

Jurčič Josip (r. 1844, na Muljavi na Dolenskem, u. 1881, v Ljubljani) je bil časnikar in pisatelj. Pisal je povesti in romane iz domačega življenja in zgodovine. Njegova dela imajo še danes mnogo privlačne sile v sebi.

Kette Dragotin (r. 1876, na Premu, u. 1899, v Ljubljani) je vzlic svojemu kratkemu življenju zapustil mnogo pravih pesniških biservov. Ako bi se bil utegnil razviti, bi bil brez dvoma stopil v krog največjih slovenskih pesnikov.

Kosovel Srečko (r. 1904, v Sežani, u. 1926, v Tomaju) je doživel isto usodo kot Kette. Umrl je komaj dvaindvajsetleten. Umevno je, da pesniškega viška ni dosegel. Spada pa med najizrazitejše povojne slovenske pesnike.

Levec Franc (r. 1846, na Ježici pri Ljubljani, u. 1916, v Ljubljani) je študiral za profesorja. Slovstveno je deloval kot kritik in slovstveni zgodovinar.

Levstik Franc (r. 1831. v Sp. Retjah pri Velikih Laščah, u. 1887. v Ljubljani) je živel zelo burno in nestalno življenje. Bil je pesnik, pisatelj, kritik, časnikar in politik. Nazadnje je postal uradnik ljubljanske licejske knjižnice. Na svoje sodobnike je imel radi svoje korenitosti in značajnosti velik vpliv.

Lovrenčič Joža (rojen v Kredu pri Kobaridu) je sedaj profesor v Ljubljani ter piše pesmi, povesti in slovstvene razprave.

Medved Anton (r. 1869. v Kamniku, u. 1910. na Turjaku) je bil pesnik in dramatik, ki se je precej dvignil iz povprečnosti svoje dobe. Po poklicu je bil duhovnik.

Mencinger Janez se je rodil l. 1838. na Brodu pri Bohinjski Bistrici pod Triglavom. Postal je odvetnik. Umril je v Krškem l. 1912. Njegove povesti in spisi se odlikujejo po zdravem in treznem gledanju življenja.

Merhar Alojzij (r. 1875. na Ježici) si je za pesniško ime izbral Silvin Sardenko. Po poklicu je duhovnik ter živi v Ljubljani. Sardenko je globok religiozni pesnik.

Milčinski Franc je doma iz Loža (r. 1867.). Sedaj živi v Ljubljani kot sodnik. Pisal je spise humoristične vsebine in pravljice.

Mole Vojeslav (doma iz Kanala ob Soči) je svoje najlepše pesmi napisal kot vojni ujetnik v Sibiriji, kjer je preživel štiri leta in pol. Ko se je vrnil v domovino, je postal docent na vseučilišču v Ljubljani.

Pengov Francišek je duhovnik in gimnazijski profesor v Št. Vidu nad Ljubljano. Njegova stroka je prirodoznanost.

Pesjakova Lujiza je bila hči Prešernovega prijatelja odvetnika dr. Chrobatha. Znana je kot pesnica in pisateljica.

Potočnik Matko je po rodu Korošec, po poklicu pa srednješolski profesor zgodovine.

Pregelj Ivan se je rodil l. 1883. pri Sv. Luciji. Sedaj je gimnazijski profesor v Ljubljani. Napisal je mnogo povesti, dram in pesmi. Pregelj je najgloblja osebnost sedanjega pisateljskega rodu.

Prešeren Franc (r. 1800. v Vrbi na Gorenjskem, umrl l. 1849. v Kranju) je največji slovenski pesnik. Po poklicu je bil odvetnik. Njegove pesmi bodo radi svoje nadčasne lepote ohranile trajno vrednost.

Ravnikar Matija - Poženčan (1802.—1864.) je bil vnet nabiravec narodnih pesmi in pripovedk.

Rutar Simon (r. 1851. v Krnu, umrl 1903. v Ljubljani) je bil srednješolski profesor in zelo nadarjen in korenit zgodovinar. V štirih knjigah je opisal zgodovino in zemljepis Goriške, Trsta, Istre in Beneške Slovenije.

Silvin Sardenko gl. Merhar.

Slomšek Anton Martin (r. 1800, na Slomu pri Ponikvi na Štajerskem, umrl 1862, v Mariboru) se je po dovršeni srednji šoli posvetil duhovskemu stanu. L. 1846. je pa postal lavantinski škof. Slomšek je bil pesnik ter nabožni, vzgojeslovni in mladinski pisatelj. Ustanovil je Mohorjevo družbo v Celovcu. Bil je tako svet mož, da je Cerkev začela misliti na to, da bi ga proglasila za svetnika.

Stare Josip (1843.—1907.) je bil srednješolski profesor. Pisal je zgodovinske knjige (Občna zgodovina) in povesti.

Stritar Josip (1836.—1924.), po poklicu profesor, je bil pesnik, pripovednik in dramatik. Poseben sloves si je pa pridobil kot slovestveni kritik.

Svetličič Franc (r. 1814, v Sp. Idriji, umrl 1881, v Ljubljani) je bil duhovnik in pesnik. Skladal je lirične in pripovedne pesmi.

Svetokriški Janez (r. okoli l. 1645, v Sv. Križu na Vipavskem, umrl 1714, v Gorici) je bil redovnik in najplodovitejši pridigar 17. stoletja. Izdal je pet debelih zvezkov pridig, in sicer sta prva dva izšla v Benetkah, zadnji trije pa v Ljubljani.

Tavčar Ivan (r. 1851, v Poljanah nad Škofjo Loko, umrl 1923, v Ljubljani) je bil odvetnik, politik, časnikar in pisatelj. Njegovi zadnji deli (Visoška kronika in Cvetje v jeseni) sta prava bisera slovenskega pripovedništva.

Trdina Janez (r. 1830, v Mengšu, umrl 1905, v Novem mestu) je bil nekaj časa profesor. Pisal je bajke in povesti iz Gorjancev, gorovja na dolensko-hrvatski meji. Zanimivi so njegovi politični spomini »Bahovi huzarji«. Trdinov jezik je izredno jedrnat in lep.

Trinko Ivan (r. 1863, v Tarčmunu v beneški Sloveniji) je sedaj profesor v semenišču v Vidmu. Trinko je pesnik in pisatelj.

Valjavec Matija (1831.—1897.) je bil Gorenjec. Učil se je za profesorja. Služboval je na Hrvaškem. Umrl je v Zagrebu. Valjavec je pripovedni pesnik, nabiravec narodnega blaga in jezikoslovec.

Vesel Ivan (r. 1840, v Mengšu, umrl 1900, kot dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici) je pesnik in prevajavec.

Vilhar Miroslav (1818.—1871.) se je rodil v Planini. Bil je pesnik in dramatik. Umrl je na svoji graščini na Kalcu pri Senožečah.

Wester Josip je bil srednješolski nadzornik v Ljubljani. Prirejale je šolske knjige.

Zupančič Oton (r. 1878, na Vinici v Beli Krajini) je največji živeči slovenski pesnik in dramatik. Izvrstni so njegovi prevodi iz angleščine, francoščine in italijanščine. Sedaj živi v Ljubljani.

Opombe.

Št. 1. — Z m i t e k = maslene tropine.

Št. 3. — M e l o d i j a = napev.

Št. 4. — O s o r e j = ob tej uri.

Št. 8. — B r l j a v je človek, ki slabo vidi.

Št. 12. — J a d = žalost. — D e m a n t = dijamant, zelo drag kamen.

Št. 17. — T i s a = neko iglasto drevo.

Št. 18. — K o d e l j a je neurejeno predivo; tukaj pa pomeni zmršeno brado.

Št. 20. — C v i č e k = dolensko rdeče vino; kisló vino.

Št. 26. — Č a b a r (slov. Čaber) je kraj onostran Snežnika.

Št. 27. in 28. — K r a l j M a t j a ž, ki nastopa v slovenskih narodnih pesmih in pripovedkah, je ogrski kralj Matija Korvin (1458.—1490.). Ljudstvo ga je ohranilo v spominu, ker je dobro krasljeval in svojih podložnikov ni zatiral. Proslavil se je tudi v bojih s Turki. Prim. berilo št. 116. — G o s p o s v e t s k o p o l j e se razprostira severno od Celovca. Tu so Slovenci potrjevali svoje kneze. — K r n s k i g r a d je na Gosposvetškem polju.

Št. 31. — P l a n e t = zvezda premičnica.

Št. 33. — K o n z u l = naslov načelnikov rimske države pred Kristusovim rojstvom. Bila sta vedno po dva. — M e n e n i j A g r i p a, rimski plemenitaš, je bil l. 503. pr. Kr. konzul. L. 494. pr. Kr. se je preprosto ljudstvo uprlo plemičem in se izselilo iz Rima. Rimsko starešinstvo je poslalo Menenija Agripo, naj ljudstvo prepogovori k povratku v Rim. Agripa je izseljencem povedal priliko o želelcu in udih ter dosegel zaželeni uspeh.

Št. 37. — Š t r k = štoklja.

Št. 42. — L a t = klas, koruzni strok.

Št. 43. — S r e n j a = občina. — O t v e z e n, o t v e s t i = položiti vrv okoli kake stvari; privezati.

Št. 45. — P a š a = častni naslov turških visokih oblastnikov.

Št. 50. — L o k v a n j je neka vodna rastlina.

Št. 51. — Z i v o p i s e c = slikar. — G l o r i j a = slava. — K i s t = čopič. — Č e l i t i = odrezovati. — V r š i t i = nanašati. — D o v o l j e n = zadovoljen.

Št. 52. — G u m n o = skedenj.

Št. 53. — Vedro je prostorninska mera, Avstrijsko vedro je imelo 56 litrov, primorsko pa 14 litrov (o trgatvi 18 litrov.) — Šentjernejčan = vino, pridelano v šentjernejški župniji. Šentjernej je velika vas na Dolenjskem.

Št. 55. — Planina Jezerca se razteza od Triglava proti Bohinjskemu jezeru. V nji je sedem Triglavskih jezer. — Komna je ves planinski svet zahodno od te planine. — Bogatin je gora na italijansko-jugoslovanski meji blizu Bohinja. Visok je 2008 m.

Št. 56. — Obsorej, gl. osorej, berilo št. 4. — Seženj je dolgostna mera približno 189 cm ali 6 čevljev.

Št. 57. — Vatel dolgostna mera, komolec; dolžina je bila v raznih krajih in deželah različna ter je znašala od 54 do 83 cm. Avstrijski vatel je meril 77 cm — Odhacati = oditi s težkimi, nerodnimi koraki.

Št. 60. — Višnja gora je mesto na Dolenjskem. — Motvoz = vrvice. — Jara kokoš = pomladi izvaljena kokoš.

Št. 61. — Vineta = znamenito trgovsko mesto ob Baltiškem morju. Posebno je cvetelo v 10. in 11. stoletju. L. 1184. so ga razrušili Danci. Pripovedka pravi, da je Vineto uničil potres in povodenj, ker so njeni prebivalci živeli preveč razuzdano. — Balt = Baltiško morje. — Vzhičen = očaran. — Bes = hudi duh, vrag. Prim. tudi berilo št. 93. — Onod = tam, tam okoli. — Perun, Svetovit = bogova starih Slovanov. Prim. berilo št. 93.

Št. 62. — Mejač = obmejni (finančni) stražnik. — V četver = s štirimi konji.

Št. 63. — Pedenj — človek; človek, ki je pedenj dolg. — Laket — brada = brada, dolga za laket (komolec).

Št. 64. — Spereti (sperim) = strohniti. — Šibra = skrilj, obrobeč kamna, kroglica. — Ploplazovo = kakor plaz.

Št. 68. — Ostrog = taborišče. — Beš = vrag. — Djaur = krščanski pes (turška psovka za kristjane).

Št. 70. — Britof (nem.) = pokopališče. — Žegnán (nem.) blagoslovljen. — Velban (nem.) = obokan.

Št. 73. — Oprtav nositi = na hrbtu nositi. — Brenta = posoda, v kateri nosijo grozdje iz vinograda. — Kolje = koli v vinogradu. — Vinjek = nož za obrezovanje trt.

Št. 75. — Lašče so kraj na Dolenjskem. — Retje je pa vasica blizu Lašč.

Št. 81. — Helij je bil grški bog solnca. — Faeton je bil njegov sin. — Hefajst je bil Grkom bog ognja in kovaške umet-

nosti. — *Smaragd* je drag kamen zelene barve. — *Zevs* je bil poglavar grških bogov. — *Lucifer* (lučenosec) pomeni zvezdo jutranjico. — *Hore* = boginje letnih časov. — *Ambrozija* = jed grških bogov.

Št. 82. — *Pesta* = srednji del pri kolesu. — *Ivan Krstibog* = Janez Krstnik. — *Nedorog* = še brez rogov. — *Svilorun* = z mehko, svilnato kožo.

Št. 83. — *Neron* (37.—68.), rimski cesar, ki je hudo presanjal kristjane.

Št. 84. — *Belvedere* = kraj, odkoder je lep razled. — *Tartar* = temen kraj, ležeč še pod peklom starih Grkov. — *Stalagmiti* = kapniki, ki rasejo iz tal proti stropu. Tisti, ki se tvorijo od stropa proti tlem, se imenujejo *stalaktiti*. — *Leca* = prižnica. — *Lesteneč* = svetilnik. — *Hieroglifi* = pisava starih Egipčanov. Pisali so s podobami. — *Mumija* = na poseben način maziljeno človeško truplo, ki se ohrani več tisočletij. — *Obelisk* = visok, vitek steber, narejen iz enega samega kamna. — *Slop* = steber. — *Gotska cerkev* = cerkev, zidana v gotskem slogu. Za gotski slog so značilni ostri, proti nebu stremeči oboki. — *Beluš* = špargel.

Št. 85. — *Balada* pomeni pesem z zelo zgoščenim dejanjem, jedrnatim slogom in žalostnim koncem. — *Pre* = baje, menda.

Št. 86. — *Dvojača* = novce za dva groša, t. j. dvajset stotink krone.

Št. 90. — *Lucifer* = lučenosec; poglavar hudobnih angelov.

Št. 91. — *Portič* (it.) = majhno pristanišče.

Št. 94. — *Laz* = svet, kjer je bil pred kratkim iztrebljen gozd.

Št. 95. — *Repetent* = dijak, ki ponavlja kak razred. — *Schmidt Ferdinand* (1791.—1878.) je bil trgovec in precej znamenit prirodopisec. — *Dežman Karel* (1821.—1889.), po rodu Idrijčan, v mladih letih slovenski pesnik, pozneje pristaš nemške stranke. Baval se je s prirodoslovjem in politiko. — *Hauffen Henrik* (1836.—1866.), prirodoslovec. — *Hofmann Nikolaj* (1819.—1901.), obrtnik, ki se je zanimal tudi za prirodopisje. — *Kršen* = kamenit. — *Geološki*; geologija je nauk o sestavi naše zemlje.

Št. 96. — *Nagasaki* = mesto na Japonskem. — *Orhideja* = rastlina, ki je razširjena skoro po vsej zemlji. Njeni cveti so pogosto zelo lepi.

Št. 100. — *Bizanc* = Carigrad. — *Huni* so bili divje ljudstvo, ki je od 4. do konca 5. stoletja plenilo po Balkanu in tudi po Italiji. — *Barbar* = član neomikanega naroda. Grki in Rimljani so smatrali za barbarsko vse, kar ni bilo grškega ali rimskega. — *Cirkus* = prostor, kjer so uprizarjali razne igre. — *Plunka* = godalo na strune. — *Uprava* = Justinijan (482.—565.), bizantinski cesar, ki je znan radi cerkve sv. Zofije in radi zbirke zakonov. — *Teodora* = Justinijanova žena. — *Hilbudij* = poveljnik rimskih čet ob spodnji Donavi, l. 533. je padel v boju s Sloveni. — *Ostrog* = tabor.

Št. 102. — *Legenda*, gl. berilo št. 106. — *Vadljati* = srečkati. — *Panonija*, gl. berilo št. 106. — *Barantati* = pogajati se za ceno.

Št. 103. — *Valjhun* je bil krščanski vojvoda koroških Slovencev v 2. polovici 8. stoletja. — *Kajtimar* (Hotimir) je bil njegov oče. — *Avrelij*, *Droh* in *Črtomir* so vodili poganske Slovence v boj za vero pradedov. — *Kranja* — *Kranjsko*. — *Korostan* = Koroško. — *Živa* = boginja ljubezni. — *Črč* = hudobni duh, bes. — *More* = mora. — *Dnovi* = dnevi. — *Sraga* = kaplja.

Št. 105. — *Kanaanski*; Kanaan je obljubljen dežela, Palestina. — *Antijohija* = glavno mesto Sirije.

Št. 106. — *Bizanc* = Carigrad. — *Sv. Gregor iz Nascianca* (328.—390.) je bil znamenit cerkveni učitelj. — *Cesarica Teodora* je vladala od l. 842. do 856. mesto svojega mladoletnega sina Mihaela III. — *Olimp* je gora v Grčiji. Na njej so po starogorskih pripovedkah bivali bogovi. To ime je imelo več gora. Sveta brata sta bila na Olimpu v Mali Aziji. — *Kozari* (Hazari) so bili divje ljudstvo med Črnim in Kaspiškim morjem. V 7. stoletju po Kr. so začeli napadati sosedne narode in so jih mnogo podvrgli. — *Saraceni* = Arabci. Pozneje so tako imenovali mohamedance sploh. — *Herson* = mesto na polotoku Krimu v Črnem morju. — *Sv. Klement*, četrti papež, je umrl mučeniške smrti v prognanstvu. — *Kavkaz* = gorovje med Črnim in Kaspiškim morjem; deli Evropo od Azije. — *Rastislav* je bil moravski knez od l. 846. do 870., ko ga je njegov nečak Svetopolk ujel in izročil Nemcem. Nemci so ga oslepili in zaprli v ječo, kjer je brez sledu izginil. — *Mihael III.* (r. 839.) je postal cesar l. 842. torej komaj trileten. Umrl je l. 867. — *Legenda* je bilo v prvih stoletjih krščanstva berilo iz sodnih zapiskov o mučenju stanovitnih

kristjanov ter čisto resnična. Pozneje je pomenila resnične življenjepise svetnikov in mučencev. Tudi legende o svetih bratih so zanesljivi popisi njunega življenja. Danes vsebuje legenda lahko tudi kak izmišljen dogodek iz življenja Jezusa Kristusa, njegove matere Marije, apostolov, mučencev in svetnikov. — **Panoni**ja je bila stara rimska pokrajina na današnjem zapadnem Ogrskem (okoli Blatnega jezera). Ime se je ohranilo še dolgo po razpadu rimskega cesarstva. — **Kocelj** je bil knez v Panoniji. Bil je odvisen od Nemcev, a vendar zelo samostojen v mišljenju in ravnanju. Vladal je od l. 861. do 874. Tega leta je pa brez sledu izginil. — **Psalm** je hvalnica iz svetega pisma starega zakona. — **Svetopolk** je bil Rastislavov nečak. Vladal je v Nitri na današnjem Slovaškem. Ko je bil Rastislav ujet, je Svetopolk postal knez na Moravskem. Vladati je začel 849. leta ter je ostal na knežjem prestolu do svoje smrti l. 894. Po njegovi smrti je velika moravska država razpadla. — **Pogan** = malikovalec. — **Patron** = zaščitnik. — **Patriarh** = očak v svetem pismu stare zaveze. V prvih stoletjih krščanstva so imeli ta naslov škofje v Jeruzalemu, Aleksandriji, Antiohiji in Carigradu. Najvažnejši je bil carigrajski patriarh.

Št. 107. — **Svetopolk**, gl. op. št. 106. — **Velegrad**, glavno mesto Svetopolkove države, danes vas. — **Arnulf**, frankovski kralj. — **Arpad**, prvi madjarski kralj, ustanovitelj ogrske države. — **Franki** so bili germanski rod, ki je v osmem in devetem stoletju gospodoval v takratni srednji in zapadni Evropi. — **Samó** (623.—658.), ustanovitelj mogočne slovanske države, ki je segala od današnje Poljske do Jadranskega morja. — **Očina** = domovina.

Št. 108. — **Memento mori!** (lat.) = spominjaj se smrti.

Št. 109. — **Leviti** so bili pripadniki Levijevega rodu pri Izraelcih. Pozneje so se tako imenovali izraelski duhovniki. — **Ciper** = otok v vzhodnem delu Sredozemskega morja.

Št. 111. — **Gosposvetsko polje**, gl. op. št. 27. in 28. — **Kronist** = letopisec, človek, ki vsak dan zapisuje v knjigo najvažnejše dogodke kakega kraja, dežele ali države. — **Janez Vetrinjski** je bil koroški letopisec. Živel je v prvi polovici 14. stoletja. — **Fevd** = posestvo, katero je vladar dal v užitek svojim plemičem. Fevd je lahko obsegal tudi celo deželo. — **Kanceliran steber** ni gladek. Površino tvorijo navpični žlebiči. — **Kapitel** = vrh stebra. — **Virunum** = staro rimsko mesto, ki je stalo na Koroškem blizu tam, kjer je danes Celovec.

Št. 113. — *Valentin Stanič* (1774.—1847.), goriški stolni kanonik, je bil znamenit pesnik, pisatelj in ljudski učitelj svoje dobe. — *Bisaga* = vreča, nahrbtnik. — *Jadljivo* = jezno.

Št. 116. — *Kralj Matjaž*, gl. op. št. 27. in 28. — *Vhitati* = dohiteti, ujeti. — *Risanica* = puška, ki ima v cevi črte, katere povzročijo, da se kroglja vrti. — *Zadričati* = zdrčati. — *Mojškrica* = vzgojevateljica otrok ter družabnica gospem. Poimen »šivilja« je beseda dobila šele pozneje. — *Voz* = vez, trak pri sablji. — *Aržet* (nem.) = žep. — *Mojci* = moji, n. pr. vojaki, fantje. — *Stavkati se* = vrstiti se.

Št. 117. — *Stična* = vas na Dolenjskem z znamenitim cistercijskim samostanom. — *Muljava* je selo blizu Stične. — *Allah* = ime za mohamedanskega boga. — *Janičarji* so bili izbrani turški vojaki. Po rodu so bili kristjani. V otroških letih so jih Turki ugrabili, odpeljali v Carigrad, jim zamorili spomin na dom in vero in jih vzgojili v turške vojake.

Št. 118. — *Osojsko jezero* je na Koroškem, sev. vzhodno od Beljaka. Ob jezeru je bil nekdanj znamenit samostan. — *Golčati* = govoriti. — *Stas* = postava. — *Opat* = predstojnik samostana. — *Stanislav* je bil krakovski škof. Krakov je mesto na Poljskem. — *Boleslav II.* (vladal od 1058. do 1081.) je bil poljski kralj, ki je v jezi unoril škofa Stanislava, ker ga je bil ta izobčil iz cerkve.

Št. 119. — *Nikova* = hudournik, ki teče skozi Idrijo. — *Ivan Vajkard Valvazor* (1641.—1693.) je bil znamenit zgodovinar kranjske dežele.

Št. 120. — *Matija Gubec* je bil vodja kmetov v uporu l. 1573. Ko so bili kmetje premagani, je bil Gubec obsojen na smrt. V Zagrebu, so ga posadili na žareč stol in ga kronali z razbehljeno krono. — *Posavski* = bivajoč ob Savi. — *Hajduk* = razbojnik. — *Kokot* = petelin. — *Račiti* = izvoliti, blagovoliti. — *Zimzelen* = rastlina, ki je tudi pozimi zelena.

Št. 122. — *Orvieto* = mesto v srednji Italiji. — *Rigoletto* je znana opera italijanskega skladatelja Verdija.

Št. 123. — Turki so drugič oblegali Dunaj l. 1683. — *Golovec* (Kahlenberg), grič pri Dunaju. — *Vojvoda Lotarinški* je bil poveljnik nemških državnih čet, ki so imele namen, spoditi Turke izpred Dunaja. — *Predrožiti* = prekoračiti z brodovi ali čolni. — *Jan Sobieski* (1624.—1696.), poljski kralj, ki je takrat Dunaj rešil. — *Kar* *Mustafa* je bil vrhovni povelj-

nik turške vojske pred Dunajem. — Nuja = stiska, sila. — Dornbach, Nussdorf sta kraja v okolici Dunaja. — Te Deum laudamus = hvalimo Te, o Bog. S temi besedami se začenja latinska zahvalna pesem.

Št. 125. — Mantova in Turin sta mesti v gornji Italiji. — Korporal = desetnik. — Sous (franc.; izg. sú) je pet stotink franka; sold. — Narednik je podčastniški čin, nekaj več kot desetnik. — Mont Cenis je gora na italijansko-francoski meji.

Št. 127. — Polzejo (polzeti) = polzijo, se počasi premikajo.

Št. 130. — Vagovavati = tehtati. — Ječati = v ječi držati. — Sv. Jedrut = sv. Jera. — Puča = pravljica. — Vedomec = bajeslovno bitje, ki se lahko spremeni v razne živali. — Veles = staroslovanski bog pastirjev in čred. — Kurent = bog razuzdanosti. — Golčati = govoriti. — Kalin pa žvižga svet'ga Avguština; pesnik meni nemško pesem o preljubem Avguštinu. — Od mlajšega Tobija; Tobija je znana oseba iz svetega pisma stare zaveze. Slovenci smo že zgodaj imeli knjige o njem, n. pr. »Zvesti tovariš«, spisal Fr. Paglovec l. 1733. — Svetinova družina; o tej družini govori prva slovenska povest, ki jo je l. 1836. spisal Cigler in se imenuje »Sreča v nesreči«. — Storžec = gora v Kamniških Alpah (2134 m).

Št. 131. — Balada, gl. op. št. 85. — Bela Krajina je jugovzhodni del Kranjske. — Čemer = pisan pas.

Št. 133. — Derevnja Borki, kraj. — Gubernija = upravna enota carske Rusije. — Tomška gubernija je v zahodni Sibiriji. — Stepa = ravnina brez drevja, porasla samo s travo. — Tajga je sibirski pragozd.

Št. 135. — Kolon = kmet, ki obdeluje zemljo, ki ni njegova; gospodarju navadno plačuje najemnino s pridelki.

Št. 136. — Jelovo brdo je vasica pod Blegašem. Blegaš je pa gora ob italijansko-jugoslovanski meji.

Št. 137. — Krasnojarsk je mesto v Sibiriji.

Št. 138. — Bamberg je znan ljubljanski knjigar in založnik. — Honorar = pisateljska nagrada. — Goldinar = star srebrni novček po sto krajcarjev. — Naiven = preprost, otročji.

Št. 139. — Gradanica = pasja ovratnica z bodicami.

Št. 141. — Ocean = veliko morje. — Paluba = krov. — Sumatra = otok južno od Azije. — Indijski ocean se razprostira med Afriko, Azijo in Avstralijo. — Vladivostok je znamenito rusko pristanišče na skrajnem vzhodu Azije. — Nagasaki je mesto na Japonskem. — Budističen; budizem je indijska vera. — Formosa je otok na vzhodni kitajski obali. — Filipinski otoki ležijo v Tihem oceanu — Manilski zaliv; Manila je glavno mesto Filipinskih otokov. — Singasore je mesto na skrajni južni točki polotoka Malaka. — Kastedrala = stolnica. — Stepa, gl. op. št. 133 — Tajga, gl. op. št. 133. — Ton = glas, zvok, poudarek. — Bajkalsko jezero leži v Sibiriji. Po velikosti je tretje v Aziji. — Mandžurija je velikanska dežela v vzhodni Aziji. — Klasično je tisto, kar ima trajno veljavo, ali pa, kar je vzeto iz stare rimske in grške omike. — Tropično = iz vročih južnih krajev. — Tockoje pri Ufi, Omsk, Novo-Nikolajevsk, Krasnojarsk so mesta v Sibiriji. — Tifus = legar; zelo huda nalezljiva vročinska bolezen. — Revolucija = prevrat. — Irtiš je reka v zapadni Sibiriji. — Tara je mesto v Sibiriji. — Vrsta je ruska dolgostna mera ter meri 1066 m. — Ahasver = večni žid. — Cviček = dolensko rdeče vino. — Invalid = pohabljenec, za delo nezmožen človek. — Milicija = prostovoljna ljudska straža. — Salva nastane, kadar več ljudi istočasno ustrelj. — Irkutsk = mesto v vzhodni Sibiriji. — Tomsk je mesto v zapadni Sibiriji. — Nižje Udinsk je mesto v guberniji Irkutsk. — Banda = tolpa. — Privatni docent = zasebni učitelj (predavatelj). — Nervozen = živčno razdražen. — Objektivn X nepristranski.

Št. 142. — Pajčolan = tenčica.

Št. 143. — Gramoz = gruč, prod. — Hijacint je neka roža. — Aloa je rastlina, podobna palmam. Nekatere aloe cvetejo vsakih sto let enkrat.

Št. 144. — Belzacar je bil Nabuhodonozorjev sin in zadnji babilonski kralj — Babel = Babilon. — Pirovati = gostiti se. — Vičoč (vikati) = kriče. — Jehova = hebrejsko ime za Boga. — Dokléta (dokleti) = izgovorjena. — Magi = babilonski duhovniki in učenjaki. — Slovo = beseda.

Št. 145. — Bela voda = Soča. — Praha = prekopana, a neobsejana zemlja.

Št. 147. — Kapitol je eden izmed sedmih rimskih gričev. — Kastor in Poluks sta dvojčka iz starogrške pripo-

vedke. — **Kohorta** je bila deseti del rimske legije. Štela je kakih 600 mož. — **Mark Avrelj** (121.—180.) je bil rimski cesar. Na Kapitolu je njegov kip. — **Mozai**k je slika, sestavljena iz samih drobnih in raznobarnih kamenčkov. — **Toga** je bila del obleke starih Rimljanov. — **Kartaginski**; Kartago je bila v rimskih časih mesto v severni Afriki.

Št. 148. — **Mrlakar** = blede, suho, slabotno bitje.

Št. 149. — **Kanglica** (nem.) = vrč.

Št. 150. — **Lacrimae Christi** = Kristusove solze; tako se imenuje izvrstno vino, ki ga pridelujejo na pobočju Vezuva. — **Lava** je raztopljeno kamenje, katero izmeče ognjenik. — **Vulskanski**; vulkan je ognjenik; vulkansko kamenje je kamenje, katero pride iz ognjenikov; vulkanska tla so tla, polna ognjenikov.

Št. 155. — **Faraon** = egiptovski kralj.

Št. 156. — **Aloa**, gl. op. št. 143. — **Pinija**, oranža, drevesa z južnim sadjem. — **Štibla** = steblo. — **Abranek** = mačice na leski. — **Sirena** = piščal na paro. — **Socialen** = kar zadeva družbo. — **Ozara** je prostor med njivami.

Št. 157. — »...nam pomáj!« = nam pomagaj!

Kazalo.

	Stran
1. Preprostega otroka molitev — <i>Levstik Fran</i>	3
2. Uboga Terezinka — <i>Kette Dragotin</i>	4
3. Ciciban poslušá očetovo uro — <i>Župančič O.</i>	5
4. Botra — <i>Milčinski Fran</i>	5
5. Dar uboge vdove — <i>Evang. sv. Marka</i>	7
6. Pomlad — <i>Stritar Josip</i>	8
7. Kovač skopuh — Nar. pravljica — <i>Levstik Fran</i>	8
8. Vrabci in strašilo — <i>Župančič Oton</i>	9
9. Kazen prvím ljudem — <i>Trdina Janez</i>	10
10. Krokár in lisjak — <i>Stritar Josip</i>	11
11. Zasluženi novéc — <i>Levstik Fran</i>	12
12. Sirota kraljica — <i>Golar Cvetko</i>	14
13. Pedenjčlovek-laketbrada — <i>Po Mat. Valjavcu — Fr. Hubad</i>	15
14. V šoli — <i>Stritar Josip</i>	18
15. Orel in srna — <i>Kette Dragotin</i>	19
16. Delavec — <i>Golar Cvetko</i>	19
17. Hudo brezno — <i>Erjavec Fran</i>	20
18. Divji mož — <i>Župančič Oton</i>	21
19. Volk in lisica — <i>Erjavec Fran</i>	22
20. O Indiji Koromandiji — <i>Župančič Oton</i>	24
21. Mrtva kopriva — <i>Gangl Engelbert</i>	25
22. Žabja svatba — <i>Stritar Josip</i>	26
23. Zakopani zaklad — <i>Metelko Fran</i>	26
24. O izgubljenem sinu — <i>Evang. sv. Luka</i>	27
25. Zlata ptička — <i>Župančič Oton</i>	28
26. Peter Klepec — Nar. prip. <i>M. Ravnikar-Poženčan</i>	29
27. Kralj Matjaž — <i>Župančič Oton</i>	30
28. O kralju Matjažu: I. Nar. — <i>Trstenjak Davorin</i>	31
II. Nar. — <i>Potočnik Matko</i>	32
29. Zima — <i>Stritar Josip</i>	33
30. Kristus in kača — <i>Trdina Janez</i>	34
31. Zvezdoznanstvo — <i>Župančič Oton</i>	34

32. Prilika o kraljevi svatbi — <i>Evang. sv. Mateja</i>	35
33. Človeški udje se upro — <i>A. M. Slomšek</i>	36
34. Uganke — <i>Stritar Josip</i>	36
35. Skrb in Smrt — <i>Nar. pripovedka. — Božič Janez</i>	37
36. Zakaj na Krasu ni vode? — <i>Medved Anton</i>	40
37. Palček in orel — <i>Erjavec Fran</i>	41
38. Sekira in drevje — <i>A. M. Slomšek</i>	42
39. Oba junaka — <i>Stritar Josip</i>	42
40. Berač in Smrt — <i>Trdina Janez</i>	43
41. Zdravilno jabolko — <i>Nar. pravljica — Freuensfeld Josip</i>	44
42. Orač — <i>Stritar Josip</i>	47
43. Zaklad — <i>Jenko Simon</i>	48
44. O sejavcu in semenu — <i>Evang. sv. Mateja</i>	49
45. Turki na Slevici — <i>Stritar Josip</i>	49
46. O ajdi — <i>Andersen — Erjavec Fran</i>	52
47. Trepetlika — <i>Pesjakova Lujiza</i>	53
48. O dobrem semenu in ljuljki — <i>Evang. sv. Mateja</i>	54
49. Rabeljsko jezero — <i>Gregorčič Simon</i>	54
50. Najljubeznivejša roža na svetu — <i>Andersen — Erjavec Fr.</i>	58
51. Živopisec in Marija — <i>Levstik Fran</i>	60
52. Skopulja — <i>Medved Anton</i>	61
53. Velikani — <i>Trdina Janez</i>	62
54. Skopuh — <i>Stritar Josip</i>	64
55. Zlatorog — <i>Nar. pravljica</i>	65
56. Mojnik — <i>Aškerc Anton</i>	65
57. Gospod in hruška — <i>Milčinski Fran</i>	67
58. Uganke — <i>Župančič Oton</i>	69
59. Oslova senca — <i>Stritar Josip</i>	70
60. Kozlovska sodba v Višnji gori — <i>Jurčič Josip</i>	71
61. Vineta — <i>Aškerc Anton</i>	77
62. Martin Krpan — <i>Levstik Fran</i>	80
63. Pedenjčlovek in lakotbrada, kako sta se metala — <i>Levstik Fran</i>	84
64. Ukleti graščak — <i>Svetličič Fran</i>	84
65. Slepec in mleko — <i>Po L. N. Tolstem — Josip Wester</i>	86
66. Deseti brat — <i>Hribar Anton</i>	86
67. Nočni napad — <i>Pengov France</i>	89
68. Brodnik — <i>Aškerc Anton</i>	92
69. Mater je zatajil — <i>Cankar Ivan</i>	94
70. Sirota Jerica — <i>Nar. pesem — Valjavec Matija</i>	96
71. Povest o možu in ženi — <i>Janez Krstnik iz Sv. Križa</i>	97

	Stran
72. Naša vas — <i>Levstik Fran</i>	98
73. Trgatev — <i>Jurčič Josip</i>	99
74. Kmet — <i>Vilhar Miroslav</i>	101
75. Kako sva z Levstikom krompir pekla. — <i>Stritar Josip</i>	101
76. Veseli pastir — <i>Gregorčič Simon</i>	103
77. Dve smrti — <i>Trinko Ivan</i>	104
78. Mravlja — <i>Erjavec Fran</i>	104
79. Metuljček — <i>Kette Dragotin</i>	107
80. Netopir — <i>Stritar Josip</i>	108
81. Helij in Faeton — <i>Wester Josip</i>	109
82. Rimska cesta — <i>Levstik Fran</i>	111
83. Žive plamenice — <i>Funtek Antòn</i>	111
84. Postojnska jama — <i>Lah Evgen</i>	113
85. Godčeva balada — <i>Aškerc Anton</i>	116
86. Dobra gosta — <i>Milčinski Fran</i>	118
87. Zimski dan — <i>Jenko Simon</i>	119
88. Daritev — <i>Gregorčič Simon</i>	119
89. Staroslovenska zadruha — <i>Gruden Josip</i>	119
90. Lucifer — <i>Pregelj Ivan</i>	120
91. Jutranja pesem ribičeva — <i>Aškerc Anton</i>	121
92. Zgodba o grošu — <i>Cankar Ivan</i>	122
93. Verstvo starih Slovincv — <i>Stare Josip</i>	124
94. Pravljica o gozdu — <i>Bevk France</i>	125
95. Fran Erjavec — <i>Levec Fran</i>	126
96. Japonska pomlad — <i>Molè Vojeslav</i>	128
97. Jutro na gori — <i>Kosovel Srečko</i>	128
98. Triglav — <i>Mencinger Janez</i>	129
99. Naše gore — <i>Jenko Simon</i>	130
100. Staroslovansko taborišče — <i>Finžgar Fran</i>	130
101. Nazaj v planinski raj — <i>Gregorčič Simon</i>	132
102. Legenda o Kristusovi suknji — <i>Cankar Ivan</i>	132
103. Uvod h »Krstu pri Savici« — <i>Prešeren France</i>	134
104. Molitev — <i>Silvin Sardenko</i>	137
105. Zgodba o velikanu Krištofu — * * *	138
106. Sveta brata Ciril in Metod — <i>Po drju Fr. Grivcu</i>	139
107. Svetopolkova oporoka — <i>Aškerc Anton</i>	146
108. Memento mori! — <i>Prešeren France</i>	149
109. Bratska ljubezen v prvi Cerkvi — <i>Apostolska dela</i>	149
110. Upanje — <i>Levstik Fran</i>	150
111. Umeščanje vojvod na Gosposvetskem polju — <i>Potočniks Gruden</i>	150

112. Vsi narodi naj slave Gospoda! — <i>Prepesnil Ivan Vesel</i>	153
113. Valentin Stanič na Sveti gori — <i>Pregelj Ivan</i>	154
114. Zlate resnice — <i>A. M. Slomšek</i>	155
115. Setev — <i>Golar Cvetko</i>	156
116. Kralj Matjaž in Alenčica — <i>Nar. pesem</i>	156
117. Turški napad — <i>Jurčič Josip</i>	161
118. Mutec osojski — <i>Aškerc Anton</i>	164
119. O početku idrijskega rudnika — <i>Oblak J. C.</i>	165
120. Kronanje v Zagrebu — <i>Aškerc Anton</i>	168
121. Savel se spreobrne — <i>Apostolska dela</i>	170
122. V predmestni krčmi — <i>Silvin Sardenko</i>	171
123. Zmaga pred Dunajem — <i>Pregelj Ivan</i>	172
124. Najlepši dan — <i>Aškerc Anton</i>	173
125. V francoskem ujetništvu — <i>Jurčič Josip</i>	174
126. Begunci — <i>Lovrenčič Joža</i>	176
127. Potujejo oblaki — <i>Molè Vojeslav</i>	177
128. Mornar — <i>Župančič Oton</i>	177
129. Njen grob — <i>Cankar Ivan</i>	178
130. Spomin na otroška leta — <i>Valjavec Matija</i>	181
131. Belokranjska balada — <i>Župančič Oton</i>	183
132. Primorska »hiša« — <i>Erjavec Fran</i>	184
133. V stepi — <i>Molè Vojeslav</i>	184
134. Strojevodja — <i>Pregelj Ivan</i>	185
135. Briškemu kolonu — <i>Gradnik Alojzij</i>	187
136. Sovraštvo in sprava — <i>Tavčar Ivan</i>	187
137. Vojni ujetnik — <i>Molè Vojeslav</i>	192
138. Ivan Cankar in njegova mati — <i>Cankar Karel</i>	193
139. Zvesti Volkun — <i>Jalen Janez</i>	195
140. Kraška jesen — <i>Kosovel Srečko</i>	196
141. Pismo z oceana — <i>Molè Vojeslav</i>	196
142. Gospod stotnik — <i>Cankar Ivan</i>	202
143. Kamenar — <i>Finžgar Fran</i>	204
144. Belzacar — <i>Heine H. — Pregelj Ivan</i>	208
145. Kobilice — <i>Bevk France</i>	210
146. Izlet med beneške Slovence — *	213
147. Na Kapitolu — <i>Finžgar Fran</i>	215
148. Jurko je iskal strahu — <i>Milčinski Fran</i>	216
149. Dete s kanglico — <i>Nar. pesem — Lovrenčič Joža</i>	221
150. Izlet na Vezuv in v Pompeje — <i>Tominšek Josip</i>	224
141. Rezija in Rezijani — <i>Rutar Simon</i>	227

št. 312/02

11-

1/30

	Stran
152. Istrska vas — <i>Gradnik Alojzij</i>	229
153. V spominsko knjigo — <i>Gradnik Alojzij</i>	230
154. Pozdrav Istri — <i>Pregelj Ivan</i>	230
155. Piramida — <i>Bevk France</i>	231
156. Njiva — <i>Finžgar Franc</i>	234
157. Na Sv. Višarje — <i>Lovrenčič Joža</i>	237
Zivljenjepisni podatki	239
Opombe	243
Kazalo	252

Z dovoljenjem knežjega nadškofijskega ordinarijata v Gorici.